



Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta :

V I C T O R I E

Sculptură

ION GR. POPOVICI

Foto: FLORIN DRAGU



Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, GEORGETA HORODINĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

5

1 9 6 8

SUMAR

1939 — 1945

DOCUMENTAR

despre al doilea război mondial

NICOLAE IORGA: *Sinceră mărturisire de credință* — text inedit; *Subt ochii șarpelui*, texte din 1938 — 1940; cu o notă de Valeriu Râpeanu • 6

ANTONIO MACHADO: *Arta de a profetiza trecutul*, în românește de Andrei Ionescu • 16

KONSTANTIN SIMONOV: *Schimbul de prizonieri*, exclusivitate Secolul 20, în românește de Madeleine Fortunescu • 19

UN AN FUNEST, 1940:

Pagini de jurnal

ANDRÉ GIDE — PAUL LÉAUTAUD — JULIEN GREEN: în românește de Lida Igrișianu, Barbu Cioculescu și Nadia Lovinescu • 24

PEDEAPSA TRUFIEI: PLANUL «BARBAROSSA» ȘI REPLICA ISTORIEI

ILYA EHRENBURG: *Oameni, ani, viață*, fragmente, în românește de Tatiana Nicolescu; VSEVOLOD VIȘNEVSKI: *Scrisori din Leningrad către Tairov*; EM. KAZAKIEVICI: *Scrisori de pe front către soție*; VASIL GROSSMAN: *Însemnări din timpul războiului*, cu o notă de B. Galin; KONSTANTIN PAUSTOVSKI: *Dimineața Victoriei* • 44



C. P. SNOW: *Winston Churchill*; HENRY MILLER — LAWRENCE DURREL: *Scrisori*, în românește de Simona Drăghici • 72

CURZIO MALAPARTE

PIELEA

Roman, fragmente, în românește de Constantin Țoiu • 89

ERNST JÜNGER

IRADIAȚII

Pagini de jurnal, în românește de L. Voita • 106

PETRE STOICA: *Ernst Jünger și jurnalul ca formă de viață* • 125

FRANȚA REGĂSITĂ

RENÉ CHAR: *Din filele lui Hypnos*; PHILIPPE SOUPAULT: *Din jurnalul unei fantome*; CHARLES DE GAULLE: *Memorii*, fragmente, în românește de Ștefan Aug. Doinaș • 132

ATITUDINI ȘI DOCUMENTE

Texte din 1936—1943: TUDOR ARGHEZI, G. CĂLINESCU, GEO BOGZA și ZAHARIA STANCU • 144

ADRIAN BALL: 3 septembrie 1939, *ultima zi a lumii vechi*, fragmente, în românește de Alexandru Baci; RAYMOND CARTIER: *Urmărirea lui «Bismarck»*, fragmente din «Istoria celui de al doilea război mondial» • 157

ROBERTO ROSSELLINI

ROMA, ORAȘ DESCHIS

Scenariu de film, în românește de Ștefan Delureanu • 171

Un documentar 1939—1945.

Nu doar din perspectiva obișnuitei sărbători a Victoriei, pe care o prăznuim în fiecare primăvară, în mai; dar, mai ales, din perspectiva momentului pe care-l trăim, în care violența izbucnește de atâtea ori irepresibil, pe atâtea meridiane, cu nu știu ce oarbă, paradoxală tenacitate: parcă spre a sfida înțelepciunea trudnic acumulată de biata noastră speță umană, sortită atîtor încercări dureroase.

Am ales pagini pline de franchețe, fără întristări convenționale, fără patetism de paradă. Mărturii care ne îndeamnă, în primul rînd, la luciditate. Să înțelegem istoria aceasta zbuciumată a secolului nostru, să nu ne lăsăm îmbătați de șuvoiul funest al vorbelor: e înțelepciunea pe care o propun, de pildă, textele desprinse din cîteva celebre Jurnale ale unor literați francezi (Gide, Léautaud, Julien Green), pagini de confesie fără fard în clipa mării prăbușiri din 1940.

Conștiințe care încearcă să vadă clar în noaptea năpraznică a războiului, conștiințe care încearcă să reziste sfidării imense pe care iraționalul o lansează spiritului uman în anii expansiunii hitleriste; conștiințe care au plătit uneori cu moartea această nobilă perseverență, precum Nicolae Iorga, ale cărui pagini, unele inedite, deschid ca un avertisment cutremurător selecția noastră.

De altminteri, documentele strînse aici se așează, parcă de la sine, pe niște linii secrete de forță, care exemplifică legile imuabile ale tragediei: pedeapsa hybris-ului, a trufiei demente, pedeapsa pe care, implacabil, la scară mondială, i-a administrat-o istoria. Provoacă, s-ar spune, destinul, Hitler țopăie grotesc — imortalizat într-o fotografie — cînd află că Franța a capitulat !

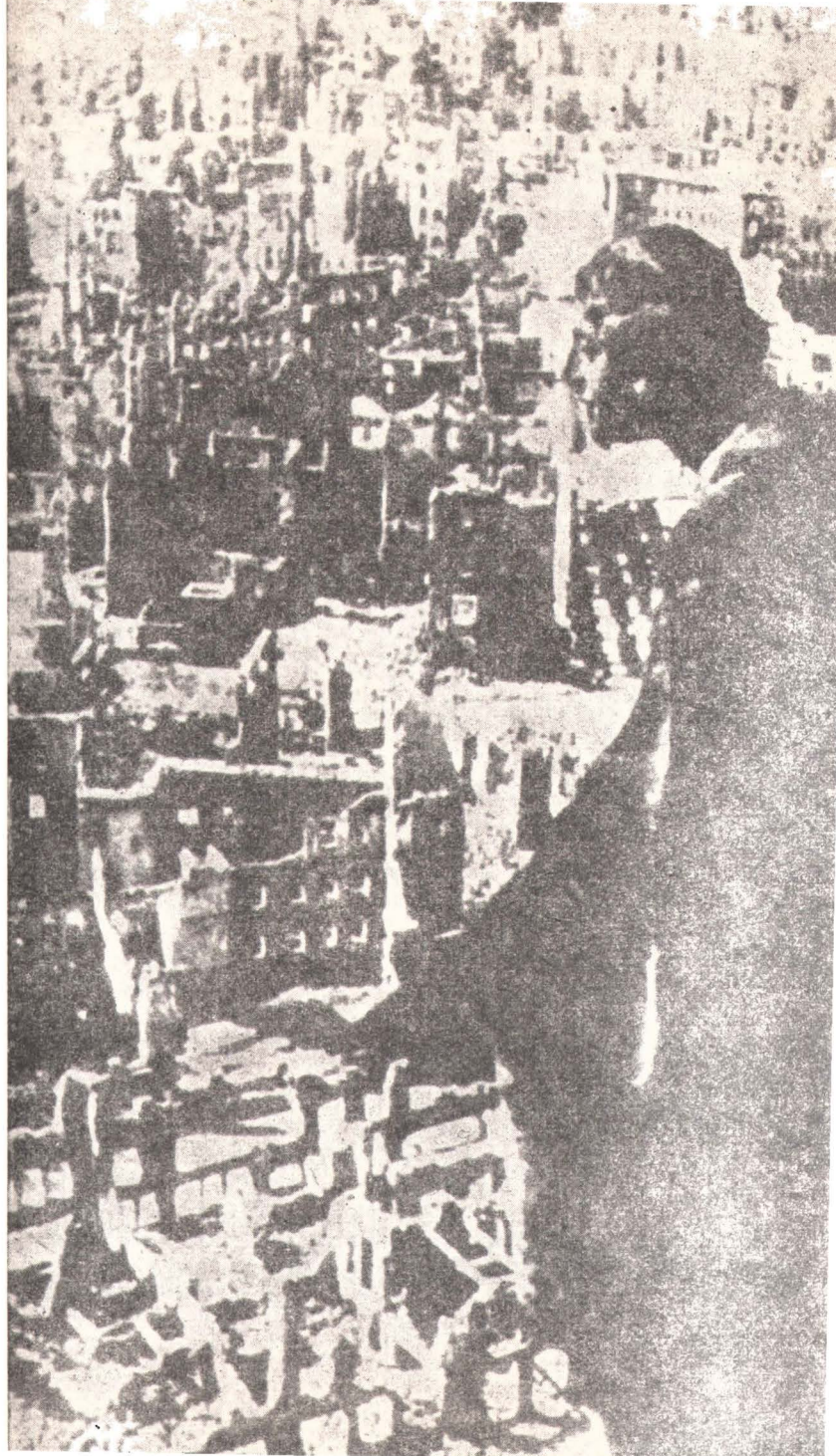
Un montaj despre război, cu date pozitive despre vînarea marilor bastimente de luptă pe întinderile Atlanticului; sau despre evenimentele care au marcat, ceas cu ceas, ziua decla-rării războiului, în 3 septembrie 1939; un montaj cu explicații perspicace asupra înfrîngerilor și victoriilor (la Snow, vorbind despre Churchill, la Ehrenburg, despre Stalin); dar mai ales — asta am vrut să reconstituim — un imens scenariu tragic, avînd drept actori popoarele înseși.

Popoare înfrînte, purtîndu-și istoria ca o povară care le îmbătrînește și ca o rană — precum Italia din paginile dure ale lui Curzio Malaparte; popoare care se răscumpără, totuși, veghiate de maturitatea reflexivă a unor mari cugete: ne-am oprit, în acest sens, la Ernst Jünger, intelectual care asumă grav, înnobilînd-o, condiția neamului său. Popoare obligate să se verifice suprem, în această încordare supraumană care a dus la Dimineața Victoriei, cîntată de Paustovski, sau, pe alte meridiane, la Franța regăsită — neașteptat și trudnic regăsită — prezentă aici în pagini de antologie, precum acelea semnate de poetul René Char.

Purtîndu-ne pe variate fronturi și planuri de acțiune, re-constituind cumva — de la Henry Miller, din America, la Lawr-ence Durrell, în Egeea, și pînă la Simonov, în Extremul Orient — harta unui enorm efort al națiunilor lumii, acest număr de revistă vrea să depășească criteriile calofile, de clasificare îngust literară. El dă drept de cetate înlăuntrul său unor admirabile pagini de reconstituire — declarat documentară — acelea bună-oară, datorite lui Raymond Cartier, și unei mulțimi de imagini captate în plinul luptei, palpitînd încă de zgomotul exploziilor.

E o ocazie de a ne aminti — cînd avem atîta nevoie ! — că un scriitor poate și trebuie să fie un martor irecuzabil: în sensul cel mai direct și mai fierbinte.

DAN HĂULICĂ



Franche profession de foi

inédit

Le désarroi qui règne actuellement dans les esprits confine parfois à une vraie folie et fait fi de toutes les exigences de cette logique, qui, une fois découverte par les Grecs, l'a été pour toujours et pour le monde entier.

Il provient en grande partie du manque absolu de franchise dans lequel se complaisent tant d'intelligences que l'on croyait connaître autres.

Nous vivons une époque où, sous certaines influences qui, sans doute, ne viennent pas des meilleures traditions de notre Europe, la pensée se dissimule. Jamais Byzance, si calomniée, ne l'a fait à ce point, car elle n'aurait eu alors tant de combattants et de martyrs pour la « bonne cause ».

En cultivant ainsi l'hypocrisie diplomatique et non-diplomatique, on en arrive à « risquer » des opinions que l'on pourrait, le cas échéant, renier peu après, et beaucoup de personnes, tout en prétendant être fidèles à leur formation actuelle et à leurs anciennes relations, servent, au fond, un camp qui n'est pas celui où l'on croyait pouvoir les situer.

Car, en dépit des « neutralités » et de toute la contrainte qui leur est imposée sous des menaces qui visent à la destruction des

Sinceră mărturisire de credință

inedit

Confuzia care stăpânește astăzi mințile atinge uneori marginea nebuniei, sfidînd toate cerințele acelei logici care prin meritul grecilor a fost descoperită o dată pentru totdeauna și pentru întreaga lume.

Ea vine în mare parte din lipsa absolută de sinceritate în care se complac atîtea spirite alese, care pînă de curînd ni se înfățișau în altă lumină.

Trăim într-o vreme cînd, supt înrîuriri care, fără îndoială, nu pleacă de la cele mai bune tradiții ale Europei noastre, gîndul se tăinuiește. Niciodată Bizanțul, atît de calomniat, n-a mers atît de departe, căci altfel n-ar fi avut atîția luptători și martiri pentru «cauza cea dreaptă».

Cultivînd astfel ipocrizia diplomatică și pe cea ne-diplomatică, se ajunge la «strecurarea» unor opinii care, la nevoie, ar putea fi repede re-negate, în timp ce atîția oameni care se pretind totuși credincioși formației lor de azi și vechilor lor legături, servesc în fond tabăra în care nu te-ai fi așteptat să-i găsești.

Căci, în ciuda «neutralităților» și a constrîngerii la care sînt supuse, supt amenințări care tind la distrugerea statelor și la strivirea

états et à l'écrasement des nations — il suffit pour vous prendre à la gorge d'une nouvelle machine de guerre et d'une discipline d'esclaves — on voit deux camps bien déterminés; et il faut nécessairement, si l'on n'ose pas se proclamer malhonnête, qu'on soit dans l'un ou dans l'autre.

Ces deux camps ne comprennent pas seulement des états, qui ont des intérêts à ménager, des précautions à prendre pour passer sans dommage à travers la géhenne, et des intérêts économiques qu'on ne peut négliger sans compromettre la préparation à une guerre éventuelle contre ceux-là mêmes auxquels on est obligé de vendre.

Ils comprennent surtout les consciences. Car, par-dessus le fracas infernal des artilleries, la trahison des sous-marins et la grande chasse à l'homme dans la région de l'air, qui jadis était au moins libre, il y a en effet une guerre des consciences.

Elle postule sans doute le respect des traités, en dehors desquels — quels qu'ils soient — il n'y a plus que des projets que chacun — chancellerie ou individu — peut bâtir dans le vide, en s'amusant à créer de « nouvelles frontières mieux garanties » que les autres pour la paix du monde — chose à voir !

Mais, avant tout, elle exige l'observance stricte et indispensable de ce qui est le droit national, fondé sur les luttes et les souffrances du passé. Ceci n'est pas autre chose que la *religion du droit*. Et c'est, au fond, la *seule religion* car avant les tristes audaces d'une guerre irréligieuse jusqu'à la profanation, jamais une croyance n'a affirmé que la Force passagère d'un magicien usant d'une surprise technique ou abusant d'un assoupissement de la volonté, puisse transgresser, non seulement dans ses résultats mais dans les principes mêmes, ce *droit* éternel, forme humaine de la logique divine qui régit les mondes.

Quiconque appartient à l'autre camp est tenu, chaque fois qu'il croit devoir, par la parole ou par ses écrits, manifester une opinion, affirmer d'abord ou nier ces catégories permanentes de la pensée.

Pour ma part, je crois être en bonne compagnie — la seule bonne — si je reste dans ce camp au milieu duquel ma nation a saigné naguère, a bu toutes les amertumes d'un pays envahi et déchiré.

Toute douleur humaine pareille ne peut-être que la mienne et, en l'apprenant, je souffre de mes humiliations passées et, peut-être, de la prévision de celles qui peuvent encore venir.

națiilor — e de ajuns pentru a le sugruma o nouă mașină de război și o disciplină de scalvi — ceea ce ni se înfățișează sînt două tabere limpede definite; iar cine nu cutează să se proclame necinstit trebuie neapărat să se afle fie într-una, fie în cealaltă.

Aceste două tabere nu cuprind numai state care au interese de cruțat, precauții de luat pentru a răzbi nevătămate prin gheenă, pe lîngă interesele economice care nici ele nu pot fi nesocotite fără a compromite propria lor pregătire în vederea unui eventual război, poate chiar împotriva unora către care sînt acum silite să vîndă.

Ci, mai presus de toate, ele cuprind *conștiințe*. Căci, pe deasupra vulețului infernal al artileriei, peste viclenia submarinelor și goana cea mare după om în văzduhul care altădată măcar era liber, se petrece, de fapt, un război al *conștiințelor*.

Acesta cere fără îndoială respectarea tratatelor — oricare ar fi ele, — fără de care nu pot fi decît proiecte pe care orice cancelarie sau individ le pot clădi în gol, distrîndu-se să creeze « frontiere noi, mai bine garantate » decît cele de pînă acum, drag-doamne pentru pacea lumii — ceea ce rămîne de văzut !

Dar, înainte de orice, el pretinde respectarea strictă și indispensabilă a ceea ce înseamnă dreptul național, întemeiat pe luptele și pe suferințele trecutului. În fond, nu-i vorba de altceva decît de *credința în drept*, cu adevărat *singura credință*, cîtă vreme nicidecum înainte de tristele îndrăzneli ale unui război păgîn pînă la profanare, nici o credință n-a afirmat vreodată că Forța trecătoare a unui vrăjitor care folosește o invenție tehnică sau abuzează de ațipirea voinței, poate nesocoti, nu numai roadele, ci înseși principiile acestui *drept* etern, forma umană a logicii divine ce cîrmuiește lumea.

Oricine face parte din tabăra cealaltă e ținut, de cîte ori simte nevoia să-și exprime părerea prin cuvînt sau prin scris, să-și însușească sau să nege aceste permanente categorii ale cugetului.

Cît despre mine, cred că mă găsesc în bună companie — singura bună — rămînînd în aceeași tabără în care odinioară nația mea a sîngerat și a sorbit toată amărăciunea unei țări cotropite și sfîșiate.

Orice durere omenească de același fel e propria-mi durere, și la auzul ei sufăr nu numai de umilințele trecute, dar și de presimțirea celor ce ne-ar mai putea aștepta.

Scrisă în aprilie, 1940 pentru revista Documents din Bruxelles

Publicăm acest text datorită bunăvoinței tovarășului profesor D.M. PIPPIDI, cărui a aducem mulțumirile cuvenite.

SUPT OCHII ȘARPELUI

Orice se va petrece în Cehoslovacia de acum înainte va fi în zodia continuei, neiertătoarei amenințări germanice.

Nimic și nimeni nu va fi în stare, orice s-ar acorda și orice s-ar încheia, să redeie acestei țări, de o admirabilă organizare, starea sufletească de aleasă siguranță, de sigură direcție pe care a avut-o până acum.

Odată era o plăcere să se vadă cum sentimentul național era temperat de o nobilă concepție a umanității întregi și acela social prin sentimentul frumoasei solidarități pe care o creează între oameni munca ordonată, cinstită și răsplătitoare. În toate manifestările se recunoștea spiritul înaltului gânditor din a cărui filosofie se formase acest stat care putea servi de model oricui.

Minoritățile — germană, ungară, polonă — aveau mijloace legale de a-și revendica drepturile, care erau considerate, cu tot egoismul slav, care nu putea lipsi, cu toată liniștea unor oameni cuminți.

Din clipa în care Germania a ridicat steagul revendicărilor de rasă oriunde pentru a căpăta « spațiu », totul s-a schimbat.

Asupra oricărui avînt al țării se vor simți apărînd ochii reci de șarpe ai celui care-și așteaptă prada, și întreaga politică a republicii va fi amorțită de sugestia ucigașă care se desface din această neconținut pînditoare dușmănie.

Neamul românesc, XXXIII (1938), iulie 16.

CĂTRE UN POPOR PRIETEN

În momentul cînd se pregătește desfacerea părții locuite de germani din Cehoslovacia, cînd alunecă prietenii și nici o învinuire, nici o injurie nu se cruță unui popor de mare trecut — căci, ei, cehii, erau să facă în secolul al XVI-lea « Austria » — unuia care a dat oameni ale căror nume sînt înscrise în cartea de aur a culturii și care totuși a trăit trei veacuri de robie la nemții din Viena — nu poate lipsi de aici, de la București, atunci cînd Belgradul d-lui Stoiadinovici tace, un glas de mîngîiere.

Neamul lui Masaryk nu merita să fie tratat astfel de un dușman învierșunat, dar și de alții cu care n-a fost niciodată în rivalitate.

Noi sîntem legați cu Cehoslovacia printr-un tratat contra iredentismului maghiar, tratat pe care diplomația iugoslavă, cu ceea ce s-a hotărît la Bled, pare a-l fi făcut fără obiect.

Deci nu în numele acestei biete « Mici Înțelegeri », ci în al conștiinții umane am ținut, fără a discuta fondul însuși al chestiunii, a ridica acest protest contra grosolăniei triumfătoare.

Neamul românesc, XXXIII (1938), septembrie 23.

PREȚUL PĂCII

Pentru ca lumea să poată răsufla, în munca ei cinstită și așa de scumpă, de visul rău al războiului tehnic, și contra civililor, pînă la cea mai inofensivă ființă vie, vis rău care-i apasă pe suflet, a trebuit să se ducă înarmările defensive pînă la ultima limită a puterilor omenești.

Bătrîn istoric, n-am mai întîlnit așa ceva în toată dezvoltarea unei civilizații care rămîne încă așa de amenințată. Niciodată n-a fost o astfel de *răscumpărare de la moarte* a fiecăruia, căci în adevăr, de aceasta e vorba.

Ne credem liberați de robia care apăsa pe umerii strămoșilor noștri. Dar popoarele se pleacă supt sarcine fără care nu pot să-și aibă izbăvirea.

Și vechea robie a dat piramidele Egiptului și civilizația ateniană. Iar aceasta nu va lăsa decît materia primă stricată pentru unelte nimicitoare al căror rost, o dată cu însănătoșirea minților aprinse pînă la paroxism, va înceta cu desăvîrșire.

Neamul românesc, XXXIV (1939), iunie 15.

DACĂ MAI ȘTIU ISTORIE

E o vreme aceasta de azi încît, față de tot ce se strigă ca din gîtlej de fiară și se scrie cu pleaftiure pentru a se așîța pînă la apetituri antropofage urile dintre popoare, ne întrebăm noi, supraviețuitorii altei epoci, dacă mai au o valoare cunoștințele pe care cu multă trudă le-am cîștigat.

Așa e și cu istoria.

Un discurs recent la Danzig pretinde să ne învețe că polonii n-au fost stăpîni acolo niciodată și că atunci cînd regele Ștefan Bathory a încercat să iee în stăpînire orașul în jurul căruia se face astăzi atîta zgomot, s-a întors cu buzele umflate.

Mai știu eu, oare, la bătrîneță, puțină istorie?

Că a fost un oraș liber acolo, cine ar putea tăgădui? Oricum, nu eu, care am tipărit rapoarte, copiate acolo chiar, ale delegaților Danzigului la dietele polone.

Dar tot eu am tipărit și lunga serie de rapoarte prusiene la Constantinopol cu privire la «planul lui Herzberg», format puțin după moartea lui Frideric al II-lea, pentru ca, printr-un complicat și imposibil plan de schimburi între state, Prusia să capete ce și de *la cine?* Danzig și Thorn de la poloni.

Ori eu nu mai știu istorie, ori e așa!

Neamul românesc, XXXIV (1939), august 24.

DOUĂ FELURI DE EROISM

Lumii i se prezintă astăzi două feluri de eroism, cu totul deosebite unul de altul.

Cel mai vechi, deși n-are decît o durată de cîțiva ani, atît de dureros zbuciumați, consistă în a da zi de zi, ceas de ceas, dovezi a unei energii care nu urmărește scopuri care, o dată atinse, acțiunea să se și oprească; nu, ci pentru a face să se simtă, de cei de acasă și de ceilalți, în primul rînd de dușmanii pe cari anume, cu pasiune, și-i creează, că n-a scăzut puterea și conducerea extraordinară, genială, se schițează gesturi amenințătoare, menite să sperie lumea.

De pe urma chiar a acestor continue amenințări s-a produs însă un alt eroism. El nu caută să dea impresii și să creeze iluzii. El nu se laudă cu forța pe care-o are sau poate nici n-o are atîta. El nu caută nimic alta decît păstrarea unei situații ieșite din necesitatea însăși a lucrurilor sau din continua sforțare a generațiilor. E gata să întindă oricînd mîna pentru pace, dar ia asupra-și toate riscurile celui mai crunt război.

Primul eroism primește și răspunderea ruinării unei întregi civilizații, celalt stă de strajă la porțile ei.

Neamul românesc, XXXIV (1939), august 29

BUNELE VREMI ALE LUI ATILA

Nu știu cum, în fața realităților de azi, m-am gîndit la vechiul Attila, cel așa de calomînat, și la zilele bune pe care le trăia atunci omenirea.

Cu arme milostive, de pe urma cărora nu putea să moară o întreagă lume, și care atingeau rareori pe cine nu stătea în fața hunilor, se ducea un război de-a lungul drumurilor mari, restul locuitorilor avînd voie să trăiască, și ce plăteau nu se ridica la sumele pe care le cere științificul război modern.

Dar Attila avea și un stăpîn — doi stăpîni: pe dumnezeul lui și pe dumnezeii celorlalți.

De la al lui cerea o binecuvîntare de care nu mai e vorba acuma, iar cînd înaintea unui oraș ieșea un episcop, omul altui dumnezeu, Attila se oprea și stătea de vorbă sub aceastăaltă vrajă dumnezeiască.

Dă-mi, Doamne, înapoi pe Attila și cele două religii ale lui !

Neamul românesc, XXXIV (1939), septembrie 5.

MAREA CONRUPERE A IDEILOR

Ceea ce sperie mai mult decît actele unei brutalități cum nu le-a mai cunoscut omenirea e principiul de unde pleacă și pe care nu-l pot atinge mijloacele tehnice ale unei apărări la care sîntem siliți cu toții: marea conrupere a ideilor.

A celor mai vechi, mai scumpe și mai sfinte idei.

Cît s-a luptat, de mai multe generații, pentru ideea națională ! Ea se rezuma în formula: a dezrobi pentru a educa și înălța. A fost unul din marile crezuri ale lumii.

Dar o samă de oameni fără spirit religios și fără frîu moral, fără cunoștințe reale și adîncite au corupt pentru ei și au trecut această formă coruptă milioanele pe care au ajuns să le domine. Astăzi, pe alocurea, naționalism înseamnă robirea altora și distrugerea voită, consecvență a întregii lor civilizații.

De la mai vechii gînditori francezi al secolului al XVIII-lea și mai ales de la Adam Smith, care a fost pe dreptate comemorat acum în urmă, s-au căutat, pentru binele oamenilor, al tuturor oamenilor, principiile muncii, împărțirii ei, schimbului între clase și popoare. Peste toate descoperirile de ordine materială era însă în concluzii marea iubire de oameni.

Astăzi, din aceleași principii, corupte, s-a ajuns la erezia « spațiului vital ». Orice popor ce are mijloacele umane și tehnice necesare pune stăpînire pe animalul

uman care trebuie să-i muncească, aceasta fiindu-i menirea, și, ca garanție, pune stăpânire și pe pământul lui.

Bună vreme a celei mai înalte civilizații !

Neamul românesc, XXXV (1940), martie 16

URMAȘUL VIKINGILOR

O dată, în bătaia vînturilor largului, reg ia ivitejiei, încrezător în favoarea zeilor aspri ai Nordului și voinții lor de a învinge, plecau din fiordurile tăcute pentru a căuta în țări calde, pline de roadă, ceea ce nu putea să deie cerul palid al patriei lor.

Îi vedea cineva venind pe bărcile lor cu prora curbă, întovărășiți de credincioșii lor, cari n-aveau altă armă decît buna sabie veche de la coapsa lor, și ei s-ar fi rușinat să se sprijine pe altceva decît pe mînuirea ei în luptă dreaptă cu un adversar tot așa de sincer. Cînd se întorceau acasă cu prada lor, erau mîndri de dînsa fiindcă nu era furată prin nici un vicleșug. În istorie locul lor nu e între binefăcătorii omenirii, dar nici între aceia cari prin neloialitatea lor ar fi făcut-o să decadă moral.

Așa a fost povestea vikingilor din Miazănoapte, ocrotită de favoarea zeilor Walhallei.

Astăzi, pe aceleași locuri fug mulțimi incapabile de a se apăra împotriva unei năprasnice năvăliri, servite de tot ceea ce poate da o tehnică prin care virtuțile omenești sînt împiedecate de a se manifesta. Picură sînge nevinovat asupra pămîntului strămoșesc înainte ca mugurii să fi crăpat în pomi și puținele poieni să fi dat florile cele dintii ale primăverii. Oamenii necunoscuți amenință cu moartea orice strigăt către libertate. Și din loc în loc, în umbra steagului, Haakon, urmașul regilor mării, caută un spirjin pentru suprema efortare.

Cine a putut scrie că în evul mediu a fost o vreme cumplită?

Neamul românesc, XXXV (1940), aprilie 18.

FINALUL TRAGIC

« Causa victrix diis placuit, victa Catoni ».

Cea mai desperată apărare a patriei pare a se fi lovit de greutatea unor noi efortări, și, mîna mea refuză să definească actul la care s-a crezut silit cel mai glorios din generalii armatei franceze.

Consecințele se vor vedea îndată, și se vor vedea și mai tîrziu.

Ele nu vor fi, desigur, acelea care se cred în acest teribil moment de uriașă tragedie istorică.

O conducere nu e același lucru cu o armată, și o armată nu e tot una cu o națiune, cum cel mai mare succes tehnic nu acopere noțiunea biruinții.

Dar, oricum să fie, ziua de mîne trebuie să fie un cutremur pentru inimă și o înzecire a voinții pentru minte.

Fiecare se va sprijini de acum pe ce poate el însuși: ca forță și ca spirit. Ca spirit, care e veșnic, mai mult decît ca forță, care e un lucru trecător, depinzînd de organizare și de noroc.

Dar a desface spiritul uman de cerințele sale fundamentale, care sînt drepte și libertate, e imposibil.

Neamul românesc, XXXV (1940), iunie 20

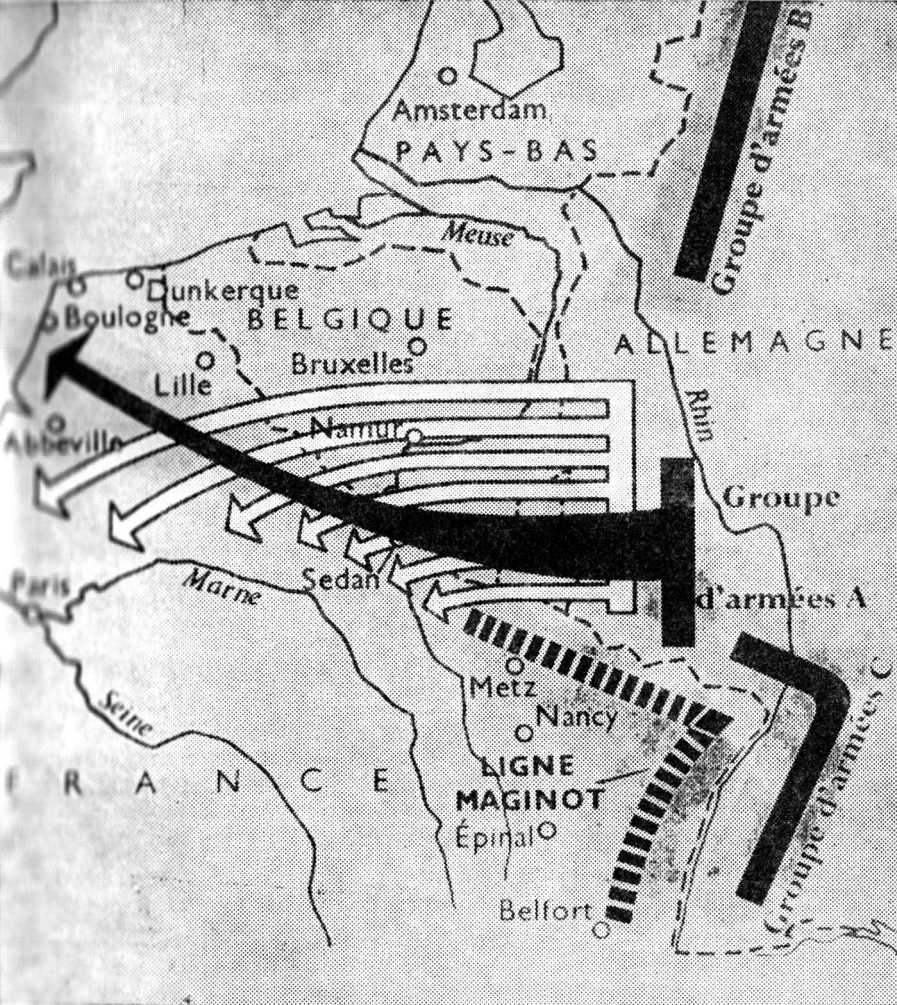
Conștiința istoricului

« Bătrînul istoric », își spune Nicolae Iorga, în aceste pagini cu care revista « Secolul 20 » deschide numărul său dedicat celui de-al doilea război mondial. Și cînd astăzi recitim filele născute — cum spunea în altă parte tot Iorga — din strașnicele dureri ale omenirii, ne dăm seama că aceste două cuvinte, « bătrînul istoric », nu reprezentau o simplă cochetărie. Ele ne duc cu gîndul către sensul încărcat de grave răspunderi pe care-l aveau în vechime și în obîrșiile ideii românești de drept și de dreptate. Pentru că Nicolae Iorga chema evenimentele la judecata istoriei — atunci, între anii 1938—1940 — cînd rațiunea era pulverizată sub șenilele tancurilor și sugrumată de sîrma ghimpată; protestul său devenind simbolul conștiinței românești care nu accepta nici « grosolănia triumfătoare », nici « erezia spațiului vital ».

Era un simbol, bătrînul istoric care aducea imensa lui autoritate, a celui care cuprindea cu mintea sa genială istoria inepuizabilă a lumii. Cînd spunea că « n-a mai întîlnit așa ceva în toată dezvoltarea unei civilizații » — el exprima nu doar mînia omului îngrozit de « presimțirea celor ce ne-ar mai putea aștepta », ci o repudiere riguroasă a agresiunii hitleriste în numele istoriei însăși. Cînd hotarele pieureau înghițite sub vîlătucii canonadelor, sub tăișul baionetelor, sub șuierul bombelor, aici, în această țară românească, bătrînul istoric, omul ce pregătea atunci o mare istoriologie umană, veghea în numele istoriei, al țării lui și al conștiinței omului, răspunzînd fiecărei noi lovituri date omenirii, cu puterea fulgerătoare a cuvîntului său.

Era un Don Quixote? Nu: pentru că în fața lui se înfrunghia nu o superbă iluzie, ci credința însăși a poporului român, care prin astfel de gesturi arunca anatema asupra celor ce sugrumau dreptatea și libertatea: « cerințele fundamentale ale spiritului uman », cum le numea Iorga. Prin el, noi mărturiseam solidaritatea — și ea înscrisă în ființa națională — cu cei ce sufereau împilarea autocrației fasciste. Iorga nu era singur atunci: odată cu el, împreună cu el, conștiința românească se vădea înfrunghiată de atîția intelectuali și de miile sau zecile de mii de muncitori și țărani, care, în marile piețe publice, au manifestat împotriva agresiunii hitleriste și, cînd aceasta și-a înfipt tentaculele în însuși trupul țării noastre, i s-au împotrivit curajos. A simbolizat toate acestea, prin înfinita sa dragoste pentru poporul român, căruia i-a închinat devotat întreaga-i existență. Atunci cînd o mîină de sclerați legionari, emisari nemijlociți ai hitlerismului, l-au ucis cu un sadism ce a întrecut închipuirea, la marginea unei pîduri, pierea un om pentru care conștiința fusese mai presus de riscuri, mai presus de orice sentiment de prevedere. A sfîrșit asemenea martirilor neamului. De aici sentimentul cu care îi citim și astăzi paginile scrise în anii de ascensiune a fascismului și declanșare a războiului. În rîndurile acestea sînt gravate, pentru veacuri întregi, neapăratele noastre sentimente de dreptate și libertate.

VALERIU RÂPEANU



Vom vedea cum se formează fiara care crește, monstrul care se umflă din ce în ce mai mult, spre nenorocirea omenirii și veți mintui, cred, cu credința tare, pe care ni-o arată experiența secolelor, a mileniilor, că pe brutalitate și pe nedreptate nu se poate crea nimic statornic.

NICOLAE IORGA

Arta de a profetiza trecutul

În Spania — să nu uităm — activitatea politică de tendință progresistă e în general slabă, fiindcă e lipsită de originalitate; e numai mimetism, și nu reușește să facă altceva decât să declanșeze reacțiunea. S-ar zice că numai resortul reacționar funcționează la mașinăria noastră socială cu oarecare precizie și energie. Oamenii politici care vor să guverneze în viitor trebuie să țină seama de reacția profundă pe care o provoacă în Spania orice progres de suprafață. Oamenii noștri politici așa-ziși de stînga, puțin cam frivoli — în treacăt fie spus — rareori calculează, cînd trag cu puștile lor de retorică futuristă, reculul care e de obicei, oricît ar părea de ciudat, mai puternic decît tirul.

Se vorbește despre eșecul intelectualilor în politică. Eu n-am crezut în el niciodată. E confundat cu eșecul anumitor « virtuozii » ai inteligenței, oamenii cu oarecare îndemînare literară și cu oarecare abilitate în ceea ce privește conversația și literatura — medici, retori, foneticieni — care nu sînt întotdeauna oamenii cei mai inteligenți.

În Spania lucrul cel mai de preț e poporul. De aceea, apărarea plină de abnegație a Madridului, care a uimit lumea întreagă, pe mine mă mișcă dar nu mă uimește. Întotdeauna a fost așa. În împrejurările grele, domnișorii invocă patria și o vînd; poporul nici măcar nu-i rostește numele, dar o cumpără cu propriul lui sînge.

În ceea ce privește eșecul lui Platon în politică, va trebui să-l căutăm acolo unde cu siguranță nu-l vom găsi: în nemuritoarea lui Republică. Fiindcă aceasta a fost politica pe care a făcut-o Platon.

Libertatea, domnilor — le spune Mairena elevilor săi — e o problemă metafizică. Există apoi « liberalismul », care e o invenție a englezilor, un mare popor de marinari, boxeri și ironiști.

În politică, la fel ca în artă, cei care vin cu « noutăți » azvîrl cu pletre în cei originali.

Tradiționaliștilor s-ar cuveni să li se amintească ceea ce de atâtea ori s-a spus împotriva lor:

1. Că dacă istoria este, ca și timpul, ireversibilă, trecutul nu poate fi restaurat cu nici un chip.
2. Că dacă există ceva în istorie în afara timpului, valori eterne, acestea, fiindcă nu sînt trecătoare, nu pot fi nici ele restaurate.
3. Că dacă praful de demult s-a prefăcut acum în glod, nu poate fi condamnat prezentul și absolvit trecutul.
4. Că dacă ne-am întoarce la praful acela, am ajunge iar la glodul de acum.
5. Că orice reacționarism consecvent sfîrșește în cavernă sau în vîrsta de aur, în care Jean-Jacques Rousseau credea numai pe jumătate.

Iar reformatorilor de profesie ar trebui să li se atragă atenția:

1. Că multe lucruri care sînt rele pe dinafară sînt bune pe dinăuntru.
2. Că situația contrară e tot atît de frecventă.
3. Că nu e de ajuns să răscolești ca să înnoiești.
4. Că nu e de ajuns să înnoiești ca să îmbunătățești.
5. Că nu există nimic care să nu poată deveni mai rău.

Politica, domnilor — afirmă Mairena — este o activitate foarte importantă. . . Eu nu vă voi sfătui niciodată să fiți apolitici, ci numai, în ultimă instanță, voi propovădui disprețul pentru reaua guvernare politică, pe care o fac ariviștii și politicienii venali fără alt scop decît acela de a obține un profit personal și de a-și căpăta rudele. Voi trebuie să « faceți politică » chiar dacă ar căuta să vă împiedice cei care vor s-o facă fără voi și, desigur, contra voastră. Îndrăznesc totuși să vă sfătuiesc: s-o faceți deschis. Căci altfel veți contribui la degradarea unei activități foarte nobile, cum e politica, și să tulburați apele vieții politice atît de tare, încît să nu se mai poată vedea nimic. . .

Filozofia istoriei a fost denumită în glumă o artă de a profetiza trecutul. În realitate, cînd medităm asupra trecutului, ca să aflăm ce poartă în el, e ușor să găsim o mulțime de speranțe — nerealizate, dar nu eșuate — într-un viitor care este, la urma urmei, obiect legitim al profețiilor. În orice caz, arta de a profetiza trecutul este o activitate complementară a altei arte nu mai puțin paradoxale — arta de a îndepărta viitorul.

În românește de A. IONESCU

Secolul 20

Primele impresii de război din viața mea sînt legate de evenimentele din Mongolia din 1939. În mai 1939, trupele japoneze, care ocupaseră în timpul acela Manciuria, au invadat Mongolia. Potrivit tratatului de ajutor reciproc, semnat între Mongolia și Uniunea Sovietică, trupele noastre au sărit în ajutorul armatei mongoleze. Au izbucnit așa-numitele evenimente din regiunea lacului Buir-Nur; japonezii le numeau evenimentele namanhaniene, iar noi — halhingoliene.

Acțiunile militare s-au desfășurat din mai pînă în septembrie. La luptele aeriene au participat circa 1.500—2.000 de avioane din ambele tabere. La sfîrșitul lui august, grupul principal al trupelor japoneze fusese înconjurat și zcrobît de noi pe teritoriul Mongoliei.

Luptele au fost foarte sîngeroase; japonezii au avut în aceste bătălii, pe toată durata conflictului, circa o sută de mii de morți și răniți. Noi și mongolii am suferit mult mai puține pierderi dar, de asemenea, de-ajuns de substanțiale.

În aceste lupte, trupele japoneze erau conduse de comandantul grupului 6 al armatei japoneze, generalul-locotenent Kamațubara. Trupele noastre erau comandate de G.K. Jukov, care avea atunci gradul de comandant al corpului. Încercuirea și lichidarea grupării japoneze la Halhin-Gol a fost prima lui mare operațiune militară.

Însemnările mele despre aceste evenimente datează dintr-o perioadă mult mai tîrzie — 1948. Terminîndu-mi munca la «Însemnările despre cel de-al doilea război mondial», am revenit după asta la primele evenimente militare din amintirea mea — la evenimentele din Mongolia, și le-am notat așa cum mi le-am amintit după nouă ani.

Capitolul, pe care-l propun atenției cititorilor Secolului 20 se referă la ultima perioadă a evenimentelor de la Halhin-Gol. Armistițiul se încheiase; mongolii și noi le-am îngăduit japonezilor să dezgroape și să aducă în patrie de pe teritoriul Mongoliei, din zona de amplasare a trupelor noastre, un uriaș număr de cadavre ale soldaților japonezi pieriți și îngropați pe teritoriul Mongoliei. După aceasta, s-a procedat la predarea prizonierilor. Tocmai această zi a schimbului reciproc de captivi o descriu în acest capitol al «Însemnărilor mele.

27 ianuarie 1968

KONSTANTIN SIMONOV

Schimbul de prizonieri

... Pentru a înțelege cele ce vor urma, trebuie să avem o reprezentare exactă a schemei de amplasare a pozițiilor noastre și a celor japoneze. Pozițiile noastre care mergeau pe hotar, reprezentau în acest loc un cerc adâncit spre noi. Așadar pentru a ajunge de pe flancul drept pe cel stîng, pe drumurile noastre, care treceau prin spatele pozițiilor pe care le ocupam noi, trebuia făcut un înconjur pe toată circumferința acestui cerc. În schimb, pentru a trece de pe flancul stîng pe cel drept, prin pozițiile japoneze, se putea merge pe coarda acestei circumferințe, adică pe un drum mult mai scurt și, ținînd seama de unele particularități locale, chiar de două ori mai scurt.

Reprezentantul nostru, un maior care urma să fie trimis împreună cu tălmăciul, spre flancul stîng, pe traiectoria care ocolea, adică pe drumurile din spatele pozițiilor noastre, ar fi întârziat vădit la începutul schimbului. Aceasta ar fi încălcat ritualul stabilit și noi vroiam să-l respectăm întocmai.

Atunci, chiar acolo pe loc, ne-am înțeles neașteptat de repede cu japonezii, și reprezentantul lor — un colonel — a hotărît să meargă împreună cu ai noștri pe scurtătură, prin pozițiile japoneze. Ortenberg, care în asemenea cazuri se orienta cu rezeziunea fulgerului, literalmente m-a împins într-o « Emka » lîngă tălmăci, șoptindu-mi la ureche să nu mă port ca un prost, să mă folosesc de acest prilej și s-o șterg.

— Așa o să ai un material autentic. Mult mai interesant decît dacă ți-ai pierde timpul pe-aici.

Nici n-am apucat să mă dezmeticesc bine că șoferul a și întors volanul și am pornit-o în spatele « Chevrolet-ului galben al japonezilor care sălta pe șosea în fața noastră. Mergeam cu viteză, toți înarmați. În afară, de asta în spate, pe scaun, se afla arma șoferului iar la picioarele noastre erau îngrămădite nu știu de ce, vreo cincisprezece grenade. Tălmăciul scosese pe fereastră un băț cu o batistă albă. Aceasta, conform instrucțiunilor primite, trebuie să înfățișeze steagul alb parlamentar.

N-am apucat să parcurgem în spatele japonezilor nici un kilometru jumătate, că maiorul taciturn și lungan care stătea pe scaunul din față s-a întors deodată și s-a repezit la tîlmaci.

— De ce ați această zdreanță? Ce, să ne predăm mergem noi? la-o de-acolo. Tîlmaciul obiectă:

— Instrucțiunile.

— Și ce-i cu instrucțiunile? Noi nu mergem să ne predăm. Doar sîntem învingători. N-are rost să mergem cu zdreanța asta. la-o, îi spun.

Tîlmaciul spuse:

— Dar atunci ei pot să tragă în noi.

— Să încerce numai! spuse hotărîtul maior și bastonul cu batista a fost luat.

Nu se poate spune că m-a bucurat acest schimb de replici, dar stăteam ca o ființă neglăsuitoare într-un colț al mașinii și așteptam să văd ce-o să se întîmple mai departe.

După ce am parcurs vreo patru kilometri, am auzit în față niște explozii asemănătoare cu exploziile de grenade. Pe urmă, drumul a cotit-o brusc, am ocolit o colină și în fața mea, la dreapta, s-a înfățișat o priveliște pe care nu cred s-o uit vreodată.

În spatele colinei era o cîmpie de-ajuns de netedă. În cîmpie, la cîteva sute de metri în dreapta noastră se afla un șanț adînc, lat cam de doi metri jumătate. În el era îngrămădit ceva ce fumea puternic. Mai departe, la vreo treizeci de metri, stăteau soldați cu lopeți; iar și mai departe — un grup de ofițeri care supravegheau ce se întîmplă. Acest fum era cel pe care-l zărisem de departe, de la locul tratativelor, iar acest șanț era locul unde se incinerau cadavrele japonezilor dezgropați de pe teritoriul nostru. Exploziile pe care le auzisem cînd mergeam și pe care le-am auzit și pe urmă, cînd am depășit acest loc și am plecat mai departe, erau exploziile încălțătoarelor cu cartușe și grenade rămase în echipamentul celor uciși. Ele explodau acolo în șanț cînd le-atingea focul. Astfel se explica pesemne faptul că, turnînd benzină pe lotul respectiv de cadavre, soldații se țineau la distanța cuvenită de șanț.

— Deci, uite și vestita sfîntă incinerare a cadavrelor — mă gîndii eu. Oare, a cui cenușă le va parveni rudelor în aceste condiții de incinerare? Ce va fi pus în fiecare urnă, rămășițele cui și pe care insulă japoneză vor ajunge și, în sfîrșit, întotdeauna oare va fi cenușă de oameni sau, uneori, și cenușa cailor uciși, care de asemenea s-a întîmplat să fie îngropați în vecinătatea soldaților și pe urmă împreună dezgropați și încărcați în mașini, și asta nu din neglijență, ci pur și simplu pentru că în acest înspăimîntător amestec de trupuri în putrefacție, uneori nu era omește posibil să deosebești ce și cum.

Acum, tot acest amestec prăvălit din camioane zăcea îmbibat de benzină în șanț și ardea. Pe urmă, cenușa se depunea în urne, urnele erau sigilate și transportate pe calea ferată prin Manciu, peste mare, și apoi din nou pe calea ferată ajungeau în căsuțele patriarhale din satele japoneze și părinții îmbătrîniți credeau că întradevăr cenușa păstrată cu grijă a fiului lor odihnește în urna respectivă.

Tot acest tablou al incinerării n-a stîrnit în mine atunci nimic în afară de-o mirare amestecată cu milă față de morți și dezgust față de cei vii.

Înaintînd pe coardă, ne-am adîncit cred vreo zece kilometri în lăuntrul pozițiilor japoneze. Pe drum, am întîlnit stîlpi cu săgeți indicatoare. La fiecare doi-trei kilometri dădeam peste puncte de alimentare, adică pur și simplu niște butoaie cu benzină păzite de soldați.

Treceau mașini mici și camioane, și alături soldați japonezi uzi și plini de sudoare, înhămați cîte trei sau cîte patru la un cărucior cu două roți, tîrau un butoi cu apă.

... În sfârșit, am început din nou să ne apropiem de pozițiile noastre. Deodată, mașina japoneză s-a oprit, colonelul s-a dat jos și într-o limbă rusă stricată ne-a spus că trebuie să așteptăm preț de un minut; o mică neregulă la motor, pe care șoferul o va repara repede. Șoferul japonez a început să umble la motor și noi stăteam lângă el, colonelul Harada sprijinindu-se pe sabia lui de samurai și sumbrul nostru maior cu mâinile la spate și privind cu satisfacție la mașina japoneză stricată.

Nu știu minte despre ce am vorbit; despre ceva am vorbit desigur pentru că au trecut vreo zece minute și japonezul tot nu găsea buba. Șoferul nostru se învârla în jurul japonezului. Se vedea că dorea nespuse de mult să-i explice japonezului ce trebuia să facă și, judecând după expresia lui, știa precis ce anume trebuia făcut, dar nu se hotărâ să intervină și se uita numai pieziș la maior, așteptând aprobarea. În sfârșit, japonezul a întors ceva, a răsucit altceva, și chinurile șoferului nostru au luat sfârșit; ne-am așezat în mașină și din nou am pornit-o în spatele japonezilor.

— Ardeai de dorință să-l ajuti, spuse cu venin maiorul.

— Nu era nevoie decît să sufle puțin, spuse șoferul. Da' el nu înțelegea.

— Trebuia s-o faci tu.

— Eu aș fi făcut-o, dar nu știam dacă...

— Ce nu știi? N-au decît să oprească. Și noi o să așteptăm, că doar nu sîntem mîndri. Lasă-i să-și demonstreze meritele tehnicii lor sub ochii noștri.

Am mai mers vreo cinci minute și japonezii s-au oprit iar. Colonelul Harada a coborît și a spus că trebuie să așteptăm un minut pentru că la mașină iar s-a stricat ceva. Șoferul japonez, ridicînd capota, trebăluia febril la motor, al nostru îi dădea încurajări, colonelul Harada se sprijinea ca și înainte pe sabia lui de samurai, și se uita în ceafa șoferului său cu asemenea ochi că mă gîndeam că șoferul n-o să scape astăzi de baston sau de ceva în genul ăsta — fața colonelului fiind schimonosită de un zîmbet semnificativ.

Am stat vreo zece minute. Maiorul s-a uitat pe urmă la ceas și a spus:

— Întîrziem.

Pe urmă a tăcut din nou șovăind, pesemne și, în sfârșit, i-a spus șoferului:

— Fedoseev, ajută-l!

Fedoseev s-a repezit la motor. Timp de un minut a vorbit cu șoferul japonez pe limba aceea specială a șoferilor, neînțeleasă de ceilalți, despre care într-unul din reportaje de război din anul '41 scria atît de bine răposatul Evgheni Petrov, japonezul a răsucit ceva, al nostru a întors și el ceva: unul din ei a suflat, motorul a început să trepideze și am plecat.

... În sfârșit, am ajuns pe cîmpul unde urmau să aterizeze avioanele. Conform condițiilor, trebuiau să fie opt avioane: patru din partea noastră și patru din partea japonezilor.

La cîteva minute după sosirea noastră, potrivit condițiilor, primele au început să aterizeze avioanele japoneze. Trei din ele au venit goale ca să poată fi încărcate cu prizonieri japonezi. Numai într-al patrulea se aflau răniții noștri grav, vreo doisprezece oameni: nerași, murdari, cu păr lung, groaznic de slabi, majoritatea cu răni grele, unii cu amputări.

... Japonezii se purtau cu răniții lor înadins cu grosolănie. În gesturile lor se simțea nu atît o grosolănie firească, cît necesitatea de-a părea grosolani în ochii conducerii, necesitatea de-a manifesta dispreț față de acești prizonieri. Sanitarii se străduiau din toate puterile. Doctorii numărau tărgile și vorbeau de asemenea cu glasuri răspicate și șuierătoare. Astfel, nici unul din ei n-a răspuns la cele cîteva întrebări — stînd alături am auzit — puse de prizonierii lor. Ei mergeau alături și fără să se jeneze păseau peste tărgi.

Pe urmă când au încărcat pe toți prizonierii, sanitarii au apărut deodată cu bonete de hîrtie albă, au mers de-a lungul rîndurilor și unul după altul, repede și cu violență, au început să pună pe capul fiecăruia din răniți bonetele care semănau cu pungile mari în care în magazinele noastre se pun crupele. Aceste mari pungi de hîrtie compactă lipită de cîteva ori, erau trase pe capul captivilor.

Oricît de ciudat și de greu îți era să te uiți, rănitul care nu putea să-și ridice capul, era ridicat cu violență de pe targă și îmbrăcat cu boneta, iar următorul care putea să-și ridice capul se sprijinea singur în coate și-și întindea gîtul ca s-o primească.

Colonelul Harada trecea pe lîngă mine. L-am oprit și l-am întrebat ce fac cu prizonierii. S-a oprit brusc și pe fața lui au trecut două mișcări neobișnuit de repezi: la început a zîmbit scurt. Acesta a fost un gest în legătură cu mine: îmi răspunsese la întrebare. Pe urmă acest surîs a dispărut la fel de repede, și pe buza inferioară a colonelului s-a întins o grimasă trufașă. Arătînd spre prizonieri, și făcînd gesturi scurte și foarte disprețuitoare în direcția lor, a spus iute:

— Sînt îmbrăcați cu asta pentru folosul lor, ca să nu le fie rușine să se uite în ochii ofițerilor și soldaților din armata imperială.

Vroiam să-i spun că după toate cele petrecute la Halhin-Gol, poate că mulți ofițeri din armata japoneză ar trebui să-și pună pe cap aceste bonete ca să nu le fie rușine să se uite la soldații lor întorși din captivitate, dar așa cum se întîmplă frecvent în asemenea cazuri, acest gînd mi-a venit în minte cu întîrziere. Harada se și depărtase și dădea niște dispoziții.

... Am ajuns în cele din urmă teferi și nevătămați la locul tratativelor.

În timp ce ne întorceam, ceremonia audierii și numărătoarei fusese încheiată și pe lîngă noi mărșăluiau prizonierii.

La început au trecut ai noștri, vreo șazeci sau optzeci de oameni. În fruntea lor mergea un bărbat slab, brunet, cu barbă, cu ochii triști și mîna legată, îmbrăcat într-un combinezon albastru de tanchist. Acesta era, după cum mi s-a spus, maiorul comandant al batalionului brigăzii noastre de tancuri blindate. Fusese socotit mort într-una din lupte încă din luna iulie, dar s-a constatat că era prizonier. Ca mai mare în grad între prizonieri, conducea coloana.

Prizonierii noștri treceau în tăcere pe lîngă noi și dispăreau la cotitura drumului care se retrăgea spre pozițiile noastre. Pe urmă au trecut japonezii. Coloana lor o închideau două mașini deschise în care se aflau răniți, în special la picioare.

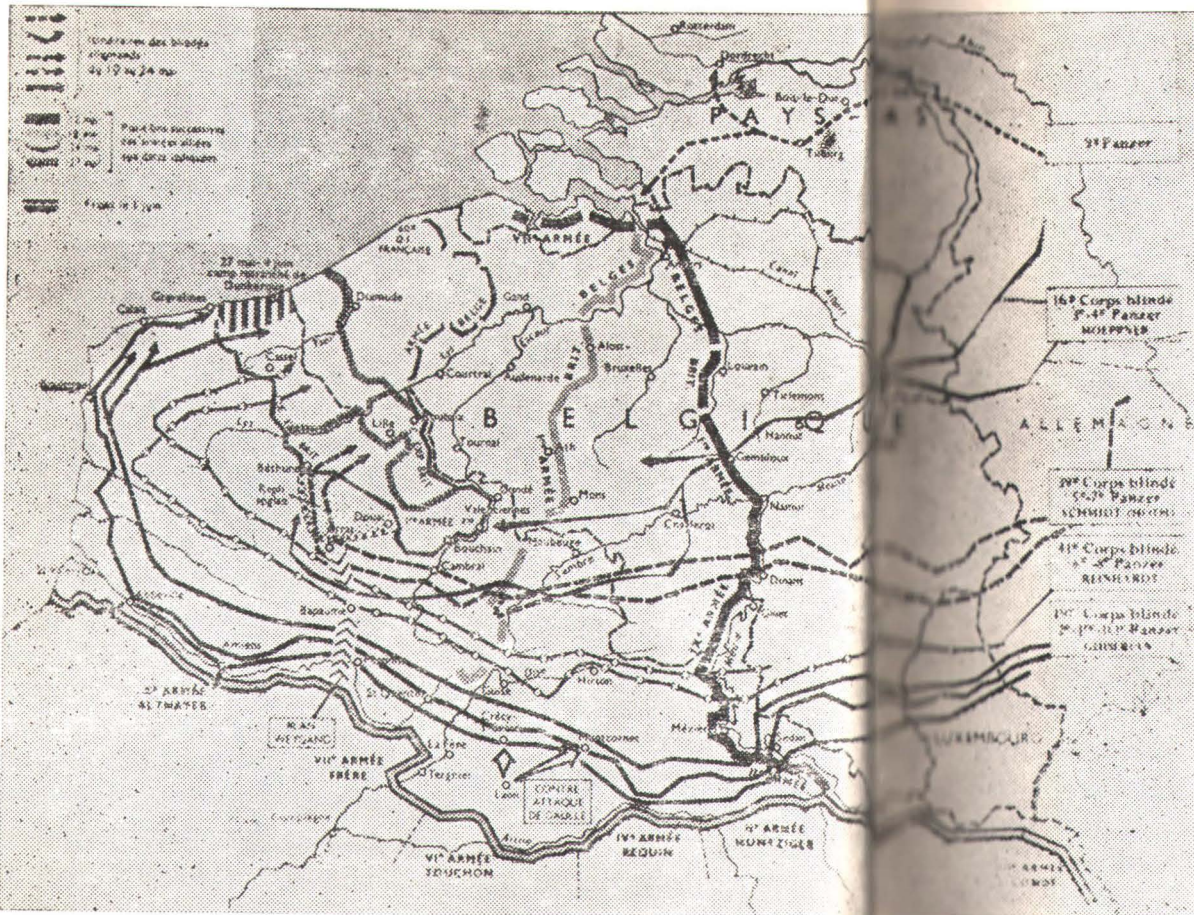
Drumul. Pe acest drum, închizînd coloana, venea ultima mașină cu prizonieri japonezi. Ea a trecut la început pe lîngă grupul nostru restrîns, format din doctori și surori, pe urmă pe lîngă grupul comandanților noștri care au dirijat schimbul, pe urmă pe lîngă grupul mai voluminos al ofițerilor japonezi.

Și iată pe această ultimă porțiune de drum, sub privirile tuturor celor care stăteau de-o parte, în ultima mașină se ridică un japonez și în mod demonstrativ începu să-și fluture îndelung spre doctorii și surorile noastre mîna l gată într-un bandaj alb.

Toți se uitau în tăcere, ai noștri și japonezii, și toți au văzut asta. Iar el în picioare în mașină, tot făcea și făcea cu mîna, îndelung, pînă ce mașina dispăru la cotitură. . .

Cine era acest om? Un comunist japonez sau pur și simplu un om căruia i-au salvat viața doctorii noștri și care, neținînd seama de nimic, vroia să-și exprime ultima recunoștință? Ce-l aștepta pe acest om acolo în Japonia? Sancțiune disciplinară sau tribunalul militar? Nu știu, dar această scenă trăiește și acum în amintirea mea ...





Un an funest
1940

Franța

pagini de jurnal:

ANDRÉ GIDE

PAUL LÉAUTAUD

JULIEN GREEN

ANDRÉ GIDE:

8 mai 1940

Păcat că, atât de des, în acest război, onestitatea noastră poate lua un aspect de prostie. S-ar părea că descoperim, unul după altul, gogemite adevăruri pe care ar fi primejdios să le nesocotești. Când strigi : « nu mai este nici o clipă de pierdut », înseamnă că s-au pierdut săptămîni întregi și că te pregătești să pierzi alte ceasuri și zile. « Nici o palmă de pămînt » sau : « pînă la ultima noastră picătură de sînge . » . . . formule găunoase în care se refugiază amorul propriu și care face să se ivească umbra marelui spectru al înfrîngerii. Nu se prea știe cui se adresează aceste formule și pe cine trebuie să convingă. S-ar zice că țin loc de acțiune și mi se pare greu de conceput o împrejurare în care să fie cuviincios să le folosești.

11 mai

Trebuia să sosesc ieri la Paris (locul meu fusese reținut); ar fi fost numai bine ca să aflu consternantele știri. Consternante dar, vai ! nu surprinzătoare. Posturile de radio au găsit aseară mijlocul să vorbească mult fără să ne spună nimic nou. Protestăm, ne indignăm pe un ton nobil și solemn, cu tresăltări istorice. Tocmai ce trebuie pentru a stîrni rîsul lui Hitler dacă n-ar avea ceva mai bun de făcut decît să-i asculte pe crainicii noștri.

17 mai

. . . Evenimentele sînt prea grave. Nu-mi mai pot îndrepta gîndul spre altceva. Mai puțin mîhnit de ele cît de starea de spirit care se desprinde revelator din comentarii : nu numai de a francezilor, dar *mai ales* de aceea a francezilor. Se face atîta caz de marile sentimente propulsoare încît s-ar zice că ele ne-au dăunat în această împrejurare și ne duc la pieire; tot astfel s-ar zice că geniul răului este cel care triumfă, atît de mult ne complacem să-l dibuim pretutindeni la dușmani, în loc să recunoaștem ordinea și disciplina care însoțesc acest geniu și-i îngăduie să triumfe mereu. Ar fi totuși bine să ne dăm seama că însăși defectele poporului german sînt dintre acelea care favorizează izbînzile, în vreme ce tocmai calitățile noastre ne sînt o piedică.

Mă așternusem să scriu mult mai mult despre aceste lucruri. Am fost întrerupt de Janie Bussy care a trecut să mă vadă. Ieri am fost la Nisa să împachetez cele cîteva lucruri lăsate la prietenii mei. Încordarea relațiilor cu Italia i-a hotărît să plece din Nisa. Vor veni pentru o vreme la Vence unde m-am întors în aceeași seară luîndu-i cu mine. Înștiințată prin telefon, doamna Théo le-a făcut rost de o locuință foarte plăcută unde s-au instalat de îndată.

De cînd sînt la Vence citesc în fiecare dimineața cîteva pagini din Eckermann. *Convorbirile* lui Goethe sînt un izvor nesecat. Nu întîlnești țișniri sublime, uluitoare, ci un soi de continuă abureală de înțelepciune surizătoare destul de asemănătoare, la urma urmei, cu aceea a lui Montaigne și aproape întotdeauna plină de învățăminte care nu înalță sufletul cît îl temperează fără însă a-l aservi vreodată.

Ce-ar fi spus Goethe despre micul volum al lui Jean Rostand?¹
Imaginea pe care Goethe ne-o lasă despre om este pilduitoare: vreau să spun
ca în acest chip am dori să trăim și să gândim.

18 mai

Noapte admirabilă. Totul este cuprins de un fior de vrajă și pare plin de extaz sub lumina lunii aproape plină. Trandafirii și salcîmii își împletesc miresmele. Penumbra de sub copaci este înstelată de licurici. Mă gândesc la toți cei pentru care noaptea aceasta atât de frumoasă va fi cea din urmă și aș vrea să mă pot ruga pentru ei. Dar aici nu mai înțeleg bine ce vor să spună cuvintele astea: «să te rogi pentru cineva», sau, mai bine zis, știu că mie nu-mi mai pot spune nimic. Sînt cuvinte pe care le-am golit, cu toată grija, de orice sens. Dar inima mi-a rămas plină de iubire.

Din pudoare, nu mă ocup în acest carnet decît de ceea ce nu are nici o legătură cu războiul, de aceea se întîmplă să treacă atîtea zile fără să fac nici o însemnare în el. Fiindcă în acele zile nu m-am putut libera de îngrijorare, nu am izbutit să mă gândesc la nimic altceva.

25 mai

Lungă cercetare a usturoiului care crește din plin în grădina hotelului. Nu izbutesc să-mi explic formarea bulbilor la baza pedunculilor unora dintre flori asemănători cu cei de la subțioara frunzelor la unii crini. Substituție de remințe după reproducere? Ah, de ce nu este Strobil cu mine?

Dezindividualizarea sistematică la care s-a străduit hitlerismul a pregătit admirabil Germania pentru război. Prin aceasta mai ales mi se pare mie că hitlerismul se deosebește de creștinism — incomparabilă școală a individualizării, în care fiecare om este mai prețios decît toți. Să negi valoarea individuală în așa fel încît orice om, contopit cu masa, și făcînd una cu ea, să poată fi înlocuit la nesfîrșit astfel ca dacă Friedrich sau Wolfgang se duce la moarte și este ucis, Hermann sau Ludwig să le poată lua tot atît de bine locul, și să nu ai să deplîngi mai mult moartea unuia decît a altuia.

Scrisori de la tineri de pe front, scrisori de la refugiați belgieni; prilej să-ți umpli inima de lacrimi și de groază. Fie ca ziua de mîine să nu aducă lucruri și mai rele...

14 Fourrette, 5 iunie

Tînărul belgian care ne-a adus aici cu automobilul lui se întoarce din Belgia. Mi-a povestit că a fost ținut o noapte întreagă la frontieră în apropiere de Dunkerque și a văzut astfel bombardarea orașului. Nenumărate automobile așteptau ca șeful lui să li se dea drumul să intre în Franța. La opt dimineața, granița a fost în sfîrșit deschisă și puhoiul s-a revărsat ca un șuvoi de munte, automobile și

¹ Este vorba de *Pensées d'un biologiste* (n.tr.).

pietoni, fără nici un control, fără să mai fie cercetat nici un act de identitate. Au fost lăsați să treacă de-a valma toți cei care căutau să treacă și, în acest fel, un număr enorm de nemți a putut să pătrundă și să se răspîndească în Franța fără măcar a recurge la avioane și parașute. Pofteste apoi să-i mai prinzi, făcînd exces de zel ! În Franța, trei sferturi din eforturile noastre se irosesc pentru a repara neajunsurile.

Trecînd prin Valence am căutat în zadar locuința domnișoarei Charras. M-aș fi bucurat s-o îmbrățișez. Cu toată noaptea fără lună, traversarea munților a fost foarte frumoasă, pe urmă ivirea zorilor pe un cer de o puritate desăvîrșită. Dar primele știri aflate au fost despre bombardarea Parisului.

Vichy, 8 iunie

Drumurile sînt înțesate de familii rătăcitoare care fug la întîmplare fără să știe unde. S-au pierdut copii, căutați de părinții deznădăjduiți. Ieri noapte, prin fereastra deschisă a odăii mele, care dă spre marginea parcului, am auzit în trei rînduri un țipăt sfîșietor : « Pierre ! Pierre ! », și am fost cît pe-acî să cobor ca să văd dacă nu-i pot da un ajutor sărmanului nebun care striga în noapte cu deznădejde această chemare. Multă vreme nu am putut să adorm, închipuindu-mi fără răgaz marea lui durere . . .

Dimineața i-am vorbit despre acel strigăt lui Naville. Il auzise și el. Dar îmi spune că era al paznicului de noapte care strigă : « Lumina, Lumina ! »¹ cînd vede o fereastră luminată ca a mea.

14 iunie

« Știre importantă » pe care Reynaud ne-a dat a înțelege că ne-o va da. Naville crede că . . .²

Da, asta era. Și nu mai poți înțelege unde ar putea fi acel « suflet » sau acel « spirit » al Franței despre care se tot spune că trebuie să fie salvat cu orice preț. Îi va lipsi pînă și suportul. Din acest moment și chiar de alaltăieri, lupta a devenit zadarnică; degeaba înfruntă moartea soldații noștri. Sîntem la bunul plac al Germaniei care ne va găti cum va putea mai bine. Vom striga cu toate acestea foarte sus și tare : « Onoarea e salvată ! » asemenea celui lacheu al lui Marivaux care spune : « Nu-mi place să nu fiu respectat ! », în timp ce primește un picior în fund.

Fără îndoială, nu este nici o rușine să fii înfrînt cînd forțele dușmanului sînt cu atît de mult superioare și eu unul nu simt nici un fel de rușine; dar ascult cu o tristețe fără nume vorbăria în care înfloresc mai departe toate defectele care ne-au pierdut: idealism vag și stupid, necunoaștere a realității, lipsă de prevedere, nepăsare, încredere absurdă în valoarea vorbelor goale care nu mai au credit decît în imaginația nătărăilor.

Cum să nu admiți că Hitler și-a jucat cartea într-un chip magistral, nelăsîndu-se stăvilit de nici un scrupul, de nici o regulă a unui joc care, la drept vorbind, nici nu are una — profitînd de toate slăbiciunile noastre pe care de multă vreme știuse să le favorizeze. În lumina tragică a evenimentelor s-a vădit deodată ruina adîncă a Franței pe care Hitler o cunoștea prea bine. Pretutîn-

¹ « Lumière » în limba franceză (n. tr.)

² Era vorba de pierderea « bătăliei decisive pentru Franța » și de părăsirea Parisului (n. tr.)

leni incoerență, indisciplină, revendicare de drepturi himerice, lipsa de cunoaștere a oricărei îndatoriri.

Tinerii noștri bine intenționați care se preocupau ieri de refacerea Franței, ce vor face astăzi cu jalnicele dărmături care vor rămâne din ea? Mă gândesc la Varșovia, la Praga... La fel va fi și cu Parisul? Nemții îngădui-vor oare să respire și să se reculeagă cele mai bune din energiile noastre? Ei nu vor urmări cu strășnicie numai ruina noastră materială. Astăzi nu putem încă întrevedea consecințele cumplite ale înfrîngerii.

Nu ar fi trebuit să câștigăm celălalt război. Această falsă victorie ne-a înșelat. Nu am putut s-o suportăm. Delăsarea care i-a urmat, ne-a pierdut. (Nietzsche, în această privință a fost gură de aur. *Considerații inactuale*). Da, victoria ne-a pierdut. Dar vom ști oare învăța ceva din înfrîngere? Răul este atât de adînc încît nu se poate spune dacă mai poate fi vindecat...

Discursul lui Pétain este pur și simplu admirabil: «De la victorie încoace setea de plăceri a fost mai tare decît spiritul de jertfă. Fiecare a cerut mai mult decît a dat. Am voit să ne crutăm strădaniile; iată-ne astăzi față în față cu nenorocirea». Nu se poate exprima mai bine realitatea și aceste cuvinte ne mîngîie de toate *flatus vocis* de la radio.

23 iunie

Armistițiul a fost semnat ieri seară. Și acum ce are să se întîmple?

...Și cîte himere ruinatoare! Astăzi ne dăm seama cît ne-au costat. Va trebui să plătim toate absurditățile intangibilului tratat de la Versailles, umilirile învinsului de atunci, jignirile inutile care mă umpleau de silă în 1919, dar împotriva cărora era zadarnic să te ridici atunci. Nedemn abuz al izbînzii. Acum e rîndul lor să abuzeze.

Cît de lipsiți de psihologie am fost în vremea cînd ne umfla în pene victorie! Ca și cum cel mai înțelept lucru nu ar fi fost să întinzi mîna învinsului, să-l ajuți să se ridice în loc să născocești toate mijloacele de a-l îngenunchia și mai mult în mod absurd și fără a-ți da seama că, procedînd astfel, îi încordai ciuda și energiile. Dar cînd e vorba de politică, pe cine să convingi că a te arăta generos nu înseamnă întotdeauna și neapărat să te lași înșelat. Firește, ar fi fost himeric să te aștepti la «recunoștință». Dar cel mai bun mijloc de a împiedica pe Hitler, era să nu i se dea rațiunea de a fi...

Am recitat cu o satisfacție pe alocuri din cele mai vii *La Fortune des Rougon*. Unele capitole sînt demne de Balzac și chiar de cel mai bun.

Ieri seară am ascultat înmărmurit la radio noul discurs al lui Pétain. Este cu puțință? Pétain, el însuși l-a rostit? Nesilit? Bănuim că este vorba de un șiretlic infam. Cum poți vorbi de Franța «intactă» după predarea în mîinile dușmanului a mai mult de jumătate din țară? Cum să împaci aceste cuvinte cu acelea atît de nobile pe care le-a rostit acum trei zile? Cum să nu-l aprobi pe Churchill? Cum să nu-ți dai din toată inima adeviziunea la declarația generalului de Gaulle? Nu-i ajunge Franței că este înfrîntă? Trebuie pe deasupra să se și dezonzoreze? Această nerespectare a cuvîntului dat, această denunțare a pactului care o lega de Anglia, este cea mai cruntă dintre înfrîngeri; triumful Germaniei cel mai total este de a fi obținut ca Franța, predîndu-se, să se ticăloșească.

16 iulie

Arnold Naville, prieten fidelisim, îmi trimite din Vichy, unde a trebuit să se întorcă, un articol din *e Temps* din 9 iulie, despre «Tineretul din Franța». (Sînt

de obicei un cititor foarte credincios al *Temps*-ului, dar nu mi-l pot procura aici). Acest articol care-l indignează mă atacă și denunță, printre toate primejdiile și numai pe ea, influența mea asupra tineretului ca pe un pericol public, întemeindu-se, fără îndoială, pe titlurile pe care le citează a două dintre cărțile mele: *Tratatul Narcisului și Imoralistul*. « Împotriva acestei influențe considerabile dar nefaste trebuie să reacționăm astăzi », spune el, căci se pare să « fi făcut o școală dăunătoare, modelînd o generație orgolioasă cu vederi și comportări nesănătoase. » Nu se complăceau să recunoască totuși că cei din generația aceasta s-au bătut cu destul curaj în 1914? Da, fără îndoială, ar replica articolul, dar numai aceia care au știut tocmai să scape influenței mele nefaste. Ce stranie idee își face autorul anonim al articolului asupra genului de înfrîurire pe care au putut-o exercita operele mele ! Ce păcat că nu poate lua cunoștință de scrisorile pe care le primesc de la tineri ! Să protestez ? cum ar dori-o Naville; nu pot fi judecător și parte. Și pe urmă la ce bun ? Cu atît mai mult, că această veche acuzație de *corumpere juventutem* aduce gloria mult mai sigur decît laudele. Se știe de altfel și cît de puțin este de obicei întemeiată. Dar în vremurile triste pe care le trăim, s-ar putea să obțină să fie interzise scrierile mele. Nu eu sînt însă acela care trebuie să mă apăr, ci tineretul însuși trebuie s-o facă; este datoria celor care m-au citit să dovedească ei că nu i-am pervertit. Fără îndoială că educația tineretului este astăzi cea mai importantă dintre sarcini. Articolul cu pricina lasă să se întrevadă că sferile înalte sînt înclinate ca și în trecut, să înșele tineretul și să se înșele ele înșele cu vorbărie goală. Tendința spre grandilocvență este un defect de care nu cred să ne putem vindeca atît de repede. Mai ales important să-i învățăm pe copii (și pentru a o face, trebuie să-l avem mai întîi noi înșine) este acel lucru ce poartă frumosul nume de clarviziune. Este ceea ce ne-a lipsit cel mai mult înainte și în timpul războiului și ceea ce ne lipsește cel mai mult astăzi, dacă judec după acest articol. Dezvoltarea simțului critic la copii trebuie să fie primul și cel mai constant efort al profesorului. Nimic mai bun împotriva « nazismului ».

Zile splendide de vară, de-a lungul cărora îmi spun neîncetat că numai de om atîrnă ca să fie atît de frumos acest trist pămînt pe care ne mîncăm unii pe alții !

25 noiembrie

... Ar fi trebuit măcar să datez acele pagini extrase din jurnalul meu pe care le citesc cu neplăcere în *N.R.F.* (reînvîtată). (*Nouvelle Revue Française* n. tr.). Nu mai sînt în starea de spirit care m-a îndemnat să le scriu : un spirit încă nevindecat de rana înfrîngerii. Pe de altă parte, reflexiile mele asupra șovăirilor și intermitențelor sentimentului patriotic nu mi se mai par foarte îndreptățite. Nimic mai determinant ca opresiunea pentru a reda acestui sentiment toată vigoarea. Îl simt în toate părțile trezindu-se în Franța. Și mai ales în Franța ocupată. Se întărește și se afirmă în rezistență ca orice dragoste prigonică. Și această luptă a spiritului împotriva forței, a spiritului pe care forța nu-l poate supune este pe cale de a deveni demnă de admirație. Înfrîngerea să fi trezit în sfîrșit virtuțile noastre ? Numeroase exemple ne dau voie s-o nădăjduim și Franța se dovedește mai puțin decăzută decît mă temeam la început.

În romînește de LIDA IGIROȘIANU

Martie 21 mai 1940.

Cît privește evenimentele, totul pare de neînchipuit, gîlcevi, greșeli, lipsă de prevedere, ceva de-a dreptul năucitor încît, prin răsturnare, ai de ce rîde. Am la mine muncitori pentru repararea acoperișului pavilionului. Îl întreb astăzi de dimineață pe unul dintre ei care sînt noutățile: Amiens și Arras ocupate. Înaintarea germană continuă în direcția Mîneicii. Olanda, Belgia, partea aceasta a Franței, în șase zile. Este într-adevăr războiul-fulger. Lucrătorul ăsta a auzit și el spunîndu-se că Gamelin a fost executat prin împușcare.

Sosit la *Mercure*, altă noutate. Arras a fost recucerit. Dimpotrivă, Brian-Chaninoff zice că în comunicatul german se anunță 100.000 de prizonieri, dintre care 2 generali. Adevărat? Fals? Ar trebui să ai ziare elvețiene sau engleze. Ședință la Senat, ieri. Discurs al lui Paul Raynaud. Vorbește de « greșeli de necrezut, care vor fi pedepsite », de « poduri peste Meusa care nu fuseseră distruse », despre concepția clasică a războiului, la care rămăsesem noi, pe cînd germanii duc un război cu totul nou. Nici un senator nu s-a ridicat să ceară explicații adevărate cu privire la greșeli, la natura și pedepsirea lor, nici ca să spună că operațiunile precedente de război ale germanilor, în Polonia de pildă, ar fi putut da indicații, fără a lăsa la o parte tot ce se petrece: operațiunile, subversiunea nu aduc nimica nouă după cartea lui Hitler. De multă vreme spun că nici Senatul, nici Camera nu cuprind un singur om de adevărat curaj la tribună, de îndrăzneală pentru adevăr.

Acțiune franceză tipărește în manșetă acest citat din Maurice Colrat, ale cărui articole dau în general o impresie de inteligență și clarviziune. Scrie că în martie 1918 generalul Foch a înflăcărat țara prin « actul său de credință în Franța eternă ». Cîtuși de puțin. A mintuit țara fiindcă avea cap, judecată, energie, fiindcă își cunoștea meseria, fiindcă făcea calculul just al resurselor ce i se puteau ori nu opune, fiindcă prin toate astea dădea din nou încredere. Colrat ne trece sudorile cu « actul său de credință » și cu clișeuul despre « Franța nemuritoare ». Frazeologii ăștia sînt odioși. (...)

Istorie îngrozitoare spuse tot de Crépet.

André Baugé, cîntărețul, povestește. Trecea, foarte de curînd, pe un drum, în mașină. Un jandarm îl oprește, spre a-i cere actele. În același moment trece o mașină cu un general singur la volan. Baugé îi spune jandarmului: « Îmi ceri hîrtiile. Foarte bine, dar nu crezi că le-ai putea cere și ăluia? Un general care își conduce singur mașina... e ciudat ».

Jandarmul zice: « Ei, aveți dreptate ». Ordonă să se oprească mașina, se apropie, îi cere generalului actele. Acesta răspunde: « Prea bine... » se apleacă, ridică brațul cu un revolver, sfarmă capul jandarmului și o șterge.

Peretti della Rocca, funcționar la Afacerile externe, circuliînd în provincie și trebuînd să se oprească, se găsește în fața unui fel de cîmp unde trebăluiesc doi indivizi cu mutre ce-i par ciudate. Se apropie de unul, își exprimă uimirea de a-l vedea acolo, îi întreabă ce fac. ... Unul din ei scoate un revolver din buzunar trage, apoi fuge dimpreună cu celălalt. Peretti della Rocca se alege cu un braț și un picior sfărîmate.

Adevărat? Închipuit? Dacă e adevărat, se crede, că Baugé și Peretti au informat pe cine trebuie.

Nu mai știu dacă am notat ce mi-a povestit Marie Dormoy despre plimbarea ei de simbăta trecută, cu arhitectul Perret, la Olain-ville. La întoarcere, opriți de două ori, ca să-și arate actele. A doua dată de către un tânăr locotenent foarte curtenitor, scuzându-se, la vederea marei decorații a lui Perret, că-i somează astfel să-și arate hîrțile și povestindu-le: « Chiar acum ne-au picat trei parașutiști. Doi au șters-o. Al treilea, care a fost împușcat pe loc, îmbrăcat în femeie. Și-a deschis numaidecît corsajul. În loc de sîni, doi porumbei călători, care și-au luat îndată zborul ». Amănunt suplimentar, acest om n-avea nici un act asupra lui, nici măcar un gologan. Poți prin urmare conchide că știa unde să se adreseze. (. . .)

Marti 11 iunie.

Dacă asta continuă, n-o să mai am cine știe ce lume pe strada mea. Vecina din stînga, fosta soacră a lui Hirsch, a plecat acum două săptămîni. Vecina din dreapta, cu cei trei puști gălăgioși și nesuferiți, a plecat ieri dimineață. Azi dimineață, plecarea unei impiegate de perceptor, cu mama ei, perceptorul fiind evacuat la Tarbes. Plecarea unei perechi ce lucrează într-o uzină a Apărării naționale, obligată să urmeze numita uzină evacuată. Plecarea unei perechi de vînzători ambulanți de fructe, care vrea să trăiască adăpostită în Turena. Mline, plecarea vecinei din față și a fiicei ei, lucrînd la aceeași uzină de mai sus. Toată lumea asta lăsînd una, două, trei pisici sau un cîine și adresîndu-mi-se ca să le asigure hrana. . .

. . . M-am dus pe jos la *Mercure*. Pe tot bulevardul Saint-Michel un șuvoi neîntrerupt de lume ce părea Parisul, cu vehiculele cele mai felurite: automobile ticșite de bagaje, camioane industriale încărcate cu oameni și bagaje, oameni cu biciclete (sic), alții împingînd cîte un cărucior, de care era legat dedesubt un cîine, care mari de țară, mergînd la pasul a doi sau trei cai de plug, încărcate cu clăi de fîn, în virful cărora țărănci bătrîne (acestea venind, cu siguranță, din ultimele departamente amenințate). În urma unuia din aceste care venea o jumătate de duzină de vaci, ce păreau spetite. Pe marginea trotuarelor, mulți oameni cu valize, așteptînd un vehicol oarecare, alții încărcînd din plin cîte o mașină, mulți cu un cîine pe care-l luau cu ei.

La prînz, pe bulevardul Saint-Germain, același spectacol.

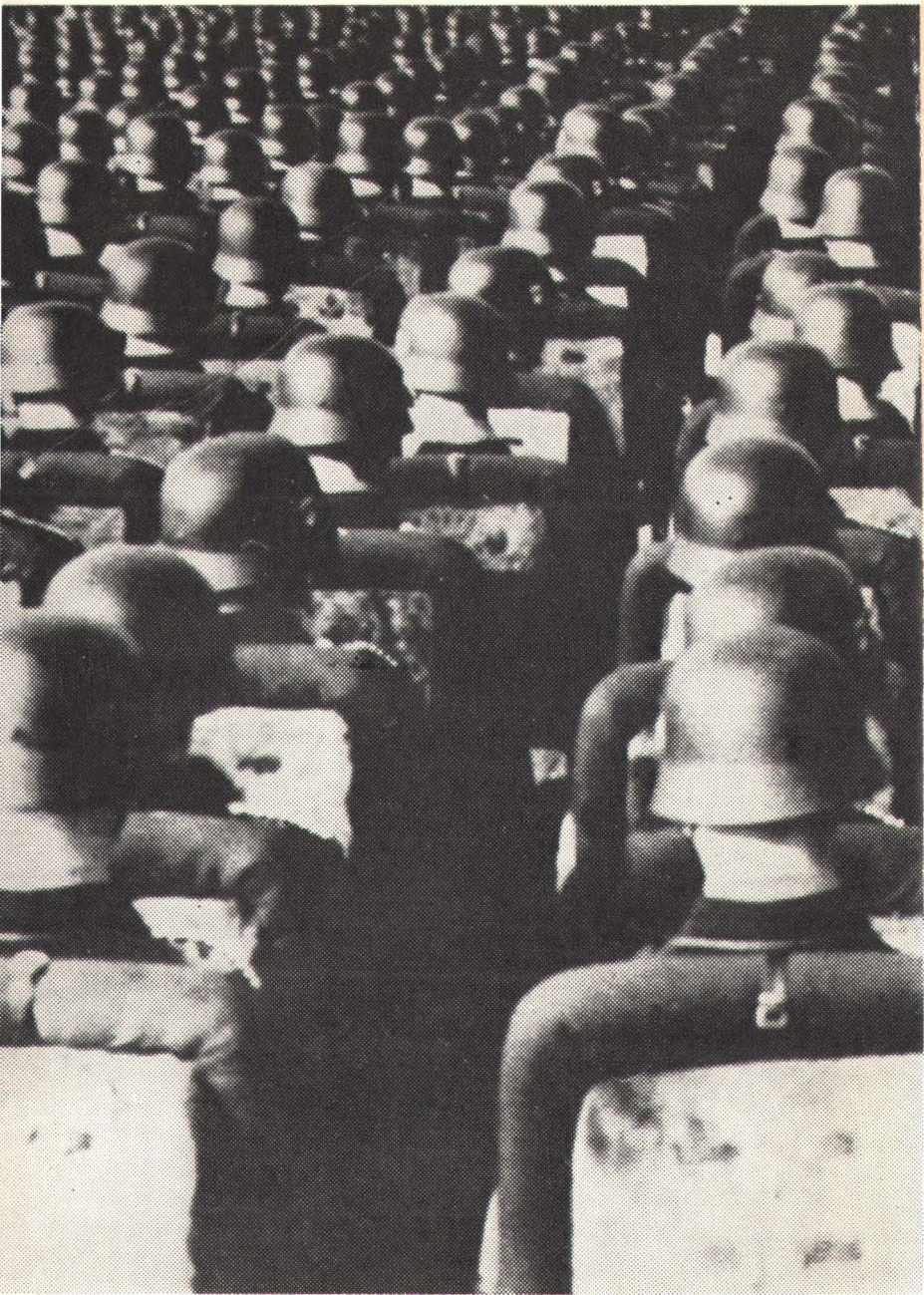
Pe strada Dauphine, bagaje pe trotuare, camioane încărcate. Prăvălii închise. Unii pleacă înhățînd pur și simplu cîte o mașină.

Se pare că gările sînt închise. Pentru moment nu se mai eliberează bilete. Seara, pe bulevardul Saint-Michel, pe cînd mă duceam să iau metroul, același spectacol al oamenilor care pleacă. Un muncitor trecea prin fața mea pe bicicletă, ducîndu-și la spate bagajele. În față, instalat într-o cuvertură, dinaintea ghidonului, un cîine ciobănesc, mărunțel, cu aerul foarte liniștit. L-am felicitat că-și ia cu el animalul.

Două camioane de lăptărie din localitățile de pe malul rîului Eure (avînd firma înscrisă pe flanc) înțesate de oameni și de bagaje. Eure? Prin urmare, Parisul e pe cale de a fi cucerit!

Joi 13 iunie

Pe tot parcursul meu la dus și la întors, Parisul absolut pustiu. Cuvîntul potrivit e: vid. Dughene închise. Rar, un trecător. Strada de Châteaudun, un deșert.



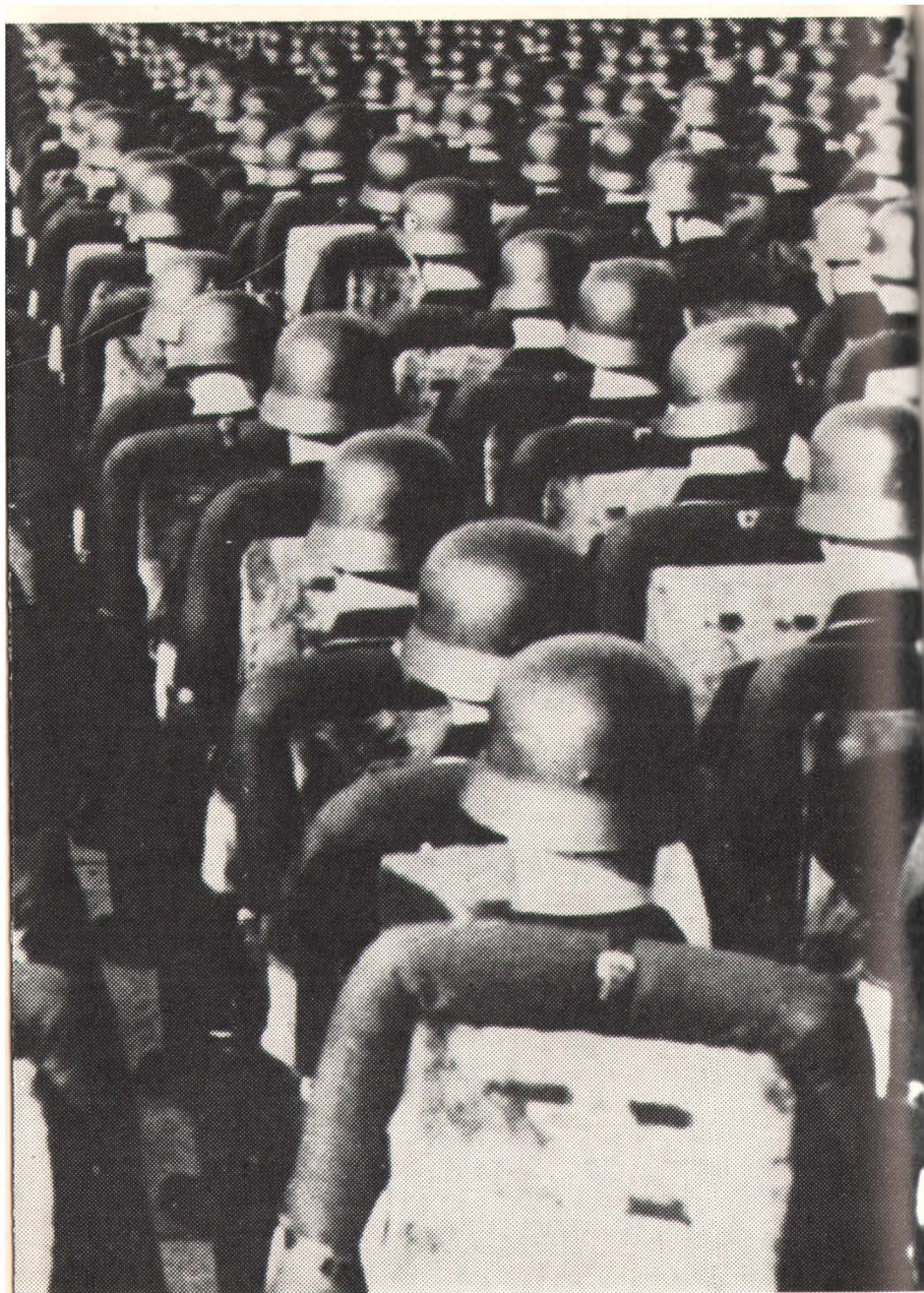
Mașina de război germană



Plaja de la Dunkerque după evacuare



Mașina de război germană



Cartierul Operei, calea Operei, străzile care dau din ea, tot așa. Toate imobilele cu ușile zăvorâte. La întoarcere m-am oprit o clipă în piața Operei. Marile bulevarde, în direcția Madeleine-ii, de cealaltă parte, pînă la colțul cu strada Drouot, pînă unde vedeam cu ochii, absolut pustii, toate prăvăliile închise. Și o tăcere ! O mare allee din provincie, fără un trecător.

Un fel de funingine cădea din cer, lipindu-se pe față, pe mîini. Rezervoarele de petrol de la Grand-Quevilly care, se pare, ard.

Vineri 14 iunie.

Tastavi deschide aparatul de radio. Aud o voce groasă, melodramatică, plină de tremolo. Zic: « A, nu ! Curmă-l ! Cine e cabotinul ăsta ? » El protestează: « Dar vorbește Raynaud ! » Nu-mi vine să cred. Un om atît de mic să aibă o asemenea voce. În orice caz, sînt lămurit: e un imbecil. E un imbecil cine vorbește pe tonul ăsta — cu siguranță, nimeni nu izbutea mai bine ca vechiul teatru *Ambigu* — și în acești termeni: « Vom continua să luptăm. Sîntem siguri că vom învinge. Păstrăm în inimi speranța. Hitler a spus că Franța este cîrmuită de un guvern de fanteze (he! he! Hitler ăsta știe ce spune !), noi îi vom arăta că se înșală. Tocmai am adresat din nou o cerere de ajutor președintelui Roosevelt. El ne-a răspuns întotdeauna cu generozitate. Nu vom lăsa Franța să piară. . . » Sau sînt francezii în așa măsură de imbecili, încît să fie necesar să li se vorbească tot în chipul acesta în împrejurările prezente sau cel ce le vorbește astfel e un imbecil ! Un imbecil sau un farsor incapabil. Unul nu prețuiește mai mult decît celălalt.

Tastavi care s-a așezat la fereastră, îmi spune că vede pe strada Saint-André-des-Arts, la cîțiva metri, prea departe ca să văd și eu cu vederea mea slabă, un soldat german care deschide cu o trusă de lăcătuș o casă cetluită. Îmi spune că ei deschid astfel toate casele zăvorâte și unde nimeni nu răspunde. Mă gîndesc la casa mea incuiată și fără nimeni. Alerg să prind metroul.

Luni 17 iunie.

Azi dimineată, după gustare, ieșit în stradă, îl văd de departe, întorcîndu-se acasă, pe unul din fiii primarului. Cobor repede, să-l ajung înainte să se fi înapoiat și îl întreb ce mai e nou. Îmi spune că s-a sfîrșit. Guvernul Raynaud și-a dat demisia. Germanii refuză să trateze cu aceste persoane. Înlocuit cu un guvern militar prezidat de mareșalul Pétain. Constat nu fără mirare că mi-a trecut numaidecît prin gînd și am și spus-o, că încetarea bubuiturilor de tun, de ieri, trebuie neapărat să însemne ceva. Ce rușine — meritată ! — pentru acest Paul Raynaud și semenii lui că germanii au refuzat să trateze cu ei. Să tragem nădejdea că persoanele acestea vor rămîne la ele acasă și că nu le vom mai revedea. Vai, nu e sigur ! Pe cei din 1914 i-am tot revăzut (. . .)

Marti 25 iunie, dimineata.

Tot nu ni se comunică condițiile armistițiului. Este probabil că sînt aspre. Nu mai mult decît cele puse de banditul Mussolini. Ordinul de încetare a focului a fost dat azi dimineată la 1 și 35. Acești « domni » vor înceta să mai ia capturi ?

Recitesc *Considerațiile* lui Sénac de Meilhan.

Se povestește(?) că în ziua intrării nemților în piața Primăriei, o pariziană (deci o doamnă) a înaintat către un ofițer, întinzându-i un trandafir. Ofițerul a azvirlit trandafirul la pământ și l-a călcat în picioare cu aceste vorbe: « Doamnă, sînteți o rea franceză ».

Vineri 12 iulie.

Vom intra cu siguranță într-o nouă « Ordine morală ». Tocmai la ce mă așteptam. Domnul Abel Bonnard, într-o conferință la Sorbona, *Arta Clasică* exprimă de pe acum speranța că era « romanelor morbide și don-juanești să fie pentru totdeauna încheiată ». Prostul ăsta care a scris mereu numai ca să nu spună nimic, dacă și-ar duce punctul de vedere pînă la capăt, ar cenzura astăzi fără îndoială declarația Fedrei către Hipolit, ca atentatorie la morala sănătoasă. Ne putem aștepta la excese de acest gen.

Vineri 2 august.

Adineauri am întîlnit-o pe strada Saint-Sulpice, pe domnișoara de Decken, încă foarte frumușică, bibliotecară la primăria arondismentului al șaselea. Vorbim de război, de starea socială și politică a Franței, de mai bine de douăzeci de ani încoace, apoi de războiul pe care-l continuă atît de curajos englezii. Ascultă în fiecare seară postul de radio englez. Prietena cu care locuiește știe englezește și-i traduce. Alocuțiuni pe cît de sobre, pe atît de hotărîte ale generalului de Gaulle. Nici o animozitate împotriva Franței. Dimpotrivă. Hotărîrea, în caz de victorie, de care nu se îndoiește, de a restabili forța Franței — spre interesul cel mai mare și al Angliei, spre a contrabalansa puterea Germaniei.

Ca fapte de război, în mod frecvent transporturi de soldați germani trimise la fund, bombardări aproape zilnice ale Germaniei, mai cu seamă asupra Berlinului. De ce n-ar fi așa? Cînd te lupți, oare unul n-are decît înfrîngeri, iar celălalt numai victorii? De ce n-ar avea și englezii lovituri norocoase și nu numai nenorociri, cum vor să ne facă să credem nemții și italienii, care se pun mereu în situații avantajoase? Simplă judecată de bun simț. Ferește-te ! Am să o spun de o sută de ori, prim semn de inteligență și judecată sănătoasă.

Joi 8 august

Les Dernieres Nouvelles de Paris publică azi dimineață o listă de ceea ce este permis și ceea ce este oprit, de ce poți și de ce nu trebuie să faci. E nemaipomenit ! Interdicția aceasta (nu e nouă) de a ieși după orele 11 seara, de a te plimba cu mașina duminică, de a forma grupuri (?) în stradă. Trei persoane care stau de vorbă fac un grup. Atunci ?

Mi-a citit în *Les Dernieres Nouvelles de Paris* un decret al Führerului anexînd pur și simplu Alsacia-Lorena și Luxemburgul, care se reîntorc de aici înainte sub administrația germană. Iată-ne din nou cu « provincii pierdute ». Reîncepe oare vechiul cîntec al copilăriei mele ?

Duminică 15 septembrie.

Am uitat să însemnez. Chirurgical Thierry de Martel s-a sinucis, făcîndu-și o injecție, la intrarea nemților în Paris. Bogat, celebru... Cît aș vrea să știu la ce

stare de spirit sau în ce împrejurări trebuie să ajungi ca să iei hotărîrea aceasta. Am pus de mai multe ori această întrebare. N-am obținut un răspuns adevărat. Profesorul Lanquine îmi spunea ieri: « Acces de melancolie ». Mi se pare cam fad.

Marți 12 noiembrie.

Văzute și povestite de fiica doamnei Betaiellie. Ieri dimineață, la stația Denfert-Rochereau, un grup de soldați germani s-au încăpățînat să se strecoare printr-o ieșire de alarmă, interzisă în timp normal. Toți călătorii masați pe chei au început să strige în glumă, pe aria lampioanelor: « verboten ! verboten ! verboten ! »¹

Cu siguranță că nu avem decît perspectiva unei agravări a restricțiilor, mai cu seamă a celor alimentare. Este, desigur, din partea germanilor, un plan sistematic și care va fi fost rînduit încă din primele zile ale ocupației. La început purtări bune, apoi, încetul cu încetul, din etapă în etapă, un regim dur, ca și progresiunea luării lor în stăpînire.

Duminică 15 decembrie.

Mare tărboi în *Le Matin* de astăzi. Hitler a avut buna idee să răpească Austriei cenușa ducelui de Reichstadt, spre a ne-o reda. A sosit ieri seară la Palatul Invalizilor. Napoleon al II-lea. Puiul de vultur. Edmond Rostand. Fiul alături de tată. Reproducere de gravuri de epocă. S-a descoperit chiar o bătrînă care a asistat la readucerea cenușii lui Napoleon I, care-și amîntește cum era vremea în ziua aceea, ce-i spunea maică-sa și ce i-a răspuns ea. Ce bufonerie ! Ce mascaradă ! Un sac de cartofi ne-ar fi prins mai bine. Sau de cîrbuni — în loc de cenușe.

În românește de BARBU CIOCULESCU

¹ Interzis



ULIEN GREEN:

24 iulie 1940

Mă întreb câteodată ce se întâmplă cu apartamentul nostru de la Paris, și în special cu biroul în care am trăit atâtea clipe liniștite fără să am cea mai mică intuiție de ceea ce avea să se petreacă. Totuși, îmi amintesc că într-o zi pe când stăteam în picioare în fața rafturilor bibliotecii, mi-am imaginat un ofițer german citind titlurile cărților și rîzînd în fața frumoasei Biblii ebraice în două volume pe care regret atît că n-am luat-o cu mine. Dar această presimțire, dacă a fost vreuna, am alungat-o îndată din gîndul meu. Iarna trecută, într-o zi calmă și însorită, eram în acest birou, așezat într-un ungher aproape de cărțile mele peste care cădea un reflex de lumină ce făcea să strălucească poleiturile, și eram fericit că sînt acolo, în orașul meu, cu un volum de poezii deschis lîngă mine. Nu voiam mai mult. Auzeam păsărelele din Champ-de-Mars și rîsetele copiilor care se jucau în fața casei. Dacă aș fi rămas cîteva săptămîni încă aș fi auzit pe dictatorul dușman perorînd la cincizeci de metri de locul unde beam liniștit cafeaua.

Joi 25 iulie

Recopiez traducînd în englezește relatarea celor ce am văzut în iunie 1940, dar această muncă este de o încetineală penibilă. Limba engleză nu-mi trezește niciodată acea dorință de perfecționare liniară pe care mi-o dă franceza și am sentimentul că scriu cu o mîină care tremură întotdeauna de teama de a nu face să devieze fraza.

Un ziarist american afirmă că la Paris afișele puse de autoritățile germane au fost smulse pînă la unul. Aceste afișe erau totuși redactate într-un stil amical, protector. S-ar putea ca Parisul să nu fi murit?

26 iulie

După un dineu într-o încăpere drăguță, joasă în mijlocul căreia strălucește o masă lungă de lemn lustruit. Toți bărbații erau așezați în fața unui pahar de coniac, și eu cu ei, foarte depeizat și fără să-mi găsesc locul. Un director de bancă îmi punea întrebări asupra situației politice și eu încercam să răspund ca un domn bine informat. În astfel de împrejurări am întotdeauna impresia că sînt comic, dar numai pentru un singur spectator și acela sînt eu. Făcînd suma celor ce aș putea spune unui comesean în timpul unui dineu, găsesc puține lucruri; niciodată nu sînt întrebat despre ceea ce știu. Cei mai mulți dintre cei zece sau doisprezece inși care erau la acest dineu par să creadă în posibilitatea unei victorii engleze, sau cel puțin într-un eșec german în atacul contra Angliei; se speră că această țară ar putea să mai reziste încă două sau trei luni, ceea ce pare nesfîrșit.

29 iulie

De acum înainte, între tinerețea mea și mine este o prăpastie; războiul. Este ceea ce face să mă simt îmbătrînind. Înainte de război, pășeam încetișor către maturitate, și îmi continuam tinerețea mai degrabă decît se îndepărta ea de

mine. Ea mă urma așa cum întovărășești pe drum un călător care pleacă. Îi spuneam: «Hai încă pînă la copacul acela, hai pînă la cotitura de colo, pînă la poalele dealului. . . » A venit cu mine pînă la podul de la Irun, dar n-a trecut granița cu mine.

31 iulie

Ce sens pot avea toate astea? Aceasta este întrebarea pe care mi-o pun fără încetare, dar slabă nădejde să-i cunosc vreodată răspunsul și cred că voi muri fără să fi înțeles. Lumea ce se pregătește este o lume în care nu-mi aflu locul, căci este o lume a oamenilor de pradă. Nu mai recunosc nimic din ceea ce mă făcea fericit. Frumoasa față a Franței o văd pălmuită și pătată de sînge. Ce lumină mai strălucește în noaptea în care se cufundă Europa? Fără îndoială, există Biserica, dar dușmanul nu o va face să se vîre sub pămînt, așa ca la începutul istoriei sale? Orice s-ar întîmpla de aci înainte, nu vom dispărea prea devreme. A fi văzut prăbușirea unei civilizații strălucite este destul pentru a nu consimți să-ți cauți fericirea printre ruine și nu ne mai rămîne decît să ne întoarcem către noi înșine și să facem primii pași către cea împărăție interioară unde armatele totalitare nu ne vor atinge niciodată.

5 august

Cinat la profesorul Boas. . . Soția lui este din Poitou, și sculptoriță de mare talent. Am fost uluit de un bust pe care l-a făcut bunicii sale: toată înțelepciunea rasei puțin repliată asupra ei însăși este adunată pe trăsăturile subțiate de vîrstă, bărbia este îndărătnică, fruntea rezonabilă și voluntară sub bandourile modeste. Mi-am spus, privind această față care părea modelată de durerea unei lungi vieți, că Franța învinsă va căuta în ea însăși rațiunea de a-și continua drumul, căci eu cred adevărata Franță mai presus de înfrîngere și nenorocirea ei prea adîncă pentru a nu o îmbogăți. Este trist să o spun și nu o spun fără ezitare, dar poate tocmai acest exces de nenorocire îi lipsea pentru a fi atît de mare cum o vedem noi astăzi. Doamna Boas ne citește o scrisoare din Dordogne unde este casa sa. Citește cu o voce puțin domoală, o voce tristă și liniștită care abia se încetinește la părțile penibile. Are ochi frumoși, cenușii, într-o față serioasă. N-am văzut-o rîzînd decît o dată; toată ființa ei respiră onestitate, blîndețe și cea drăgălășenie franceză ce-mi place cu atît mai mult cu cît nu este obișnuită. Are ceva din personajele lui Balzac; în privirea ei este toată lealitatea provinciei, cea provincie atît de puțin cunoscută de străini care judecă Franța numai după Paris și Parisul după ceea ce are mai puțin bun. O simți lovită în adîncul inimii.

Schițat o conferință pe care o voi numi: *Ce datorez Franței*.

7 august

Zilele acestea au apărut în ziare fotografii de la Paris. Se vede Bd. des Italiens complet gol, cu excepția unui cărucior tras de un cal; se vede teatrul A.B.C. în fața căruia o placardă mare anunță, așa: *Neues Program l Hinein, meine Herren jawohl, hinein*. Pare că aceasta nu poate fi adevărat. Eh, nu, este adevărat.

Lucrat destul de bine la cartea despre copilăria mea. Este un fel al meu de a mă întoarce la Paris.

«S-ar putea ca adevărul să fie trist.» Acestei idei de dascăl să-i opunem mărturisirea unui adevăr strălucitor făcută de martirii care sub colții fiarelor sau în căldările cu ulei clocotit, l-au cunoscut.

8 august

Astăzi, făcut o plimbare lungă cu automobilul verișoarei mele. Am văzut păduri, pășuni și lacuri, dar am văzut mai cu seamă bulevardele pustii ale Parisului, grădinile tăcute din Champs-de-Mars și pe mine însumi rătăcind în acest oraș devastat de tristețe. Aș fi vrut să nu-mi pese de toate acestea... dar aș minți să spun că nu sufăr.

11 august

Fotografii reprezentând soldați germani mergînd pe Champs-Élysées. În fund Arcul de Triumf. Este un soi de perfecțiune înfrîntoare în maniera cu care este umilită Franța, ceva care amintește cu tărie de versete biblice. La începutul lui iunie, pe cînd eram încă la Paris, mi s-a întîmplat ca într-o zi deschizînd Biblia la nimereală să citesc aceste cuvinte pe care le-am apropiat imediat de soarta Parisului: «Cum stă singuratică, cetatea cea cu mult popor! A ajuns ca o văduvă, aceea care era mare între neamuri;... plînge amar de-a lungul nopții, și lacrimile îi acoperă obrazii...»

Marti 20 august

Azi dimineată vremea s-a schimbat și primele zile răcoroase m-au dus cu gîndul în Franța. Acum este timpul potrivit pentru a fi la Paris, să parcurgi străzile, să scrii cărți noi. Nu înțeleg de ce oamenii văd în toamnă un început al nimicirii, mie îmi pare că tocmai atunci viața îmi dă să semnez un nou contract, cu o reînnoire generală a tuturor visurilor mele, o energie a bucuriei de a trăi pe acest pămînt pe care îl iubesc atît... În acest timp, la Paris, pe balconul nostru, frunza viței sălbatice începe să ruginească.

Început să recitesc *Pride and Prejudice* a cărui stil mă încîntă, dar această carte, care mi-a plăcut atît de mult odinioară, nu mai reușește să mă intereseze oricît aș vrea. Romanul care se scrie astăzi le depășește pe toate celelalte. Astăzi dimineată aflu că în iunie 40, Parisul a scăpat ca prin minune de la distrugere, un colonel prieten cu Hitler fusese ucis la poarta Pantin de un soldat francez. Mînia Führerului era gata să aducă pieirea orașului. Situația ar fi fost salvată de Bullitt.

Joi 29 august

Adineaori, ascultînd *Waldrauschen* de Liszt, am înțeles că în omenire s-a pierdut ceva ce nu va fi regăsit atît de curînd, că este destul de dificil a defini o oarecare naivitate în artă, un fel aproape copilăresc de a se bucura de faptul că pomii sînt verzi și că vîntul care îi străbate îi îmbracă cu cîntecele sale. Lumea noastră dispăre în nu știu ce haos teribil, noi coborîm în noapte, chinulți de totalitarii care ne vor urma la mică distanță. Și pe urmă? Ce va fi? Ce fel de ordine? Ce trăsături va avea omul viitorului? În anul 2000, vor fi scriitorii, oameni cărora să le fie permis să viseze; sau numai soldați, sub-ofițeri și dictatori plicticoși? Noi aparținem deja unei epoci trecute, noi care am văzut viața surzînd.

Miercuri 4 septembrie

În ziarul de ieri, un lucru care m-a înduioșat. Un ziarist american asistă la începerea cursurilor într-o școală din Franța. Profesorul pune elevilor, băieți

de doisprezece pînă la paisprezece ani, următoarea întrebare: «Franța a murit?» Și cu voce încrețită, spune ziaristul, copiii răspund: «Nu.» Un articol despre Paris apărut în *Saturday Evening Post*, mi-a făcut o impresie penibilă. Marele oraș învăluit în singurătate, haite de cîini alergînd în libertate în Champs-Élysées unde nu-i stingherește nici o mașină, liniștea groaznică a străzilor care așteaptă cîmpitorul. . . . Astă seară discurs al conducătorului Germaniei. El spune că «va șterge» Anglia de pe suprafața globului.

Biblia conține pentru fiecare din noi un mesaj cifrat. Cifrul ne este dat de credință.

Joi 5 septembrie

Astăzi, la mica bibliotecă din Roland Park, am răsfoit cărți despre arta chineză și mărturisesc că un sentiment de amărăciune și de gelozie m-a cuprins în timp ce întorceam paginile, căci aceste cărți sînt aceleași pe care le am și eu la Paris. Ce se va întîmpla cu bibliotecă pe care am alcătuit-o cu atîta grijă? Ce ignorant va mînuia frumoasele legături? Nu sînt ca filozoful a cărui poveste este citată cîteodată și cărțile mele nu m-au învățat să mă despart de ele fără părere de rău. Prezența lor era pentru mine un lucru viu și puternic. Erau mult mai mult decît hîrtie, piele și poleială. Simțeam căldura prieteniei lor și ele îmi vegheau munca, toate la un loc aveau un glas al cărui ton liniștit mă îndemna să cred în durata lumii noastre.

Vineri 13 septembrie

Am aflat cu tristețe că la Arras catedrala ar fi fost grav avariata, dacă nu chiar distrusă de germani. Era o biserică vastă, luminoasă și goală, construită în stil baroc florentin cu acea fărîmă de austeritate care place Franței de Nord. Bolțile înalte și albe, stîlpi încununați cu frize corintice, geamurile mari incolore, toate acestea erau fără îndoială lipsite de mister, dar nu și de majestate. Iarna trecută, către mijlocul lui februarie, am intrat pentru o clipă. Nici o lumină afară de cele cîteva lumînări aprinse într-un mic altar în fața căruia se intona o rugăciune. Era ora 6 și frigul era intens. Mănunchiuri imense de umbră umpleau naosul și absida; se bănuiau vag coloanele, agheasmătarul, o statuie mare și pretențioasă și în această obscuritate aurul sculptor al celor opt sau zece lumînări. Voci de femei cîntau *Parce Domine* pronunțînd cuvîntul *irascaris* cu o variație ciudată care îl făcea să răsune teribil.

În ajunul acelei zile, am luat prînzul în oraș, cu ofițeri englezi și francezi (Jean F. . . își va aminti de acest prînz). Unii afirmau cu siguranța oamenilor bine informați că nu va fi nimic pe frontul de vest și că războiul se va desfășura fără îndoială în Orient, departe, departe de Franța. Ieri seară, recitînd al patrulea capitol din *Ieremia*, am fost surprins și înspăimîntat de preciziunea acestei profeții pe care o studiasem în 1938 cu mare îngrijorare.

Duminică 15 septembrie

Primăvara trecută am părăsit Parisul cu certitudinea că voi reveni curînd. Puțin înainte de a pleca am stat cîteva clipe în bibliotecă cu sora mea, glumind. Ieșind din această cameră, n-am avut nici o clipă sentimentul că nu o voi mai vedea niciodată. La Pau, am primit un telefon care mă chema de urgență la Bordeaux. În așteptarea orii plecării trenului, m-am plimbat cu A. . . în grădina cu trandafiri roșii a căror priveliște ne-a fermecat. Eram veseli cu toată gravitatea

ştirilor. Nu ştia toată lumea că Germania merge spre pieirea ei şi că va fi bătută chiar în Franţa? Am părăsit grădina fără ca să-mi treacă măcar o singură dată prin gând, că, fără îndoială, nu voi mai călca pe acolo. Ah ! noaptea în care sîntem cufundaţi cu toţii, şi această legătură pe care nimic în lume nu mi-o poate smulge de pe ochi ! Din tot ceea ce aveam atunci, din tot ceea ce am adunat timp de douăzeci de ani n-am luat cu mine decît hainele cu care eram îmbrăcat, mătăniile şi o carte mică de rugăciune pe care călugăriţele din strada Cortambert mi-au dat-o în 1919. . .

Duminică 22 septembrie

Îngerul sinuciderii precede armata germană. La Viena, la Praga, la Paris focuri de revolver răsunînd în camerele de dormit, anunţă că Hitler îşi face intrarea în oraş. Şi oriunde se îndreaptă, Germania distruge fericirea şi instalează *plictisul*. Căci nimic nu este mai apăsător ca o dictatură. Lipsa totală de fanatie. Toată lumea e în uniformă, şi în acelaşi pas ! Rîsul încremeneşte pe faţa omenirii.

Scriu aceste cuvinte într-o cămăruţă liniştită unde arde lampa pe o masă. Afară noaptea e plină de ţîrîitul greurilor. În timp ce lumea noastră se năruie, eu mai am acest refugiu unde pot regăsi ceva din obiceiurile mele de odinioară, un caiet unde îmi notez reflexiile, cărţi care mă fac să visez.

Fereastra a rămas deschisă şi foile mele se mişcă la adierea aerului ca şi cum vîntul mi-ar citi manuscritul.

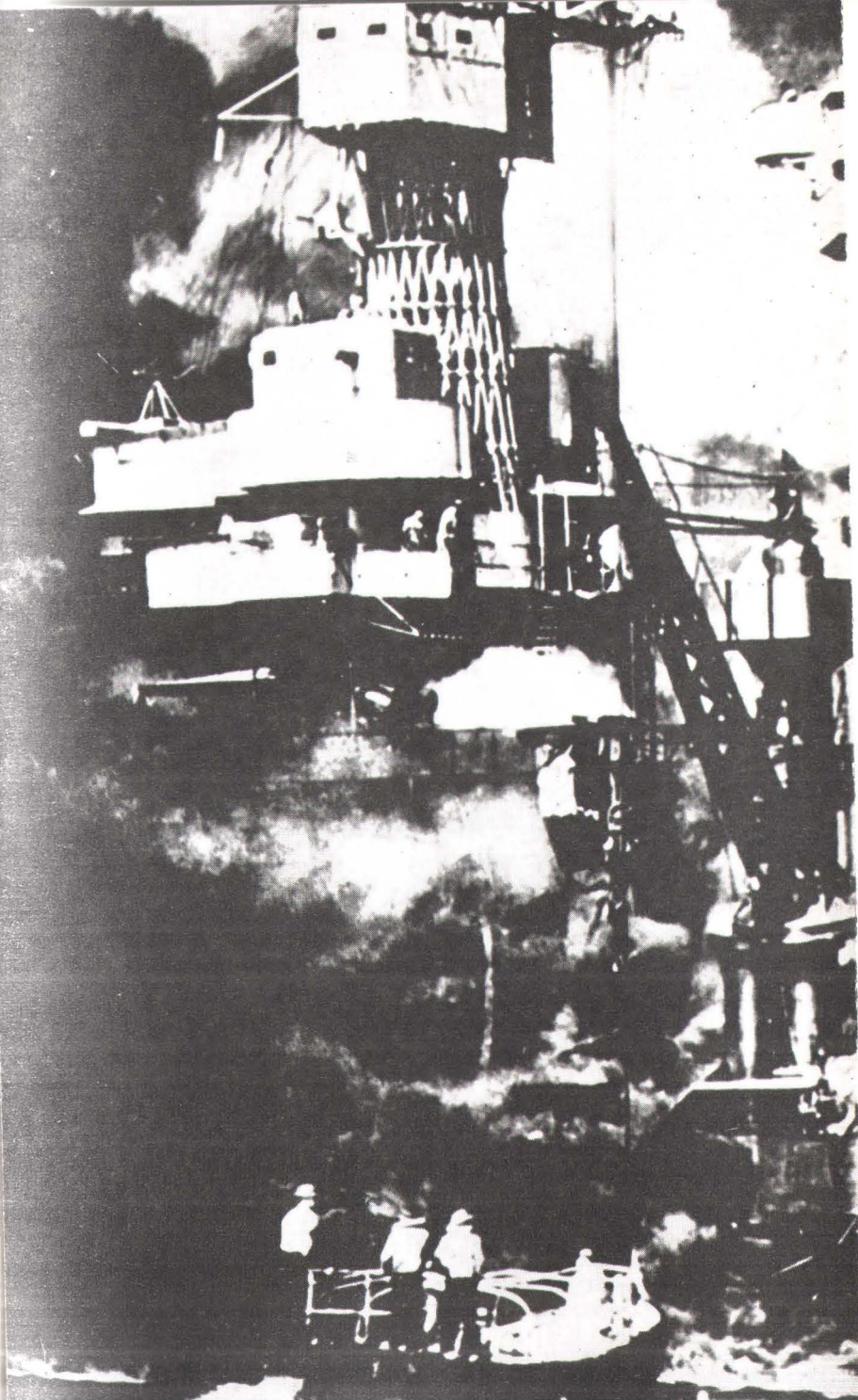
Joi 10 octombrie

Sfîrşesc prin a mă complăce în New York pentru că acest oraş este ultima noastră legătură cu Europa care ne-a fost răpită. Este punctul de contact cu bătrînul continent. În spatele New-York-ului este America cu drumurile ei care nu duc nici la Roma, nici la Paris, ci la nişte simple tîrguri care uzurpă aceste nume, în timp ce de la New York ne parvine încă freamătul oraşelor de dincolo. A cincea Avenue este în prelungire directă cu Champs Elysées.

Duminică 20 octombrie

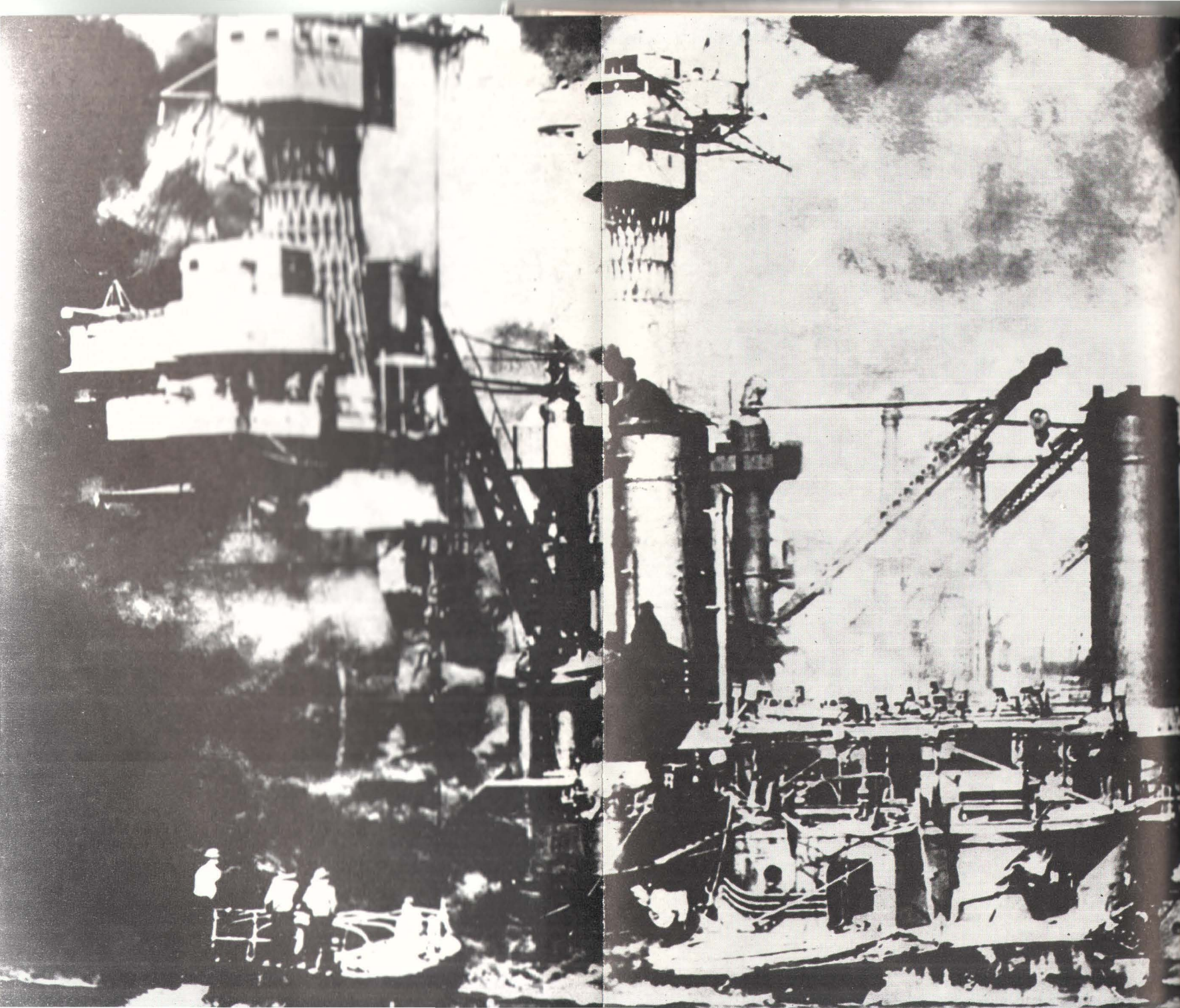
Este o parte din mine însumi care nu înţelege încă nimic din ce s-a întîmplat. Să o numim, subconştientul meu. Ei, bine ! subconştientul meu îşi închipuie că este aici în vacanţă şi că se va întoarce într-o zi la Paris. Am trimis un mesaj prin intermediul lui *State Departament* unor prieteni la Paris, mesaj care le va fi înmînat de Ambasadă şi prin care le cer să trimită mobila noastră la Bedel : am însă impresia că e o încercare zadarnică.

Părăsind Suffolk pentru Norfolk iau vaporul care mă va duce la Baltimore. Către miezul nopţii, m-am sculat, am lăsat oblonul cabinei şi am privit golful Chesapeake sub clar de lună. Dîre mari argintii în apa neagră şi o linişte adîncă. Şi am început să mă gîndesc la bucuria de a sta pe puntea vaporului cu cineva drag. Imagine banală a fericirii. Poate că haosul în care ne zbatem ne aduce idei de felul acesta. Nu mai pot să mă gîndesc, fără o stringere de inimă, la ceea ce ar fi putut fi viaţa noastră. . .





La 7 decembrie 1941, la ora 7 și 50, avioanele japoneze apar din nori peste Pearl Harbor și își varsă liniștit bombele asupra terenurilor de aviație și asupra vapoarelor ancorate. Artileria antiaeriană va deschide focul numai la al doilea val al atacului. ►



Duminică 27 octombrie

Ieri dimineața. A... a sosit la sa cursă înainte a de fi transform bine. Mi-a vorbit de Franța timp în zona așa zisă liberă, dar nimeni nu este de a nu privi dușmanul dații germani se plimbă ca niște șit asta îi enervează. Îmi mai spus spre Lisabona, un ofițer german dar a întors capul și n-a văzut n de RAF, a căror imagini sînt reoprot de aplauze, cu toate amen nema. Se pare că Franța este un

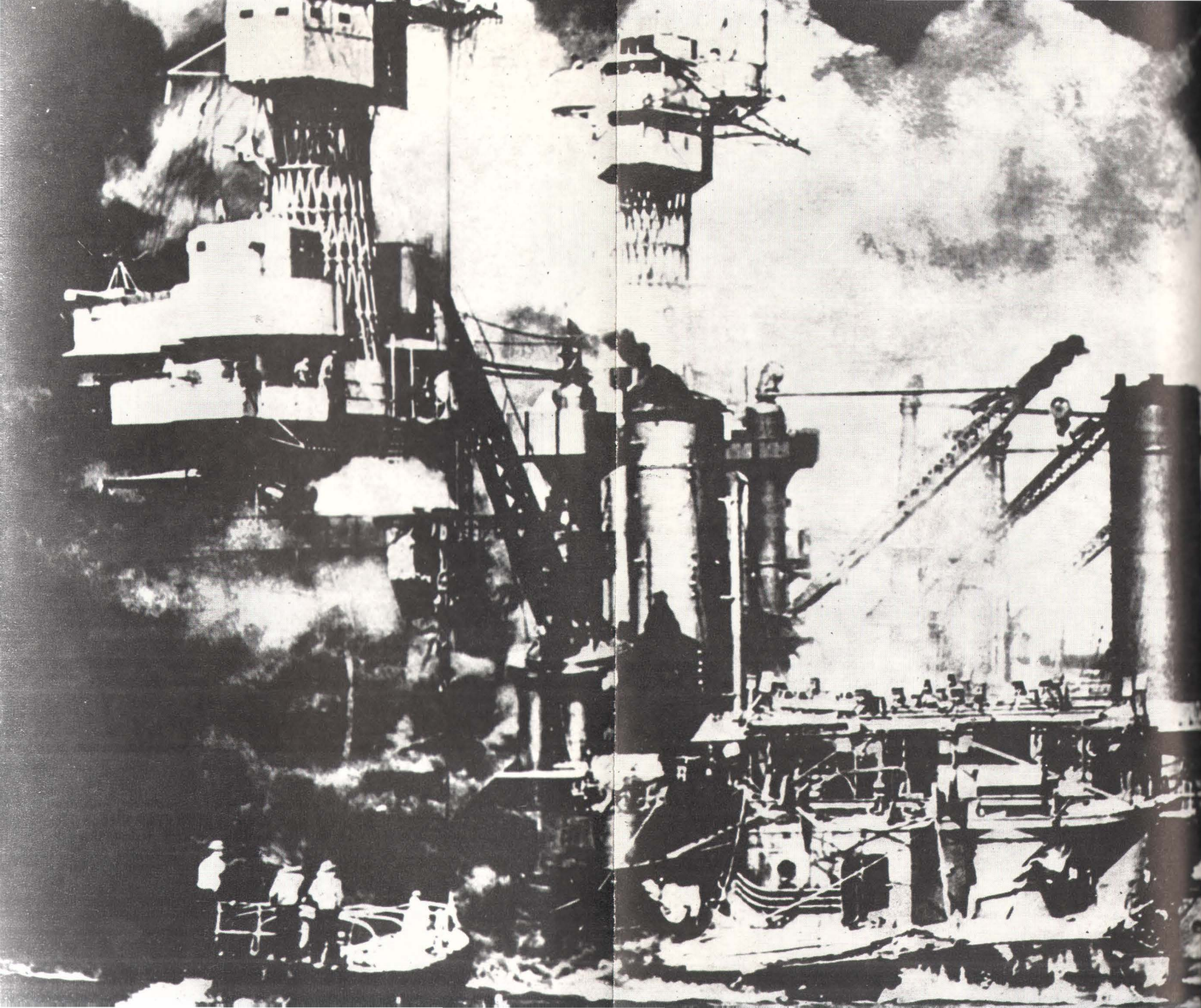
Vineri 1 noiembrie

Cîteva fotografii ne arată Paris de unde cumpăram cînd stăteam colț cu strada Magdebourg; la ușit aceste imagini cu sufletul roșu pentru a vedea ziua, în care orașul acest lucru îmi pare imposibil și

Astăzi, am făcut prostia să mă și acolo să deschid unul din micile pe un scăunel basculant, aproape altădată pe străzile Parisului. Paris din nou sub picioare trotuarele; pirat mirosul copacilor și al fumului ca într-un vis. Trezirea a fost dură, rile din acest jurnal, sau atunci, va fi fost izgonită. Am suferit printr-o seala extenuază trupul.

Sîmbătă 7 decembrie

New York Times de ieri publică o martie de către ministrul german și al cărui text s-a obținut, nu s-a de penel, viitorul unei Europe naționale la educație; *națiunile sclave*, în care se spune că dacă această ianuarie 1940, aceasta ar fi creată rile nu s-au întîmplat, mergem în *rémonials* de Mallarmé m-am întors demnă de a întinde mîna Greciei ritoare; pentru o anumită Franță așezată pe o treaptă unde tunuril iește învingătorul pe care îl va d



Duminică 27 octombrie

Ieri dimineața. A... a sosit la sa cursă înainte a de fi transform bine. Mi-a vorbit de Franța timp în zona așa zisă liberă, dar nimeni nu este de a nu privi dușmanul dații germani se plimbă ca niște șit asta îi enervează. Îmi mai spus spre Lisabona, un ofițer german dar a întors capul și n-a văzut n de RAF, a căror imagini sînt reoprot de aplauze, cu toate amen nema. Se pare că Franța este un

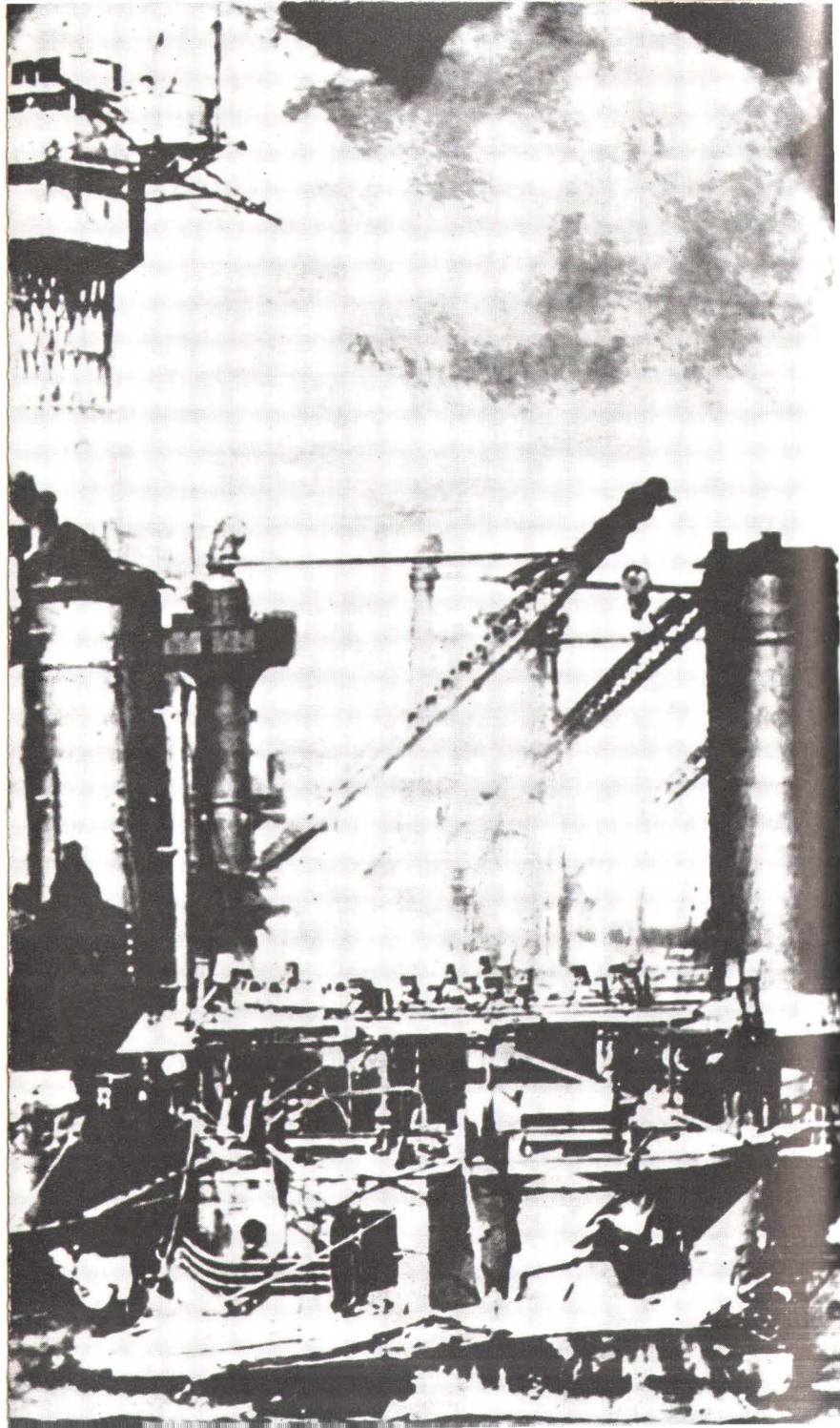
Vineri 1 noiembrie

Cîteva fotografii ne arată Paris de unde cumpăram cînd stăteam colț cu strada Magdebourg; la ușit aceste imagini cu sufletul ros pentru a vedea ziua, în care orașul acest lucru îmi pare imposibil și

Astăzi, am făcut prostia să mă și acolo să deschid unul din micile pe un scăunel basculant, aproape altădată pe străzile Parisului. Par din nou sub picioare trotuarele; pirat mirosul copacilor și al fumului ca într-un vis. Trezirea a fost dură rile din acest jurnal, sau atunci, va fi fost izgonită. Am suferit pr seala extenuază trupul.

Sîmbătă 7 decembrie

New York Times de ieri publică martie de către ministrul german și al cărui text s-a obținut, nu s de penel, viitorul unei Europe naț tul la educație; națiunile sclave, n în care se spune că dacă această ianuarie 1940, aceasta ar fi creat rile nu s-au întîmplat, mergem în rémonials de Mallarmé m-am între demnă de a întinde mîna Greciei ritoare; pentru o anumită Franță așezată pe o treaptă unde tunurile iește învingătorul pe care îl va d



Duminică 27 octombrie

Ieri dimineața. A... a sosit la New York, la bordul vasului *Exochorda* în ultima sa cursă înainte a de fi transformat în vas de război. A... a slăbit, dar arată bine. Mi-a vorbit de Franța timp de șase ore... Uniforme verzi pretutindeni, în zona așa zisă liberă, dar nimeni nu-i bagă în seamă: în toată Franța, consemnul este de a nu privi dușmanul. La Pau, pe frumoasele alei de la Morlaas, soldații germani se plimbă ca niște personaje invizibile, și se pare că până la sfârșit asta îi nervează. Îmi mai spune că la Madrid pe unde a trecut ea în drum spre Lisabona, un ofițer german a salutat-o — probabil îl cunoscuse la Paris — dar a întors capul și n-a văzut nici măcar fața acestui personaj. Raidurile făcute de RAF, a căror imagini sînt redată în juranalele de cinema, sînt primite cu ropot de aplauze, cu toate amenințările Gestapo-ului de a închide sălile de cinema. Se pare că Franța este un vast lagăr de conspiratori.

Vineri 1 noiembrie

Cîteva fotografii ne arată Parisul sub ocupația germană. Recunosc lăptăria de unde cumpăram cînd stăteam în Avenue Wilson; este pe Avenue Kléber colț cu strada Magdebourg; la ușa oamenii înșirați într-o coadă lungă. Am privit aceste imagini cu sufletul ros de minie și de tristețe, dar ce să fac? Încerc a trăi pentru a vedea ziua, în care orașul nostru va fi eliberat. Sînt momente în care acest lucru îmi pare imposibil și mă tem că voi muri înainte.

Astăzi, am făcut prostia să mă duc în pod unde sînt volumele jurnalului meu și acolo să deschid unul din micile caiete legate în pînză înnegrită. M-am așezat, pe un scăunel basculant, aproape de o fereastră și timp de o oră am rătăcit ca altădată pe străzile Parisului. Parisul zilelor bune, acelea din 1930, i-am simțit din nou sub picioare trotuarele; am auzit vuietul vapoarelor pe Sena, i-am respirat mirosul copacilor și al fumului, și sute de priviri s-au oprit asupra mea ca într-un vis. Trezirea a fost dureroasă. Nu trebuie să mai recitesc însemnările din acest jurnal, sau atunci, să fiu acolo, într-un Paris de unde Germania va fi fost izgonită. Am suferit prea mult și suferința uzează sufletul așa cum obo-seala extenuază trupul.

Sîmbătă 7 decembrie

New York Times de ieri publică un discurs ciudat pronunțat în februarie sau martie de către ministrul german Darré, discurs care ar fi trebuit să rămînă secret și al cărui text s-a obținut, nu se știe cum. Se conturează cu trăsături apăsate de penel, viitorul unei Europe nazificate în care numai germanii vor avea dreptul la educație; *națiunile sclave*, nu. Este o frază interesantă asupra Americii, în care se spune că dacă această țară ar fi declarat război Germaniei, chiar în ianuarie 1940, aceasta ar fi creat « serioase dificultăți », dar deoarece lurrurile nu s-au întîmplat, mergem înainte ! și huo pentru Franța. Recitind *Les Cérémonials* de Mallarmé m-am întrebat dacă nu Franța este singura națiune modernă demnă de a întinde mîna Greciei lui Platon. A devenit încă de pe acum nepieritoare; pentru o anumită Franță, în adevăr, nu mai există vicisitudini, ea este așezată pe o treaptă unde tunurile germane nu o mai ating. Strivită, își disprețuiește învingătorul pe care îl va domina întotdeauna.

În românește de NADIA LOVINESCU

Pedeapsa trufiei: PLANUL «BARBAROSSA» și replica istoriei

ILYA EHRENBURG
VSEVOLOD VIȘNEVSKI
EM. KAZAKIEVICI
VASILI GROSSMAN
KONSTANTIN PAUSTOVSKI

Cînd va începe «Barbarossa», lumea își va opri respirația — proorocise Hitler. «Barbarossa» — numele conspirativ pe care-l purta planul invaziei naziste în Uniunea Sovietică — ținuse, într-adevăr, lumea cu suflarea tăiată, de surpriză și de emoție. Era agresiunea cea mai perfid sistematică pe care o cunoscuse istoria. Rezultatul, după patru ani de război: steagurile sovietice impresioară biruitoare statuile emfatice ale Reichstagului.



OAMENI, ANI, VIAȚĂ. . .

În ziua de 21 iunie ploase cu găleata. Soția mea Liuba, urma să plece a doua zi duminică să caute o vilă de închiriat în apropierea Moscovei.

A doua zi, la 22 iunie, ne trezi dis-de-dimineață telefonul. V.M. Milman ne anunța că nemții declaraseră război și bombardau orașele sovietice. Stăteam cu toții lângă radioul deschis, așteptam să vorbească Stalin. Dar în locul lui vorbi Molotov cu un glas strangulat de emoție. Mă mirară cuvintele lui: « Ne-au atacat perfid ». Perfidia presupune încălcarea unor obligații de onoare sau măcar o cinste obișnuită. E greu să putem include pe Hitler printre oamenii care au oarecare noțiuni despre cinste. La ce puteai să te aștepti din partea unor fasciști? . .

Rămăsei mult timp să ascult radioul. Vorbi Hitler, vorbi Churchill, iar Moscova transmitea cîntece vesele, antrenante, care corespundeau atît de puțin cu starea sufletească a oamenilor. Nimeni nu pregătise nici discursuri, nici articole. Cîntau. . .

Apoi veni o mașină de la ziarul *Trud*; de acolo mă dusei la *Krasnaia Zvezda*, la radio. Am scris primul articol despre război. Mi s-a telefonat de la comitetul de presă, rugîndu-mă să trec pe la ei, a doua zi, luni, la 8 dimineața. M-au întrebat: « Aveți un grad militar? » Am răspuns că nu am grad, dar am vocație. Mă duc oriunde mă vor trimite, voi face tot ce vor cere.

Seara tîrziu, pe Ordînka văzui o pereche. O femeie tînără plîngea, bărbatul îi spunea: « Nu te omori cu firea ! Ascultă-mă Lelia, ce-ți spun, nu te omori cu firea ! »

A fost ziua cea mai lungă a anului, o zi care a durat foarte mult, aproape patru ani, o zi de mari încercări, de mare curaj, cu multe nenorociri, zi în care poporul sovietic și-a arătat forța sufletească.

. . . În vreme de pace, fiecare om își are drumul său, bucuriile și nefericirile sale, pe cînd războiul îi îmbracă pe toți în haine kaki și nu admite nici varietate sufletească, în fața lui cedează și vîrsta, și caracterele și biografia fiecăruia. . . Prin fața ochilor mei se perindă primele luni ale războiului. Mai tîrziu, oamenii s-au obișnuit, viața de război și-a căpătat un chip al ei, dar în vara și toamna lui 1941 orașele se zbuciumau, se prăbușeau ca niște copaci. Totul era nou și de neînțeles : punctele de mobilizare, despărțirile, cîntecele entuziaste, lacrimile, cea-surile de gardă petrecute pe acoperișuri, zvonurile sinistre, cuvîntul « încercuire », îngrozitor ca ciuma sau moartea, trenurile lungi, drumurile ticsite de refugiați, starea de îngrijorare care creștea mereu. În carnetul meu de însemnări văd date și orașe : 27 iunie Minsk, 1 iulie Riga, 10 iulie Ostrov, 14 iulie Pskov, 17 iulie Vitebsk, 20 iulie Smolensk, 14 august Krivoi Rog, 20 august Novgorod, Gomel, Kerson, 26 august Dnepropetrovsk, 1 septembrie Gâtchina, Kahovka, 13 septembrie Cernigov, 20 septembrie Kiev. . . În trei luni de zile am pierdut un teritoriu mult mai mare decît toată Franța. Astăzi sînt niște pagini de istorie pe care le întorc, dar atunci ele pricinuiau suferință de moarte. Cu răsuflarea tăiată așteptam comunicatele. Curînd au fost ridicate aparatele de radio, n-au mai rămas decît megafoanele « farfuriile » și de două ori pe zi farfuria anunța cu o voce răgușită că grupul condus de sergentul Vasiliev a distrus trei tancuri inamice, că prizonierii vorbesc despre dezagregarea morală a armatei germane,

că partizanii greci sau olandezi salută Armata roșie și că noi ne retragem, ne retragem mereu, mereu.

«Ce noutăți? Îl întrebam la redacția ziarului *Krasnaia Zvezda* pe Karpov. El îmi răspundea: Direcția Viazma, dar orașul Viazma l-am cedat». Era imposibil să înțelegi ceva, nu-ți rămânea decât să crezi, și eu credeam în ciuda comunicatelor, a refugiaților, a femeilor cu boccele care umpluseră străzile Moscovei.

Întîlneam mulți oameni, și prieteni vechi și necunoscuți, care veneau la redacție, la *Krasnaia Zvezda*, vizitam spitalele militare, aerodroamele, fusesem pe front, discutasem cu generali și cu soldați. Mai țineam încă în minte primul război mondial, trăisem pe cel din Spania, văzusem dezastrul Franței, s-ar fi zis că eram pregătit pentru multe, dar recunosc că de multe ori eram cuprins de disperare. Iar oamenii mai tineri decât mine întrebau uluiți: «Ce se întîmplă?» Li se spusese doar de atîtea ori că dacă dușmanul își va băga nasul în grădina noastră i se va da o lovitură de moarte, că războiul se va desfășura pe teritoriu străin, și acum ei vedeau pe fasciști străbătînd în goană, aproape fără oprire, teritoriul de la Brest la Smolensk. În comunicatele de război se repetau aproape aceleași cuvinte: «Forțele superioare ale inamicului», care trebuiau să explice multe, dar nu explicau principalul: de ce aveau pînă la urmă nemții mai multe avioane și mai multe tancuri?

În dimineața zilei de 3 iulie auzirăm discursul lui Stalin: se vedea că era emoționat, se auzea cum bea apă și de altfel ni s-a adresat într-un chip cu totul neobișnuit, ne-a spus «frați și surori», «prieteni». Stalin explica insuccesele militare prin atacul neașteptat, vorbea despre «perfidia» lui Hitler. Totodată însă repeta că datorită pactului germano-sovietic, noi cîștigaserăm timp și reușiserăm să ne pregătim de apărare. Toți oamenii ascultau discursul în tăcere. Ziua hoinării prin oraș. Era cald. Pe bulevarde, în grădini prin gangurile caselor, oamenii discutau grupuri-grupuri. În piața Pușkin, la vitrina ziarului *Izvestia* era afișată o hartă mare. Oamenii o priveau posomorîți, apoi plecau.

Cîtă nelămurire, amărăciune, îngrijorare era în sufletul fiecăruia dintre noi! Dar nu era timp pentru considerații, pentru aprecieri istorice, fasciștii goneau spre Moscova.

Prin străduțele înguste din Zamoskvorecie treceau în coloană voluntarii, treceau în pas greoi suflînd greu, împovărați de ani și boli. De altfel în zilele acelea puțină lume se gîndea la ținuta militară impecabilă.

Ca și alții simțeam în sufletul meu îngrijorare și ca și pe alții și pe mine evenimente mă salvau de îndoieli. Niciodată în viața mea nu muncisem atît de mult, scriam zilnic trei-patru articole. Ziua le băteam la mașină, seara plecam la *Krasnaia Zvezda*, citeam documente nemțești, cercetam transmisiunile radiofonice, redactam traduceri, alcătuiam texte pentru fotografii...

La sfîrșitul lui iulie începură bombardamentele. După Madrid și Barcelona mi se părură slabe, apărarea antiaeriană lucra bine. Dar pentru locuitorii Moscovei erau un lucru nou. Oamenii au firi diferite și reacționau în chip diferit la aceste bombardamente: unii își păstrau calmul, alții se speriau, alții cărau la adăpost saci cu tot felul de boarfe. De obicei bombardamentele mă găseau în redacția *Krasnaiei Zvezda*. . . Iar cînd plecam dimineața spre casă și treceam pe strada Gorki mă bucuram că toate casele stau la locul lor. Arhitectura acestor clădiri nu-mi plăcuse niciodată dar acum le priveam cu gingășie ca pe niște oameni apropiați care scăpaseră cu viață de pe cîmpul de luptă.

. . . Mult timp (bineînțeles nu din voința lor) scriitorii au ocolit în tăcere primele luni ale războiului, începîndu-și de obicei romanele sau nuvelele cu con-

tra ofensiva din decembrie 1941. Dar de fapt totul a fost hotărît în aceste prime luni, cînd poporul şi-a arătat puterea lui sufletească.

Bineînţeles, a existat panică şi zăpăceală, De multe ori mi-a fost dat să aud cuvintele aspre: « Uite, unde am ajuns ». Am fost într-un sat de pe frontul de la Briansk. Satul a fost pentru scurt timp recucerit din mîna nemţilor. O colhoznică dădea ostaşilor apă şi căuta să demonstreze foarte serios că-i o prostie să reziste: nemţii sînt un popor ordonat, au venit cu maşini, sînt bine îmbrăcaţi, chiar şi soldaţii primesc ciocolată. Unii dintre ostaşii noştri o înjurară. Dar erau şi alţii care aveau o compătimire.

În octombrie mai erau ogoare cu recolta nestrînsă. Evacuarea populaţiei se petrecea adesea în dezordine. Tancurile germane pătrundeau prin spărturi şi goneau spre răsărit. Pe alocuri autorităţile răspindeau: « N-are rost să faceţi panică », iar peste cîteva ore se evacua. Aparatul administrativ era greoi cu « suruburi » şi « roţiţe ». În timp de pace el lucra de bine de rău, totuşi lucra, pe cînd în toamna lui 1941 se cerea cu totul altceva: iniţiativă, sentiment de răspundere personală, inspiraţie cetăţenească.

Îmi amintesc de discursul lui Stalin din noiembrie 1941. Mă supăra căvintele « micii intelectuali speriaţi ». Desigur erau şi în rîndul intelectualilor oameni dezorientaţi, dar în nici un caz mai mulţi decît în alte părţi ale populaţiei. Nu ştiu de ce a ales Stalin încă o dată intelectualitatea noastră drept cal de bătaie. Intelectualitatea era alături de popor, lupta pe front, muncea în batalioanele sanitare, în uzinele care furnizau armament fronturilor. Am să mă refer numai la scriitori. Chiar din prima zi aproape toţi munceau atît cît le era în putere. Gaidar, Krîmov, Lapin, Haţrevin, Petrov, Stavski, Utkin, Vişnevski, Grossman, Simonov, Tvardovski, Kirsanov, Surkov, Lidin, Gabrilovici şi mulţi alţii plecaseră de îndată pe front. Cu toţii am cunoscut suferinţele nu numai pentru că armata lui Hitler era într-adevăr puternică, dar şi pentru că vedeam ce consecinţe grele au avut asupra apărării noastre anii dinainte de război: lăudăroşenia, proslăvirea, tonul de comandă, birocratismul şi mai ales marile pierderi suferite înainte de război de vîrfurile de conducere ale Armatei roşii şi de altfel de întreaga intelectualitate.

Am revăzut colecţiile de ziare vechi din iulie pînă în noiembrie 1941: numele lui Stalin aproape că nu se aminteşte. Pentru prima oară după mai mulţi ani nu erau nici portrete, nici epitete admirative. Fumul obuzelor ce se spărgeau în apropiere eliminase fumul de tămîie. (Şi Stalin înţelesese că e cazul să stea mai deoparte, într-un loc modest). Unii ştiau că apără Revoluţia din Octombrie împotriva fascismului crunt şi obtuz, alţii se gîndeau la căsuţa lor natală, dar poporul rezista, lupta şi împreună cu poporul mergea la luptă şi intelectualitatea sovietică.

Străinii îşi frămîntau creierul, voiau să ghicească de unde au ruşii atîta rezistenţă şi stăpînire de sine. Unii rezolvau probleme după o reţetă veche: « Misticismul rus », « răbdare îndelungată », « fatalismul oriental ». După contra ofensiva de la Moscova, un ziarist american, îmi spuse: « Nu e nici un fel de mister. V-au salvat teritoriile imense ». La prima vedere, spusele lui puteau părea convingătoare, dar pe mine nu m-au convins. Mi-aminteam că în Spania fasciştii au parcurs aproape fără să se oprească distanţa de la Cadix pînă la suburbiile Madridului, pentru ca acolo să se lovească pe neaşteptate de o rezistenţă îndîrjită. De ar fi fost Moscova mai aproape de Brest, decembrie ar fi putut avea loc în septembrie sau în octombrie.

Îmi amintesc de o discuţie pe care am avut-o cu Caldwell în timpul unui bombardament. El mă tot descosea, voia să înţeleagă evenimentele, spunea că,

probabil, e foarte puternică legătura, atașamentul de pământul natal. I-am răspuns că sîntem atașați și de pământul Rusiei și de puterea sovietică, deși viața ne-a fost grea. (Despre toate greutățile nu-i puteam povesti atunci lui Caldwell, mă împiedica mîndria. Dar oamenii noștri știau multe și totuși mergeau să înfrunte moartea, nu pentru că li se porunceau. Cînd moartea este alături, disciplina singură nu este suficientă, trebuie spirit de sacrificiu.)

Din punctul de vedere al unui istoric militar, primele luni prezintă un tablou destul de sumbru. Mici succese ale armatelor noastre lîngă Elna, și Briansk nu puteau contrabalansa victoriile germanilor care cuceriseră un teritoriu imens și încercuiseră unități importante ale armatei noastre. Și totuși nu-mi pierdeam speranța. La Briansk reușisem să-mi dau seama și în ce constau slăbiciunile, și în ce constă puterea noastră: era multă dezordine, serviciul de legătură era slab, tancurile germane străpungeau fără rezistență liniile și în văzduh adversarul era de asemenea cu mult mai puternic. Dar oamenii luptau chiar cînd se știau condamnați și nemții aveau de suferit mari pierderi. Lîngă Briansk făcui cunoștință cu generalul Eremenko. Îl găsim discutînd cu rezerviștii, niște tinere care nu mai fuseseră niciodată în foc. Le vorbea blînd, omenește, recunoscînd că la început toți se tem, că trebuie să știi să te stăpînești. Povestea ostașilor că în tinerețe fusese păstor.

Tot acolo întîlnii o cunoștință din Spania: pe generalul de tancuri Petrov. El îmi spuse zîmbind: «Îți amintești?... Același tablou... Numai că aici cred că vom rezista pînă la capăt...» Ne aflam într-o izbă. O țărăncă istovită de oboseală căuta să potolească copilul: «Taci! Generalul se gîndește...»

... Războiul început de Germania fascistă nu semăna cu războaiele anterioare: el nu se mulțumea să distrugă oamenii, să-i lase infirmi, el schingiuia sufletele oamenilor și ale popoarelor. Hitleriștii reușiseră să inspire unor milioane de nemți disprețul față de oamenii de altă origină, să distrugă în soldați orice frîne morale, să transforme pe oamenii de rînd, cinstiți, muncitori, pedanți chiar, în niște incendiatori ai satelor din Rusia, în niște vînători de bătrîni și copii...

... Mi-amintesc de un neamț blond cu un aer de om cumsecade care pînă la război lucrase într-o uzină din Düsseldorf. Acolo rămăsese și familia lui; el aruncă într-o fîntînă un copil rus pentru că suferea de insomnie, luase cîteva tablete de luminal, iar copilul nu-i dădea pace să doarmă. Am ținut în mînă o bucată de săpun cu ștampila «săpun evreiesc pur», fabricat din cadavrele celor împușcați...

Să ne întoarcem la prima iarnă de război. Treceam pe șoseaua Varșovia spre Maloiaroslaveț. În jur, se dădeau lupte. Treceam prin sate arse pînă în temelii. De o parte și de alta vedeam zăcînd sau proptiți de copaci nemți morți. Era un ger aspru, soarele părea o sferă roșie, zăpada avea reflexe albastrii. Din cauza gerului chipurile morților erau rumene și ei păreau vii. Ofițerul care mă conducea exclamă entuziast: «Cîți am ucis! Țștia n-o să mai ajungă la Moscova!...» Nu ascund că și eu mă bucuram. Pot să declar că era un sentiment rău. Incontestabil. Dar și în sufletul meu ca și în la altora, ura s-a născut cu greu. Ura e un sentiment îngrozitor. Ea pustiește sufletul... Tineretul cu greu va putea înțelege prin ce am trecut atunci. Ani de camuflaj general. Ani de ură. O viață schingiuată, lipsită de orice bucurie...

La sfîrșitul lui ianuarie deveni limpede că ofensiva noastră a fost oprită. La 23 ianuarie eram cu Pavlenko la Statul Major al frontului apusean. Comandantul frontului, generalul Jukov ne descrie cum a decurs ofensiva. Bătălia pentru Moscova se terminase. Poate că în unele sectoare vom mai reuși să înaintăm, dar în genere nemții se întăriseră și probabil că pînă în primăvară războiul va avea un caracter de poziție. În mod cu totul neașteptat generalul începu să vorbească despre

rolul lui Stalin. Vorbea fără expresiile stereotipe de genul «strateg-genial» și în tonul lui nu se simțea adorație. De aceea cuvintele lui m-au impresionat. El repetă de câteva ori: «Omul acesta are nervi de fier». Ne povesti că în repetate rânduri îi arătase lui Stalin necesitatea de a încerca o contraofensivă, altfel nemții vor intra în Moscova. De două ori pe zi discuta cu el la telefonul cu fir direct. Stalin răspundea mereu același lucru: «Trebuie să așteptăm. Peste vreo trei zile vine divizia cutare. Peste cinci zile vor sosi tunurile antitanc». (Stalin avea o agendă în care însemna unitățile care erau trimise spre Moscova). Numai când Jukov îl anunță că nemții au instalat artileria grea și se pregătesc să tragă asupra Moscovei, Stalin permise operația.

Nu sînt specialist militar și nici nu posed date suficiente pentru a judeca talentul strategic al lui Stalin. Acum șapte-opt ani istoricii noștri atribuiau victoria asupra Germaniei exclusiv «genialității lui». Marea Enciclopedie sovietică în articolul despre Marele război pentru Apărarea Patriei dă o reproducere în culori după un tablou mediocru care-l înfățișează pe Stalin aplecat asupra hărților militare. În cronologia evenimentelor, cuprinzînd cam șase sute de indicații, o sută nu se referă la operațiile militare, ci la discursurile lui Stalin, decorările lui, mesele pe care le adresa, recepțiile pe care le-a organizat... Bineînțeles, în timpul vieții lui Stalin rolul lui în victoria asupra Germaniei a fost mult exagerat. Dar ceea ce mi-a povestit comandantul frontului apusean sună verosimil. Știm cu toții că Stalin a rămas la Moscova, a ținut un discurs la 7 Noiembrie, a spus că dușmanul va fi izgonit.

Succesele armatei noastre la Moscova au ridicat în străinătate prestigiul lui Stalin. În ce privește pe ostașii noștri, ei credeau sfînt în el. Am văzut portretele lui pe zidurile ruinelor din Berlin... Și iar îmi vin în minte cuvintele lui Tvardovski: «Din asta nici nu poți tăia nimic, nici nu poți adăuga nimic...»

Se zice că omul trebuie să moară la vreme. Cine știe dacă Stalin ar fi murit în 1945, războiul ar fi dat uitării multe lucruri. Oamenii ar fi păstrat mult timp iluzia că milioane de nevinovați au fost victima lui Iagoda, a lui Ejov, a lui Beria și în amintirea celor ce-au participat la război ar fi rămas chipul lui Stalin în haine de militar și zilele grele ale luptei de la Moscova. Pușkin spusese cîndva că «o minciună înălțătoare e mai prețioasă decît întunericul adevărurilor josnice». Totuși există minciuni care umilesc omul și adesea mulțumesc soartei că am ajuns să trăiesc pînă în zilele noastre și am auzit adevărul crud.

În decembrie 1941 Hitler afirmase că nemții s-au retras de bună voie din fața Moscovei din dorința de a ierna pe poziții mai favorabile; că, dacă a fost un moment mai greu, de vină sînt gerurile îngrozitoare, că vara ofensivă va fi reluată. Acest din urmă lucru se dovede a fi adevărat, dar cuvintele despre «replierea liniei frontului» de bună voie, nu a găsit ascultare nici la nemții cei mai naivi. La Moscova. Germania fascistă a căpătat o grea lovitură nu atît în potențialul ei militar, cît în prestigiul ei. Bineînțeles, cu o sumă de alți oameni exageram dimensiunile succeselor noastre și curînd am trebuit să-mi văd greșeala: veni vara groaznică a lui 1942, cînd nemții ajunseseră în decurs de două-trei luni pînă la Volga, pînă în Caucazul de nord. Totuși lupta de la Moscova nu era un episod militar, ea a avut consecințe numeroase... Lupta de la Moscova a fost pentru Germania prima repetiție a înfrîngerii (...)

.....
Mi-amintesc perfect de ultimele zile ale războiului... Ședeam lîngă aparatul de radio, căutam să prind Londra, Paris, Brazzaville; așteptam deznodămîntul.

Războaiele încep aproape întotdeauna pe neașteptate, dar se termină încet. Sfirșitul e deja limpede, dar oamenii continuă să moară.

Cel de-al III-lea Reich murea așa cum trăise, fără sentimentul omeniei. Nu s-a găsit nici un regiment, nici un oraș care să se răzvrătească măcar în ultima clipă împotriva conducătorilor naștiți. Un neamț cu simțul umorului spunea mai târziu că draperiile roșii au rămas în toate părțile neatînse, în schimb n-au mai existat cearceafuri. Cîrpe albe atîrnau la toate ferestrele. Dar la Berlin se mai dădeau lupte. Berlinul se preda casă de casă. Veteranii care-și mai aminteau de imperiul Hohenzolernilor, elevii, înflăcărați de-un romantism ieftin, SS-iști înspăimîntați de pedeapsă trăgeau din ferestre, de pe acoperișuri. Iar conducătorii fasciști făceau isterii în adăposturi sau machiați, travestiți, o ștergeau spre apus.

În ziua de 1 mai postul de radio german anunță că Hitler a murit ca un erou la Berlin. O zi sau două mai târziu Londra spuse că Führerul s-a sinucis împreună cu Gëbbels, iar Goering și Himmler au dispărut...

Stalin, Roosevelt, Churchill
la conferința de la Teheran
în 28 noiembrie 1943



În seara zilei de 7 mai ascultai Brazzaville: la Reims reprezentanții amiralului Doenitz și ai comandamentului german au semnat actul de capitulare. Din partea Uniunii Sovietice actul a fost semnat de colonelul . . .

De trei ori am ascultat comunicatul, dar tot n-am reușit să disting numele colonelului pe care crainicul nu-l putea pronunța (am aflat ulterior că era colonelul Susloparov pe care-l cunoșteam, fusese atașat militar în Franța).

În ziua de 8 mai, Londra, Parisul transmiteau zgomotul vesel al mulțimii, cîntece, descriau manifestațiile sau dădeau discursul lui Churchill. Seara au fost două saluturi pentru Dresda și cîteva orașe Cehoslovace. Totuși de la ora două telefonul nu contenea să sune. Prietenii și cunoștințele întrebau: «N-ai auzit nimic?» sau preveneau misterios: «nu închideți aparatul de radio». Dar radio Moscova vorbea despre luptele pentru Libava, despre subscripția la noul împrumut, despre conferința de la San Francisco.

Tîrziu noaptea s-a transmis în sfîrșit comunicatul cu privire la capitularea Germaniei. Era, pare-mi-se, ora două. Privii pe fereastră și văzui în jurul meu lumini. Oamenii nu dormeau.

Oamenii ieșeau pe scară, unii chiar neîmbrăcați, îi treziseră vecinii. Se îmbrățișau, cîte unii plîngeau cu hohote. La ora patru dimineața pe strada Gorki era lume multă, unii stăteau în dreptul caselor, alții se îndreptau în vale spre Piața Roșie. După cîteva zile ploioase, cerul se înseninase și soarele lumina orașul.

Așa veni ziua pe care o așteptasem atît. Era o zi neobișnuită, în bucuria ei și în tristețea ei. E greu s-o descrii. Nu se petrecea nimic și totuși totul era plin de semnificație, orice om pe care-l întâlneai, orice cuvînt rostit.

O femeie în vîrstă arăta tuturor o fotografie a unui tînar în cămașă militară, spunea că este fiul ei, că a murit toamna trecută. Plîngea și zîmbea. Cîteva fete se țineau de mînă și cîntau. Alături de mine mergea o femeie cu un băiețel care repeta mereu: «ăsta e maior, ura ! ăsta e locotenent-major, ura ! » Femeia avea un chip drăgălaș, dar obosit și pe neașteptate îmi aminti că în primele zile ale războiului văzusem pe bulevardul Strasnei, tot așa o femeie cu un băiat care făcea ștrengării, iar femeia plîngea. Am avut impresia că este una și aceeași. Probabil că nici măcar nu semănau, pur și simplu cele două chipuri se contopiseră în unul . . . Un bătrîn spuse cu voce tare: «Veșnică amintire celor căzuți». Un maior în cîrje duse mîna la chipiu, iar bătrînul spuse: «M-a rugat nevasta, e răcită, zace în pat. Du-te și spune-le oamenilor. Era sergent de gardă și-l chema Berzovski . . . A primit două mulțumiri personale de la tovarășul Stalin». Cineva spuse: «Ei, acum are să vină repede acasă». Bătrînul clătină din cap: «A murit moarte de erou în ziua de 18 aprilie . . .» Nevasta m-a rugat: «Du-te și povestește».

. . . Ultima zi a războiului . . . Niciodată nu m-am simțit atît de legat de alți oameni ca-n anii războiului. Unii scriitori au scris în acești ani romane bune, nuvele, poeme. Dar mie ce mi-a rămas din acești ani? Mii de articole, semănînd toate între ele, pe care astăzi le poate citi doar un istoric deosebit de conștiințios și cîteva zeci de poezii scurte. Dar mai mult decît orice, prețuiesc acești ani. Atunci am plîns laolaltă cu toți, am disperat, am urît, am iubit. Am cunoscut mai bine oamenii și i-am îndrăgit mai mult ! Și în noaptea aceea, în timp ce se stingeau focurile de artificii, dispăreau cîntecele și multe femei plîngeau înăbușit în perne, mă gîndeam la toate acestea: la suferințe, la bărbăție, la iubire, la credință.

În românește de TATIANA NICOLESCU

SCRISORI DIN LENINGRAD CĂTRE TAIROV¹

Leningrad, 26 iulie, 1942

Am primit scrisoarea ta și a Alisei, datată la 28 iunie. Vă îmbrățișez și vă mulțumesc. . . dar de răspuns am putut să vă răspund de abia acum. . . Azi e ziua flotei. . . Ieri în timp ce artileria trăgea, în casa Armatei roșii avea loc o seară închinată flotei baltice la care s-a jucat varianta de front prescurtată a Tragediei optimiste. . . Dialogurile se rosteau pe fundal de muzică, însoțite de cor. . . Legătura cu sala, contopirea dintre generația înfățișată în piesă și cea de astăzi, identitatea de situații (regimenul încercuit, Leningradul asediat) creează o imagine zguduitoare. . .

În timp ce comisarul moare răsună cîntecul. . . La 28 august 1941 l-au cîntat cei ce se înecau. . . Și acum îmi stăruie cîntecul în urechi. . . Noaptea neagră, exploziile, flăcările deasupra mării, și noi care încercăm să trecem cu orice preț de parcă am fi fost niște demoni. . . Cîntecul celor ce se înecau. . . Era mai presus de orice fantezie romantică. . . Se scufundă în apă și cîntă. . . Pe vaporul acela ce se scufunda cîntau toți cu patimă, cu ultima forță a inimii și a plămînilor. . .²

Dacă aş putea să vă descriu tot ceea ce am văzut ochii mei în decursul celor treisprezece luni și mai bine de război ! Am umplut zece caiete groase, le port pretutindeni cu mine. S-au înecat cu mine, au ars cu mine. . .

În aceste luni am umblat prin pădurile Estoniei pînă la granița cu Finlanda și Ladoga. . . Am stat în Smolnii în palatul amiralității, am fost în submarine, pretutindeni. . . Va putea oare reține memoria tot ceea ce am văzut și am înțeles ? . .

Dragul nostru Leningrad ! Ce forță, ce oameni ! . . În ultimele zile ale acestei a douăsprezece luni a blocadei au pornit la atac. . . Au răpus trei batalioane germane. . . Și de sărbătoarea flotei au plimbat prizonierii pe străzi. Femeile erau cît pe aci să-i facă bucăți pe acești « Fritzi » nebărbieriți, murdari, păduchioși. . . Am reușit să obținem de la aceste rămășițe de batalioane știri utile. . . Unii prizonieri stau cu capul plecat și repetă într-una: « Avem nevoie de spațiu. . . Dar ne e groază să ne mai gîndim la Leningrad. . . O nouă iarnă ? O nouă iarnă nu mai putem rezista. Trebuie să fie pace . . . Anglia și SUA ? Nu știm, dar ne trebuie pace ».

Orașul e înconjurat de grădini de zarzavat. . . Ne aruncăm la primele ridichi, la primele sfeclă. . . Mîngîiem frunzele de varză parcă ar fi sîni de femeie. . . Construim, săpăm tranșee, curățim străzile. Turnăm metal. Pregătim lemne, cărbuni. . . Pregătim pentru iarnă combustibil. . . Organizăm expoziții de pictură. Astăzi are loc un vernisaj. Sînt acarele și gușe splendide. . .

Muncim mult. Cînd o să vedeți filmul « Leningradul în luptă » o să vă dați seama . . . Se apropie nopțile negre de august, toamnă. . . Pasul ne e mai sigur, mai aprig, mai ferm ! Trebuie să le venim de hac nemților, să-i batem fără oboseală. . . Să le distrugem

¹ Din volumul « Scriitorii sovietici pe fronturile Marelui Război de Apărare a Patriei ». Col. Literaturnoe Nasledstvo, Moscova. Ed. Nauka, 1966.

² E vorba de trecerea flotei Baltice din Tallin la Kronstadt în august 1941 în timpul căreia unele vase s-au scufundat în condiții dramatice.

sistemul nervos, să le otrăvim sufletele, să le dăm planurile peste cap. Totul deplînd numai de noi. Facem ce putem.

Vă doresc numai succes, sănătate și putere. Vă îmbrățișez și închin paharul în sănătatea teatrului drag. (De sărbători, Dumnezeu ne-a trimis un pic de vodcă.)...

Scrieți-mi! Am încredere că ne vom întâlni cu bine la Moscova, cred în victoria oamenilor sovietici atît de dîrzi... Sudul trebuie să învețe de la Leningrad și Moscova.

Al vostru,

Vs. Vișnevski

P. S.

Pentru Alisa pun în scrisoare cîteva petale de trandafir din Leningrad.

15 septembrie 1942

Dragă Alexandre și Alisa vă sărut.

Flota Balticeii a tras un salut: al dumneavoastră supus servitor și fidel prieten a scris, după Tragedia optimistă, o « comedie eroică »: « Marea cea largă s-a revărsat »... Într-un cuvînt există o piesă în trei acte plină de aluzii, o piesă de tip nou în care se întîlnesc comedia și drama (ca și tine, și eu prefer aceste linii).

N-o să vă povestesc nimic din subiect... E vorba de Leningradul asediat, de Leningradul eroic, marinăresc, 15 roluri de prim plan și plan secundar, plus o serie de scene de masă. În centrul acțiunii o femeie (Alisa, te salut.) Situația acestei femei e fără precedent în dramaturgia sovietică.

Am citit piesa în ziua de 12 septembrie în sala de ședință ce se află în foaietul central, adică la balconul fostului teatru Alexandrinski. Catifea roșie, mese, lămpi verzi... Un adevărat congres. A asistat Sovietul militar, Comitetul județean, comitetul de artă, presa, activul trupei etc....

Am citit cu mult patos. Gîndește-te: în orașul nostru natal, asediat, o piesă despre oamenii acestui oraș (cu o serie de aluzii istorice în subtext)... Ascultătorii erau numai ochi și urechi, în al doilea act au plîns, apoi au început să rîdă etc....

Îți aduc la cunoștință aceste evenimente. Nu știu cu ce anume te ocupi, dar cred că Leningradului și flotei ai să le consacri o parte din timpul tău și de dragul lor ai

* Cunoscutul dramaturg sovietic Vsevolod Vișnevski, autorul Tragediei optimiste a petrecut anii blocadei Leningradului în orașul asediat. Mobilizat în cadrul flotei baltice, el a desfășurat aici o intensă activitate propagandistică, îmbărbătind ostașii și populația prin articolele sale, prin cuvîntările ținute la radio. Paralel cu aceasta, în ciuda greutăților excepționale ale blocadei, Vișnevski a continuat să scrie, preocupările literare rămînînd în centrul atenției sale. În Leningradul blocat, el a creat, între altele, două piese – Marea largă s-a revărsat și Sub zidurile Leningradului. Corespondența cu A. Tairov de care îl lega o veche prietenie și tot atît de veche colaborare în teatru, relevă aspecte interesante din viața dramaturgului în timpul blocadei, subliniind îndeosebi interesul puternic al lui Vișnevski pentru problemele artei teatrale, și căutările sale innoitoare în domeniul dramaturgiei.

să le montezi un spectacol. . . M-am plictisit de schemele acre ale dramaturgilor ce stau în spatele frontului.

Te îmbrățișez, dar nu ca în 1932 de dincolo de mare, ci de dincolo de munți.

Întotdeauna al tău, Vsevolod

P.S. Kron și poetul Azarov au colaborat cu mine, au scris cîntecele.

22 septembrie 1942

Salut dragă Alexandre,

Vint, frunze galbene, tunurile bubuie, radio-ul țipă plină la răgușeală. . . Neva s-a umflat. Lucrez ca un nebun la spectacolul Marea largă s-a revărsat. Vreau să-l termin pentru 7 Noiembrie, va fi un dar făcut Leningradului și flotei. . .

Am reușit să înflăcărez trupa. . . Îmi amintesc de vremurile tinereții. . . Când scriu mă gîndesc la tine, la Alisa, la trupa voastră, la repetițiile voastre. Când o să citești piesa, o să mă recunoașteți pe mine, ca și o serie de ostași din flota baltică. . .

Am scris piesa timp de o lună de zile. Mă simțeam plin de entuziasm în zilele de aur ale toamnei petersburgheze. Piesa este veselă și totodată plină de încordare. . . N-am să-ți comunic comentariile Leningradului, dar țin să-ți spun că piesa a fost primită excelent. O premieră ca aceasta într-o cetate asediată, ce grozav va fi ! Ce palmă la adresa nemților. . . (Sînt o mulțime de aluzii în subtext). Mă bucur că am reușit să înnoiesc genul, teatrul a asimilat totul: pasajele stereotipe din operetă, din comediile muzicale, dar ele nu vor subjugă textul. . .

Adu-ți aminte de spectacolele tale de comedie cu Tragedia optimistă și vino ! Aș dori ca piesa Leningradului să răsune în țara întreagă în interpretarea teatrului de cameră, iar la Leningrad, la teatrul nostru unic în felul lui, la « Comedia muzicală » unde sînt aceleași veșnice afișe, se aude bubuitul tunurilor, în timp ce Silvele și Baiaderele mereu neobosite cîntă aceleași « tra-la-la ».

Îmi pare rău că poșta va prelungi corespondența noastră cu luni de zile. Mă simt bine dar mi-e dor de o bucată de carne. La o adicăță aș mânca și o bucată de măr. . . Mrrr. . . Rag ca un tigr. . . și mănînc păsar. . . Totuși se vede că leningrădenii sînt niște oameni dîrji și rezistenți și cele cincisprezece luni de blocadă nu au avut repercusiuni asupra creierului și asupra spiritului nostru. . . Salutări tuturor prietenilor.

Al tău, Vs. Vișnevski

Leningrad, 26 septembrie 1942.

Salutări, dragul meu !

O zi extraordinară cu soare, frunze de aur, cer albastru. . . Avioanele uruie, tunurile bubuie.

Repetăm piesa Marea largă s-a revărsat. . .



Trupa lucrează cu entuziasm. Sînt într-adevăr leningrădeni. . . Iarna au jucat operele la temperatură de minus 8, cînd se cînta ieșeau aburi din gură.

În clipele libere citesc pe Edgar Poe, jurnalul lui Blok (1911—1913) și mă transpun în Petersburgul dinainte de război, totdeauna drag inimii mele.

Mă gîndesc tot mai mult la o piesă nouă, la o piesă mare despre Leningrad, despre zilele asediului, despre oameni, istorie, despre noi și despre alții. . . Am un material uriaș. Orașul este neobișnuit de frumos. . . Aerul extraordinar de curat. . . . Apusurile de soare sînt de neuitat. . .

Seara mă asaltează uriașe batalioane de amintiri. . . Vorbesc în gînd cu oamenii. Cîți din ei nu mai sînt pe lumea asta !

Scrie-mi.

Cu cele mai bune urări, al tău

Vsevolod

Leningrad, 12 noiembrie 1942

Salut, dragă Alexandre !

. . . În ziua de 7 Noiembrie a avut loc premiera. . . Biletele au fost vîndute cu peste o lună de zile înainte. . . Premiera a mers mînd în mînd cu grijile, într-o atmosferă de luptă încordată.

Ce impresii am? . . . Un spectacol armonios. Genul a fost înfrînt. . . Toți au jucat cu înflăcărare. Reacțiile sălii foarte vii. . . La sfîrșitul actului doi ovații. . . Încordarea sălii de spectacol destul de mare. . . Intriga face să treacă pe planul al doilea ariile și duetele. Materialul local este sesizat perfect. . .

Am terminat și cu asta. Acum, înainte ! Veștile ne îmbărbătează. . . De vreo săptămîină există frontul din Mediterana, care a schimbat toată situația. . .

Te îmbrățișez,

Vs. Vișnevski

Leningrad, 27 ianuarie 1943

Salut, dragă Alexandre,

Am primit astăzi scrisoarea ta nedatată. . .

Din Pravda și Izvestia ai aflat desigur că am luat parte la acțiunea de rupere a blocatei Leningradului. Impresii imense (am scris treisprezece caiete). . . Zilele trec. Uneori simt din punct de vedere fizic o afluență de forțe necunoscute. . . Se apropie primă-

Pe teritoriile cotozite de naziști ▼



vara, se apropie și deznodământul, nu mai e departe ultimul act al tragediei. . . Războiul lui Hitler împotriva lumii întregi e pe terminate, începe războiul lumii întregi împotriva lui Hitler. Noi am dat lumii exemplu. Noi am dat lumii răgazul să-și strângă forțele, să se organizeze, să-și călească armele. . . E un fapt pe care nu-l poate nimeni ignora, nu-l poate ascunde, nu-l poate denatura.

Sînt sîndtos, voios, în plină acțiune. . .

Într-o scrisoare scurtă nu pot să-ți povestesc nimic despre viața mea lăuntrică. . . O cantitate uriașă de impresii, de gînduri, revalorificări.

Bineînțeles, flacăra arde, ba mocnește, ba se aprinde cu puteri. . . Sunetele, culorile, cuvintele se nasc singure. De iau o carte, fie că sînt însemnările lui Paul Gsell despre Rodin, sau nuvelele lui Mérimée, sau însemnările lui Romain Rolland, mă simt dintr-o dată ca transfigurat lăuntric. . .

A doua iarnă. Nemții mai încearcă să cucerească Leningradul. . . Orașul rabdă, dar vom reuși să ajungem la țelul nostru. . . Cît aș vrea să-ți povestesc despre zilele asediului și ale blocadei. . . De voi trăi, voi scrie un an, doi, rînd cu rînd istoria vieții mele, a războiului, a Petersburgului devenit Leningrad. . . Poate că asta va fi cea mai bună carte a mea.

Al tău,

V. Vișnevski

Leningrad, 1 august, 1943

Dragul meu Alexandru,

1 august — se împlinesc 29 de ani de la primul război mondial. . . Acum am pus punctul final la textul pe curat al piesei¹ și primul meu gînd a fost să-ți scriu. . . Afară e soare, se aude o canonadă « pașnică ». Pentru noi, care am suferit două mii de bombardamente și tot atîtea tiruri de artilerie, o liniște relativă, înseamnă liniște deplină.

Piesa mea este rezultatul multor meditații, observații, profunde frămîntări personale. . . Ai să ghicești cine, unde, cum. . . Sînt convins că ai s-o înțelegi în adevărata ei lumină. . . E o tragedie. . . Ai să-i găsești forma necesară, austeritatea nordică, mîreția Petersburgului-Leningrad, a întinderilor mării. . .

Ai să găsești legătura lăuntrică între Tragedia optimistă și această nouă tragedie optimistă a anului 1943 care se cheamă Sub zidurile Leningradului. E o înrudire de sînge, de stil, de spirit. . . Unele personaje continuă tradiția. Dar dacă în Tragedia optimistă era un haos care se cristaliza, în 1941 — 1943 este o forță uriașă de stat, mediu, disciplină, familie. . .

Te îmbrățișez, al tău,

Vsevolod Vișnevski

În românește de T. N.

¹ Este vorba de piesa Sub zidurile Leningradului

SCRISORI DE PE FRONT CĂTRE SOȚIE¹

14 August 1942

Nu mă simt prea bine și nu ies din casă. În timpul liber am recitat ultimele tale două scrisori. . . Mi-a venit să rîd din nou cînd am parcurs dialogul redat de tine dintre Jenicika, Lealicika și Alocika, discuția lor dacă sînt bătrîn sau am rămas tînăr. . .

Mă întrebi care-i situația pe front. Situația este grea, dar nu este cazul să facem panică. Klausewitz are dreptate să spună că sînt învinși cei care au mentalitate de învinși. Noi nu trebuie și nu putem avea această mentalitate. Nemții vor fi opriți și izgoșiți. Și aceasta se va întîmpla, și se va întîmpla chiar în cursul acestui an. Am convingerea fermă.

August 1942

. . . Biroul de informații dă comunicatele exact așa cum stau lucrurile. Situația este foarte grea, dar nu există motive să demobilizăm. Dimpotrivă. Precum știi, am fost educat în ideea că viața, cu cît e mai grea cu atît trebuie să fii mai dîrz și să-ți duci munca cu mai multă fermitate și hotărîre.

Germanii au succese mari. Lucrul principal pentru armata noastră, acum, este să reziste. Trebuie să rezistăm, orice ar fi, la ultima presiune disperată a nemților. E al nouălea val. Și dacă vom rezista, s-a zis cu nemții. Cred că vom rezista pînă la capăt.

8 octombrie 1942

Galecika, m-ai rugat să-ți scriu despre front. Dușmanul își sparge capul de rezistența Stalingradului, o rezistență nemaipomenită, care nu are pereche în istorie. Nodul de la Stalingrad are o importanță din cele mai mari. A cucerii Stalingradul înseamnă a tăia legăturile dintre nord și sud, a întrerupe o arteră din cele mai de seamă care leagă colțuri îndepărtate ale țării, înseamnă a lichida legăturile reciproce dintre fronturi. De aceea, nemții caută să cucerească cu orice preț Stalingradul. Aruncă într-un sector relativ restrîns mii de avioane și tancuri, zeci de divizii. Dar acest torent se lovește de rezistența de fier a armatelor noastre. Pe de altă parte, nemții exercită o presiune puternică pe frontul din Caucaz, în-

¹ Din volumul « Scriitorii sovietici pe fronturile Marelui Război de Apărare a Patriei », Col. Literaturnoe Nasledstvo, Moscova Ed. Nauka, 1966.

cercînd să ajungă la Groznî — o regiune petroliferă importantă. Îți dai seama bineînțeles de semnificația pe care o are petrolul în războiul actual. Dar nici aici nemții nu reușesc să înainteze deși au pierderi grele. Hitler a dat dispoziție ca Stalingradul să fie cucerit încă în august, iar apoi în septembrie. Iar Groznî să fie cucerit în septembrie. După cum vezi, armatele noastre au adus serioase « corective » ordinelor lui Hitler. Azi e 8 octombrie, iar Stalingradul și Groznî sînt în mîinile noastre și există toate temeiurile să se creadă că vor rămîne pînă la sfîrșit în mîinile noastre. În ceea ce-i privește pe englezii, naiba să-i ia, ei amîină mereu. Se tem de insucces, caută să mai cîștige timp, rămîn credincioși tradițiilor vechi: să ducă războaiele cu mîinile altora. Totuși cred că, în ultimă instanță, trupele engleze vor fi nevoite să intre în război. . .

Curînd va începe iarna, o iarnă hotărîtoare. Cu cît vor fi mai mari succesele noastre, cu atît mai curînd se va deschide al doilea front. Deocamdată trebuie să ne bazuim pe propriile noastre forțe, iar ele sînt destul de mari.

Nu trebuie să aveți motive de pesimism. Oricît ne-ar fi de greu, trebuie să suportăm. Lucrurile se vor îndrepta.

25 octombrie 1942

M-am întors dintr-o deplasare de lungă durată pe front. De aceea nu ți-am scris. Am găsit la sosire douăsprezece scrisori, între care trei de la tine și cîteva de la un nou prieten, de front, Danin.

Ești la curent sper cu ultimele evenimente de pe front. Nemții au fost bătuți măr la Stalingrad și ceva mai puțin la Vladikavkaz. Ofensiva aliaților în Africa de Nord va avea consecințe uriașe. Orizontul începe să se însenineze. Dar tot așa după cum te-am sfătuit, să nu-ți pierzi curajul în zilele înfrîngerilor noastre, tot așa te sfătuiesc acum să nu crezi că mîine va fi victoria. Dușmanul e încă puternic și ne mai putem aștepta din partea lui la destule neplăceri. Dar perspectivele sînt bune. Evenimentele s-au întors evident în folosul nostru.

Draga mea, există toate motivele să presupunem că iarna care vine va fi ultima iarnă de război, în orice caz ultima iarnă de război *încordat*. N-a mai rămas chiar atît de mult pînă la întîlnirea noastră. . .

Dragii mei copii ! Tare aș vrea să vă văd. . . După ce o să-i batem pe nemți, iar pe Hitler o să-l spînzurăm de copac, am să vin și eu acasă și am să vă aduc cărți, mere și bomboane. . .

5 decembrie 1942

E ultima lună a anului. Peste cîteva zile va începe marele an 1943. Spun mare, pentru că dacă nu va fi anul de încheiere a războiului în lumea întreagă, cel puțin și în orice caz va fi anul în care majoritatea teritoriului sovietic va fi eliberat de sub jugul nemțesc. . .

Muncesc bine, uneori mă simt chiar vinovat că trăiesc în condiții relativ bune. . .

Draga mea, toate ar fi bune dacă nu m-aș gîndi încontinuu la voi și aceste gînduri nu mi-ar împovăra sufletul. Totuși sînt ferm convins că ne vom regăsi cu toții și eu voi continua să scriu. Nu știu dacă scriam bine sau rău dar trăiam cu scrisul. Mă gîndesc adesea la « Columb », la « Mozart » și la zeci de lucruri încă nescrise. Mă consolez cu gîndul că de îndată ce se va termina războiul mă voi apuca de un roman, de o carte nouă, pe care o simt că bate în inima mea întocmai ca un copil

de opt luni care se mișcă în pîntecele mamei sale. Aș putea zice că acest roman este gata, și singurul lucru de care am nevoie este să nu mai fie război, să fim cu toții împreună, cu tine, cu Jenicika și Lealicika, iar pe masă să șadă un teanc de coli de hîrtie albe. Și toate acestea vor fi.

La Stalingrad și pe frontul central nemții sînt împinși spre apus. Bineînțeles e numai începutul, dar e un început care promite multe. Așa cum a spus Churchill despre operațiile aliaților în Africa de nord « nu e încă sfîrșitul, poate că nu e nici începutul sfîrșitului, dar este sfîrșitul începutului ».

1 februarie 1943

De pe front sosesc știri excelente. Și nu e decît 1 februarie. A mai rămas minimum o lună și jumătate de iarnă și sînt convins că în această vreme vor avea loc evenimente importante. Aproape toate cuceririle teritoriale făcute de nemți în vara lui 1942 au fost anihilate, iar pierderile lor sînt uriașe. Astăzi s-a transmis la radio că la Stalingrad trupele noastre au făcut prizonieri pe mareșalul Paulus și optsprezece generali, dintre care șaisprezece germani. E o mare realizare. În genere, operația de la Stalingrad este un exemplu cu adevărat clasic de încercuire totală, nimicire și capturare a unui grup puternic de trupe moderne și pe deasupra și germane ! E prematur să ne gîndim că totul s-a sfîrșit ! Nemții mai pot încerca noi aventuri. Forțe mai au, dar aceste forțe sînt subminate și avem toate motivele să privim viitorul cu optimism.

24 aprilie 1943

Draga mea, în viața mea vor avea loc probabil unele schimbări esențiale. Am să-ți scriu la momentul oportun cînd totul se va lămurii. Deocamdată te rog numai să nu-mi duci grija. Doresc atît de puternic să vă revăd, dragele mele, încît este imposibil să fiu ucis.

Trebuie să cumperi cartofi. Am să trimit astăzi la Fondul Literar o cerere de împrumut, deși cred că mare lucru n-o să iasă din asta. . . Vindeți ceasul. Dă-l naibii ! De vom trăi, îți voi cumpăra, draga mea, un orologiu în stil empire cu cuc, un ceas deșteptător, un ceas de buzunar cu lăntîșor, și un ceas de mîină. Îți garantez ! Dar deocamdată ai nevoie de cartofi și nu de ceas.

Am o pereche de pîslari care sînt proprietatea mea. Am să încerc să-i vînd. Cred că voi găsi chiar și în primăvară un amator care să cumpere pîslari pentru la iarnă. Dacă voi reuși, am să vînd o pereche de cizme și am să-ți trimit bani. . .

Totul are să fie bine. Ai grijă de copii. Cu banii pe care am să-ți trimit cumpără-le lapte.

22 iunie 1943

Mă grăbesc să-ți comunic o noutate care, probabil, n-are să-ți se pară prea plăcută. Plec pe front în divizia pe care a format-o colonelul meu, ca adjunct al șefului serviciului de cercetare de pe lîngă statul major al diviziei. Nu știi dacă acest titlu sonor îți va face plăcere. Sper, însă, că te vei simți pătrunsă de respect față de capacitățile multilaterale ale soțului tău care și înainte de război s-a dovedit a fi apt și în munca administrativă și în cea literară — n-am să fiu modest — iar

acum, devenit militar, s-a dovedit a fi capabil — după părerea unei mari autorități militare — să conducă serviciul de cercetare al unei divizii întregi.

Vreau să-ți spun, draga mea, să nu-mi duci grija. Am să caut să rămân în viață neapărat !

Iubita mea, nu știu dacă ceea ce fac este înțelept din punctul de vedere al moralei comune. Dar nu sînt făcut pentru această morală. E un instinct mai puternic decît mine însumi și decît orice principii comune. Se vede că trăiește foarte puternic în mine setea de acțiune, de schimbări, de viață adevărată. Energia uriașă care clo-cotea în mine la Moscova înainte de război și se consuma în « Columb » și « Mozart » etc, izbucnește acum din mine neavîndu-și aplicare. De aceea, nu e vorba nici de eroism, nici de temeritate, ci de cu totul altceva.

Plec să lupt pe front și te rog să-ți păstrezi calmul, să mă iubești și să ai încredere în viitor. După război mă voi mîndri tot atît de mult cu tine după cum și tu, sper, că vei avea motive să te mîndrești cu mine, nu datorită virtuților mele cetățenești, ci pentru că voi reuși să mă păstrez veșnic tînăr. . .

31 octombrie 1943

Draga mea, peste cinci minute se termină octombrie, octombrie 1943. Nu e o sărbătoare chiar atît de mare, dar nu știu de ce mă simt într-o dispoziție de sărbătoare, poate pentru că se apropie 7 Noiembrie, poate că, fără nici un motiv, sufletul mi-e senin. . .

Totul e înainte. În capul meu un cuib întreg de versuri minunate și mai ales cartea pe care am și botezat-o în jurnalul meu Cartea Cea Mare. . .

Am intrat în luna noiembrie. Peste șapte zile e sărbătoare. Și dacă vei avea ocazia să închini un pahar de vin, închină-l în sănătatea mea, așa cum și eu voi bea în sănătatea ta, a fetițelor, Jenicika și Lialicika și voi închina pentru inima ta de aur, pentru ochii tăi clari și pentru întîlnirea noastră viitoare.

5 noiembrie 1943

Bună ziua, copiii mei numeroși.

V-aș scrie mult dar n-am timp. De aceea vă comunic că sînt viu și sănătos. Vreau să vă văd și vă iubesc mult.

Cînd se va termina războiul, ceea ce nu se va întîmpla prea tîrziu, am să vă aduc:

1. Mere.

2. Pere.

3. Portocale.

4. Cîte o păpușă care închide ochii.

5. O căruță cu doi cai să putem merge în vizită la diferiți nene și tanti și să putem fugi de acasă cînd acești nene și tanti vor veni la noi în vizită.

6. Mașina de scris la care bat această scrisoare.

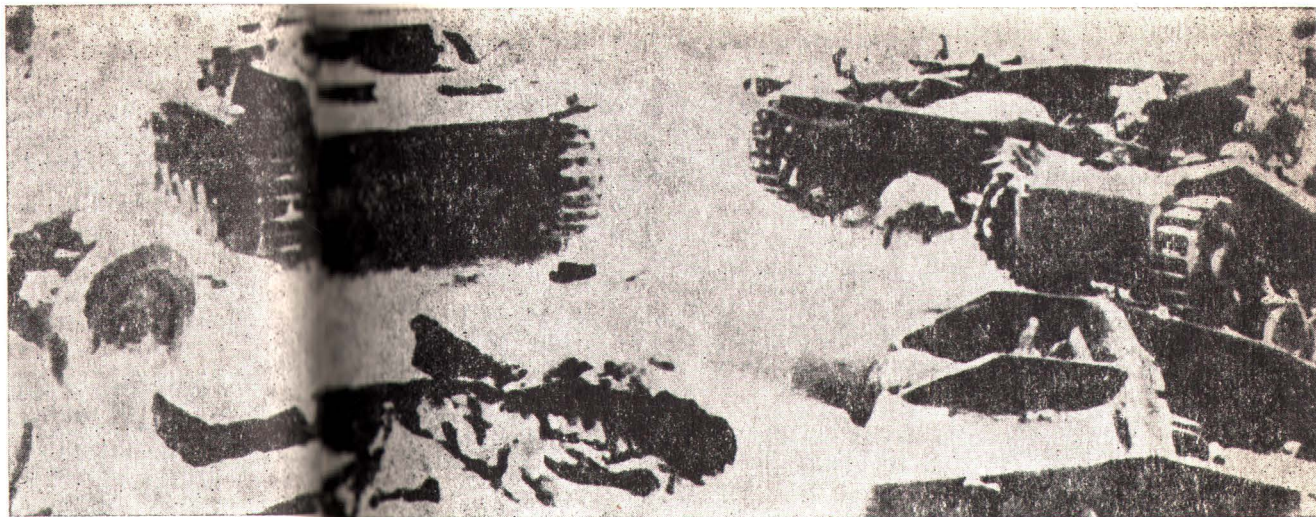
7. Și pe mine însumi ca să rămînem împreună și să nu ne mai despărțim niciodată.

Dragi copii, de ce nu-mi scrieți nimic? Sînteți doar mari și ar fi timpul să scrieți scrisori măcar cu litere de tipar.

În românește de T. N.

Zăpadă peste morții de la Stalingrad ▼





VASIL GROSSMAN

1941, septembrie, frontul Briansk

Locotenent-colonelul venea din Volkovisk, în pădure a întâlnit un băiețș de vreo trei ani. L-a dus în brațe sute de verste, prin bălți și păduri. I-am văzut la statul nostru major. Băiețșul, cu păr alb, dormea ținându-l de gît pe locotenent-colonel. Locotenent-colonelul roșcat, numai zdrențe...

În bordei — Petrov și Șliapin. Petrov — mic, cu nas mare, cu început de chelie, într-o tunică soioasă de general, cu steaua de aur «spaniolă». Petrov îi explică îndelung bucătarului cum se coace budinca de biscuiți, cum și pentru ce crește aluatul, cum se coace piinea de grîu și cum piinea de seară. E foarte crunt și foarte curajos. Povestește cum a ieșit din incercuire fără să-și scoată uniformă, cu ordinele și steaua de aur, nevrînd să îmbrace haina civilă. Mergea singur, în ținută de gală, cu un ciomag în mîină. .. Mi-a spus: «Am visat întotdeauna să mă duc în Africa, să străbat pădurea tropicală, singur, cu o toporișcă și cu pușca».

Un sat lîngă Tula. Case mici de cărămidă. Noapte, zăpadă, ploaie. Toți înghețînd cu disperare. .. Oprim mașina în mijlocul unei străzi întunecoase. Petliura — vrăjitor în obținerea de lapte, mere, în săpatul tranșelor și organizarea popasului de noapte — dispăre în întuneric. De data asta însă, după cît se pare, nu e la înălțime. Intrăm într-o colibă rece și întunecoasă ca un mormînt. În colibă, în frig și întuneric, se află o bătrînă cam de șaptezeci de ani care cîntă. Ea ne împînă veselă, cu bucurie, nu în mod bătrînesc, fără gemete și tînguieri și, judecînd după

B. GALIN

toate, are toate motivele să se plîngă de soartă. Povestea ei e următoarea: fata, muncitoare la o fabrică din Moscova, a adus-o în sat la băiat, a lăsat-o și s-a înapoiat la Moscova. Fiul a instalat-o în această colibă dărăpănată, fiindcă nora nu voia cu nici un preț să trăiască cu soacra. Nora îi interzice fiului să-și ajute mama și ea trăiește din pomana oamenilor cumsecade. Din cînd în cînd, fiul, în ascuns de nevastă, îi aduce cînd cîteva crupe de mei, cînd niște cartofi. Al doilea fiu al ei, Vania, cel mai mic, muncitor la o uzină din Tula, a plecat la război ca voluntar, luptă lîngă Smolensk și, de mult, de luni întregi n-are de la el nici o scrisoare. Vania e preferatul ei...

Toamna lui 1943, Ucraina

... Inamicul se teme de încercuire, nu crede în trăinicia liniilor, pentru că este înșelut tot timpul de comandamentul său.

Trăsăturile comandanților noștri în noua etapă: 1 / Voința. 2 / Încrederea. 3 / Disprețul față de inamic. 4 / Știința de a lupta cu forțele tancurilor și ale artileriei cu mici unități de infanterie. 5 / Știința de a economisi, de a ține seama de fiecare cartuș și obuz — un mare război cu rezerve sărace. 6 / Au învățat să meargă repede. Aceasta nu-i o lozincă, le-a intrat tuturor în sînge. Să treacă rapid un fluviu, deoarece «călare pe băț» e de-o sută de ori mai repede decît atunci cînd aștepti zile în șir pontoanele. Viteza urmăririi e rudă cu viteza de retragere a inamicului.

Ciuikov duce lupte pline de izbîndă în Poznan. El e considerat după *Stalingrad* cel mai bun maestru al bătăliilor victorioase. Teoria: esența luptei de la *Stalingrad* constă în aceea că artileria noastră e creat un clin între forța motorizatorilor germane și slăbiciunea infanteriei germane. Și iată că academicianul Ciuikov a nimerit în virtutea împrejurărilor și a legilor care sînt mai tari decît el aici, la Poznan, în aceeași situație stalingradeză, dar în sens invers. El îi atacă cu violență pe nemții pe străzile Poznanului cu forța tehnicii uriașe și a micilor unități de infanterie. Iar puternica infanterie germană își duce cu înverșunare bătălia sa deznădăjduită.

În regiunea Poznan

La etajul doi al unei vile cu două caturi, într-o cameră friguroasă, viu luminată, stă Ciuikov. Pe masă sună telefonul, comandantul unităților raportează despre mersul luptelor de stradă în Poznan. În pauzele dintre sonerii și rapoartele colaboratorilor operativi, Ciuikov îmi povestește despre spărtura apărării germane în regiunea Varșoviei.

«Regimul zilei unui german l-am studiat timp de-o lună. Ziuă, ieșea din prima tranșee, noaptea o ocupa. Toată noaptea înainte de începerea atacului, îl stîrneam prin radio, dădeam muzică și dansuri și în vuiet scoteam înainte toate forțele noastre. La 8,30, cînd el se retrăgea de obicei din linia întîi, trăgeam o salvă din două sute cincizeci de guri de foc. În prima zi am spart linia întîi. Am auzit la radio cum comandantul armatei 9 își chema diviziile și nu izbutea. Imediat am zdrobit două divizii de tancuri scoase de el din străfunduri. În această dimineață era o ceață lăptoasă. Pe scurt, s-a întîmplat așa: un raid, un baraj de foc, și plecarea. L-am ținut pe nicova la linia întîi și i-am dat la cap cu ciocanul artileriei. Dacă am fi întîrziat cu o oră, ia-l de unde nu-i. Iar neamțul socotea că sîntem tufă în strategie. Aici sînt aia din *Landwehr* și *Volkssturm*»

Ciuikov vorbește la telefon, se apleacă peste hartă și spune:

Un moment să-mi pun ochelarii.





UNIVERSITAS LITTERARUM LIPSIENSIS





Citește raportul, rîde vesel și îl lovește pe aghiotant cu creionul peste nas. Spune:

Flancul drept Marcenko a și început să simtă focul lui Glebov. Legătura de foc există, curînd va fi vie.

Strigă la telefon:

Dacă se strecoară spre apus, dă-le drumul în cîmp și strivește-i ca pe ploșnițe, blestemații.

Trecerea graniței Germaniei

Seara. Ceață și ploaie. Miroase a putregai de pădure. Băltoace pe șosea. Păduri întunecate de pin, cîmpuri, ferme izolate, acareturi, case cu acoperișuri ascuțite. O uriașă placardă: «Ostașule, iată viziunea fiarei fasciste».

Povestirea lui Babadjanian

«... Am început la Visla, la 15 ianuarie, seara. Am intrat în spîrtură în sectorul lui Ciukov. Era întuneric. Corpul mergînd în două coloane, se răspîndește pe patruzeci-cincizeci de kilometri, într-o coloană — pe o sută de kilometri; masele artileriei, geniiști, infanteria partea sedentară. La 28 am ieșit spre Oder. Un căpitan neamț s-a dus la Poznan după țigări și ne-a căzut în mînd drept pe graniță. A fost o zi cînd am parcurs 120 kilometri. Toate operațiile de bază au fost efectuate noaptea, tancurile noaptea sînt invulnerabile. Tancurile noastre noaptea sînt cumplite, ele pătrundeau pe 60 de kilometri în adîncime, deși n-aveam călduze (treabă foarte importantă) ca în Polonia. Într-o noapte, totuși, un neamț bătrîn a condus foarte bine tancurile noastre».

Colonelul Gusakovski, de două ori erou al Uniunii Sovietice, comandantul brigăzii de tancuri. El spune:

«Traversarea peste Pilița. Am spart gheața și am trecut pe fund, cîștigînd astfel două-trei ore. Toată gheața din fața tancurilor se ridica ca un munte gigantic și se năruia cu un zgomot îngrozitor».

O impetuozitate uriașă. Erau zile cînd înaintam cu o viteză de 115—120 kilometri pe zi. Tancurile noastre mergeau mai repede decît trenurile din Berlin.

Primăvara lui 1945. Bătălia pentru Berlin.

În orașul Landberg, lîngă Berlin, pe un acoperiș plat, copii se joacă de-a războiul. La Berlin în aceste minute imperialismului german îi bate ceasul din urmă, iar aici, cu mingi și sulite de lemn, băiețași cu picioare lungi, cu cefe tunse, cu șuvițe bălaie, strigă, se străpung unul pe altul, se împing, sar cu sălbăticie. Aici se naște un nou război.

Generalul-colonel Berzarin e comandantul Berlinului. Gras, cu ochi căprui, hîtru, cu cap cărunt, dar tînăr ca vîrstă. E deștept, foarte calm și viclean.

O zi la Berzarin în birou. Facerea lumii. Nemți, nemți — primari, directori ai electricității berlineze, ai apei berlineze, ai canalizării, metroului, tramvaielor, rețelei de gaz, fabricanți, oameni de afaceri. Aici în birou primesc numiri. Vice-directorii devin directori, șefii întreprinderilor raionale — magnați atotputernici. Tîrșit de picioare, saluturi, șoapte.

O, slăbiciune a naturii umane! Toți acești mari cinovnici, hrăniți de Hitler, prosperi, dichisiți, cît de repede, cît de fierbinte au renunțat, cît de ușor și-au blestemat regimul, conducătorii, partidul. Toți spun un singur lucru: «Sieg» — aceasta este lozinca zilei.

2 mai. Ziua capitulării Berlinului.

E greu de descris. O monstruoasă concentrare de impresii. Foc, incendii și fum, fum, fum. Mulțimi gigantice de captivi.

Au cerut capitularea noaptea prin radio. Ordinul generalului care comandă garnizoana: « Soldați ! Hitler căruia i-ați depus jurământul de credință, s-a sinucis ».

Am văzut ultimele împușcături din Berlin. Grupe S.S. instalate într-o casă de pe malul Șpreiei, nu departe de Reichstag, refuzau să se predea. Mitraliere uriașe izbeau cu pumnale de foc galben în clădire, și totul s-a prăvălit într-un praf de piatră și într-un fum negru.

Reichstag. Uriaș, puternic. În vestibul, soldații fac focuri de tabără, și zăgăne marmitele, deschid cu baioneta borcanele cu lapte conservat.

Monumentele victoriei — Siegalee, clădiri colosale, cetăți betonate, centrele de apărare antiaeriană a Berlinului. Aici era Statul major al apărării, rezidența

lui Goebbels. Se spune că aici a ordonat ieri să-i fie otrăvită familia, iar el s-a împușcat. Zace — « trupușorul » lui pîrjolit, proteza, cravata albă.

Măreția victoriei. Lîngă un obelisc uriaș — o sărbătoare anarhică. Cuirasa tancurilor nu se vede sub munții de flori și pînze roșii. Tevile tunurilor sînt acoperite cu flori ca trunchiurile pomilor primăvara. Toți plîng, cîntă, hohotesc. În văzduh zboară sute de rachete colorate, toți salută cu salve de automate, mitraliere și împușcături de pistoale.

Noua cancelarie imperială. Este un crah monstruos al regimului, al ideologiei, al planurilor, a toate, a toate . . . « Hitler kaput » . . . Cabinetul lui Hitler. Sala de recepții. Vestibulul gigantic prin care, căzînd, învață să meargă pe bicicletă un tînr kazah smead și cu pomeți lați.

Fotoliul și masa lui Hitler. Un uriaș glob metalic îndurerat și boțit, tencuiala, scîndurile, covoarele — totul amestecat. E un haos . . .

În românește de MADELINE FORTUNESCU



Aprilie 1944, Hitler contemplă ruinele «Cancelariei» înainte de a se refugia în adăpostul său. E ultima lui fotografie. ►



▲ Un ofițer german în mijlocul ruinelor Berlinului.



În Leipzig, un ofițer din Volkssturm și-a curmat viața, lângă portretul sfîrtecat al lui Hitler.



Dimineața Victoriei

Armatele noastre se află la Berlin. Capitala neagră a Germaniei arde și se năruiește. Fumul incendiilor înăbușitoare, ultimul fum al războiului se mai ridică deasupra Europei istovite dar eliberate. Dar în adâncurile Germaniei « în valea unde susură Elba » s-au întâlnit învingătorii, soldații noștri și soldații americani, și și-au întins unii altora mâinile.

Nu există om în țara noastră care în decursul celor patru ani grei de război să nu fi așteptat această zi, această clipă a victoriei, să n-o fi așteptat cu încordare profundă, cu încredere neștirbită, cu speranță în realizarea dreptății și în răzbunare.

S-au împlinit vechile cuvinte și cel ce-a ridicat sabia, de sabia a pierit. Tancurile de oțel l-au făcut una cu praful și noroiul.

Fără să vreau îmi amintesc de o dimineață a lui august 1941, una din primele zile ale încercărilor noastre când mă afluam lângă Nikolaev. Armatele noastre se retrăgeau dinspre Odesa. Dușmanul ne urmărea pas cu pas. În urma noastră ardeau satele și cîmpiile, lanurile de grâu copt. Praful se ridica pînă în înaltul cerului. Cerul vuia de avioanele negre. Pămîntul înfierbîntat se cutremura de explozii.

Pe neașteptate, pe malul limanului se așternu o liniște scurtă aproape de necrezut. Vîntul îndepărtase norii de praf și deasupra capului strălucia cerul albastru al Ucrainei. Un soare uriaș se ridica la orizont. Păsările stepei cîntau, pelinul mirosea amărui și proaspăt și, în depărtări, spre sud, se auzeau valurile somnoroase ale Mării Negre. Tovarășul meu de drum, un om posomorît, închis, tăcut, spuse pe neașteptate:

— Așa va fi probabil dimineața Victoriei noastre.

Și într-adevăr așa a venit această dimineață, acolo, pe Elba, unde s-au întâlnit armatele aliate. Ostașii și-au scos căștile, și-au șters frunțile transpirate, și au ascultat zîmbind sunetele pașnice ale pămîntului, de mult uitate: susurul izvorului, foșnetul ierbii, mîngîiată de vînt, șuieratul aripilor de pasăre și propriile lor glasuri, care răsunau parcă altfel acum decît în decursul celor patru ani. O frunzuliță tremura pe copac de parcă s-ar fi bucurat și ar fi încercat să povestească ceva. Și tremurul frunzei deveni pe neașteptate drag inimilor care trecuseră timp de patru ani printr-un uragan fără sfîrșit.

Victoria ne-a restituit acel mare sentiment al vieții în sensul lui larg și în sensul lui îngust. În aceste zile am înțeles cu adevărat cît duce dorul pămîntului omul inteligent cu mâini iscusite. Cu cîtă forță va răspunde pămîntul acestui om pașnic și grijii sale pentru el, pămîntul îi va răspunde cu recolte bogate, cu flori minunate.

Astăzi o știm: lumea a fost salvată. A fost salvată datorită unor uriașe suferințe, datorită sîngelui, a morții ostașilor eroici care au ținut piept morții, datorită credinței și bărbăției lor. Noblețea a distrus ticăloșia...



«Sîntem siguri că totul se va sfîrși cu bine»

WINSTON CHURCHILL
(discursul din 17 Iulie 1940)

Winston Churchill

Asemenea celor mai mulți oameni de vîrsta mea, îmi amintesc — n-am să uit toată viața — vara frumoasă, fără nori, și disperată a anului 1940. Într-o seară ascultam împreună cu un prieten — pentru că niciodată nu se întîmpla să ne aflăm prea departe de un aparat de radio în luna aceea de iunie — unul din marile discursuri ale lui Churchill. Accentul era ciudat pentru urechile noastre mai moderne. N-avea nimic din jargonul elegant al claselor de sus care ajunsese la modă și care avea să devină și mai mult. Stilul oratoric era, ca cel al lui Lloyd George, învechit. Dar n-am băgat de seamă nici una din aceste trăsături pe cînd ascultam în seara aceea și în alte seri din vara anului 1940. Deoarece glasul acela era speranța noastră. Era întruchiparea glasului voinței și puterii. Spunea ceea ce doriam să auzim (« Nu ne vom preda niciodată ») și ceea ce încercam să credem, uneori, împotriva protestelor realismului și bunului simț, că va fi adevărat. (« Vom lupta neînvinși pînă cînd blestemul hitlerismului se va ridica de pe fruntea omenirii. Sîntem siguri că pînă la sfîrșit totul se va isprăvi cu bine »).

Prietenul meu și eu ascultam și cînd discursul se isprăvi am ieșit în seara de vară londoneză. Îmi spuse: « Niciodată nu trebuie să negăm recunoștința noastră. Nu ulta. Nu trebuie niciodată s-o negăm ».

Destul de ciudat, cei mai mulți dintre noi ne simțeam fericiți în zilele acelea. Peste toată țara plutea un fel de euforie colectivă. Nu știau la ce ne gîndeam. Eram foarte ocupați. Aveam un scop. Trăiam într-o animație permanentă, de obicei, dacă stăm și analizăm situația adevărată, de un tip lipsit de orice făgăduială. În clipele realiste, era greu să vedem ce șanse aveam. Dar mă îndoiesc că cei mai mulți dintre noi aveau momente realiste sau se gîndeau mult. Munceam ca scoți din minți. Eram susținuți de un flux de patriotism al cărui simbol și esență, animator și glas era Churchill.



Englezii sînt un popor profund naționalist, tot atît cît oricare alt popor din lume. În ciuda structurii de clasă, sînt, sau cel puțin în 1940 au fost, capabili de a se simți o singură națiune. Comparați comportarea francezilor și englezilor, mă refer la cei bogați, la începutul celui de-al doilea război mondial — mai bine Hitler decît socialiștii noștri, iată ce auzeam de la cunoșcuiții noștri prosperi din Paris. Englezii auți n-au spus asta și nici nu s-au comportat la fel cînd a venit clipa. Acei care poate ar fi fost tentați (erau cîțiva) n-au putut să se manifeste deschis, în fața lui Churchill și a forțelor în numele cărora el vorbea.

Erau unii care erau tentați oricum. Sigur că erau. Fiecare din noi cunoștea oameni în care nu ar fi putut avea încredere în momentul încercării. Nu trebuie să romantizăm: comportarea colectivă a fost mai bună decît îndrăzniseră vreodată să spera cei suspicioși. Dar erau și oameni care, sub presiunile pe care le suferea Europa ocupată ne puteau, datorită intereselor de clasă, politice, sau și mai mult datorită, pur și simplu, autoconservării, să ne învețe înțelesul cuvîntului « colaboraționist ». Nu vom ști niciodată cîți. Pe vremea aceea nu ne păsa. Discuțiile luau un aer ciudat, posac, ca și cum patriotismul putea fi adoptat numai dacă aveai față de el o atitudine sarcastică. Stăteam într-un adăpost antiaerian în luna septembrie a aceleiași an cu un funcționar superior: discutam planurile teoretice pentru evacuarea departamentelor guvernamentale. În cazul departamentului meu, planul era teoretic deoarece trebuia să activăm în incinta Londrei sau, dacă nu, să încetăm să mai existăm. În cazul său, departamentul la care lucra ar fi putut ușor să se mute. « Oricum, tot n-are să se întîmple », spuse pe un ton precis, demodat, ca de mandarin. « Prim-ministrul a hotărît să murim în tranșee: și nimeni nu se simte înclinat să spună nu ».

Firește, patriotismul lui Churchill era absolut. Îi antrena întreaga ființă. Era un aristocrat, dar ar fi fost gata oricînd să-și sărăcească prietenii, clasa și pe toți ceilalți, dacă acesta era prețul pentru ca țara să învingă. Sîntem convinși. Sărăcii o credeau pe cînd glasul i se rostogolea de-a lungul străzilor mahalalelor în serile acelea din vara anului 1940. Sentimentul de patriotism se menținu pe acele culmi cîteva luni, poate datorită și raidurilor aeriene. Cred că începu să scadă înainte de trecerea anului, probabil spre primăvara lui 1941. Dar în toată această perioadă, Churchill vorbi în numele unei națiuni nedezbinată și într-un chip putut fericit cum nu mai fusese niciodată în timpul vieții mele, și nici mai înainte și nici de atunci.

Privind în urmă, s-ar putea să descifrezi în starea noastră de spirit din acele luni o serie de elemente care nu-și aveau locul acolo. Aveam oare sentimentul finalității, așa cum îl trăiesc eu acum? Ultima luptă a Angliei ca mare putere solitară (cred că presimțeam că, orice s-ar fi întîmplat, n-o să mai fim niciodată, în sensul deplin al cuvîntului, o mare putere). Ultimul mare rol de star pe scena lumii, ultimul aristocrat care a cîrmuit — nu prezidat, ci cîrmuit — țara. Ultimul strigăt afirmativ al unei națiuni care, fără nici un motiv anume, guvernase o porțiune disproporționată a lumii.

Toate aceste lucruri și multe altele par acum să fie cuprinse în discursurile lui Churchill. Astăzi mă gîndesc la ele în două feluri. Dacă mă simt deprimat în privința Angliei, atunci discursurile lui accentuează asemănarea cu republica Veneției, alt mare stat cuceritor, care timp de o mie de ani a avut o importanță disproporționată față de resursele ei.

Cînd puterea ei ajunsese să apună, dintr-o dată porni o luptă impresionantă; dogele Francesco Morosini, în fruntea tuturor, evocă în cuvinte întreaga istorie venețiană și apoi își conduse în persoană oștile la cucerirea Peloponezului — lucru de care Churchill ar fi fost pe deplin capabil (incidental, Morosini a făcut o

breșă aproape fatală în economia alimentară a Venetiei: Churchill ar fi fost și de asta capabil). Dacă mă simt deprimat în privința societății noastre, atunci uneori mă tem că prima parte a războiului antihitlerist a reprezentat ultimul nostru mare efort colectiv în această perioadă de crepuscul. Dacă mă simt optimist în privința viitorului, atunci îmi imaginez că într-o Anglie diferită, și din punct de vedere social mai prosperă, urmașii noștri se vor gândi la ea cel puțin cu o mândrie ascunsă. Despre Oliver Cromwell, Macaulay a spus că toți, monarhiștii și anti-monarhiștii, nu puteau să nu îl socotească omul cel mai mare care a cîrmuit Anglia. Bănuiesc că aceasta ar putea fi, într-un fel, atitudinea posterității față de Churchill, cel puțin față de omul din primul an al guvernării sale din timpul războiului.

Există totuși paradoxuri care vor pune posteritatea în încurcătură dacă se va interesa într-adevăr de această perioadă. În anul acela, și în măsură mai mică în cei următori, Churchill a cîrmuit țara mai deplin, mai direct și cu mai mult sprijin din afară decât oricare alt prim-ministru. Totuși, el a devenit prim-ministru numai mulțumită relei-voinței a majorității covârșitoare din partidul său. Când Chamberlain a trebuit să plece, ar fi vrut să-l aleagă drept prim-ministru pe Lord Halifax. Regele George al VI-lea, care reprezenta foarte bine opinia conservatoare moderată, îl considera pe Halifax «urmasul firesc» și-i plăcea să trimită după Churchill.

Aceasta s-a întîmplat în mai 1940, cu Germanii invadînd Franța. Pare că nu s-ar fi trimis niciodată după Churchill dacă nu s-ar fi ivit prilejul absurd dar providențial și anume ca Halifax să fie din întîmplare membru al Camerei lorzilor. Când Churchill în calitate de prim-ministru își rosti primele discursuri în Camera Comunelor, cîștigă puține aplauze din partea partidului său. Sprijinul real îl primi din băncile laburiste.

Această antipatie depășea arena politicii. Cei patru concetățeni ai săi despre care scriu în această carte erau mai toți contemporani: Churchill se născuse în 1874, Lloyd George în 1866, Wells în 1866, Rutherford în 1871, Hardy în 1877. Lloyd George, după cum am mai spus, nutrea pentru el multă afecțiune, dar în realitate puțin respect. Wells l-a caricaturizat în mai multe romane drept un retor bombastic, drept un individ închisat de timpuria adolescență militaristă, a cărui minte funcționa numai ca un gramafon (este adevărat că Wells însuși, un om cu o inventivitate extraordinară, sesiza uneori flerul inventiv al lui Churchill).

Nici unul nu avea dreptate, nu mai e nevoie să spunem. Dar toți proveneau din diferite straturi ale Angliei intelectuale; și nu-l servi deloc pe Churchill faptul că trezise asemenea sentimente în privința sa în acele straturi. Sub aspect practic, nu-l serviră nici pe el și nici pe noi ceilalți atunci cînd veni la putere. O pildă, dacă legăturile sale cu Rutherford și cu savanții cei mai importanți, nu ar fi fost atât de ciudate și pline de tensiune (ce bine ar fi fost să fie tot atât de bune ca, de pildă, cele ale lui Macmillan sau Harold Wilson) întîlnirea pe care a avut-o cu Niels Bohr în 1944 nu s-ar fi preschimbat într-o farsă și un dezastru. Bohr ceruse cu insistență să-l primească pentru ca să-i explice primejdiiile mondiale pe care le reprezenta bomba atomică de îndată ce ar fi fost realizată. Bohr era un fizician de geniu: era și un gânditor profund, umanist: era unul dintre cei mai înțelepți oameni de pe lume: era atât de preocupat să nu lase nimic din adevăr aerostit, încît interlocutorul lui trebuia să fie înarmat cu răbdare. Pe scurt, putea să fie plictisitor: dar Rutherford, care a murit prin 1944, sau oricare alt mare savant englez care lucrase cu Bohr, l-ar fi putut explica lui Churchill că era nevoie să-și înfrîneze plictiseala: era una din cele mai puternice și desigur una dintre cele mai umane inteligențe care au existat vreodată. De fapt, neavînd niciunul prieteni, Churchill se plictisi, ba chiar și mai rău. Îl suspectă pe Bohr

de a fi un fel de subminator și, după întrevvedere, scrisese un proces verbal prin care sugera să fie pus sub arest la domiciliu. (Bietul Bohr, părăsi țara scuturându-și capul mare danez, gândind că nu era bun să comunice cu oamenii politici).

... Abia ani mai târziu am cunoscut oameni pe care-i respectam pentru spiritul lor de pătrundere, oameni care fuseseră apropiați lui Churchill și care-l priveau nu numai cu admirație, ci și cu dragoste. Unul dintre ei era Edward Bridges, secretar al Cabinetului: altul era Harold Macmillan. Când i-am ascultat vorbind despre el era greu să-mi aduc aminte că era cel care fusese atât de puternic antipatizat. Și totuși fusese. Este greu să detectezi motivele exacte. Ego-centrismul său explica multe. Dar temperamentul întreg și viața la care-l silea acest temperament se potriveau timpurilor: și pare că a fost urît tot atât de mult pentru virtuțile cât și pentru greșelile sale. Este instructiv să ne amintim o parte din cariera sa pentru ca să vedem în ce chip calitățile principale, curajul, generozitatea, imaginația, i-au dăunat tot atât de mult ca și slăbiciunile.

A fost un aristocrat din naștere. În copilărie a fost într-adevăr moștenitorul unchiului său, ducele de Malborough, pînă cînd figura aceea nu prea agreeabilă, izbuti să producă un fecior. Dacă Churchill ar fi devenit duce ar fi fost inevitabil ținut deoparte datorită acelorași complicații care pînă la urmă îl făcură prim-ministru: ceea ce este o ironie ciudată și care ar fi făcut din el un frustat, toată viața.

A avut o copilărie nefericită și nesatisfăcătoare. A fost un exemplu de manual ilustrînd tipul extrem de inteligent care nu poate să facă față educației formale. Capacitatea sa intelectuală era superioară, după cum ne-o arată și volumul întii al admirabilei biografii scrisă de fiul său; aptitudini verbale imense, dar fără nici un talent pentru matematică și o putere gigantică, chiar dacă era latentă, de a se concentra. Rezultatul net al acestor daruri a fost că niciodată nu a izbutit să se ridice peste nivelul cursului inferior al Colegiului Harrow. Tatăl său, lordul Randolph Churchill, care vădise multă efervescență, melancolie și egocentrism pe care mai târziu avea să-l manifeste și fiul său, nu se interesă de el. Churchill își adora tatăl, dar nu se bucură de afecțiunea acestuia. Cu o nerăbdare indiferentă, Lordul Randolph se hotărî să-l facă soldat, deoarece nimeni nu reuși să găsească ceva mai bun pentru el. Chiar atunci, cînd nivelul examenului de admitere la Sandhurst trebuie să fi fost extrem de scăzut, cu greu a izbutit să-l treacă.

Cu pasiune puritană, unica pe care mi-o amintesc s-o fi auzit vreodată printre milioanele de cuvinte pe care le-a rostit, observa undeva că pentru el fusese mai bine că trecuse pe la Sandhurst decît dacă s-ar fi dus la Oxford sau Cambridge, deoarece acolo s-ar fi putut alătura « studenților alcoolici ». Pare și acum o observație misterioasă: nimeni nu l-a acuzat vreodată de abstenență bigotă. De fapt, deprinderile sale în ale băuturii reprezentau una din ciudățeniile. Nu era în nici un sens un alcoolic: un alcoolic n-ar fi putut bea în felul său. Nu era nici un obsedat băutor în sensul tehnic al cuvîntului. Pur și simplu bea zi de zi, ziua întreagă, în tot timpul vieții.

Nu fusese croit să fie ofițer în timp de pace. Nutrea glorie, dorea să trăiască frămîntarea războiului. Se născuse romantic (sînt încredințat că acesta era unul din aspectele temperamentului său care îi dezorienta pe ceilalți). Curajul său fizic (sau oricare altfel de curaj) nu era suspectat de nimeni, niciodată, doar poate numai de el însuși. Am înserat această subliniere « doar poate numai el însuși » într-un articol acum cîțiva ani. Am făcut-o în urma recitării memoriilor sale cu mai multă atenție. Părea limpede că dovedise curajul cel mai înalt, acel fel de curaj ce se suprapune unei imaginații active și alerte. În cartea sa, Lordul

Moran, printre altele, remarcă faptul că Churchill, deși atât de viteaz, era în același timp conștient de riscurile pe care le înfrunta — întreprinzând în mod deliberat călătorii cu avionul în timpul războiului, incursiuni primejdioase, ca după aceea să înceapă să se teamă de primejdiile unui eventual atac: temându-se de tot felul de primejdii, ca apoi să le înfrunte. Firește, există și oameni care nu cunosc frica. Sunt de invidiat, dar ei nu atrag admirația noastră morală: sunt pur și simplu norocoși. Felul de curaj admirat este cel pe care-l avea Churchill și pe care îl împărtășea împreună cu comandanții săi, Alexander și Montgomery. E păcat că lumea n-a izbutit să-și dea seama că Churchill înțelegea adesea ce avea de înfruntat: ar fi ținut la el mai mult.

Acum pentru că am pomenit de cartea Lordului Moran, vreau să mai adaug ceva. Nu mă interesează dacă publicarea ei a fost un gest etic sau nu. Dar ceea ce vreau să spun este că dintre fluviile de cuvinte care au fost scrise sau rostite pe seama lui Churchill, cele ale Lordului Moran și ale fiului său sînt singurele care m-au învățat ceva despre Churchill-omul. Caracterul îi era de nepătruns oricîtă intuiție aveai: în jurul său circulau o mulțime de observatori plini de acuitate, dar numai Lordul Moran a izbutit să ne spună destule lucruri despre viața sa în ultimii ani.

În tinerețe tînjea — sîntem acum siguri că era sfîșiat de griji și temeri nebănuite de nimeni — să cunoască pericolul. În după-amiaza victoriană a Imperiului britanic, izbuti să activeze pe tărîm militar în locuri dintre cele mai improbabile, în India, în Egipt (unde participă la una dintre ultimele șarje de cavalerie), în Africa de sud (unde a fost luat prizonier de către buri, evadă și fu acuzat — pe nedrept dar cu ghinionul care-l urmări pînă la bătrînețe — de a nu fi respectat parola).

Apoi politica. Intră în parlament la vîrsta de 27 de ani și într-un timp extrem de scurt ajunsese politicianul cel mai urît din țară. Doar cu excepția respectabilă a lui Lloyd George. Începu ca membru al Partidului conservator, și în esență rămase conservator toată viața. Curînd își schimbă partidul. În politica engleză un asemenea gest era compromițător. În cazul lui Churchill, gestul acesta îi ceru o cheltuire minimă, deoarece schimbarea fu urmată în scurt timp de marea victorie din 1906, iar Churchill se pomeni membru al guvernului liberal, cel mai priceput pe care îl avu vreodată țara aceasta.

Din ziua aceea, numele său deveni un cuvînt murdar în cercurile conservatoare respectabile și rămase ca atare încă mult timp. După cel de-al doilea război mai puteai întîlni conservatori în vîrstă care în sufletul lor nu izbutiseră să se împace cu purtarea lui. Îl socotiseră întotdeauna arogant, ambițios, un aventurier. Era un aristocrat, dar prefera tovărășia altor aventurieri. Îl socotea chiar fățarnic și excroc (drept o copie a lui Lloyd George, oaia neagră) — în timp ce în realitate caracterul său era integru și rigid și toată viața a fost un om politic dintre cei mai puțini abili.

Ani în șir n-a fost în stare să săvîrșească nimic cumsecade. A fost un excelent Prim-Lord al Amiralității înaintea și la începutul primului război mondial. Dar ideile sale cele mai bune nu ajunseră la nici un rezultat. Lui i se datorește extinderea folosirii tancului (pe care H. G. Wells îl anticipase cu atîta strălucire în scris în 1903), dar arma aceasta fu irosită în van. Concepția sa strategică majoră, Gallipoli, a fost probabil o idee măreață: dar din nou a dus la eșec. În parte, se datorește poate faptului că făcuse o alegere nefericită rechemîndu-l pe Fisher la postul de Prim Comandant al Mărilor: și totodată pentru că planul conținea prea multe variante de logistică pentru a porni cu șanse egale în condițiile aceluia război.

În timpul coalițiilor de război, conservatorii au pus drept primă condiție ca Churchill să nu mai dețină nici un post de răspundere. Când Lloyd George ajunsese prim-ministru, el, omul cu cea mai mare putere de convingere, a trebuit să lupte luni în șir să-l poată strecura în guvern: chiar atunci, Lloyd George, care astfel plătea o datorie de onoare, trebuia să-și asume unul dintre riscurile cele mai mari.

Și astfel Churchill ajunsese la mijlocul vieții. Lista strălucitoarelor sale eșecuri era și mai lungă. Își schimbă din nou partidul și se alătură iarăși conservatorilor. Lucrul acesta nu-l ajută prea mult. Prea se complăcuse jubilând în înăbușirea grevei generale din 1926. Trecu printr-o scurtă perioadă activă dar nereușită ca Ministru al finanțelor (1924—1929). După aceea punctul asupra căruia căzură de acord în unanimitate conservatorii fu acela să-l țină departe de orice funcție oficială, cu orice preț. Singurii protestatari erau câțiva tineri în devenire din aripa stângă a partidului, ca de pildă Eden, Macmillan, Bracken, Boothby: dar cei mai mulți dintre ei erau priviți cu suspiciune și ținuți ei înșiși de o parte. În anii '30 Churchill apărea în ochii Angliei politice cazul clasic al omului cu un viitor strălucit în urmă. Era criticul numărul unu al guvernului conservator — oponent pasionat în privința problemelor Indiei (se purtă atunci ca un imperialist romantic din secolul XIX, dovedindu-se complet greșit), a lipsei pregătirilor pentru a se preîntîmpina un eventual război și a încercărilor conservatorilor de a potoli pe Hitler (și în ambele aceste cazuri dreptatea era de partea lui).

Astfel izbuti pînă la bătrînețe să fie înconjurat de dezaprobare, din motive diferite, atât de către cei de dreapta cît și cei de stînga. Pentru cel de stînga, și mai ales pentru clasa muncitoare engleză, era pur și simplu un reacționar. Mă îndoiesc că manifesta vreun interes pentru poziția sa în cazul Indiei: clasa muncitoare engleză este foarte insulară, dar are memoria unui elefant, așa eă purtarea lui Churchill din timpul grevei generale nu fusese uitată. Totuși se afla de partea lui împotriva lui Hitler. Această clasă muncitoare — sau cel puțin parte din ea, cuprinzînd pe cei mai încercați lideri sindicali — a fost tocmai cea care îl dorea la putere, să arate că țara n-avea de gînd să dea înapoi. Era purtătorul ei de cuvînt care, refuzînd sub orice condiție de a servi guvernul lui Chamberlain, îl impuse pînă la urmă guvernului. În timpul domniei sale din anii războiului, clasa muncitoare manifestă o lealitate completă. Nu cred că masele largi ale laburiștilor îl iubeau, atunci sau altădată, cu excepția poate a anului 1940. Dar ajunseseră să-l respecte și să-l asculte.

Totuși toți cei care aveau obiceiul să bea în cîrciumile londoneze și să stea de vorbă cu cei întorși de pe front înainte de alegerile din 1945 nu puteau să se mire de concedierea sa. Soldații își aveau eroii lor, cum era Montgomery, dar Churchill nu se afla printre ei. Nu reprezenta nici o certitudine electorală și nici o perspectivă, iar numele său, în cadrul întregii arene politice, nu putea să realizeze douăzeci de locuri în parlament. Lucrul acesta, firește, este valabil în cazul majorității prim-ministrilor. De regulă în țara aceasta alegătorii votează partide și nu indivizi. Masa populației dorea reforme sociale radicale și cu un avînt de entuziasm hotărî că partidul conservator nu era în stare să le realizeze. Așa că nimeni și nimic — nici chiar o combinație a politicienilor cei mai mari din istoria democrației — Lincoln, Franklin Roosevelt, Lloyd George — n-ar fi putut salva situația.

Dreapta, semenii și partidul său, manifestaseră în anii '30 o și mai mare suspiciune față de Churchill. În privința lui Hitler și a războiului care avea să vină, le servise adevărurile cele mai necruțătoare: dar chiar și așa animozitățile împotriva lui își aveau rădăcini mai adînci decît simplul dezacord. Unele din aceste rădăcini

erau discreditabile: proveneau dintr-o simplă invidie oarbă. Pe vremea aceea Churchill era omul cel mai multilateral dotat printre politicieni. Avea acea magnanimitate aristocratică ce, în loc de a reduce invidia părea s-o intensifice. (Este inutil să ierți pe cineva cu generozitate dacă nu-ți pasă câtuși de puțin cine este sau ce-a făcut.) Se purta ca un prinț într-un moment în care comportarea principiară devenise desuetă. Nu se pricepea deloc să trateze cu înalții demnitari. Nu întreținea nici un fel de contacte sociale cu ei, contacte pe care cei mai mulți dintre oamenii politici le consideră utile — iar contactele cu oamenii de știință erau și ele aproape inexistente. Țara aceasta este o țară a legăturilor dintre savanți și oficialități, legături mai puternice decât oriunde. Obiceiurile sale nu aveau nimic comun cu ale lor, iar lor nu le plăceau prietenii lui.

Toate acestea ar putea părea amănunte triviale. Era un om mult prea distins, era invidiat și nu se împăca prea bine cu cei inferiori lui. Dar totuși o parte din critica lor avea un simbul rațional. Avea o noimă. Cred astăzi că ne demonstrează ceva din personalitatea lui Churchill ce i-a dăunat foarte mult, dar care la un moment critic se preschimbă în virtute. Acest ceva, sub aspect superficial, poate fi definit printr-un cuvânt — « judecată », sau lipsa ei. Timp de patruzeci de ani de viață publică, în Anglia a circulat următoarea remarcă ortodoxă: « Churchill? Sclipitor, firește. Dar lipsit de judecată ».

Pentru cei preocupați de hotărârile din cadrul vieții politice, cuvântul « judecată » are două înțelesuri: — unul pe care cei mai mulți dintre noi îl socotim pozitiv, iar celălalt negativ. Aspectul negativ este reprezentat de capacitatea de a ghici gândurile celorlalți și de a gândi asemenea lor. Churchill n-a avut niciodată această capacitate și s-ar fi disprețuit dacă ar fi avut-o. Dar lucrul bun în ceea ce privește « judecata » îl reprezintă și capacitatea de a gândi la mai multe probleme dintr-o dată, în interdependența lor, ținând seama de importanța lor relativă și de consecințe. În acest sens, nu cred că există vreo obiecție asupra faptului că judecata lui Churchill s-a dovedit de multe ori în timpul vieții, substanțial defectuoasă.

Chiar când a ajuns la putere. Să-l comparăm cu un alt om admirabil dar mult mai puțin strălucitor, șeful Statului major al SUA, George Marshall. Stînd la aceeași masă, acesta părea alături de Churchill incoerent, aproape anost. Nimeni nu putea pretinde în privința lui Marshall, și el cel mai puțin, să dovedească licăririle de geniu imaginativ pe care le emitea Churchill, orice subiect aborda. Totuși, în problemele pe care le discutau împreună, judecata lui Marshall se vedea, ce-i drept, nu totdeauna, dar de obicei, cu mult mai bună. Istoria celui de-al doilea război mondial mai așteaptă încă să fie scrisă. Memoriile lui Churchill sînt minunate de atractive și de convingătoare. Citindu-le, te situezi pe deplin de partea lui. Dar acum, când criticii militari s-au apucat de treabă, istoria nu va fi de partea lui în privința unui număr mare de crize de judecată.

Churchill a avut o minte puternică, dar romantică și inconsistentă. Dacă se gîndea destul de mult timp la cursul unei acțiuni, dacă o concepea singur în adîncul conștiinței sale și o dorea realizată cu toată puterea ființei sale, ajungea să se convingă că trebuia să devină posibilă. Apoi, cu o inventivitate incomparabilă, cu elocință și optimism, se apuca să-i convingă pe toți ceilalți că nu era numai un lucru posibil, ci singurul curs de acțiune ce se deschidea în fața lumii. Din nefericire, faptele brute ale vieții nu se vedeau întotdeauna destul de maleabile pentru ascultătorii săi.

Calitate obsedantă a temperamentului său îl împinse spre greșelile cele mai mari, atît în timpul războiului cît și în timp de pace. Să ne amintim numai de vestita sa afirmație: « N-am devenit primul ministru al regelui pentru a prezida

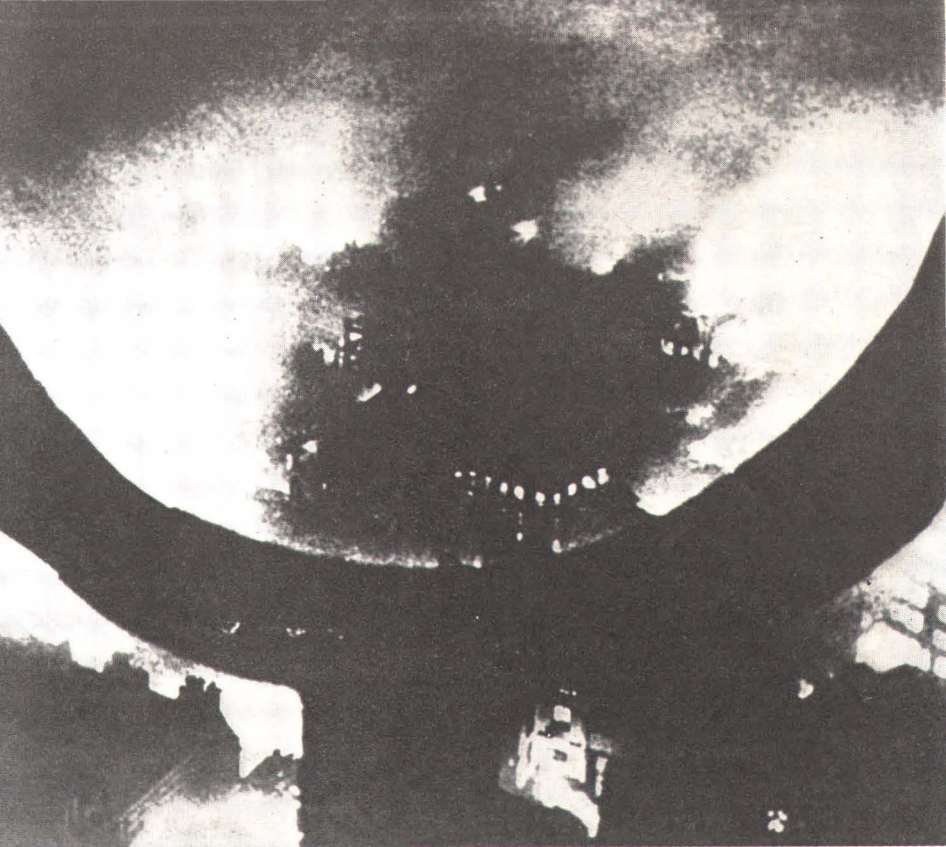
destrămarea Imperiului britanic ». Da, răsunător. Da, stilul grandios. Dar după cum aliații săi americani știau mai bine decât el, afirmația aceasta nu avea nici un sens. Orice prim-ministru, oricât de imperialist, oricât de încăpăținat, ar fi fost silit să prezideze dizolvarea imperiului. Dacă am fi încercat să reținem India sub orice formă după 1945, n-ar fi fost numai un lucru negativ din punct de vedere moral, ci pur și simplu o vanitate. Oricum, India s-ar fi eliberat, cu suferințe din ambele părți și cu amărăciunea de care, în linii mari am fost scutiți.

Totuși, ironic, aceeași calitate obsedantă care adeseori îi tulbura judecata și îl inducea în eroare reprezenta forța care l-a condus spre realizările capitale ale vieții. Judecata este un lucru bun: dar nu este chiar atât de neobișnuită. Clarviziunea este un lucru mai rar. Churchill a avut scăpărări de clarviziune, izvorită din propria sa natură, independentă de orice influență, nedatorind nimic nimănui decât sieși. A fost un prilej unic din istoria noastră. Trebuia să fie înțeles de către un leader naționalist. Mulți dintre cei de stînga puteau să vadă pericolul: dar nu știau cum s-ar fi putut mobiliza și uni întreaga țară.

Puțini oameni din Anglia conservatoare au dovedit o asemenea clarviziune. Churchill se număra printre ei. După cum a afirmat unul dintre cei mai abili diplomați tineri, regretatul Ralph Wigram, puțin înainte de a fi ucis, disperat pentru că nu izbutea să-i convingă pe oamenii politici de intențiile lui Hitler: « Oricum, e Winston. Trebuie să lăsăm pe seama lui Winston. Este puternic, știe totul, și va merge pînă la sfîrșit ».

Am afirmat că era dăruit cu o clarviziune izvorită din propria sa natură, independentă de orice influență care nu datora nimic nimănui în afara propriei sale persoane. O asemenea clarviziune care este foarte rară, de obicei se manifestă indestructibil legată de un egocentrism anormal. Acesta era și cazul lui Churchill care nu era un sfînt. S-ar fi putut întîmpla același lucru, dar într-o formă frumoasă și sublimată în cazul lui Einstein, care nu era mai sfînt decât cei mai mulți dintre oameni: nici el nu datora nimic nici unui suflet și era tot atât de încăpăținat ca și Churchill. Dar în cazul lui Churchill egocentrismul era agresiv; era ceea ce îi dădea forță, era legat de clarviziunea lui și poate și de aureola care-l înconjură, de atmosfera de antipatie din jurul său pînă la adînci bătrînețe. După cum declară și Moran, era lipsit de antene cu ajutorul cărora să-i poată tatona pe cei din jur. În plus, nici nu vedea necesitatea unor asemenea antene. Masiv, spirital, lipsit de condescendență, își ajungea sieși.

În românește de S. D.



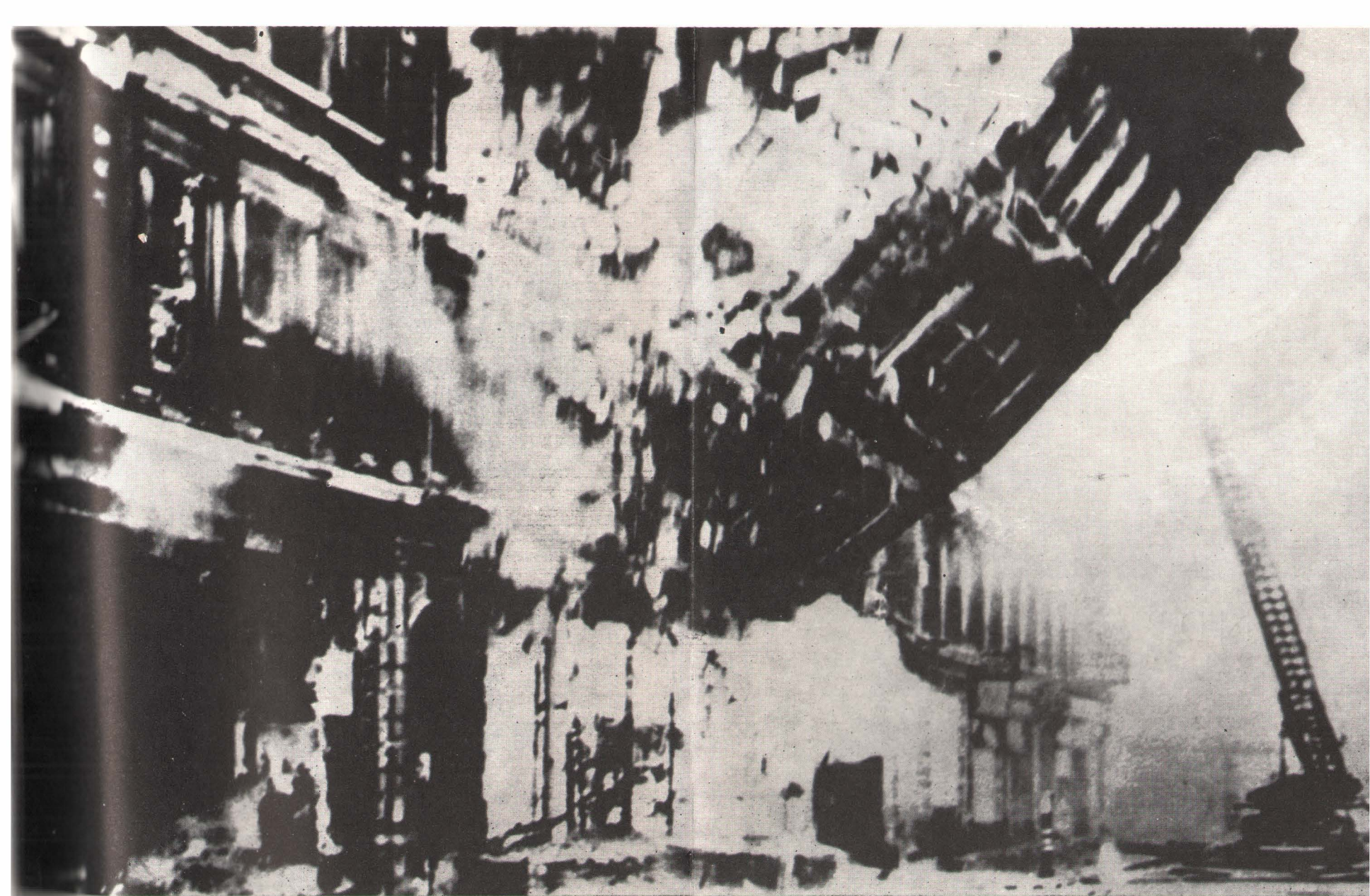
LONDRA ÎN FLĂCĂRI

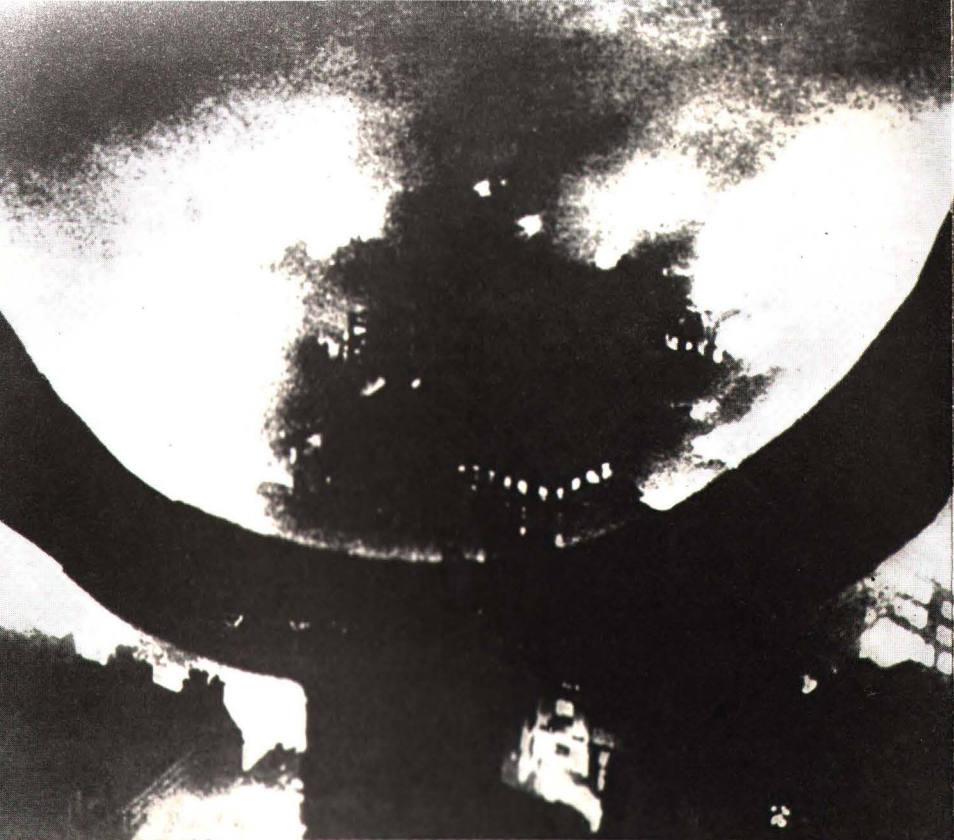
Începînd cu 15 octombrie, nemții inventară o nouă armă: bomba incendiară. Strigătul nu mai era: «În pivniță!» ci: «Pe acoperișuri!» Se puse imediat pe picioare o organizație de străjeri, în curînd obligatorie chiar pentru femei. Efectul a fost tonic. Milioane de incendii fură înăbușite.

(CHURCHILL: Memorii de război)

◀◀ Imobil din Queen Victoria Street prăbușindu-se în urma bombardamentului de la 11 Mai 1941

Fazele unui bombardament cu V-1 ►





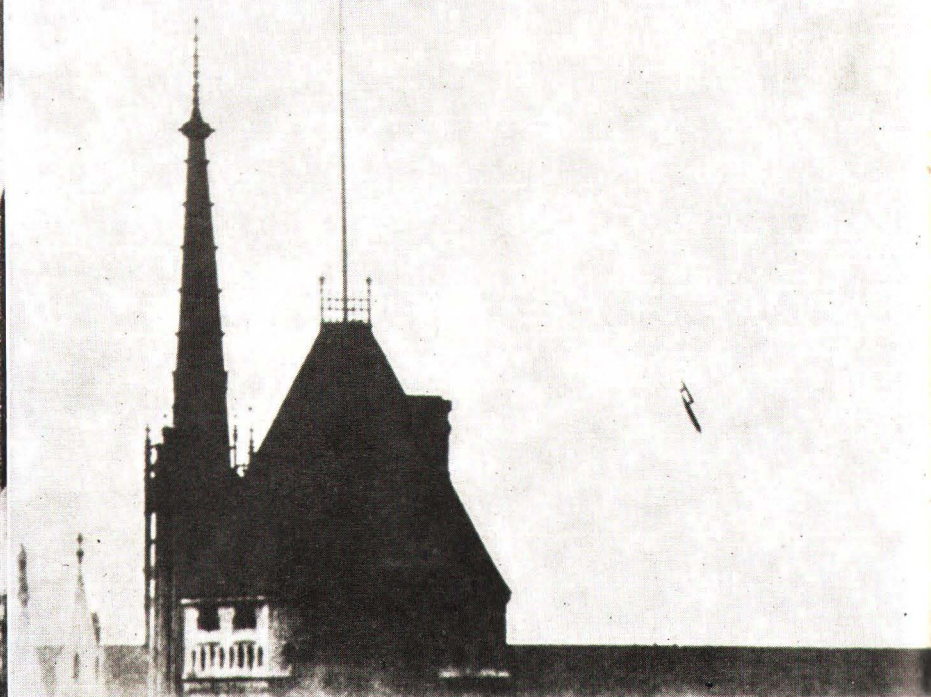
LONDRA ÎN FLĂCĂRI

Începând cu 15 octombrie, nemții inventară o nouă armă: bomba incendiară. Strigătul nu mai era: «În pivniță!» ci: «Pe acoperișuri!» Se puse imediat pe picioare o organizație de străjeri, în curând obligatorie chiar pentru femei. Efectul a fost tonic. Milioane de incendii fură înăbușite.

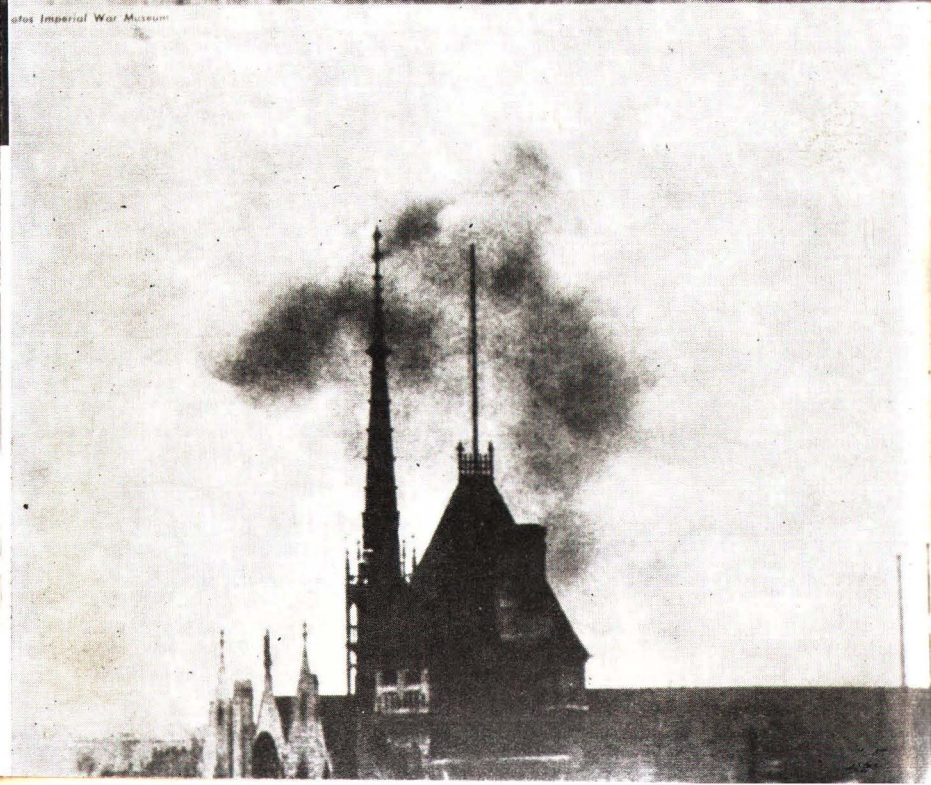
(CHURCHILL: Memorii de război)

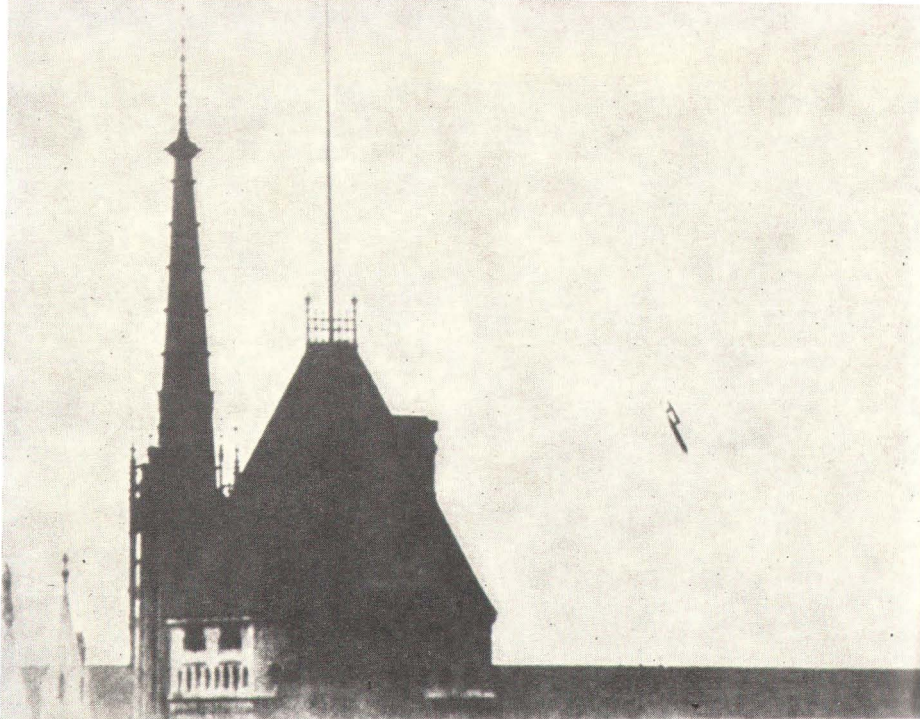
◀ Imobil din Queen Victoria Street prăbușindu-se în urma bombardamentului de la 11 Mai 1941

Fazele unui bombardament cu V-1 ▶

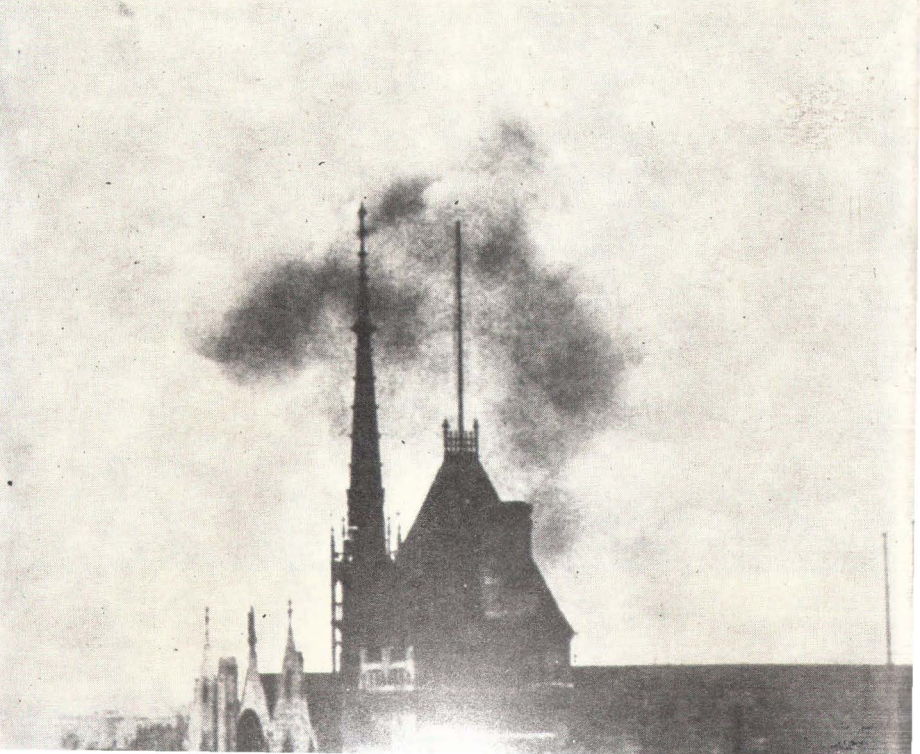


Imperial War Museum





Imperial War Museum



Scrisori

«Lucrurile par mai frumoase în Mediterana. Probabil că n-are să fie război...»

(Paris) 20 ianuarie 1937

Dragă Durrell,

...Destul de ciudat, și eu gîndesc că marea operă are să vină și într-un fel modul în care are să vină a fost schițat. Nu Capricorn, deși chiar și așa ar putea să fie destul de zguduitoare, pot să te asigur. Nu, ceva cu totul diferit. Ceva care să-l așezi alături de Don Quijote, Gargantua, Satyricon etc. Un clasic pentru secolul XXI sau XXII. În primul rînd, trebuie să mă ușurez de toată această experiență brobdingnagiană. Trebuie să curăț covertele de experiența vieții. Se zbate înăuntru aldoma unor bolovani uriași. Cînd o să dau la iveală în întregime opera cea nouă, are să strălucească prin ea însăși. Nu mă tem de nimic. Pur și simplu am să-mi arăt pielea cea nouă. Și dacă n-ai să rîzi, cred că asta este ceea ce încearcă să spună și astrologii, deși încă n-au născocit un limbaj potrivit. Au nevoie de o limbă în carne și oase în locul unui talmeș-balmeș de algebră stratosferică și logaritmi. De aceea îi ascult. Nu dau nici o ceapă degerată pe ceea ce prezic. Îmi prezic eu singur. Sau mai degrabă acționez, și las prezicerile să-și poarte singure de grijă. Dar, pe de altă parte, în linii mari, sună cam așa, cred: noi toți acționăm în vederea realizării potențialului. Omul care îl realizează în cea mai mare măsură, indiferent în ce domeniu, stăpînește pămîntul, înfrînge lumea. O apucă de beregată. Întocmai ca pe un om. Încerc să spun asta mereu și mereu în cartea despre Lawrence. De aceea pot face pronosticuri absurde asupra omului de peste douăzeci de mii de ani. Îl văd trecînd pîlcuri-pîlcuri. *Pithecanthropus erectus*. . . *Neanderthal*. . . *Cro-Magnon*. . . Poate că ne-au mai rămas vreo zece mii de ani sau așa ceva din ciclul nostru de dezvoltare. Poate că o să mai avem nevoie de vreo cincisprezece mii de ani să arătăm tot ce avem. Apoi gata! Ca o scînteie! O altă speță nou-nouță, idei noi, tabu-uri noi. Nu nece-

Prietenia dintre cei doi scriitori datează din 1935, cînd, la vîrsta de 23 de ani, Lawrence Durrell îi trimite din Corfu lui Miller (care pe atunci avea 43 de ani) la Paris, o scrisoare, felicitîndu-l pentru romanul său *Tropical Cancerului*, pe atunci o carte prohibită. Corespondența dintre ei va continua cu asiduitate, cu sfaturi și încurajări din partea celui mai în vîrstă; o dată cu trecerea anilor, rolurile se vor schimba de multe ori. S-au întîlnit abia în 1937 și întrevăderea de atunci le-a pecetluit prietenia pe viață. Scrisorile lor, deși niciodată scrise pentru a fi cîndva publicate, trădează o impresionantă originalitate și o forță pe care o întîlnim în operele lor cele mai bune. Aceste citave scrisori pe care le publicăm, acoperă în mare unul din deceniile cele mai tulburi nu numai din existența celor doi, ci a omenirii întregi. Totodată ele constituie un prim contact al cititorilor noștri cu personalitatea scriitorului irlandez Lawrence Durrell din opera căruia revista *Secolul 20* va publica în curînd pagini ample.

sar superioare. Nu, dar complet diferite. Complet. Glorios diferite. Ideea aceasta persistă în permanență undeva în capul meu — omul nou care urmează să vină și care nu va ști să descifreze relicvele noastre.

Ei bine, între timp. . . Astăzi, mâine, la anul, peste zece ani. . . Am idei, din ce în ce mai multe. Le clocesc repede. Ultima este să scot o antologie a lucrurilor ce-mi plac mie. Vii și moarte. Poate am să-i zic « Cei ageri și cei morți ». Vreau să includ desigur și « Colindul » tău. (Sper că Laughlin¹ n-o să-l vrea, sau are să se învoiască să-mi dea dreptul să-l reproduc, ceea ce cred că e posibil.) Pentru început am un reportaj despre foametea și molima din China, care cred că este lucrul cel mai îngrozitor, mai sincer și mai convingător pe care l-am citit vreodată. Numai cu reportajul acesta și-ar trebui să se pună capăt discuțiilor prostești despre război, comunism, pîine, idealism etc. Toate cunoștințele noastre despre durere și suferință pălesc alături de ce-i în el. Pur și simplu nu poți să crezi. Asta-i China ! (Da, « Prințul Chinei », cu orice preț !) M-am și gândit la vreo cincisprezece lucruri, cea mai eterogenă selecție imaginabilă. Cuprinzînd « Cum să reclădești zidurile Parisului » de Rabelais. Și discursul lui Kirilov către Stavroghin din Posedații. Să caut o tipografie ieftină — mai întîi în Estonia. Să caut contribuabili care să mă ajute s-o dau la iveală. S-ar putea să fie un succes din punct de vedere financiar. N-o mai fi făcut nimeni ceva asemănător, după cîte știu. Knopf² tocmai a publicat o antologie colosală, dar lucruri cunoscute, salvă sigură. A mea va fi asemenea gazelor toxice, căzînd de sus.

Oricum, sînt obosit, răpus. Mă duc la Copenhaga pentru o scurtă ședere pe la mijlocul lui februarie. Am să-l văd acolo pe Lundkvist, poetul suedez. Am primit de la el o scrisoare copleșitoare, despre cărțile și manuscrisele pe care i le-am trimis. Lucrează pentru mine acolo, și pentru tine, cred. Cel puțin așa spune. Am să mă întorc să mai fac ceva și apoi, spre sfîrșitul primăverii, am să încerc să descind în Corfu sau în Creta. Trebuie să văd labirintul ! O obsesie veche de cincisprezece ani. Pare că l-am citit pe Evans³, cu ani și ani în urmă. L-a dat gata. Tot așa și Schliemann, sau cum îl cheamă pe cel cu Troia.

Bine, mai multe mai tîrziu. Mă duc să mă culc. Stors.

HVM

Dragă Henry,
40 Anagnostopoulou, Atena
(Februarie 1940)

Doar un rînd, să punem capăt felicitărilor pentru celebritatea întîrziată; ne-am dus la Katsimbalis⁴ săptămîna trecută unde cartea ta poștală trecea din mîină în mîină ca un totem. Era timpul să se trezească și să te bage în seamă. În ultimele săptămîni am avut zile ciudate, de primăvară minunată, cu ramuri de migdali înfloriți aduse și vîndute în stradă; și astăzi o rafală sălbatecă de zăpadă care s-a topit de îndată ce-a atins pămîntul. Poți să-ți închipui Acropole acoperită de zăpadă ? Și într-o clipită dealurile s-au închircit ferindu-se de ceruri, desenate într-un poantilism straniu, de culoarea bălăriilor, asemenea perilor dintr-o barbă. Săptămîna aceasta a început Carnavalul cu arlechini și clowni (hainele, ce-i drept, cam abjecte, dar păstrîndu-și forma), cutreerînd străzile, cîntînd, țopăind, țîpînd și bătînd tobele grele și acoperite cu piele de porc, într-un ritm anume. Anul acesta carnavalul este lipsit de strălucire, deoarece guvernul a interzis măștile, de teamă ca nu cumva din spatele lor să se rostească cuvinte sentențioase.

¹ James Laughlin, fondatorul editurii americane New Directions.

² Editor american.

³ Sir Arthur Evans, arheolog britanic.

⁴ George Katsimbalis, povestitor grec, « colosul » din romanul lui Henry Miller intitulat *Colossus of Maroussi* (« Colosul din Maroussi »).

În curînd, am să capăt o săptămîină de concediu cu plată și am să pornesc prin insule cu Tonio¹, căpitanul. Aș fi dorit să fii aici să mergi iarăși cu noi. Max² se întoarce la 1 martie, după un concediu de boală și între timp mă folosesc de mașina lui. În rest, aceeași rutină istovitoare de la școală și plictiseala generală, fără știri din străinătate, numai zvonuri.

Am primit lungi scrisori demențiale din America, de la Simon și Schuster³, și de la Creative Writing și de la un om care mă invită să mă plimb printr-un lan de grâu și să-mi zvîrl excrementele spre stele în timp ce el are să ducă un miel proaspăt tăiat la casa parohială. Nu știu ce să răspund celor care scriu asemenea scrisori lungi, poetico-lirice, dacă nu sînt femei. Să te complaci într-un asemenea joc de hambar metaforic cu bărbații mă face să mă simt desuet, ridicol, asemenea unui dansator popular care din greșeală a pătruns în incinta unui club Rotary. Scrisoarea firește este o bijuterie. Am să i-o trimit lui Eliot, să-l fac gelos. Ei bine, dragă Henry, toate urările de bine pentru aventura ta americană. Fie ca totul să-ți fie pe plac, vama, minunile, anomaliile, întîlnirile inopinate, aventurile lipsite de noimă, mesele și muzica. Întoarce-te neapărat la anul, dacă mai rămîne vreunul din noi pînă atunci să te mai întîmpine.

Cu dragoste tuturor, L

Dragă Henry,

Atena, primăvara 1940

.....
Încă n-am devenit eu însumi. Viitorul meu nu suferă să fie luat în discuție. În sfîrșit, am izbutit să obțin să plec în Corfu unde am să mă retrag în mai, să pierd lumea de la care sper atîta și să fiu pierdut pentru ea. Exceptînd accidentele, am să fiu mai mult sau mai puțin în siguranță. Dar acum sînt în exil; leatul meu a fost chemat la armată, și nu mă pot duce acasă de teamă să nu fiu concentrat și eu. Îmi place senzația pe care o trăiesc; asemenea lui Liviu sau Suetoniu sau unul dintre nefericiții aceia exilați în jurul locurilor siberiene; numai că eu sînt un exilat în sens invers, un nordic într-un peisaj din sud. Dacă am să scriu zece cărți de povestiri, rămîne de văzut. Duminica trecută ne-am dus din nou în sud. Parcă ne metamorfozam sau așa ceva în rîndunici; după Corint, aerul rece, îmbălsămat de primăvară se ridică din văi, cu miresmele de mentă și cîmbru strivit între degete și întreaga cîmpie argivă ridicîndu-se asemenea unui scut verde de cum ajunserăm la marginea trecătoarei. Părea ceva biblic, «exilic», ca păvaza lui Ionatan sau valea de lapte și miere a lui Ghideon. Micena, ar trebui să o vezi acum: toată cruzimea și ferocitatea romană a zidurilor de piatră s-a topit în peisajul iernatic; fiecare ridicătură de pămînt înclinîndu-se, cald aurită și înverzită de orz și de mărunte anemone sălbatice. Întreaga procesiune de dealuri verzi medievale pieri în zare în vecinătatea unui golf liniștit, albastru puternic, în urma Naupliei. În ceea ce mă privește este mult prea emoționant, chiar și pentru lacrimi; o regiune atît de pură și fără pereche întinzîndu-se acolo, spălată de prima ploaie a primăverii și nimbă de asemenea unui ou rotund și fraged de Paști. Mă temeam să merg mai departe la Epidaur în văile omenești dinspre răsărit; ne-am așezat pe piscurile Tirinului și am privit marea în căutarea unui fior. Zidurile interioare sînt betege și pline de abcese asemenea unor moliuri uriași. Și chiar asfodelul izbucnește dintre crăpături asemenea unor limbi desecorate. Sînt bucuros că ai reacționat cu atîta entuziasm la reclamele mele: că are să-ți placă Grecia, și după Grecia, spiritul ei în Niki și George și Seferis⁴ și Antoniou și

¹ Tonio diminutivul poetului grec Antoniou, căpitan al unei mici ambarcațiuni de coastă

² Max, prieten al lui Dürrell în Corfu

³ Simon și Schuster, casă de editură din New York

⁴ Poetul Georgios Seferis, ulterior laureat al Premiului Nobel.

În toți acei oameni hazoși și harnici. Am să mă întorc în Corfu în mai, de ce nu obții un angajament de la vreun ziar imaginar să faci rost de un permis să te întorci la vară? Probabil că are să fie liniște; și desigur, poți oricând să arunci pietre în cetățenii SUA. O să aranjăm aici vizele de intrare, sînt sigur. DE CE NU? O să trăim din leafa mea ca niște prinți, o să ne scăldăm, o să cogităm și o să plănuim lumea nouă. Poate am putea edita o revistă modestă în Corfu; doar ceva de mici dimensiuni în care să vorbim despre lume, și s-o dăm în vileag. Încearcă să te întorci. Lucrurile par mai frumoase în Mediterana. Probabil că n-are să fie război.

Cu drag L

40 Anagnostopoulou, Atena
(Iunie-Iulie, 1940)

Dragă Henry,

Nu știi dacă scrisoarea mea are să-ți parvină, dar vreau să-ți mulțumesc pentru viteza și mărimea cecului. Ne-a salvat de la moarte. Toate comunicațiile au fost întrerupte și sînt ocupat încercînd să-mi conving banca să-mi trimită bani telegrafic. Încă nu știu care este situația; aici, școala s-a suspendat și o dată cu ea gologanii mei; pretind că mă voi duce în Cipru, să reîncep acolo în septembrie, dar acum nu putem stabili nici o legătură. Theodore a trecut pe aici săptămîna trecută, cu o misiune în armată, îndreptîndu-se spre Cipru prin Turcia. Cred că vom avea de făcut același lucru. De la Beirut la Cipru nu sînt decît bărci de pescari, se spune, și este greu să cari un prunc cu tine. A, că veni vorba, e fată! Penelope Berengaria Durrell. Are un glas de sirenă, un nas de sirenă, și pielea de sauriană. Sînt fericit dar nu prea știu ce să fac cu ea: vreau să spun, în lumea aceasta virtuțile domestice par mai degrabă un anacronism, zeli menajurilor în discordie. S-ar putea să mai apelez la tine, dar am să fiu în stare să mă achit din ceea ce am să primesc pentru slujba de la Consiliul britanic, începînd din septembrie cînd am să fiu cineva, așa că nu te teme, frate sobol.

Aș dori să-ți pot da o fărîmă de speranță privind Europa, dar nu pot. Situația este atît de fatal încurcată, o floare atît de frumoasă a politicii noastre cu cap de oaie și cu inimă de corb, încît nu-ți rămîne decît să vomîți și să privești în altă parte.

Acum mă tem că avem cu adevărat de-a face cu un război al răzbunării. Întotdeauna a existat speranța că stricăciunile unui război de un an sau doi se pot cîrpi, dar acesta are să fie un război al foametei. În Belgia, a și început. . . Ce păcat că am îngăduit unor căpușe îmbrăcate cu gulere tari să ne conducă, în locul unor oameni de suflet și nădejde. Materialul este atît de minunat, știi bine, vorbesc de infanteristul englez. Am stat de vorbă cu unii care au luat parte la cele întîmplate la Dunkerque; militarii din gardă sînt în stare să lupte, spunea unul, «cu o căldură feroce: cruzimea izvorăște la ei dintr-o rușine obliterantă împotriva violenței». Ceea ce este o disociere subtilă din partea unui om care nu este poet și din partea soldaților de gardă care nu sînt decît pe sfert oameni chiar în ceasurile lor cele mai bune. Destul despre politică. Mă întreb cînd se va sfîrși acest capitol de trădări. Fără spiritul de ofensivă sîntem pierduți, gîndesc; și nu văd nici o urmă din el în Mediterana. Citește Troilus și Cressida și ai să înțelegi ce simțim noi, popoarele balcanice. «Războaie și desfrii!». Ne mai întîlnim încă, Seferis și G.K., și cu mine dar parc-ar fi o întrunire a anticilor; schimbăm tăceri și fumăm cîte o lulea; și vremea este nepăsătoare la toate, zîmbind și verde.

Vreau să sper că această scrisoare va ajunge la tine, dar totul e atît de incert. Oricum, fii cît poți de fericit pe continentul tău pașnic pentru că nimeni nu știe cît are să mai dureze.

Cultivăm floarea mai frumoasă a resemnării post-europene. La urma urmei, Minos a trebuit s-o înfrunte, iar în Cyclade au dispărut cu totul. Mă simt foarte petronian în această privință; jos cu uriașii epocii de argint !

Cu dragoste, LARRY

10 august 1940

Tărani se întind peste tot pe covetă mîncînd pepeni verzi; rigolele gîlgîie de zeamă. O mulțime imensă ducîndu-se în pelerinaj la fecioara din Tinos. Cu chiu cu vai am ieșit din port și scrutăm orizontul pîndind submarinele tăliane. Ceea ce vreau cu adevărat este să-ți povestesc istoria cocoșilor din Atica; îți va servi de cadru portretului lui Katsimbaliș pe care încă nu l-am citit, dar, după cum mi se spune, e minunat. Iat-o. Ne-am cățărat cu toții, într-una din serile trecute, pe Acropole, eram foarte beți și exaltați din pricina vinului și poeziei; era o noapte neagră, fierbinte și sîngele ne via din pricina coniacului. Ne-am așezat pe treptele din fața mării porți, trecîndu-ne unul altuia sticla, Katsimbaliș recitînd și Georgakis vîrsînd clivea lacrimi, cînd, dintr-o dată, păru că este cuprins de un acces. Sări în picioare și urlă: « Vreți să auziți cocoșii Aticei, voi, moderni blestemați? » Glasul lui avea ceva isteric. Nu i-am răspuns, și nici nu se aștepta. O luă la goană pînă la marginea prăpastiei, ca regina ieșelor din basme, o zîniță greoaie, mohorîtă, în hainele lui negre; își dădu capul pe spate, își lovi brațul rănît cu mînerul bastonului și dădu drumul celui mai înfiorător cucurigu pe care l-am auzit vreodată. Cucurigu ! Răsună peste întreg orașul — un ceaun de beznă punctat cu lumini ca cîreșele. Se izbi de coline și se rostogoli sub zidurile Parthenonului. Sub victoria înaripată să auzi această trîmbiță care-ți îngheța sîngele în vine — mai rău decît Emil Jannings. Am fost atît de uluiți încît am amuțit. Și pe cînd ne mai priveam unii pe alții în întuneric, ce să auzi, din depărtarea limpede și argintie, în întuneric, răspunsul somnoros al unui cocoș — apoi altul, și altul. K. își ieși din minți. Strîngîndu-se ca o pasăre gata să-și ia zborul în spațiu, și fluturîndu-și pulpanele hainei, dădu drumul unui răcnet înspăimîntător — și ecourile se înmulțiră. Țipă pînă cînd venele i se învîrtoșară pe tot trupul; arăta din profil ca un cocoș bușit și jumult, frămîntîndu-se pe mormanul lui de gunoaie. Răcnea ca un isteric și auditoriul din vale crescă pînă cînd peste întreaga Atenă, asemenea unor trîmbițe, cîntau și iar cîntau, răspunzîndu-i. Pînă la urmă, printre hohote de rîs și isterie, trebui să-l rugăm să înceteze. Întreaga noapte învîrtoșară de cîntecul cocoșilor — toată Atena, toată Atica, toată Grecia, așa părea, și aproape că-mi venea să cred că ai putea fi și tu trezit în biroul tău din New York de aceste chemări argintii impresionante: cucurigu! katsimbalișian din Atica.

Este o epopee — o clipă măreață și adevăratul Katsimbaliș. Dacă ai fi putut auzi cocoșii aceia, psalmodia frenetică a cocoșilor din Atica ! Două nopți la rînd am tot visat-o. Acum ne îndreptăm spre Mykonos, resemnați după ce am putut auzi cocoșii Aticei de pe Acropole. Aș dori să scrii despre asta — este o parte din mozaic.

Cu dragoste tuturor, LARRY

Dragă Henry,

Institutul de studii engleze, Kalamata
Grecia, 10 noiembrie (1940).

Sper că vei primi scrisoarea aceasta într-o bună zi. În prezent totul e întors pe dos și cu raidurile aeriene și celelalte una peste alta, abia dacă am timp să gîndesc. Întrem prinși în luptă. Ei bine, epiroții au avut un picnic așa cum am prevăzut eu.

Katsimbalis a plecat în chip magnific împreună cu artileria; Tonio a plecat cu flota — tocmai am primit o notă de la George Seferis. Între timp am încercat să mă duc în Corfu cu marina sau aviația, dar fără nici un rezultat. Se spune că nu operează de loc în sectoarele unde aş fi vrut să dau o mână de ajutor; şi acum grecii par să nici nu aibă nevoie de ajutor. Toată lumea a rămas încântată de isprăvile grecilor; între timp, sirena anti-aeriană ne pătrunde în viaţă de trei sau patru ori pe zi: o experienţă dintre cele mai neplăcute. Totuşi trăim şi învăţăm. Sintem bine şi-ţi răminem recunoscători pentru că ne-ai ajutat să ieşim din impas. Mama îţi trimite gologanii înapoi, încetul cu încetul, din Londra.

Nu-mi mai văd capul de treabă. Şi are să ţină așa ani în şir, pentru că nu ne apropiem cîtuşi de puţin de soluţionarea problemei individului — iar lupta externă nu este decît o oglindire a ei. În realitate nu rămîne nimic, în afară de demnitatea personală, şi de admiraţia pentru cei care ucid. O să vedem.

Transmite dragostea mea tuturor celor care acolo au nevoie de dragoste dezinteresată. A, Lao-ţe, avem nevoie de tine aici !

LARRY

Dragă Larry,

Hollywood, 21 noiembrie 1942

Fred mi-a sugerat să-ţi scriu prin Londra. Sper că scrisoarea mea îţi va parveni la timp pentru a-ţi ura un Crăciun fericit, — ţie, lui Nancy şi Berengariei. În curînd îmi adun catrafusele şi mă reîntorc la New York. Am cîştigat aici exact o sută de dolari, aici unde diamantele cresc pe stradă, lucrînd la un rezumat al romanului lui Wassermann, Căzul Maurizius. Se pare că studiourile nu mă vor. De neauzit. N-am recomandări în domeniul cinematografiei. Prea sofisticat. Şi așa mai departe. Singurul eveniment interesant a fost o întîlnire cu Melpomene, grecoaica. Este apoteoză întregului neam femeiesc a Greciei. Sper s-o revăd cînd mă reîntorc la New York. E frig acum aici, cam tot așa cum a fost la Atena în acel decembrie cînd dădeau drumul la foc cîte un ceas sau două în şir, îţi aduci aminte ?

De, mă gîndesc că în curînd trupele americane au să debarce în Atena. În prezent, lucrurile par să arate ceva mai bine. Invația a început. Cairo, presupun e numai ochi şi urechi, aşteptînd ce are să fie. Acum, în clipa în care-ţi scriu, nemţii mai sînt încă în Bizerta şi în Tunis. Dar, după toate rapoartele, n-au să mai zăbovească mult. Mă întreb ce o să gîndeşti cînd ai să dai ochii cu americanii în proporţii de masă. Presupun că a şi început rivalitatea. O dată cu schimbarea cursului evenimentelor, Churchill anunţă că n-are de gînd să renunţe la imperiu (sic). Cuvintele lui nu s-au bucurat de o primire prea călduroasă aici. Vrem ca englezii să renunţe la blestematul lor de imperiu, el nu ştie asta, balon bătrîn ?

Tocmai am terminat de citit cartea lui Céline, Moartea pe credit. Mi-a luat mai mult de doi ani, oricît de curios pare. Am cochetat cu ultimele două sute de pagini. Magnific. Feroce. Rămîne cel mai bun scriitor în viaţă din zilele noastre, sînt convins. După ce au să înfrîngă puterile Axei, o să trebuiască să se pună bine cu Céline, așa mi se pare. Are mai multă dinamită în el decît a avut vreodată Hitler. O ură permanentă — pentru întreaga speţă umană. Dar ce ilaritate! Spre sfîrşitul cărţii are un cadavru însîngerat care oferă mai multă distracţie isterică decît o întreagă trupă de comedanţi. Un umor ce-ţi îngheaţă sîngele în vine. Uneori ţi se întoarce stomacul pe dos. Fă rost de ea, Larry, are să te mai pipăreze. S-ar putea să-ţi placă chiar mai mult decît mie. Traducătorul este englez şi toate expresiile argotice, unele de neînţeles pentru mine, sînt traduse într-o engleză britanică. Totul e atît de caragios. Închipuieşte-ţi un francez zicînd: « Piel, drăguţule ».

Filmele au intrat definitiv în zona toridă. Nu se mai fac nici un fel de filme bune, cel puțin în prezent. Numai tobe și surle, cu un plafon anual de salarii de 25 de mii de dolari pentru vedete. A înțărcat bălaia pentru ele. Cum pot să se descurce cu atîta? E tragic. Doar pentru mîncarea cea mai modestă. Au nevoie mai mult decît Președintele, decît Papa de la Roma, pe Dumnezeu! De curînd, m-am întîlnit cu o stea care altădată cîștiga 1.200 de dolari pe săptămîină. Pe săptămîină, bagă de seamă! Tot ce i-a mai rămas, după ce și-a plătit impozitele, pensia alimentară, capitația în cadrul statului și federației și Cristos mai știe cîte altele, sînt 90 de dolari. Cum poți trăi din 90 de dolari? Probabil că n-a auzit niciodată de vreun culi, presupun. Nici n-a văzut vreodată vreun indian dormind gol pe străzile Bombay-ului. Nici de copilele prostituate din Shanghai. Dacă ar fi să-i credem pe domnii noștri de la radio, avem nevoie cu toții de vitamina B. Un prînz simplu americanesc este lipsit de ingredientele necesare sănătății — astea ne transmit pe calea undelor. Așa cumpărați vitamine — săpun Cuticura și mașini electrice de ras, și mă rog... mai știi tu ce. Da, hîrtia aceea igienică, fină, moale, ca pînza de borangic. Ne va ajuta să cîștigăm războiul. Vinzările și cumpărările continuă — pînă la sfîrșitul fatal. Dacă oamenii nu se revoltă împotriva unor asemenea lucruri, cum au să se revolte în celelalte cazuri? Felul în care bastarzii ăștia vorbesc la radio, te face să crezi că războiul nu-i decît un meci mare de fotbal sub firma dolarului.

Ascultă, mi-ai zugrăvit o imagine împruțită a Cairo-ului. Să nu-mi spui că nu-i decît atîta. Ce-i cu viața de noapte? Trebuie să fie acolo milioane de străini, acum — îmi vine să cred că e chiar palpitant. Aș vrea mai degrabă să mă aflu acolo decît aici la Hollywood.

Fir-ar să fie, îi duc lipsa lui Fred. În țara aceasta blestemată nu pot să rîd niciodată din toată inima. Și nu din pricina vremurilor grele. Cristos știe, totul merge înainte, înotînd. N-am început să simțim încă războiul, cel puțin eu nu, Fred spunea întotdeauna că vremurile de război sînt vremuri bune; toată lumea are o mulțime de bani. Oricum, în vreme de război îi cheltuiești fără socoteală. Lumea-i cheltuieste de teamă să nu le fie luați, cred. Pînă acum, totul este de lux. Așteaptă pînă cînd va trebui să fumăm baligă de vacă sau să mîncăm numai orez. Atunci am să-ți scriu.

Ei bine, următoarea scrisoare îți va parveni din New York, așa cred. Îți aduci aminte de Crăciunul acela la Sparta și de femeia care ducea ouă de colo-colo? Cine se gîndea pe atunci că în 1942 tu vei fi la Cairo iar eu la Hollywood? Și Fred în Scoția. Zău, cred că Fred s-a învîrtit de cea mai bună vacanță dintre toți, nu-i așa? Trebuie să fie frumoasă regiunea de acolo. Chiar în mijlocul Highlandului, șmecher mare. Totdeauna a știut să se aciuiască într-un colț moale. Sărbători fericite, Larry, ție și lui Nancy, și ție Berengaria!

HENRY

Dragul meu Henry,

MOI, BMA, Rhodos, MEF
(Februarie 1946)

Tocmai am petrecut o săptămîină la Atena și tot mai sînt amețit de căldura primirii ce mi-a s-a făcut atît din partea cunoscuților cît și din partea celorla la care mă așteptam cel mai puțin, și de existența cărora uitasem: portarul institutului, o studentă, chioșcarul de la care îmi cumpăram în fiecare zi un pachet de țigări și giorul, Andrew, în dugheana căruia beam adesea. În prima zi am trecut printr-un vîrtej de îmbrățișări, lacrimi și sărutări. Și cel mai minunat din toate, cel mai tainic,

lucru, a fost însăși Atena, cufundată în zăpadă: umbre vinete și cafenii sub Acropole, aburi ieșind din gura oamenilor și din nările boilor. M-am plimbat alături de Colos ca vrăjit, ascultându-i glasul măreț umplând anii care ne despărțiseră cu anecdote și povestiri despre cele prin care au trecut. Nici Katsimbaliș și nici Seferis nu s-au schimbat — deși lumea din jur s-a schimbat destul de mult. Atena e necrezut de tristă, aglomerată, fără case încheiate, cu banii practic lipsiți de orice valoare și cu prețurile care zboară; și totuși, într-un chip anume experiența prin care au trecut i-a îmbălsăvit, i-a făcut prietenoși și înțelegători unul față de celălalt, cum n-au mai fost niciodată înainte. Chiar în George, în spatele efervescentei uluitoare, simți un repaos, o resemnare — asemenea unui om care a trăit gândindu-se la moarte timp îndelungat, și pare acum desprins de viața obișnuită — care vin după toată bucuria așteptării. Totuși relatările lor sînt mai minunate decît oricînd. Cînd am să-ți scriu data viitoare am să-ți povestesc înmormîntarea lui Palamas — la care George dintr-o dată a început să-l insulte cu glas tare pe reprezentantul ambasadei germane care așeza o jerbă pe mormînt și apoi începu să cînte imnul național pe atunci interzis sub pedeapsa cu moartea. «Ca într-un coșmar... da... zece mii de oameni... nimeni nu îndrăznește să cînte... glasul mi se sparge la notele de sus... ochii îmi ieșiseră din orbite... am isprăvit singur primul vers în mijlocul tăcerii îngrozite a mulțimii... tremuram tot... Aspazia încercînd să mă facă să tac. Sora lui Seferis trăgîndu-mă de mîncă... Mi s-a părut că înnebunise de-abinelea... O tăcere copleșitoare în mulțime, și peste tot oamenii șoptind, «Doamne, e Katsimbaliș... e Katsimbaliș...». Am început singur cel de-al doilea vers... nici o voce nu s-a ridicat să mă ajute... neamțul privi în jur furios... Mă simțeam ca un înecat în mijlocul unei mulțimi uriașe... Apoi în fața mea am zărit un prieten de-al meu, gras, din Corfu... Gras dar cu voce puternică și plină... Mi se alătură și isprăvirăm împreună cel de-al doilea vers... Apoi deodată, ca la un semn, mulțimea se porni și începuserăm să-l cîntăm cu lacrimile curgîndu-ne pe obraji...». Firește, după această demonstrație, George putea să fie împușcat și o bună bucată de vreme rămase el însuși îngrozit. Povestirea lui despre cum se ascunse ici și colo e foarte caraghioasă. Și firește mai sînt și altele minunate. Dar am impresia că într-un chip aparte Atena este foarte tristă și în clipa de față istovită. Scrie-i lui George Katsimbaliș la Consiliul Britanic, Calea Kiphissia, Atena, și lui Seferiades, consilier politic al regentului, la Regentă, Calea Kiphissia, Atena. Trimite-le cărți, orice, și din toate. Și dacă faci rost și de ceva lire trimite și lui George din cînd în cînd. Să le folosească după cum îl taie capul ca să-l ajute pe poeții greci: mulți dintre ei fac foame, printre ei și Sekilianos. L-am văzut și pe Antoniou, mărunțul căpitan — a trecut prin toate, deși e tot atît de tăcut și zîmbitor ca întotdeauna. Mă tem că va trebui să dai Atenei un răgaz de un an sau doi să se redreseze politicește etc., înainte de a te gîndi să-i faci o vizită. Dar ține legătura cu ei și nu te supăra dacă n-au să-ți scrie; lucrează șaisprezece ore pe zi și nu se întîlnesc decît rareori. Dar foamea intelectuală este teribilă.

Văd că reputația ta acum crește mereu; gloria a pătruns în apele liniștite pe care le meritați, în biroul tău, în pruncul și secretara ta; sper că noile tale cărți n-au să mă întîrzie mult. Acum se pare că ai tendința să te cam întinzi și cred că asta se datorește influenței SUA. Dar Duminica este o carte cît un tun de calibru mare; bubultura urmează fîlcărilor. Mi-ar place să văd ultimele două cărți, cele mari. Sînt gata? N-am timp pentru mai mult. Trebuie să lucrez.

Cu dragoste pentru tustrei, LARRY

În românește de SIMONA DRĂGHICI



CURZIO MALAPARTE

PIELEA

roman

CAPITOLUL ÎNTÎI CIUMA

MOTTO:

« Dacă respectă templele și zeii învinșilor
învingătorii vor fi salvați. »

(Eschil, Agamemnon)

Era pe vremea ciumei de la Napoli. În fiecare după amiază, la cinci, după ce băteam o jumătate de ceas sacul de box și făceam un duș cald la gimnaziul P.B.S., Peninsular Base Section, colonelul Jack Hamilton și cu mine ne îndreptam pe jos spre San Ferdinand, dînd din coate prin mulțimea care din zori și pînă la ora cînd circulația era interzisă se îmbulzea gălăgioasă pe via Toledo.

Amîndoi, Jack și cu mine, eram curați, bine spălați, bine hrăniți, în mijlocul înspăimîntătoareii mulțimi napolitane, lugubră, înfometată, zdrențăroasă, pe care bande de soldați, alcătuite din toate rasele pămîntului, o îmbrînceau și o înjurau în toate limbile și în toate argourile lumii. Onoarea de a fi eliberat primul revenise, — dintre toate popoarele Europei — poporului napolitan, și, spre a sărbători o recompensă atît de meritată, bieții mei napolitani, după trei ani de foamete, de molimă, de bombardamente groaznice, primiseră bucuroși, din dragoste de patrie, gloria atît de rîvnită și de invidiată de a juca rolul unui popor învins, de a cînta, de a aplauda, de a sări în sus de bucurie printre ruinele caselor lor, de a agita drapele străine, inamice cu o zi în urmă, doar, și de a arunca flori sub pașii învingătorilor.

Dar, în ciuda entuziasmului sincer și universal, nu exista un singur napolitan, în tot orașul Neapole, care să se considere învins.

Pe cînd mergeam alături de colonelul Hamilton, mă simțeam ridicul ca niciodată în uniforma mea. Uniformele Corpului Italian de Eliberare erau vechi uniforme engleze, kaki, cedate de Comandamentul britanic mareșalului Badoglio, și revopsite — poate ca să ascundă petele de sînge și găurile pricinuite de gloanțe — într-un verde închis ca șopîrla. Erau, într-adevăr, uniforme luate de pe cadavrele soldaților britanici căzuți la El Alamein și Tobruk. Pe tunica mea se puteau desluși găurile a trei gloanțe de mitralieră. Tricoul, cămașa, izmenele îmi erau pătate de sînge. Chiar și bocancii aparținuseră unui soldat englez. Cînd i-am pus prima dată în picioare, am simțit că ceva mă împunge în talpă. Mai întîi m-am gîndit că vreun oscior de-al mortului rămăsese lipit de branțul bocancului. Era un cui. Poate că mai bine era să fi fost cu adevărat un os al mortului; aș fi putut să-l scot mai ușor. O jumătate de ceas mi-a trebuit să găsesc un clește și să smulg cuiul. Ce s-o mai întindem: terminasem cu războiul ăsta stupid. Și nici că se putea să se termine mai bine. Amorul nostru propriu de soldați învinși era salvat: de aici înainte aveam să luptăm de partea Aliaților, ca să cîștigăm războiul lor, după ce îl pierduserăm pe-al nostru. Era deci natural să fim îmbrăcați chiar în uniformele soldaților aliați, uciși de mîinile noastre.

Cînd, în fine, am reușit să-mi încălț bocancul, compania a cărei comandă urma s-o iau, se și adunase, de o bună bucată de vreme, în curtea cazărmei. Așezată lângă Torrette în spatele Mergellinei, cazarma era o veche minăstire pe jumătate năruită de secole și de bombardamente. Curtea, în formă de țarc, era mărginită pe trei laturi de un portic sprijinit de câteva coloane subțiri de ghips, iar pe a patra latură de un zid mare și galben, acoperit de pete verzi de mușchi și de plăci mari de marmoră, pe care erau întipărite, sub imense cruci negre, lungi pomelnice de nume. Pe vremuri, cînd izbucniseră epidemiile de holeră, minăstirea era un lazaret, iar numele acestea erau ale holericilor care muriseră acolo. Pe zid se putea vedea scris cu litere mari: *Requiescant in pace*.

Colonelul Palese ținuse să mă prezinte el însuși soldaților mei în cursul uneia din acele ceremonii familiare, pe care bătrîni ostășii le îndrăgesc atît. Era un bărbat înalt, slab, cu părul alb ca zăpada. Îmi strînse mîna fără să spună un cuvînt și surîse suspinînd cu tristețe. Soldații erau aproape toți foarte tineri. Se bătuseră cu vitejie împotriva Aliaților, în Africa și în Sicilia, astfel încît Aliații li aleseseră pe toți ca să formeze primul nucleu al Corpului Italian de Eliberare. Aliniați în mijlocul curții, stăteau în fața noastră, privindu-mă fix. Și ei erau îmbrăcați în uniforme luate de pe soldații englezi căzuți la El Alamein și Tobruk; încălțămîntea lor era încălțămînt de morți. Aveau fețele supte și pale, ochii albi, nemișcați, făcuți dintr-o materie moale și opacă. Mă fixau — mi se păruse atunci — fără nici cea mai mică clipire.

Colonelul Palese își înclină ușor capul, sergentul strigă: « Drepti ! » Privirea soldaților căzu greoaie asupra mea cu o intensitate dureroasă, ca privirea unei pisici moarte. Mîinile, picioarele li se înțepeniră. Pumnii care strîngeau puștile erau albi, cu tot sîngele scurs parcă din ei: pielea, flască, le atîrna de buricele degetelor ca pielea unei mînuși prea mari.

Colonelul Palese își începu scurta lui cuvîntare. El spuse: « Vă prezint pe noul vostru căpitan... » și pe cînd vorbea, mă uitam la soldații aceia italieni îmbrăcați în uniforme smulse de pe cadavrele engleze, mîinile fără pic de sînge în ele, buzele vinete, ochii albi, încrămeniți. Ici și colo, pe piept, pe pîntece, pe picioare, uniforme erau presărate de pete de sînge înnegrite. Deodată, îmi dadui seama cu groază că soldații aceia erau morți. Răspîndeau un miros vag de stofă mucedă, de piele putrezită, de carne descompusă în bătaia soarelui. Mă uitai și la colonelul Palese: și el era mort. Vocea care se prelingea dintre buzele sale era umedă, rece, lipicioasă, ca horcăielile acelea înspăimîntătoare ce ies din gura unui cadavru cînd îi apeși mîna pe stomac.

« Ordonă pe loc repaus », îi spuse sergentului colonelul Palese, după ce își aprăvi micul său discurs. « Companie, pe loc repaus ! » tipă sergentul.

Soldații se lăsară pe piciorul stîng alene, moleșiți parcă. Mă priveau cu aceeași fixitate, însă mai blînd, și mai de departe în același timp.

« Și acum, rosti colonelul Palese, noul vostru căpitan vă va vorbi ».

Am deschis buzele; gura mea scoase un gîlgîit oribil: vorbe oarbe, obeze, cova flasc. Spusei: « Noi sîntem voluntarii Eliberării, ostașii noii Italii. Trebuie să luptăm împotriva nemților, să-i izgonim de pe pămîntul nostru, să-i aruncăm dincolo de granițele noastre. Ochii tuturor italienilor stau ațintiți asupra noastră. Noi trebuie să înălțăm drapelul nostru căzut în noroi, noi trebuie să fim un exemplu, în mijlocul unei atît de mari rușini, noi trebuie să ne arătăm vrednici de această zi mărească, de misiunea pe care patria ne-o încredințează ».

Cînd am terminat de vorbit, colonelul Palese le-a spus soldaților: « Acum unul dintre voi va repeta ce-a zis căpitanul vostru. Vreau să fiu sigur că ați înțeles. Tu, spuse el, arătînd un soldat, repetă ce-a spus domnul căpitan ».

Soldatul mă privi. Era palid, avea buzele vinete și subțiri ca ale morților. Cu o bolboroseală oribilă, spuse încet: «Noi trebuie să fim vrednici de rușinea Italiei».

Colonelul Palese se apropie de mine și îmi zise cu o voce joasă: «Băieții au înțeles», și se îndepărtă tăcut. La subțioara brațului stîng, o pată neagră de sînge părea că se lățește puțin cîte puțin pe postavul uniformei. Priveam pata neagră de sînge întinzîndu-se încetul cu încetul, urmăream cu ochii pe acel bătrîn colonel italian îmbrăcat în uniformă unui englez mort, mă uitam la el cum se îndepărta lent făcînd să scîrție bocancii soldatului englez mort, și numele Italiei duhnea în gura mea ca o bucată de carne putrezită.

«This bastard people!» spunea printre dinți colonelul Hamilton croindu-și drum printre mulțime.

— De ce vorbești așa, Jack?...

«This bastard people!» spunea Jack aranjîndu-și uniformă șifonată în îngheșuală și strînsoarea teribilă a mulțimii.

— Don't say that, nu spune asta, Jack.

— Why not? De ce nu? This bastard, dirty people.

— Oh! Jack! Și eu sînt un bastard, și eu sînt un italian împruțit. Dar sînt mîndru de a fi un italian infect. Nu-i vina noastră că nu ne-am născut în America. Sînt sigur că am fi fost un *bastard dirty people* chiar dacă ne-am fi născut și în America. Don't you think so, Jack? Nu crezi?

— Don't worry, Malaparte, spunea Jack, nu te supăra. Life is wonderful.

— Da, viața e minunată, Jack, știu. Dar nu vorbi așa, don't say that.

— Sorry, spunea Jack, bătîndu-mă pe umăr, n-am vrut să te jignesc. E un fel de a vorbi. I like Italian people, îmi plac italienii. I like this bastard, dirty, wonderful people.

— Știu, Jack, că tu iubești poporul ăsta bastard infect și minunat. Nici un popor de pe pămînt n-a suferit ca napolitanii. Ei suferă de foame și de sclavie de douăzeci de secole, dar nu se plîng. Nu blestemă pe nimeni, nu urăsc pe nimeni: nici chiar mizeria. Cristos era napolitan.

— Nu vorbi prostii, spunea Jack.

— Nu-i nici o prostie, Cristos era napolitan.

— Ce-i cutineazi, Malaparte? Întreba Jack, privindu-mă cu ochii lui plini de bunătate.

— Nimic. Ce să fie?

— Ești prost dispus, spunea Jack.

— De ce aș fi prost dispus?

— I know you, Malaparte. Te cunosc eu. Azi nu ești în apele tale.

— Sînt mîhnit din cauza celor petrecute la Cassino, Jack.

— La dracu cu Monte Cassino, the hell with Cassino.

— Sînt mîhnit, sincer mîhnit de ceea ce se întîmplă la Monte Cassino.

— The hell with you, spunea Jack.

— Păcat, într-adevăr că ai intrat în afacerea urîtă de la Monte Cassino.

— Shut up, Malaparte. Tacă-ți gura.

— Sorry. N-am vrut să te jignesc, Jack. E doar un fel de a vorbi. I like Americans, I like the pure, the clean, the wonderful American people.

— Știu, Malaparte. Știu că-i iubești pe americani. But, take it easy, Malaparte. Ia-o încet. Life is wonderful.

— La dracu cu Monte Cassino, Jack.

— Oh! yes. Ducă-se dracului și Napole, Malaparte, the hell with Naples.

Un miros ciudat plutea în aer. Nu erau miasmele ce se ridică, la apusul soarelui, de pe străduțele din Toledo, din Piazza delle Carrette, și de la Santa

Teresella a spaniolilor. Nu era mirosul tavernei, al pisoarelor, cuibărite pe ulicioarele întunecoase și fetide, care se înșiră de la Via Toledo spre San Martino. Nu era duhoarea galbenă, opacă, lipicioasă, alcătuită din mii de efluvii, din mii de exalări tulburătoare, « din mii de împuțiciuni gingașe », cum spune Jack, pe care florile ofilite, adunate la picioarele Fecioarei, în micile altare de la colțurile străzilor, o răspîndesc în întreg orașul la anumite ceasuri ale zilei. Nu era duhoarea pe care-o aduce vîntul Sirocco și care miroase a brînză de capră și a pește putrezit. Nu era nici mirosul acela de carne fiartă, care, seara, emană din bordeluri, și se răspîndește peste Napoli, mirosul acela în care Jean-Paul Sartre, mergînd într-o zi pe Via Toledo, *întunecată ca o subțioară de femeie, plină de o umbră caldă și puțin obscenă, deslușea înrudirea scîrnăvă dintre amor și mîncare*. Nu, nu era mirosul de carne fiartă care apasă Neapolul în amurg, cînd *carnea femeilor pare că fierbe jeg*. Era un miros neobișnuit de pur și de vaporos: subtil, ușor, transparent, un miros de mare înspumată, de noapte sărată, mirosul unei păduri antice cu arbori de hîrtie.

Cete de femei despletite și fardate, urmate de bande de soldați negri cu minile pale, străbăteau, în sus și în jos Via Toledo, despiciînd mulțimea cu țipete ascuțite: « Ehi, Joe ! Ehi, Joe ! » La intrarea străduțelor coafezele ambulante, *le copere*, stăteau în șiruri lungi fiecare în picioare, după spătarul cîte unui scaun. Pe aceste scaune, erau așezați, cu ochii închiși, cu capul rezemat de spătar, sau proptit în piept, negrii atletici, cu cap de oaie, rotund și încrețit, cu pantofi galbeni tot atît de lucitori ca picioarele de aur ale îngerilor din biserica Santa Chiara. Urlînd, chemîndu-se una pe alta cu ciudate strigăte guturale, sau cîntînd, sau ocărîndu-se în gura mare cu cumetrele aplecate peste ferestre și balcoane ca o loje de teatru, *le copere* își înfîgeau pieptenele în părul lînos și creț al negrilor, și aducînd pieptenele spre sinii lor, îl apucau cu amîndouă mîinile, scuipeau pe dinții lui, ca să-i facă mai lunecoși, turnau în palmă fluvii de brillantină și netezeau ca niște maseuze chica sălbatică a pacienților lor.

Hoarde de copii în zdrențe, îngenunchiați înaintea lădițelor lor de lemn împodobite cu solzi de sidef, cu scoici și cioburi de oglinzi, loveau cu dosul perilor în capacul cutiilor strigînd: « Sciuscia ! Sciuscia ! ». Cu o mînă hrăpăreață, slăbănoagă, ei înhățau de manșeta pantalonului pe soldații negrii care treceau legănîndu-și șoldurile. Grupuri de soldați marocani ședeau pe vine de-a lungul zidurilor, înfășurați în mantăile lor sumbre, cu fețele ciuruite de vărsat, cu ochii galbeni arzînd în adîncul orbitelor zbîrcite, aspirînd cu nările lor lacome miasele ce pluteau în aerul îmbîcsit de praf.

Femei livide, descompuse, cu buzele vopsite, cu obrajii descărnați, acoperiți de un strat gros de fard, jalnice, înspăimîntătoare la vedere, se ațineau în colțul străzilor, oferind trecătorilor marfa lor mizerabilă: băieți și fete de opt, sau zece ani, pe care soldații marocani, hinduși, malgași îi palpaу serios și ridicîndu-le rochiile sau strecurîndu-și mîna între nasturii pantalonilor. Femeile țipau: « Two dollars the boy, three dollars, the girl ! » — Doi dolari băiatul, trei dolari fata !

— Spune, n-ai vrea o fetiță de trei dolari, m-am întors spre Jack.

— Shut up, Malaparte.

— Trei dolari, o fetiță, la urma urmelor nu-i scump. Un kil de carne de miel costă mai scump. Sînt sigur că la Londra sau la New York o fetiță costă mai mult ca aici, nu-i așa, Jack ?

— Mă dezguști, se strîmbă Jack.

— Trei dolari, dacă fac trei sute de lire. . . Cît cîntărește o fetiță între opt, zece ani? Douăzeci și cinci de kile? Gîndește-te că un singur kil de carne de miel, la bursa neagră, costă cinci sute de lire, adică cinci dolari !

— Shut up ! strigă Jack.

Prețurile fetițelor și băieților scăzuseră în ultimele zile și continuau să scadă. În timp ce prețurile zahărului, untdelemnului, făinei, cărnii și pîinii, urcaseră și continuau să urce, prețul cărnii de om descădea din zi în zi. O fată între douăzeci, douăzeci și cinci de ani, care cu o săptămînă înainte costa pînă la zece dolari, nu mai făcea acum decît cel mult patru dolari, cu oase cu tot. Această vertiginosă scădere a prețului cărnii omenești pe piața napolitană se explica poate prin faptul că femeii din toate regiunile Italiei meridionale dădeau buzna la Napoli. În ultimele săptămîni, angroșii aruncaseră pe piață transporturi mari de femei siciliene. Nu erau numai prospături, dar speculanții știau că soldații negri au gusturi rafinate și că ei preferă carnea nu tocmai fragedă. Cu toate acestea, carnea siciliană nu era prea căutată, ba chiar în cele din urmă negrii sfîrșiră prin a o refuza. Negrilor nu le plac femeile albe prea negricioase. Din Calabria, din Basilicate, din zeci și zeci de localități soseau zilnic la Napoli, în șarete trase de măgăruși, în camioanele aliaților, și cel mai adesea, pe jos, turme de fete voinice și țepene, aproape toate țărânci atrase de mirajul aurului. Așa se explică de ce prețul cărnii omenești scăzuse brusc pe piața napolitană, și existau temeri că aceasta ar fi putut să aibă urmări grave asupra întregii economii a orașului. (Niciodată la Napoli nu se mai văzuseră asemenea lucruri. Era o rușine. O rușine de care cea mai mare parte a populației napolitane roșea. Dar de ce nu roșeau autoritățile aliate, care stăpîneau orașul?) În schimb carnea de negru era la mare preț și acest fapt contribuia, din fericire, la restabilirea unui anumit echilibru al pieții.

« Cît costă azi carnea de negru? » îl întrebai pe Jack.

— Shut up ! răspunse Jack.

— E adevărat că un american negru costă de zece ori mai mult decît un american alb?

— Mă agasezi, spuse Jack.

Nu voisem să-l jignesc, nici să-mi bat joc de el și cu atît mai puțin să defăimez armata americană, the most lovely, the most kind, the most respectable Army in the world. Ce puteam eu face dacă un american negru, carnea lui, costa mai mult decît aceea a unui american alb ! Iubesc americanii, orice culoare de piele ar avea, și am dovedit-o de sute de ori în timpul războiului. Albi sau negri, ei sînt curați la suflet, mult mai curați decît noi. Iubesc americanii fiindcă ei sînt creștini, sincer creștini. Fiindcă ei cred că Isus Cristos este totdeauna de partea celor care au dreptate. Fiindcă ei cred că e un păcat să dai greș și că a da greș e ceva imoral. Deoarece cred că numai ei sînt oameni de treabă și că toate popoarele Europei sînt, mai mult sau mai puțin, necinstite. Fiindcă ei cred că un popor învins este un popor vinovat, că înfrîngerea este o condamnare morală, un act de justiție divină.

Jack avea pentru Europa un respect pornit dintr-un sentiment de dragoste și de admirație. Dar în ciuda culturii sale, în ciuda faptului că el cunoștea toate virtuțile și viciile noastre, exista în ființa lui, ca a mai tuturor americanilor adevărați, un fel de complex de inferioritate față de Europa, care se vădea nu atît în neputința de a înțelege și ierta mizeriile și josniciile noastre, cît în teama de a înțelege, în pudoarea de a înțelege. La Jack, acest complex de inferioritate, această candoare, această splendidă pudoare, erau poate mai fâțișe decît la mulți

alți americani. De fiecare dată cînd, pe o stradă din Napoli, sau în vreun sat de pe lângă Capua, Caserta, sau pe șoseaua ce ducea la Monte Cassino, i se întîmpla să fie martorul cîte unui episod dureros al mizeriei noastre, al umilirii noastre fizice și morale, al disperării (al mizeriei, umilirii, disperării nu numai ale Neapolului și Italiei, dar ale întregii Europe) Jack roșea.

Îi iubeam ca pe un frate pentru felul cum roșea. Pentru această minunată pudoare, atît de profund, atît de autentic americană, îi eram recunoscător lui Jack, tuturor G.J. ai generalului Clark, tuturor copiilor și femeilor, tuturor americanilor. (Ah! America, cu zorile ei luminoase și îndepărtate, cu coastele ei de necuprins, țară fericită și interzisă!) Cîteodată, căutînd să-și ascundă pudoarea spunea îmbujorîndu-se: «This bastard dirty people». Îmbujorarea lui mă făcea să reacționez prin sarcasm, prin vorbe amare, pline de un rîs dureros și răutăcios de care mă căiam numaidecît, păstrînd toată noaptea în suflet o remușcare adîncă. Poate că ar fi preferat mai curînd să plîngă; lacrimile mele i-ar fi părut desigur mai firești decît sarcasmele, mai lipsite de cruzime decît amarul vorbelor. Dar și eu aveam ceva de ascuns. Și nouă, în Europa noastră mizerabilă, ne e teamă și rușine de pudoarea noastră.

De altfel nu era vina mea, dacă prețul cărnii de negru creștea de la o zi la alta. Un negru mort nu valora nimic, costa mai puțin decît un alb mort. Mai puțin decît un alb mort! Chiar mai puțin decît un italian viu. Valora cam cît ar fi făcut douăzeci de copii napolitani morți de foame. Era ciudat într-adevăr ca un negru mort să coste atît de puțin. Un negru mort e un mort splendid: lucios, masiv, imens. Întins pe pămînt, ocupă un loc aproape de două ori mai mare decît un alb mort. Chiar dacă, în timpul vieții, în America negrul nu era altceva decît un lustragiu din Harlem, sau un fochist de locomotivă, de îndată ce cade mort la pămînt, ocupă tot atît teren ca uriașele, splendidele cadavre ale eroilor lui Homer. La urma urmelor, îmi plăcea ideea că un negru mort ocupa aproape tot atît loc ca Achile mort, ca Ajax mort, ca Hector mort. Dar nu mă împăcam cu gîndul că un negru mort valora atît de puțin.

Un negru viu însă costa extrem de scump. Prețul negrilor vii la Neapole urcase în cîteva zile de la două sute de dolari la o mie de dolari, și tendința era să mai crească. Ajungea să privești cu ce invidie se uitau oamenii de rînd la un negru viu, ca să înțelegi că prețul negrilor vii era foarte ridicat, și continua să urce. Visul tuturor napolitanilor săraci, mai ales al «scugnizzi»-lor, al copiilor, era să poată cumpăra și stăpîni un «black», un negru, fie măcar și pentru cîteva ceasuri. Vinătoarea de negri era jocul favorit al copiilor. Neapole devenise o imensă pădure ecuatorială, plină de mireasma grea și caldă a ciătitelor presărate cu zahăr, unde negrii cufundați în extaz umblau legănîndu-se cu ochii la cer. Cînd un «scugnizzo» reușea să apuce un negru de pulpana hainei și să-l tîrască după el din bar în bar, din bodegă în bodegă, din bordel în bordel, prin labirintul ulicioarelor Toledo și Rorcella, de la toate ferestrele, din toate pragurile, din toate colțurile străzilor, sute de guri, sute de ochi, sute de mîini țipau: «Vinde-mi-l mie pe negrul tău! Îți dau douăzeci de dolari! Treizeci de dolari! cincizeci de dolari! Era ceea ce se numea *the flying market*, «tîrgul pe picior». Cincizeci de dolari era prețul maxim care se plătea pentru «un negru pe zi», adică pentru cîteva ceasuri: timpul necesar ca să-l îmbeți să-l despoi de tot ce avea pe el, de la bonetă pînă la pantofii din picioare, și apoi, la căderea nopții, să-l părăsești gol pușcă pe caldarîmul unei ulicioare.

Negrul habar n-avea. Nu-și dădea seama că era cumpărat și revîndut din sfert în oră în sfert de oră și pășea fericit, înconjurat de un nimb al nevinovăției,

mîndru de pantofii lui auriți, de uniforma bine ajustată, de mănușile galbene, de inelele și dinții de aur, de ochii lui mari și albi, cleioși, străvezii ca ochii caracatiței. Mergea surîzînd, cu capul lăsat pe un umăr, cu ochii pierduți într-un nor verzui ce rătăcea departe în cerul de culoarea mării, tăind cu foarfeca strălucitoare a dinților săi ascuțiți rîndul albastru de ciucuri de sub acoperișuri, picioarele goale ale fetișcanelor din balcoane, garoafele roșii țîșnind din ghivecele de argilă de la geamuri. Mergea ca un somnambul, savurînd cu deliciu toate mirosurile, culorile, sunetele și imaginile ce fac viața atît de dulce: mirosul de clătite, de vin, de pește prăjit, o femeie însărcinată stînd în pragul casei, o fată care se scarpină pe spinare, alta care caută în sîn un purice, scîncetele unui prunc în leagăn, rîsetele vreunui ștregar, un geam fulgerînd în soare, cîntecul unui gramofon, flăcările Purgatoriului de carton din micile altare de la încrucișarea străzilor, unde păcătoșii ard în focul Gheenei la picioarele Fecioarei, un copil care, plimbîndu-și buzele pe felia de pepene, ca pe o muzicuță, face să suie în cerul sur al unui zid o semilună de sunete verzi și roșii, o fată ce se piaptănă la fereastră cîntînd « ohi Maria » și uitîndu-se în cer ca-ntr-o oglindă.

Negrul nu observa că băiatul care-l ținea de mînă, care îi mîngia de zor dosul palmei vorbindu-i drăgăstos și privindu-l cu ochii topiți, se schimba din timp în timp. (Cînd băiatul își vindea « marfa », altui ștregar, puneu ușor mîna negrului său în mîna cumpărătorului și pieria în mulțime). Prețul unui negru la « tîrgul pe picior » era calculat în strictă legătură cu filotimiile sale, cu îngîmfarea, lăcomia clientului, și cum zîmbea, și cum își aprindea țigarea, și cum se uita la o femeie. . . Sute de ochi experți și plini de aviditate urmăreau toate gesturile negrului, socotind banii pe care îi scotea din buzunar, pîndindu-i degetele trandafirii și negre cu unghii pale. Erau copii care făceau într-o clipită acest calcul rapid și minuțios. (Un băiat de zece ani, Pasquale Mele, cumpărînd și revînzînd negri în felul acesta, cîștigase în două luni aproape șase mii de dolari, cu care își cumpăraseră o casă lîngă Piazza Olivella).

Tot hoinărind din bar în bar, din cîrciumă în cîrciumă, din bordel în bordel zîmbind, bînd, mîncînd, mîngîind fete, negrul nu-și dădea seama că devenise o monedă de schimb, nebănuind nici măcar faptul că fusese cumpărat și vîndut ca un sclav.

Desigur că nu era de loc demn din partea acestor soldați negri ai armatei americane, *so black, so kind, so respectable*, atît de negri, atît de buni, atît de respectabili — ei care cîștigaseră războiul, care debarcaseră la Napoli ca niște învingători să fie cumpărați și vînduți ca niște bieți sclavi. Dar, la Neapole asemenea lucruri se întîmplă de vreo mie de ani: la fel au pățit normanzii, angevinii, aragonezii, și Carol al VIII-lea al Franței, și Garibaldi însuși, și chiar și Mussolini. Poporul napolitan ar fi pierit de foame de multe secole, dacă din cînd în cînd n-ar fi avut norocul de a-i putea cumpăra și revinde pe toți acei care, fie italieni, fie străini, debarcau la Neapole, cu pretenții de învingători și de stăpîni.

Dacă cumpărarea unui soldat negru la « tîrgul pe picior » pentru cîteva ore numai nu costa decît cîteva zeci de dolari, cumpărarea aceluiași soldat pentru o lună sau două luni costa scump, de la trei sute la o mie de dolari și chiar și mai mult. Un negru american era o mină de aur. A fi proprietarul unui sclav negru însemna să posezi o rentă sigură, o sursă ieftină de cîștig. Însemna să rezolvi problema vieții și adesea să te îmbogățești chiar. Riscul, bineînțeles, era mare fiindcă poliția militară — cei cu M.P. pe cărți, care nu cunoșteau nimic din obiceiurile Europei, se uitau chiorîș la acest comerț cu sclavi. Dar, în ciuda lor, comerțul de sclavi era în floare. Nu exista în tot orașul o familie, oricît de sărmană, care să nu fi avut sclavul ei negru.

Stăpînul unui negru își trata sclavul ca pe un oaspete: îi dădea să bea, să mănînce, îl îndopa cu clătite, îl puneă să danseze cu fetele sale în sunetele unui bătrîn gramofon, îl culca în patul său propriu, cu toată familia, fără deosebire de sex, în acel imens pat conjugal, mîndria oricărui « basso » napolitan. Și negrul revenea, seară de seară, aducînd zahăr, țigări, șuncă, pîine, făină albă, tricouri, ciorapi, pantofi, uniforme, pături, mantale și munți de bomboane. Lui îi plăcea viața aceea tihnită de familie, primirea duioasă și toată cumsecădenia, surîsul femeilor și copiilor, masa întinsă sub lumina intimă a lămpii, vinul, și « pizza », clătitele presărate cu mult zahăr deasupra. După cîteva zile, fericitul negru, sclavul acelei familii napolitane, atît de săracă și de afectuoasă, se logodea cu una din ficele stăpînului său, și venea în vizită în fiecare seară, aducîndu-i în dar logodnicei cutii de *corned beef*, saci de zahăr și de făină, calupuri de țigări, fel de fel de comori sustrase din depozitele militare, și pe care tatăl și frații logodnicii sale le revindeau la bursa neagră. În jungla care se numea Neapole puteai cumpăra și sclavi albi: dar de la ei nu prea scoteai cine știe ce și de aceea costau mai puțin; totuși, un alb de la P.X. costa tot atît de scump cît un *driver*, un șofer de culoare.

Banii cei mai grei îi dădea pe « *driveri* ». Un șofer negru făcea pînă la două mii de dolari, unii aduceau cadou logodnicilor lor camioane întregi încărcate cu făină, zahăr, cauciucuri de mașină, bidoane de benzină. Un conducător negru de auto a făcut într-o zi cadou logodnicei sale, Concetta Espasita, din Vicolo de la Torretta, din fundul mahalalei Riviera di Chiaia, un tanc greu de asalt, un Sherman. În două ceasuri numai, tancul, pitit într-o curte, a fost deșurubat, demontat. În două ceasuri n-a mai rămas nici urmă din el, decît pata de ulei de pe pervazul curții. În portul orașului, într-o noapte, a fost furat un Liberty ship, sosit din America abia de cîteva ore cu un convoi de alte zece nave: s-a furat nu numai încărcătura, dar o dată cu ea și vasul. A dispărut și nu s-a mai auzit nimic de soarta lui. Tot orașul, de la Capodimonte pînă la Pausilippe, s-a aguduit, la auzul acestei știri, de un formidabil hohot de rîs, ca de un cutremur de pămînt. Pînă și Muzele și cele trei Grații, și Junona cu Minerva, Diana și toate zeițele Olimpului, care seară de seară se aplecau printre nori în jos, deasupra Vezuviului, ca să contemple Neapolul și să mai ia puțin aer, au rîs ținîndu-se de sîni cu amîndouă mîinile — iar Venus a despîcat văzduhul cu fulgerarea de nea a dinților săi.

- Jack, cît costă la bursa neagră un *Liberty ship*?
- A, nu cine știe ce, *you damned fool*! răspundea el roșind.
- Degeaba puneți voi sentinele pe puntea cuirasatelor voastre. Dacă nu băgați bine de seamă, o să vă șterpelească toată flota.
- The hell with you, Malaparte.

.....
În ziua aceea ne-am dus la *Căminul soldatului*, iar Jack, apropiindu-se de un sergent francez, l-a întrebă sfios, aproape pe un ton confidențial « dacă fusese văzut pe-acolo locotenentul Lyautey ».

- Da, domnule colonel, adineaori l-am văzut, a răspuns sergentul zîmbind, așteptați un moment, domnule colonel, mă duc după dumnealui să-l caut.
- Ce sergent amabil, a spus Jack roșind de plăcere, sergenții francezi sînt cei mai amabili sergenți din lume.
- Regret, domnule colonel, dar domnul locotenent Lyautey, adineaori a murit, a spus sergentul întorcîndu-se după cîteva secunde.
- Mulțumesc, ești foarte amabil, a spus Jack, la revedere, amice.
- La revedere, domnule colonel, a spus sergentul cu un surîs.

— Ce plăcut e să auzi vorbindu-se franțuzește murmură Jack, pe cînd ieșim din cafeneaua Caffisch.

Avea fața luminată de o bucurie copilărească, și în acele clipe simțeam că îl iubesc cu adevărat. Îmi făcea plăcere gîndul că iubeam un om mai bun decît mine; totdeauna nutrisem dispreț pentru oamenii mai buni decît mine, cînd nu le purtam pică și era prima oară cînd mă simțeam fericit că iubesc un om superior mie.

— Să mergem să vedem marea, Malaparte.

Străbăturăm piața Royale, și curînd ne rezemarăm de digul ce dădea direct spre mare, la capătul căii Partenope.

— E unul din cele mai vechi diguri din Europa, a spus Jack, care îl cunoștea pe de rost pe Rimbaud.

Soarele apunea, iar marea căpăta din ce în ce mai mult culoarea vinului, care e culoarea mării lui Homer. Dar acolo, între Sorrento și Capri, apele, falezele înalte, abrupte, munții, și umbrele munților, prinseră încet culoarea vie a corallului, ca și cum pădurile de coral ce pardosesc fundul golfului ar fi răsărit lent din hăurile mării, vopsind cerul cu reflexele lor de sînge antic. Faleza de la Sorrento, înveșmîntată în grădinile de citrice, apărea brusc departe, în largul mării, ca o gingie dură de marmoră verde, pe care soarele scăpătînd o rănea din cealaltă parte a orizontului cu săgețile sale piezișe, ostentive, dînd portocalilor o lumină caldă daurie, și sclipiri reci, livide, lămlilor.

Ca un os bătrîn, descărnăt, lustruit de ploaie și vînt, Vezuviul se înălța singular, golaș în nemărginirea cerului fără nori, înviorîndu-se puțin cîte puțin de o tainică și roză lumină, de parcă reflexele focului ascuns în pîntecul său ar fi străbătut prin scoarța tare a lavei, palidă și lucioasă ca fildeșul: curînd luna făcu marginea craterului să crape deodată ca o coajă de ou, și se ridică limpede și extatică în abisul albastru al serii, cu vraja depărtărilor. Din fundul orizontului, ca aduse de vînt, urcau primele umbre ale nopții. O tristețe gingașă, fugitivă, ca presimțirea unei morți fericite plutea în văzduh, izvorînd parcă din magica transparență a lunii, sau din cruzimea rece a peisajului abstract, nălucitor.

Așezați pe zidul de piatră abrupt de deasupra mării, copii în zdrențe cîntau cu ochii la cer, cu capul ușor înclinat pe un umăr. Aveau fața suptă, și ochii orbiți de foame. Cîntau cum cîntă orbii, cu capul răsturnat, cu ochii întorși spre cer. Foamea umană are un glas dumnezeiesc de dulce și de curat. În glasul ei nu există nimic omenesc. E un glas care se naște într-un ungher misterios al firii omenеști, unde prinde rădăcină simțul adînc al vieții, care-i viața însăși, viața noastră cea mai tainică și cea mai vie. Aerul era limpede, bun la gust. O briză ușoară, sărată, cu miros de alge venea dinspre mare, vaetele pescărușilor înfiorau pata aurie pe care luna o arunca peste valuri, iar undeva, departe, vedenia pală a Vezuviului se cufunda încet în pîcla argintie a nopții. Cîntarea copiilor făcea și mai pură și mai abstractă priveliștea aceea inumană și crudă, atît de străină de foamea și de deznădejdea oamenilor.

— În această splendidă natură nu există nici bunătate, nici milă, a spus Jack.

— Este o natură rea, am spus. Ne urăște și e dușmana noastră. Natura de-testă oamenii.

— Îi place să ne vadă suferind, a murmurat Jack cu voce scăzută.

— Ne fixează cu ochii ei reci, plini de ură și de dispreț.

— Înaintea naturii, a spus Jack, mă simt vinovat, copleșit de rușine, mizerabil. Nu-i o natură creștină. Ea urăște oamenii fiindcă ei suferă.

— E gelasă pe suferințele oamenilor, am spus.

Jack mi-era drag pentru că era singurul dintre toți prietenii mei americani. care se simțea rușinat și mizerabil înaintea frumuseții crude și neomenești a cerului, a mării, a insulelor pierdute în adâncurile orizontului. El era singurul care înțelegea că natura aceasta nu e creștină, că ea se situează dincolo de granițele creștinismului, că priveliștea aceasta nu-i chipul lui Crist, ci imaginea unei lumi fără Dumnezeu, unde oamenii sînt lăsați în voia suferinței lor fără nădejde; și care mai înțelegea tot ce e misterios în istoria și în viața poporului napolitan, și cît de puțin depind ele de voința oamenilor. Erau, printre prietenii mei americani mulți tineri inteligenți, cultivați, sensibili: dar ei disprețuiau Napoli, Italia, Europa, ne disprețuiau fiindcă își închipuiau că noi eram singurii răspunzători de suferințele noastre, de josniciile noastre, de fărâdelegile noastre, de trădările și rușinea noastră. Ei nu înțelegeau ce era tainic, ce era neomenească, în nefericirile și nenorocirile noastre. Unii ziceau: «Voi nu sînteți creștini: voi sînteți păgîni». Și apăseau cu puțin dispreț pe cuvîntul «păgîni». Îmi plăcea Jack fiindcă numai el pricepea că vorba «păgîn» nu ajunge ca să lămurești străvechile, adîncile, necunoscutele pricini ale suferințelor noastre; că nefericirile noastre, modul nostru de a fi mizerabili și de a fi fericiți, chiar motivele măreției și josniciei noastre, sînt străine moralei creștine.

Deși se considera cartezian și-i plăcea să se încreadă totdeauna în rațiune și numai în ea, convins că rațiunea poate să pătrundă și să lumineze totul, în felul cum vedea Napoli, Italia, Europa, exista o simpatie plină de respect și în același timp bănuitoare. Ca pentru toți americanii, Napoli, fusese pentru el o descoperire nășteptată și dureroasă. Crezuse că ajunsese pe țărmurile unei lumi guvernată de rațiune, de conștiința omenească: și dintr-o dată, se pomenise într-o țară misterioasă, unde nici rațiunea, nici conștiința, ci forțe obscure, subterane, păreau că diriguiesc oamenii și faptele vieții lor.

Jack călătorise prin toată Europa, dar nu fusese niciodată în Italia. Debarcase la Salerno în ziua de 9 septembrie 1943, în vacarmul și fumul exploziilor, printre strigătele răgușite ale soldaților, tîrîndu-se pe țărmul nisipos de la Paestum sub focul mitralierelor germane. În Europa lui ideală, carteziană, în acel *alte Kontinent* Ghoetean, călăuzit de spirit și de rațiune, Italia rămăsese patria lui Virgiliu și Horațiu învățați în școală: ea oferea imaginației sale același peisaj senin, albastru și verde, ca al Virginiei natale, unde-și făcuse studiile, unde își petrecuse partea cea mai frumoasă a vieții, unde își avea casa, familia, cărțile. În această Italie a inimii sale, peristilurile caselor georgiene din Virginia, și coloanele Forumului, Vermont Hill și Palatinul alcătuiau o priveliște familiară, în care strălucirea verde a pădurilor și pajiștilor se îmbina cu lucirea albă a marmorei, sub un cer albastru și clar, asemeni cerului care se apleacă asupra Capitolului.

Cînd, în zorii zilei de 9 septembrie 1943, Jack sărise de pe puntea unui L.S.T. pe plaja de la Paestum, îl văzuse răsărind înaintea ochilor săi — ca o apariție din basme — prin norul de praf roșu stîrnit de șenilele tancurilor, printre exploziile obuzelor germane, prin tumultul oamenilor și mașinilor alergînd dinspre mare, coloanele dorice ale templului închinat lui Neptun, pe marginea unei cîmpii acoperite de mirt și de chiparoși pe fundalul munților din Latium. Ah ! era Italia, Italia lui Virgiliu, Italia lui Eneas ! Plînsese de bucurie, cu inima strînsă de o emoție religioasă, aruncîndu-se în genunchi pe plajă, ca Eneas, cînd a debarcat din trirema troiană pe țărmul nisipos al estuarului Tibrului, cu munții din Latium în față, încoronați de turnuri purpurii și de coloane albe pe verdele adînc al anticelor păduri latine.

Dar decorul clasic al coloanelor dorece ce sprijină templele de la Paestum ascundeau de ochii săi Italia tainică, misterioasă: ascundea Napoli, prima imagine teribilă și minunată, a unei Europe necunoscute, așezată în afara rațiunii carteziene, a acelei alte Europe despre care, pînă atunci, nu avusese decît o vagă bănuială, și ale cărei mistere, secrete, acum că le pătrundea puțin cîte puțin, îl făceau să tremure de spaimă și de oroare.

— Napoli, îi spuneam, este orașul cel mai misterios din Europa, singurul oraș din lumea antichității care n-a pierit ca Ilionul, ca Ninive, ca Babilonul. Este singurul oraș din lume care nu s-a scufundat în naufragiul uriaș al civilizației antice. Napoli este un Pompei care n-a fost îngropat niciodată. Nu este un oraș: este o lume. Lumea antică, precristiană, rămasă intactă la suprafața lumii moderne. N-ați putea alege, ca să debarcați în Europa alt loc mai primejdios decît Napoli. Tancurile voastre întîmpină riscul de a se împotmoli în nămolul negru al Antichității, ca în niște nisipuri mișcătoare. Dacă ați debarca în Belgia, în Danemarca, sau chiar în Franța, spiritul vostru științific, tehnica voastră, imensa voastră bogăție de mijloace materiale v-ar fi asigurat poate victoria — nu numai asupra armatei germane, dar asupra spiritului european însuși, asupra acelei alte Europe tainice, a cărei imagine misterioasă, al cărei spectru curat este Napoli. Dar aici, la Napoli, tancurile voastre, tunurile voastre, mașinile voastre fac să surîdă lumea. Fiare vechi, nimic altceva decît fiare vechi. Îți amintești, Jack, cuvintele celui napolitan din ziua în care ați intrat în Napoli? Privea cum defilau pe Via Toledo nesfîrșitele voastre coloane de tancuri, privea și exclama: « ce tinichele ! ». Umanitarismul vostru american atît de caracteristic se află aici fără apărare, descoperit, pericolos de vulnerabil. Nu sînteți decît niște copii mari, Jack. Nu puteți înțelege orașul, acesta, niciodată nu-l veți înțelege.

.....

CAPITOLUL VI

VÎNTUL NEGRU

Spre zori, vîntul începu să bată și mă trezii scăldat în sudori. În somn îi recunoscusem vocea tristă, vocea lui neagră. M-am dus la fereastră și am căutat pe ziduri, pe acoperișuri, pe caldarîmul străzii, în frunzele copacilor, în cerul de deasupra Pausilippului, semnele prezenței sale. Ca un orb ce merge bîjbîind, mîngîind aerul și atingînd obiectele cu mîinile întinse, vîntul negru nu vede încotro merge, el pipăie cînd un perete, cînd o ramură, cînd un chip omenesc, cînd țărîmul, cînd muntele, lăsînd în aer și pe lucruri pecetea neagră a mîngîierii lui ușoare.

Nu era întîia oară cînd auzeam glasul vîntului negru și îl recunoscui îndată. M-am trezit scăldat în sudori și ducîndu-mă la fereastră, am privit casele, marea, cerul, norii înalți de deasupra mării.

Întîia oară cînd i-am auzit vocea eram în Ucraina, în vara lui 1941. Mă aflam în ținutul cazacilor de la Nipru, și într-o seară bătrînii cazaci din satul Constantinovka, stînd în pragul izbelor și trăgînd din lulea, mi-au spus: « la te uită acolo, vine vîntul negru ». Ziua se stîngea, soarele se cufunda în pămînt, departe, în marginea zării. Ultima lucire a soarelui dezmiarda, trandafirie și transparentă, crengile cele mai înalte ale mestecenilor albi. La ceasul acesta trist, cînd moare lumina zilei, am văzut prima dată vîntul negru.

Era ca o umbră neagră, ca umbra unui cal negru rătăcind nesigură pe întinsul stepei. Când se apropia cu prudență de sat, când se îndepărta temătoare. Ceva ca aripa unei păsări de noapte lovea cu un filfrit arborii, caii, cîinii ce dădeau tîrcoale satului : culoarea lor se întuneca îndată, se făcea neagră ca noaptea. Vocile oamenilor, răgetele vitelor păreau petece și fișii de hîrtie neagră zburînd în văzduhul roz al amurgului,

M-am dus pe malul fluviului, apa era și ea opacă, sumbră. Mi-am ridicat ochii spre frunzișul unui copac, frunzele erau strălucitoare și negre. Am cules de jos o piatră, și în palma mea piatra era neagră și grea, și greu de deslușit, ca pietrele, noaptea. Fetele care se întorceau de la cîmp, îndreptîndu-se spre magazinele lungi și joase ale colhozului aveau ochii negri și sclipitori, rîsetele lor libere, proaspete, se înălțau în văzduh ca niște păsări negre. Și totuși ziua era în putere. Arboretii, vocile, oamenii, dobitoacele, înnopate în toilul zilei, mă umpleau de o spaimă subțire.

Cazacii bătrîni, zbîrciți la față, cu smocul lung de păr răsucit pe creștetul căpățînii rase, mi-au spus :

— E vîntul negru, *ciornîi veter*.

Clătinau din cap, privind vîntul negru rătăcind nesigur în stepă ca un cal speriat.

— Poate că e umbra nopții — spusei — poate că ea înnegrește vîntul.

Bătrîinii cazaci scuturau din cap, zicînd :

— Nu, nu umbra nopții înnegrește vîntul : *Ciornîi veter* întunecă orice atingere.

Și mă învățară să recunosc vocea lui *ciornîi veter*, mirosul și gustul lui. Luau în brațe un miel, suflau în lîna lui neagră, și rădăcinile albe ale lîinii ieșeau la iveală. Luau în palme o păsăruică, suflau în fulgii ei negri, ușori, și penele la rădăcină apăreau aurii, roșii, albastre. Suflau peste tencuiala casei și sub puful de funingine neagră a vîntului, deslușeau albul varului. Își înfingeau degetele în coama neagră a calului, și între degete răsărea spicul energetic, sălbatic zburlit al părului murg dedesubt. Ori de cîte ori se furișau pe după vreun gard sau zid, adăpostindu-se de vînt, blana cîinilor negri care se hîrjoneau în piața mică a satului, se aprindea, căpătînd culoarea roșcată a dulăilor căzăcești, și numai decît se stingeau, cînd înotau iarăși în vînt. Un moșneag dezgropă cu unghiile o piatră albă cufundată în pămîntul afînat și o azvîrli în fluviul vîntului : piatra căzu ca o stea stinsă, o stea neagră încîndu-se în curentul limpede al zilei. Tot astfel, învățai să recunosc vîntul negru după miros, care miroase a iarbă uscată, și după gust, amar și iute ca al frunzelor de laur, și după glas, fermecător de trist, plin de o noapte profundă.

A doua zi, porneam spre Dorogo, care se află la o distanță de trei ceasuri de Constantinovka. Era tîrziu și calul era obosit. Mă duceam la Dorogo ca să vizitez un colhoz vestit unde se creșteau cei mai buni cai din toată Ucraina. . . Mă aflam încă departe de Dorogo, cînd soarele se înfipse în pămînt cu un zgomot surd, departe, la orizont. Soarele, în stepă apune dintr-o dată, el cade în iarbă ca o piatră, cu zgomotul unei pietre izbind pămîntul. . .

Cînd am zărit înaintea mea focuri, noaptea se și lăsa. Era, cu siguranță, Dorogo. Deodată, recunoscui mirosul vîntului, și înghețai. Mi-am privit mîinile : erau negre, uscate, carbonizate parcă. Copacii risipiți în stepă erau negri și ei, negre și pietrele, negre iarbă, țărîna : dar aerul era limpede încă și părea de argint. Ultima lucire a zilei murea pe cer, în urmă, în spate, iar caii sălbateci ai nopții galopau în întîmpinarea mea din depărtările Orientului, stîrnind nori de pulbere neagră.

Simțeam pe obraji mîngîierea neagră a vîntului și noaptea de beznă a vîntului umplîndu-mi gura. O tăcere grea, viscoasă, ca un smîrc, plutea deasupra stepei. Mă aplecai peste grumazul calului și, cu o voce scăzută, îi vorbii la ureche. Calul asculta cuvintele mele, nechezînd ușor și întorcînd spre mine ochiul lui mare și

oblic, ochiul întunecat, plin de o nebulă melancolică și castă. Noaptea căzuse, focurile din Dorogo ardeau acum foarte aproape. Deodată auzii, deasupra capului meu, glasuri.

Am ridicat ochii. Două șiruri paralele de arbori, ce mărginesc drumul la intrarea oricărui sat ucrainian, își aplecau crengile deasupra capului meu. Dar nu vedeam nici trunchiurile, nici ramurile, nici frunzele, ghiceam doar prezența copacilor în jurul meu, o prezență ciudată, ceva viu în umbra moartă, ceva delicat zidit în zidul negru al nopții. Oprii calul și trăsei cu urechea. Nu era o amăgire, deasupra capului meu auzii vorbindu-se: voci omenești încrucișându-se în văzduhul înnoptat pe deasupra capului meu.

— Wer da? Cine-i? strigai în germană.

Înainte de mine, în zare, o roșeață tulbure lumina cerul. Erau cu adevărat vorbe omenești, cuvinte germane, rusești, în idiș. Vocile erau când blânde, când acre, alteori reci și fragile ca sticla, și adesea ele se spărgeau în adâncul cuvintelor cu clinchetul unui pahar lovit. Vorbeau despre lucruri simple și omenești, de femei, de copii, de prieteni și de călătorii, de bani, de afaceri. Am strigat din nou:

— Wer da? Cine-i?

— Cine ești? Ce vrei? Cine este? Cine este? răspunseră glasurile înalte de deasupra capului meu.

Buza orizontului era roză și străvezie, ca o coajă subțire de ou.

Pe dunga zării, parcă un ou ar fi ieșit aievea, încet, din pământ.

— Om bun — am răspuns — sînt un om, un suflet de creștin.

Un rîs strident străbătu văzduhul negru și se pierdu departe în noapte. O voce și mai puternică decît celelalte, țipă:

— Un suflet de creștin? Tu ești creștin?

— Sînt creștin, am răspuns.

— Ah, ah, ah — făcu vocea — și nu ți-e rușine că ești creștin?

— Nu — am răspuns — nu mi-e rușine că sînt creștin.

Un rîs batjocoritor întîmpină cuvintele mele, și trecînd pe deasupra capului meu, se topi puțin cîte puțin în beznă.

— Zău? Și nu ți-e rușine că ești creștin, țipă iar vocea.

Am tăcut. Aplecat pe greabănul calului, cu obrazii cufundați în coama lui, tăceam.

— De ce nu răspunzi? strigă vocea.

Tăceam privind orizontul care se lumina puțin cîte puțin. O lucire aurie, transparentă ca o coajă de ou, se lățea încet pe cer.

Ai fi jurat că este un ou, care ieșea lent din pământ, înălțîndu-se greoi din groapa adîncă și neagră a pămîntului.

— De ce nu răspunzi? repetă glasul.

Deasupra capului am simțit un foșnet de frunze, agitate de vînt, un murmur de frunze vibrînd în vînt, un rîs turbat tăind văzduhul, și ceva, ca o aripă de pasăre, îmi atinse obrazul. Erau desigur păsări, erau niște păsări negre și mari, poate un stol de corbi, care treziți din somn, fugeau bățînd din aripile lor negre și lucioase ca date cu grăsimi.

— Cine-i acolo? — am strigat — pentru numele lui Dumnezeu, răspunde!

Clarul de lună cotropea încet cerul. Era cu adevărat un ou ce se naștea din pînțecul nopții, un ou ce naștea aievea din pământ, ridicîndu-se lent în zare. Cu aceeași încetineală, văzui ieșind din noapte și arborii care străjuiau drumul, decupați pe cerul învăpăiat, și umbre negre mișcîndu-se sus printre ramuri.

Un țipăt de groază mi se frînse în gîtlej. Erau oameni crucificați. Erau oameni răstigniți de trunchiurile copacilor, cu brațele întinse în cruce, cu picioarele lipite,

bătute în piroane de trunchi, sau cu gleznelor strâns legate cu fire de sîrmă răsucite. Unii aveau capul plecat pe un umăr, alții, în piept, alții stăteau cu fața în sus, contemplînd răsăritul lunii. Aproape toți purtau macferlanele negre ale ovreilor, mulți erau despuiați, și carnea lor strălucea smerită în răcoarea străbătută de o undă caldută a lunii. Asemeni oului plin de viață, simbol al fecundității și veșniciei, pe care, în picturile de pe mormintele etrusce din Tarquinia, morții îl ridică între două degete, luna ieșea din pămînt, suind pe cer, albă și rece ca un ou, luminînd chipurile bărboase, orbitele negre, gurile căscate, măduarele zdrobite ale răstigniților.

M-am înălțat în scări, am întins mîinile spre unul din ei și încercam cu unghiile să smulg piroanele înșifte în picioarele sale. Dar țipete ascuțite izbucniră printre crengi, și răstignitul urlă:

— Nu mă atinge, blestematul !

— N-am vrut să-ți fac rău — am strigat — pentru numele lui Dumnezeu, lasă-mă să-ți vii în ajutor !

Un hohot de rîs plin de cruzime răsuna din copac în copac, din cruce în cruce, și văzui capetele clătinîndu-se, bărbile fluturînd, gurile deschizîndu-se, închizîndu-se: auzii pînă și scrișnetul dinților.

— Să ne vii în ajutor? țipă vocea, și de ce? Fiindcă ți-e milă de noi? Fiindcă ești creștin? Hai, răspunde: fiindcă ești creștin? Ți-e milă de noi fiindcă ești creștin?

Tăceam, și glasul reluă cu și mai multă tărie:

— Ce, nu niște creștini ca tine ne-au răstignit aici? Ce, cîinii, caii, șobolanii ne-au bătut în piroane de pomii ăștia? Auziți ! Auziți ! Auziți ! dumnealui e creștin !

Cu fruntea aplecată peste grumazul calului, tăceam.

— Răspunde ! Cu ce drept pretinzi să ai milă de noi?

— Nu eu ! — am strigat — nu eu v-am răstignit de copaci ! nu eu !

— Știu, spuse glasul cu un minunat accent de blîndețe și ură, știu, ceilalți sînt de vină, toți ceilalți, de-un neam cu tine.

În aceeași clipă, un strigăt răsună departe. Din copac în copac, un tînguit ajunse pînă la noi. Voci care gîfiau, țipară:

— Cine? Cine? Cine moare acolo?

Și alte voci răspundeau de departe, făcîndu-se auzite pînă la noi, din cruce în cruce:

— E David, David al lui Samuel, e David fiul lui Samuel, e David, e David. . .

Cu numele acesta repetat din copac în copac, suspine înăbușite ajungeau pînă la noi, gemete, ocări, țipete de durere și de furie.

— Nu era decît un copil, spuse vocea.

Atunci ridicai ochii. Luminat de lună, de reflexele albe și reci ale oului cosmic plutind în cerul întunecat, îl văzui pe cel care îmi vorbea: era un om cu trupul gol, cu obrații argințați, descărnat și bărbos. Avea brațele întinse în cruce, cu palmele pironite de două crengi groase. Mă fixa cu ochii arzători, și pe neașteptate, exclamă:

— Ce-nseamnă mila voastră? Ce vrei să facem cu mila voastră murdară? Scurp mila voastră ! la naplivaui ! la naplivaui !

Și alte glasuri repetară în cor:

— la naplivaui ! la naplivaui ! Scurp ! . . . scurp ! . . .

— Pentru numele lui Dumnezeu, — am strigat — nu mă respingeți ! Lăsați-mă să vă ridic de pe cruce ! Nu-mi respingeți mîna ! E o mîna de om ! De om !

Un rîs răutăcios scîrțîi deasupra mea. Auzeam crengile gemînd, un fior de groază străbătea frunzele.

— Ah, ah, ah ! țipă răstignitul, ați auzit? Vrea să ne ridice de pe cruce ! Neam mișel de creștini ! Ne schingiuiți, ne bateți în cuie, și pe urmă veniți să ne arătați mila voastră ! Ați vrea să vă mîntuiți sufletele, nu? Vi-e frică de iad. Ah ! ah ! ah !

— Nu mă respingeți — am strigat — nu-mi respingeți mîna pe care vi-o întind, pentru numele lui Dumnezeu !

— Vrei să ne ridici de pe cruce, vorbi răstignitul cu o voce gravă și tristă, și după aceea? Nemții ne vor ucide ca pe niște cîini, și pe tine o dată cu noi : au să te ucidă ca pe un cîine turbat . . .

— Ne vor ucide ca pe niște cîini — am repetat în sinea mea, plecînd capul.

— Dacă vrei să ne ajuti, dacă ții să ne scurtezi suferințele, trage-ne cite un glonț în cap, tuturor, rînd pe rînd, unul după altul. Hai, începe cu mine : trage, dă-mă gata ! N-ai curajul? Dacă ești cu adevărat creștin, dacă ți-e cu adevărat milă de noi, dă-ne lovitura de grație ! Hai, scoate pistolul și trage. Ți-e frică? Ți-e frică să nu te omoare nemții fiindcă ți-a fost milă de noi?

Vorbind astfel, mă privea țintă și ochii lui negri, scăpărători, parcă mă străpungeau.

— Nu ! nu ! — am strigat — fie-vă milă de mine, nu-mi cereți una ca asta ! N-am tras niciodată într-un om, nu sînt un ucigaș ! Nu vreau să ajung un ucigaș ! Și plîngînd și țipînd, mă izbeam cu capul de grumazul calului.

Răstigniții tăceau. Îi auzeam gîfîind, un șuierat răgușit le ieșea printre dinții care clănțăneau, iar privirile lor grele îmi ardeau fața scăldată în lacrimi.

— Dacă ți-e cu adevărat milă de mine, omoară-mă ! Trage-mi un glonț în cap ! țipă omul crucificat, trage-mi un glonț în cap, ai milă de mine ! Pentru numele lui Dumnezeu, omoară-mă, ah ! omoară-mă, pentru numele lui Dumnezeu !

Și atunci, plîngînd și țipînd cît mă țineau plămîinii, mișcîndu-mi cu greu brațele copleșite de o povară enormă, dusei mîna la șold, și i apucaî mînerul revolverului. Încet, ridicînd cotul, am tras revolverul din toc, și, înălțat în scări, apucîndu-mă cu mîna stîngă de coama calului, ca să nu alunec din șa — atît de slăbit mă simțeam, buimăcit și paralizat de groază, am ridicat revolverul, apropiîndu-l de obrazul răstignitului : în aceeași clipă, îl privii : gura știrbă și neagră, căscată ca o peșteră, nasul coroiat cu nările pline de chiaguri de sînge, barba țepoasă, ochii arzători.

— Ah ! blestematele ! Îmi strigă răstignitul, asta-i mila voastră? Ne bateți în cuie și pe urmă ne trageți un glonț în cap ! Asta-i mila voastră, lașilor?

Și de două, de trei ori, mă scuipă în obraz.

M-am lăsat să cad la loc în șa. Un ris înspăimîntător trecea din copac în copac. Simțind pintenii, calul porni în trap, și, cu capul în jos, agățat cu amîndouă mîinile de oblîncul șelei, trecui pe sub oamenii răstigniți, și fiecare mă scuipa, țipînd :

— Lașule ! goi blestemat !

Scuipăturile lor îmi biciuiau fața, și strîngeam din dinți, aplecat pe gîtul animalului, sub ploaia de scuipături.

Ajungînd astfel la Dorogo, căzui din șa în brațele cîtorva soldați italieni care păzeau satul acesta pierdut în stepă. Făceau parte dintr-o patrulă de cavalerie ușoară, comandată de un sublocotenent lombard, foarte tînăr, aproape un copil. Noaptea avui un acces de febră și aiurai pînă în zori, vegheat de tînărul ofițer. Nu știu ce strigam în delirul meu, dar cînd mi-am recăpătat cunoștința, ofițerul îmi spuse că nu eram cîtuși de puțin vinovat de soarta acelor nenorociți, că, în dimineața aceea, chiar, o patrulă germană împușcase un țăran surprins în momentul cînd le dădea de băut răstigniților. Am început să zbier :

— Nu mai vreau să fiu creștin, mi-e rușine că sînt creștin, un goi blestemat !

Mă zbăteam să mă lase să mă duc să le dau de băut acelor nenorociți, dar ofițerul ajutat de doi soldați mă țineau cu forța în pat. M-am zbătut astfel, pînă am leșinat. Cînd mi-am venit în fire, avui un alt acces de febră și aiurai toată ziua și noaptea următoare.

A doua zi am rămas întins în pat, prea istovit ca să mă mai pot scula. Priveam pe geam cerul alb deasupra stepei galbene, norii verzui de la orizont, ascultam glasurile țăranilor și soldaților care treceau pe lângă gardul grădinii. Soara tînărul ofițer îmi spuse că, neputînd împiedica grozăviile acelea, nu ne rămînea altceva mai bun de făcut decît să le dăm uitării, ca să nu înnebunim. El îmi mai spuse că dacă m-aș fi simțit mai bine, m-ar fi dus a doua zi să vizitez colhozul din Dorogo cu vestita lui crescătorie de cai. L-am mulțumit pentru gentilețea ce mi-o arăta, dar i-am răspuns că trebuie să mă întorc cît mai repede cu putință la Constantinovka. A treia zi m-am dat jos din pat, mi-am luat rămas bun de la tînărul ofițer (îmi amintesc că-l îmbrățișisem, și că, îmbrățișîndu-l, tremuram) și cu toate că mă simțeam vlăguit de puteri, mă suii în șa: escortat de doi cavaleriști, plecai spre Constantinovka în primele ceasuri ale după-amiezii.

Am ieșit din sat, la pas. Cînd am pătruns pe calea străjuită de arbori, am închis ochii, apoi dînd pîteni calului, am pornit în galop printre cele două grădini groaznice de oameni răstigniți. Călăream aplecat, cu pieptul lipit de spina calului, cu ochii închiși, strîngînd din dinți. Deodată oprii calul:

— Ce-i cu liniștea asta, am strigat? — de ce atîta liniște?

Recunoscusem liniștea — liniștea aceea... Am deschis ochii, și am privit. Împăimîntătorii crîști atîrnau nemișcați pe crucile lor, cu ochii rătăciți, cu gurile căscate, și toți se uitau țintă la mine. Vîntul negru care de mai multe zile cutreera nesigur stepa, ca un cal orb, agita zdrențele ce acopereau acele biete trupuri canonite, frunzele arborilor, și nici cel mai slab murmur nu se auzea în frunziș. Corbi negri stăteau cocoțați, imobili, pe umerii morților și mă priveau fix.

Era o liniște înfiorătoare. Lumina era moartă, mireasma ierbii, culoarea frunzelor, a pietrelor, a norilor rătăcitori pe cerul de plumb, totul era mort în mijlocul acestei liniști imense, goale și glaciale. Am dat pîteni calului, care, ridicîndu-se pe două picioare, se avîntă în galop. Și am gonit astfel, plîngînd și strigînd în pustietatea stepei, în vîntul negru ce cutreera nesigur prin limpezimea zilei ca un cal orb.

În românește de CONSTANTIN ȚOIU

IRADIAȚII

Sars-Poteries, 18 februarie 1941

Sosit în gara de mărfuri Avesnes, cu mult înainte de zori ; sînt trezit dintr-un somn adînc, care mi-a prilejuit cîteva splendide imagini de vis ; se făcea că eram copil, dar, în același timp matur, și mă aflam pe vechiul drum spre școală, dintre Wunstorf și Rehburg, pe care-l parcurgeam întotdeauna cu un tren vicinal. Coborîsem parcă la Winzlar, urmînd, pe jos, linia ferată. Era noapte, fiindcă în direcția casei părintești vedeam trasoare înălțîndu-se în văzduh și sfîșiind întunericul, dar totodată și ziuă, deoarece în stînga mea lanurile erau scăldate de lumina soarelui. Pe o țarină cu o abundentă vegetație verde, am văzut-o, sub chipul unei tinere și încîntătoare femei, pe mama, care mă aștepta. M-am așezat lîngă ea și cînd am obosit, ea a apucat holda verde, ca pe o plapumă subțire, cu care ne-am învelit.

Imaginile din vis mi-au strecurat în suflet sentimentul unei nețărmurite fericiri și căldura lor a stăruit prelung, tot timpul cît am stat în frig, pe rampa de descărcare, îndeplinindu-mi misiunea.

Marș la Sars-Poteries ; încartiruire. Am fost repartizat la două doamne bătrîne, dintre care una, numărînd optzeci și unu de ani, a trăit trei războaie. Masa lor de seară, la care am putut contribui cu niște cîrnași, era mai mult decît sărăcăcioasă ; se compunea de fapt, din trei cartofi mari așezați pe o plită și acoperiți cu o scufie din lut. Mica mașină se numește *etouffoir*, fiindcă bucatele sînt fierte înăbușit, fără aer.

Saint Michel, 27 martie 1941

La Charleville, martor la Curtea Marțială. Profit de ocazie să-mi cumpăr cărți, printre altele cîteva romane de Gide și diferite lucrări despre Rimbaud care, de altfel, este născut acolo, unde, după spusele librarului, un cerc restrîns de poeți îi cultivă amintirea. La întoarcere am citit din *Si le grain ne meurt*, splendidul pasaj despre caleidoscop.

Prima duminică la Paris. M-am mutat între timp într-o locuință care oferă o minunată priveliște asupra donjonului fortului. Profundă melancolie. După amiază, la grădina zoologică din Vincennes. Girafele alegînd cu limbile lor lungi și ascuțite, mestecau frunze uscate de salcîm, îngrămădite în capul unei scări înalte. Urși negri, o ceată de gheparzi, capricorni corsicani, cățarați pe muchiile unei stînci uriașe, se ofereau contemplației. Măreția acestor măști: ele ne vorbesc, dar noi nu mai sîntem în stare să pricepem frîntura de divinitate din ele.

Paris, 29 mai 1941

Puhoiului de întîmplări potrivnice care mă apasă, i se adaugă acela al ordinului de a supraveghea execuția unui soldat condamnat la moarte pentru dezertare. Inițial, am vrut să anunț că sînt bolnav, dar motivul mi s-a părut pueril. Îmi spuneam în același timp: poate că e mai bine ca tu să fii prezent acolo, nu altcineva. Și, într-adevăr, mi-a fost dat să înțeleg, altfel de cum sînt prevăzute, unele lucruri foarte omenești.

De fapt o curiozitate tulburătoare a fost aceea care a decis. Văzusem pînă atunci destui oameni murind, dar niciodată pe vreunul într-o clipă cu totul aparte. Ce înfățișare poate lua o atare situație care ne amenință azi pe toți și ne umbrește existența? Care-i comportarea într-un asemenea moment?

Am citit deci dosarul cu acte, care se-ncheie cu sentința. E vorba de un fruntaș; în urmă cu nouă luni și-a părăsit unitatea, dispărînd în oraș, unde-l găzduia o franțuzoaică. Apărea cînd în civil, cînd în uniformă de ofițer de marină, și se ținea de afaceri. Devenise probabil foarte sigur de sine și în afară de faptul că o făcea pe amanta lui să sufere de gelozie, o și bătea. Ca să se răzbune, ea l-a denunțat poliției, care l-a predat autorităților germane.

Ieri, însoțit de judecător, m-am dus la locul stabilit, o pădurece lîngă Robinson. Într-un luminiș, un frasin cu trunchiul scrijelit de execuțiile anterioare. Se văd urmele a două serii de împușcături: unele mai sus — împușcăturile în cap, altele mai jos — cele în inimă. În miezul crud al lemnului, cîteva muște albăstrui-negre. Ele mi-au întărit convingerea cu care venisem: nu există loc de execuție, orcît de curat întreținut, care să nu amintească de coclaurile unde se aruncă holturi.

Încă în zori pornim spre această pădurece. În mașină se află medicul comandamentului și un locotenent care comandă plutonul. Pe drum, discuții « ca de la om la om », cu caracter de confidențe, de intimitate.

Plutonul ne întîmpină chiar în luminiș. Formează un fel de coridor în fața frasinului. Soarele strălucește, deși tot drumul a plouat; picăturile de apă sclipesc pe firele de iarbă verde. Rămînem în așteptare cîteva clipe și cu puțin înainte de orele cinci o mașină se strecoară pe poteca îngustă de pădure. Îl vedem pe condamnat coborînd, însoțit de doi gardieni și un preot. În urmă, un autocamion aduce plutonul de înmormîntare și sicrii confecționate conform prescripțiilor: « mărime normală și fabricație ieftină ».

Omul e condus spre coridor; mă cuprinde o neliniște adîncă de parcă m-ar strînge de gît cineva. Adus în fața judecătorului militar, care stă lîngă mine, observ că miinile condamnatului sînt prinse la spate în cătușe. Poartă pantaloni din stofă de calitate, o cămașă de mătase cenușie și tunică militară descheiată, pe care cineva l-a aruncat-o pe umeri. Se ține drept, e bine făcut, are trăsături simpatice, care plac femeilor.

prietăreasa îi cerceta pe cei care intrau, ca nu cumva să aducă flori, să nu se fi parfumat sau să fi fost în tovărășia vreunei femei parfumate. De cele mai multe ori, Proust putea fi găsit în pat, îmbrăcat, cu mânuși galbene pe mână, pentru a nu-și roade unghiile. Dădea sume mari de bani meseriașilor ca să nu lucreze în locuință, deoarece zgomotele îl iritau. Nu permitea să se deschidă ferestrele. Mesuța de noapte era ticsită cu medicamente, inhalatoare, pulverizatoare. Rafinamentul său nu era lipsit de trăsături macabre: se ducea la măcelar și-i cerea să-i arate « cum se înjunghie o vițea ».

Paris, 22 mai 1942

După amiază la Plon, Rue Garancière, în tovărășia lui Poupet, pe care l-am găsit suferind. Mă încredințează că una din cele mai frumoase dedicații citite pe o carte este aceasta: « A Victor Hugo, Charles Baudelaire ». Firește, în cazul când nici un artificiu nu alterează profunditatea substanței. A-ți crea un nume înseamnă în acest caz, a-ți da o substanță, încercând fiecare literă cu maximă greutate.

În limbă, lucrurile se petrec oarecum asemănător. « Mehr Licht » poate spune oricine, dar numai în cazul lui Goethe cele două silabe scot la iveală profunzimea lor bogăție. Asemenea preotului care cuminecă, dăruind mulțimii vin, poetul dăruie cuvintele sale tuturor.

Paris, 22 iulie 1942

După amiază la Picasso. Locuiește într-o clădire imensă, ale cărei etaje au fost transformate în hambare și depozite de materiale. Casa, Rue de Grands Augustins, e menționată și în romanele lui Balzac. Aci a fost adus după atentat, Ravillac. La un colț al clădirii se face o scară în spirală, îngustă, cu trepte din piatră și lemn de stejar. Pe o ușă era atârnată o foaie de hîrtie avînd înscris pe ea cu creionul cuvîntul « ICI ». Am sunat și mi-a deschis un omuleț în haine simple, de muncitor: Picasso în persoană. Îl mai văzusem o dată, însă fugitiv, și acum, din nou, mi-a făcut impresia unui magician — impresie care pe atunci fusese întărită și de pălărioara verde, țuguiată, pe care o purta.

În afară de un mic apartament cu dependențe, restul locuinței se compune din două hambare, unul folosit, probabil, ca atelier de sculptură, celălalt, de sus, pentru pictură. Pardoseala de cărămidă imită fagurii, pereții galbeni erau sprijiniți de stâlpi negri de stejar. Tavanul era străbătut și el, de la un capăt la celălalt, de grinzi de stejar, ca niște nervuri. Încăperile păreau foarte propice lucrului; aveau ceva din gestația solurilor vechi, unde timpul a încremenit.

Jos, am răsfoit mai întâi documente vechi, am urcat apoi la etaj. Dintre tablourile zărite acolo mi-au plăcut două portrete de femei și un peisaj cu țărm de mare, pe care, privindu-l îndelung, părea că tonurile de roșu și galben se intensifică din ce în ce mai mult. Picasso m-a întrebat apoi cum arăta în realitate peisajul descris în *Falezile de marmură*.

O serie de alte tablouri, niște capete asimetrice, mi s-au părut monstruoase. Trebuie să recunoaștem totuși că dacă un asemenea om de talent excepțional a fost preocupat de atari teme, ele au un corespondent obiectiv, chiar dacă percepția noastră nu le admite. De fapt este vorba de ceea ce nu a fost văzut încă și nici născut; niște experiențe de natură alchimică. De altfel, în timpul convorbirii, a fost pomenit de mai multe ori cuvîntul « retortă ». Mai mult ca oricînd mi-am dat seama, foarte precis dar și apăsător, că homunculul reprezintă

mai mult decât o invenție lipsită de înțeles. Imaginea omului e presimțită magic și numărul celor care să înțeleagă adâncimea înfrigorantă a deciziei în fața căreia este pus pictorul, este destul de redus.

Deși am încercat de câteva ori să îndrept discuția în această direcție, Picasso s-a eschivat, poate intenționat:

— Există chimiști care-și consacră întreaga viață studierii elementelor componente ale unei bucăți de zahăr. În ce mă privește, eu aș vrea să știu ce este culoarea.

Referitor la efect:

— Tablourile mele ar produce același efect, chiar dacă, după ce le-am terminat le-aș împacheta și le-aș sigila. E vorba de un fenomen nemijlocit.

Despre război:

— Cred că pentru noi doi, așa cum stăm aci de vorbă, ar fi suficientă o după amiază pentru a cădea de acord asupra păcii. Seara, oamenii ar putea aprinde luminile.

Paris, 25 iulie 1942

... După amiază în Cartierul Latin, unde am rămas uimit de o ediție în douăzeci și două de volume din Saint-Simon, un monument al pasiunii istoriografice. Opera se situează în punctul de cristalizare a modernului.

Ceai la Doctoresse. Seara ne-am dus la Valentinier care m-a invitat la cină; în afară de el mai era și Des Closais. Discuții asupra lui Picasso și Léon Bloy. Des Closais mi-a povestit o anecdotă despre Bloy, pe care deși nu o cred, o notez, întrucât scoate în evidență antipatia subconștientă, deși nu în totul nejustificată, de care se bucură acest autor în lumea literaților.

« Conform obiceiului, îl rugase — în zadar însă — și pe Paul Bourget să-i împrumute bani. Refuzat, Bloy nu s-a sfiit să-l bruscheze în public. La cităva vreme, Bourget primește o nouă scrisoare prin care, vestindu-l că i-a murit părintele, Bloy îl roagă să-i împrumute cinci sute de franci. Luînd cu sine banii, Bourget pornește spre Montmartre unde locuia Bloy într-un hotel obscur. În dreptul camerei la care-l conduse portarul, Bourget aude muzică; după ce bate în ușă apare Bloy, neîmbrăcat; prin ușă întredeschisă se zăresc câteva femei goale, iar pe masă mezeluri și vin. Bloy, cinic, îl invită pe Bourget să intre; acesta dă curs invitației, pune banii pe cămin, privește în jur.

— Domnule Bloy, mi-ați scris că v-a murit tatăl !

— Așa, deci, nu împrumutați bani decât contra gaj? răspunde Bloy deschizînd ușa camerei învecinate unde pe un pat zăcea cadavru tatălui său ».

Ceea ce face ca toată povestea să pară neverosimilă stă în faptul că locul nu e prea adecvat pentru un deces. Ciudat apare firește și faptul că în numeroasele sale jurnale, Bloy nu prea pomenește de tatăl său, deși despre restul familiei dă foarte multe amănunte.

Bloy, muribund, întrebat ce simte în preajma morții:

— Une immense curiosité.

Asta-i foarte frumos. În general, el dezarmează prin replici tăioase.

Apoi despre celebrități. Contesa de Noailles, care-l invitase pe mareșalul Joffre:

— Mare trebuie să fi fost plictiseala înaintea bătăliei de la Marna !

Portarul aduce ceștile și de fiecare dată cînd le oferă își bate călcîiele. A participat la primul război mondial ca « nettoyeur » într-o unitate de asalt; într-o

Se citește sentința. Deși condamnatul urmărește cu atenție încordată tot ceea ce se petrece în jur, îmi face impresia că totuși nu înțelege textul. Ochii-i sînt larg deschiși, încremeniți, avizi, mari; trupul în întregime pare atîrnat de ei. Buzele-i groase bolborosesc, de parcă ar silabisi. Privirile-i cad asupra mea și căutătura pătrunzătoare, scrutaătoare zăbovește o clipă pe chipul meu. Îi citesc toată frămîntarea care-i dă un aer de uluială, de frăgezime, de copil chiar.

O musculiță joacă în jurul obrazului stîng și se așază de cîteva ori lîngă ureche. Condamnatul ridică din umeri și-și scutură capul. Citirea sentinței ține doar cîteva minute, dar ele-mi par peste măsură de lungi. Timpul pendulează greu și încordat. Condamnatul e condus de cei doi gardieni pînă în dreptul frasinului; preotul îl însoțește. Sentimentul terifiant de sfîrșeală, de parcă niște greutatea imense, urnite din loc, s-ar rostogoli spre mine, mă copleșește în clipa aceasta. Îmi amintesc că trebuie să-l întreb dacă vrea să i se pună legătura neagră peste ochi; preotul răspunde afirmativ, în locul lui. Gardienii îl leagă cu două funii albe. Cu voce scăzută, preotul îi mai pune cîteva întrebări; îl aud răspunzînd: « Desigur ». Sărută apoi crucea argintie care i se întinde, în vreme ce medicul îi prinde de cămașă, în dreptul inimii, un cartonaș roșu de mărimea unei cărți de joc.

Între timp, la un semn al locotenentului, plutonul s-a aliniat în spatele preotului, o pavază încă pentru condamnat. Dar, după ce-l mai mîngîie o dată cu mîna, se retrage. Urmează comenzile și brusc îmi revin. Aș vrea să nu văd nimic, dar privirile, constrînse parcă, sînt ațintite într-acolo și prind clipa cînd o dată cu salvele apar pe carton cinci găuri mici, întunecate, ca niște boabe de rouă. Împușcatul se ține încă pe picioare, lîngă pom. Trăsăturile lui resfrîng o uluitoare surprindere. Văd cum i se deschide și închide gura, ca și cum ar vrea să mai scoată un sunet și, frînt, să mai spună ceva. Simt furia care ar putea izbucni din el dintr-o clipă în alta. Dar pînă la urmă genunchii se frîng. Sînt desfăcute funiile și abia acum paloarea morții inundă dintr-o dată obraji de parcă o căldare cu lapte de var s-ar fi revărsat peste ei. Medicul se apropie indifereent și anunță: « Omul e mort ». Unul dintre gardieni îi scoate cătușele și șterge cu o cîrpă singele de pe metalul sclipitor. Cadavrul e așezat în sicriu; îmi pare că văd musculița jucînd într-o rază de soare, deasupra lui.

La reîntoarcere, o nouă și extrem de violentă criză de deprimare. Medicul comandamentului îmi spune că gesturile muribundului au fost simple reflexe. El nu a înțeles nimic din ceea ce mi-a fost dat să intuiesc într-un mod atît de înfiorător.

Paris, 22 octombrie 1941

Cînd năvălește asupra stînei, lupul sfîșie doar două-trei oi prinse între țăr-curii; alte cîteva sute se ucid călcîndu-se în picioare.

Paris, 25 noiembrie 1941

Roland, care s-a întors din Rusia, relatează despre înfiorătoarea metodă cu care sînt uciși prizonierii. Li se spune că trebuie să fie măsurați și cîntăriți; sînt puși să se dezbrace și duși apoi în fața « aparatului de măsurat »; în realitate, acesta pune în funcțiune o armă cu aer comprimat care trimite glonte în ceafă.

Paris, 23 noiembrie 1941

Subordonaților le poți cere sfatul cu privire la o anumită situație, nu însă și la substratul etic al acesteia.

Mai sfântă decât viața ar trebui să fie demnitatea omului.

Epoca umanității este o epocă în care numărul oamenilor devine foarte rar.

Paris, 4 decembrie 1941

Pe o vreme foarte încețoșată, la Palais Royal. I-am restituit lui Cocteau pe Bolssière. El locuiește pe Rue de Montpensier și anume în casa în care Rastignac a primit-o pe doamna de Nucingen. Cocteau avea oaspeți; în aranjamentul casei m-a surprins prezența unei table de grezie pe care, cu ajutorul unei crete, amfironul sublinia sensul cuvintelor prin câteva trăsături de linii.

« L'homme qui dort, c'est l'homme diminué ». Una din erorile lui Rivarol.

Paris, 1 februarie 1942

Dimineața, primesc vizita lui Nebel, în legătură cu cazul petrecut la postul de Interceptare. Bineînțeles nu a putut nega că n-a fost pus în gardă. După ce a trezit bănuiele prin studiul despre omul-insectă, publicat la Suhrkamp, acum a deschis pur și simplu posibilitatea de a fi denunțat. În seara de revelion s-au amuzat pe coridoare pe seama « pădurarului șef ». Acum trebuie să dispară undeva în provincie. În orice caz, îmi pare rău că un spirit atît de scînteietor trebuie să părăsească orașul.

Paris, 16 februarie 1942

Andromeda. Cu asemenea fiice de regi se repetă cele întîmplate cu popoarele germanice care au trebuit să fie îngenunchiate înainte de a fi convertite la creștinism: nu pot iubi decît după ce au fost date pradă demonilor din adîncuri.

Dragostea pentru o anumită femeie este totdeauna disociată: iubim în ea, în primul rînd tot ceea ce are comun cu restul milioanei de femei și apoi, ceea ce o deosebește de toate celelalte, ceea ce îi aparține în exclusivitate. Foarte rar se întîmplă ca în una și aceeași făptură să se împletească ambele ipostaze — cupa și vinul.

Paris, 17 februarie 1942.

Seara la Calvet, în tovărășia lui Cocteau, Wiemer, și Poupet care mi-a dăruit, pentru colecția personală, un autograf al lui Proust. Cocteau a povestit cîteva episoade din relațiile sale cu Proust. Acesta nu permitea niciodată să se șteargă praful; pînzele de păianjen atîrnau pe mobile « comme Chincilla ». La ușă, pro-

busculadă, un german i-a rupt cu dinții degetul mare. I-a interzis soției să le spună germanilor « boches » — « Eu am dreptul să le spun boches, fiindcă am luptat cu ei ».

Paris, 26 iulie 1942

După amiază, în cimitirul Montparnasse. Găsesc, după lungi căutări, mormântul lui Baudelaire, cu acea înaltă stelă funerară reprezentând un liliac cu uriașe aripi noptatice.

Zăbovesc, printre mormintele părăsite, în preajma lăcașului de veșnică odihnă a lui Napoleon Charles Louis Roussel, decedat la 27 februarie 1854, « artist » la vârsta de nouăsprezece ani și jumătate. Pe lespede așezată de prieteni, dintr-o cupă căzută de pe soclu mușchiul năpăditor se revarsă ca un torent verde de viață.

M-a impresionat totdeauna taina care învăluie cavourile unor necunoscuți, pierdute într-o mare de morminte simple. Se aseamănă cu urmele pașilor pe nisip, pe care vântul le spulberă într-una.

Am citit la « Raphael »: *Der Theodor* de Heinrich Hansjakob. Am impresia că descinde din apa vie a darului popular de a povesti, care astăzi începe să sece. Și o dată cu el piere din literatură și humusul, flora de mușchi de la rădăcina și baza tulpinei, într-un cuvânt, arta de a grada o descriere.

Paris, 28 iulie 1942

Nefericitul de farmacist din colțul străzii, a cărui soție a fost deportată. Asemenea ființe bine intenționate nu se gîndesc deloc să se apere, nici măcar cu argumente. Chiar în clipa cînd se sinucid, nu aleg calea oamenilor liberi, ci se retranșează în ultima lor cetățuie, caută noaptea, întocmai ca acei copii fricoși care-și caută mama. E înfiorător cît de mare este astăzi nepăsarea, chiar și a tinerilor, față de suferințele celor lipsiți de orice apărare. Tinerii au pierdut pînă și sensul suferinței. Au devenit prea slabi pentru a duce o viață cavale-rească, ba și-au pierdut pînă și obiceiul atît de firesc de a nu permite lovirea celor slabi. Dimpotrivă, văd un act de bravură în asta.

Înainte de amiază, după ce am scris aceste rînduri, am făcut o vizită bunului Potard, și i-am dus o rețetă precisă de Doctoresse. În timp ce mi-o pregătea, mi-a dăruit un săpun, bănuind bunele intenții cu care am venit la el. Nu trebuie să uit nici o clipă că mă aflu printre oameni care suferă. Asta reprezintă mult mai mult decît orice victorie obținută pe calea armelor sau a spiritului și mai mult decît ovațiile sterpe ale tinerilor care-și permit orice.

Paris, 10 august 1942

Noaptea, în vis, în tranșeele primului război mondial. Se făcea că eram într-un adăpost; în jurul meu se aflau de astă dată, copii, cărora le arătam cărți ilustrate. Am ieșit apoi afară și m-am întins într-o pilnie de bombă. Din pricina bombardamentelor pămîntul părea trecut printr-un ciur fin. Am frămîntat în palme crusta fărâmicioasă, ca să cunosc mai bine materia din care purcedem și în care dispărem. N-am prea putut face o deosebire între ea și trupul și mîinile mele. Zăceam acolo ca o mumie, în ipostază de mumie.

Paris, 8 septembrie 1942

Seara la Valentin; erau acolo Henry de Montherlant și Nebel care venise de pe insule. Nebel mi-a povestit despre o profeție din secolul al XVI-lea cu privire la actuala distrugere a Köln-ului, care s-a adevărit întrutotul cuvînt cu cuvînt și chiar cu precizări geografice, întrucît a fost distrusă partea care forma pe atunci inima orașului.

Despre Quincey, a cărui ediție engleză, adusă de Nebel, am rîvnit-o de mult; despre tauromahia care în tinerețe l-a făcut pe Montherlant să fugă de acasă. Despre Ducele de Saint-Simon și memoriile lui Primo Visconti de la curtea lui Ludovic al XVI-lea. Montherlant a povestit anecdota cu baronul de Guiche pe care a descoperit-o acolo și pe care o amintește și într-una din cărțile sale.

Paris, 2 octombrie 1942

...În fiecare viață de om există un număr de lucruri pe care nu le destăinuim nici celui mai sincer confidant. Ele se aseamănă cu pletricelele din stomacul găinilor, și care nu pot fi asimilate prin simpatie. Sînt lucrurile cele mai abominabile și cele mai sublime pe care omul le tănuiește cu multă grijă. Dacă prin spovedanie se eliberează de cele rele, pe cele bune le dăruiește numai lui Dumnezeu. Tot ceea ce-l nobil, bun, sfînt în noi se situează în afara sferei socialului: este incomunicabil.

Sub acest aspect, femeile sînt mult mai tănuitoare: adeseori, adevărate morminte ale unor relații amoroase defuncte. Există oare vreun soț sau vreun amant care să le cunoască pe toate, oricît de strîns ar sta în brațele lor? Toți cei care au întîlnit, după ani, o fostă iubită, s-au înspăimîntat de măestrîia acestei tăceri. Cu adevărat flice ale pămîntului. Există decizii înfiorătoare și solitare închise în pieptul lor, ca bunăoară paternitatea. Sînt abisuri medelice în plină epocă burgheză, ca de exemplu imaginea acelei femei căreia ani de-a rîndul i-a fost dat să-și vadă soțul adorînd un copil care nu era al lui.

«Doi oameni care se iubesc, ar trebui să se destăinule reciproc» — dar dispun ei oare de suficientă tărie pentru așa ceva?

Doresc să mă destăinui, dar mi-e teamă că al să mă asculte ca un duhovnic al propriei tale cauze, nu cu înțelepciunea reprezentantului lui Dumnezeu. Mi-e teamă că vei deveni judecătorul meu».

Aspectul înfiorător și salutar totodată al rugăciunii constă în aceea că deschide pentru o clipă adîncul Inimii, lăsînd să pătrundă lumina. Există oameni, mai ales în zona latitudinilor noastre nordice, cărora li se deschide o astfel de poartă a adevărului, o poartă a ultimei și neînduplecatei onestități. În caz contrar, ei nu pot fi decît răi, nu au decît ascunzișuri sumbre față de semenul lor cel mai apropiat și chiar de iubita lor — și acolo unde prevederea nu ar fi în stare să pună stavilă limbii, ar face-o neînduplecarea.

Berlin, 15 noiembrie 1942

Lectură din revista «Zalmoxis»; numele acesta este — după cum spune Herodot — corresponsentul scitic al lui Hercule. M-au atras două studii, unul asupra obicului de a culege și de a folosi rădăcini de mătrăgună, celălalt despre «Symbole aquatique», care dezbate raportul dintre lună, femele și mare. Ambele sînt

scrise de Mircea Eliade, redactorul revistei, despre care — ca și despre maestru său René Guénon — Carl Schmitt mi-a împărtășit unele amănunte.

Concludent în special este raportul etimologic dintre scoică și organele genitale femeiești, ca de pildă raportul latinescului «conca» cu danezul «Kudefisk» — «Kude» avind semnificația de «vulva».

Tematica revistei este foarte promițătoare: aspectele logice sînt convertite în simboluri... În fiecare frază mustește fecunditatea.

Carl Schmitt mi-a mai dăruit o carte a lui Gubernatis: «La Mythologie des Plantes». Autorul a fost, în urmă cu șaizeci de ani, profesor de sanscrită și mitologie la Florența...

Paris, 4 martie 1943

Micul dejun cu Heller la Florence Gould care s-a mutat acum într-o locuință pe Avenue Malakoff. Am găsit acolo în afară de Jouhandeau și pe Marie Louise Bousquet și pe pictorul Bérard.

Convorbiri în fața unei vitrine pline cu antichități egiptene de la Rosette. Amfitrioana ne-a arătat străvechi cutii de alifie și ulcioare pentru lacrimi din morminte antice, de pe care, jucîndu-se, a răzuit pielița de culoare violacee închisă și sedefie așa încît pulberea s-a răspîndit în lumină. Ne-a împărtășit cite ceva din ele — n-am putut rezista darului: un scarabeu splendid, cenușiu deschis, cu o inscripție mare pe placa soclului. Apoi ne-a arătat cărți și manuscrise care au fost legate de Gruel — dintr-o lucrare cu tablouri vechi lipseau trei file pe care le smulsese și le dăruise unui vizitator cărula îi plăcuseră foarte mult.

La masă am aflat amănunte asupra lui Reverdy pe care l-am amintit, întrucît Bérard și Madame Bousquet sînt prieteni cu el. Există spirite care se recomandă, se dezvăluie printr-o singură epigramă.

Convorbire cu Jouhandeau, ale cărui «Chroniques maritales» Hercule mi le trimisese în urmă cu ani, asupra felului cum lucrează. După un somn de nici șase ore, se scoală la patru dimineața și lucrează pe manuscrise pînă la orele opt. Se duce apoi la gimnaziu, unde este profesor. Liniștitele ore ale dimineții pe care le petrece cu un termos pe genunchi sînt cele mai plăcute. Apoi, despre construcția frazelor, interpunctuația lor și mai ales despre punct și virgulă, la care ar vrea să renunțe, dar pe care le consideră drept surrogat necesar al punctului, în cazurile cînd fraza se continuă logic. Despre Léon Bloy: prin Rictus aflase unele amănunte din viața acestuia, care-mi erau necunoscute. Bloy nu este încă un clasic, dar va fi o dată. Și în cazul operelor este nevoie de un oarecare timp, pînă ce dispare temporarul. Au și ele purgatoriul lor. După care cresc mai presus de orice critică.

Paris, 14 martie 1943

După amiază la Marcel Jouhandeau care locuiește într-o casuță din Rue du Commandant Marchand, un colț al Parisului pe care l-am îndrăgit de multă vreme, mai mult decît oricare altul. Am stat împreună cu soția sa și cu Marie Laurencin în grădinița care deși nu era mai lată decît o batistă, era plină de flori. Soția lui seamănă cu măștile care pot fi văzute în vechile sate de podgorii. Ele ne captivează nu atît prin mimică, cît mai ales prin încremenirea care se resfrînge de pe chipul lor de lemn strident vopsit.

Am vizitat apoi locuința, care exceptînd bucătăria, are la fiecare din cele trei etaje cite o încăpere — jos un salonaș, la mijloc dormitorul, iar sus, asemenea observatorului unui planetariu, o bibliotecă amenajată ca locuință.

Pereții dormitorului sînt vopsiți în negru cu ornamente aurii, mobile chinezești în vernis roșu. Priveliștea unei asemenea încăperi pașnice e apăsătoare, totuși lui Jouhandeau îi place să stea acolo și chiar să lucreze din plin, în zori, cînd soțla doarme încă. Foarte frumos mi-a povestit cum se trezesc pe rînd păsărelele și încep să-și acordeze melodii.

A venit apoi Heller și am luat loc în bibliotecă. Jouhandeau ne-a arătat manuscrite, mi-a dăruit și mie unul, ierbarul și colecția de fotografii. Într-o mapă cu fotografii ale soției sale se găsesc și cîteva nuduri ale ei, de pe vremea cînd era dansatoare. Nu am rămas surprins deoarece știam din cărțile lui că vara, mai ales, obișnuiește să se plimbe goală prin casă și să-și rezolve astfel treburile cu furnizorii, meseriașii, omul de la gaz.

Convorbiri. Despre bunicul soției lui Jouhandeau, un poștaș care, la patru dimineața, înainte de a porni cu scrisorile, lucra mai întîi în vie. « Munca în via aceea era rugăciunea lui ». Socotea vinul drept un medicament universal și dădea și copiilor din el cînd aceștia erau bolnavi.

Apoi despre șerpi, din care, o dată, un prieten a adus o duzină. Lighioanele s-au răspîndit prin locuință; după luni de zile chiar îi mai puteai găsi pe sub covoare. Unul din ei își luase obiceiul ca să se ridice seara pe piciorul lampadarului; se încoalea pe abajur unde era mai cald.

Din nou mi s-a confirmat impresia despre străzile, casele și locuințele Parisului: sînt niște arhive ale unor substanțe de esență veche, saturate pînă peste măsură de exemple justificative și amintiri de toate solurile.

Seara, vizită la Florence care-i bolnavă; și-a rănit piciorul în locuința lui Céline. Ea mi-a povestit despre acest autor că în ciuda marilor sale venituri se plînge totdeauna că nu are bani; dă totul prostituatelor care-i transmit bolile lor.

Chiar de ar fi ca toate clădirile să fie distruse, rămîne totuși limba ca un castel fermecat cu turnuri și crenele, cu bolți străvechi și ganguri pe care nimeni nu le cercetează. Acolo, în pivnițele, taințele și galeriile ei vom putea zăbovi chiar de-ar pieri lumea întreagă.

Paris, 4 octombrie 1943

După amiază, cu Jouhandeau, la Braque care are un mic atelier, atrăgător, orientat spre sud, în apropierea parcului Montsouris.

Am fost primiți de un bărbat de statură mijlocie, dar bine dezvoltat, de vreo 60 de ani, îmbrăcat într-o jachetă albastră de pînză de în și pantaloni cafenii de Manchester. Papucii comozi de casă, din piele, ciorapii de lînă moale și o pipă mereu aprinsă fac să crească impresia de mișcare liberă într-un spațiu familial. Capul expresiv, decis, cu păr des, complet alb; ochii de un splendid email și neobișnuit de proeminenți ca niște lentile foarte șlefuite.

Pereții casei bogat ornamentați cu tablouri. Mi-a plăcut în special un tablou reprezentînd o masă pe care cupele și sticlele par mai mult obiecte spiritualizate decît reale. O natură moartă, neterminată, pe un șevalet, moștenire pîrintească pe care vopsea s-a uscat în cruste groase, atîrnînd ca niște stalactite multicolore.

Convorbire despre raportul dintre pictura impresionistă și camuflajul din timpul războiului, despre care Braque susține că e o descoperire a sa, desăvîrșind astfel în artă dispariția formelor în culoare.

Braque evită prezența imaginilor și a modelelor, pictează din amintire, ceea ce dă tablourilor sale un profund aspect de realitate de vis. În legătură cu aceasta, mi-a povestit că, recent, a inclus într-unul din tablourile sale un homar, fără să știe cu

precizie cite picioare are acest animal. Cînd ulterior, la masă, s-a convins în fața unuia exemplar, își dădu seama că ghicise întrutotul numărul exact — bazat pe concepția aristoteliană după care speciile sînt rînduite în funcție de un anumit raport cîfric.

Ori de cite ori întîlnesc un om activ, îl întreb asupra experiențelor cîștigate o dată cu vîrsta. Mi-a răspuns că cel mai plăcut lucru constă în posibilitatea de a se transpune într-o stare în care nu mai are nevoie să facă vreo alegere — și eu am interpretat asta în sensul că la o vîrstă înaintată, viața devine mai necesară și mai puțin întîmplătoare; calea are o linie simplă.

El adăogă: «Trebuie deopotrivă să ajungem ca actul creației să nu pornească de acolo, ci de aci». Indicînd cu un gest mai întîi fruntea, apoi diafragma. Gesturile în succesiunea lor m-au ulmit deoarece există în genere credința că munca devine mai conștientă în cazurile cînd exercițiul, experiența se simplifică, întrucît este vorba de o conștientă scurtare a procedeelor creatoare. Ele m-au făcut totuși să înțeleg transformările foarte vizibile în schimbarea de direcție de la cubism la un realism profund. Există un progres și în direcția naivității. În domeniul spiritului există alpinști și mineri; unii urmează trăsătura paternă, ceilalți, pe cea maternă. Unii cuceresc marile înălțimi, o claritate crescîndă, alții, întocmai ca eroul din «Minele din Falun» al lui Hoffman, pătrund în galerii din ce în ce mai adînci — acolo unde ideea se revelează spiritului în toată splendoarea-i latentă, deplină, cristalină. Aceasta este de altfel și deosebirea dintre apolinic și dionisiac. Cei mari însă posedă ambele forțe — ei măsoară de două ori pe atît întocmai cum pentru ochi, oglinda mării divizează înălțimea absolută a Anzilor. Cu toate acestea domeniul lor se întinde începînd cu zona de zbor a vulturilor și terminînd cu aceea a monștrilor din adîncul apelor.

Prin Braque și Picasso am cunoscut doi dintre marii pictori ai epocii. Impresiile au fost deopotrivă de puternice și totuși principal diferite, în măsura în care Picasso, dincolo de scoarța cerebrală, apare ca un extraordinar de puternic magician, în vreme ce Braque dispune de o amabilitate iradiantă. Aceasta se poate vedea și din deosebirea dintre ateliere, la Picasso conturîndu-se specificitatea spaniolă.

În atelierul lui Braque am întîlnit o mulțime de obiecte mici — măști, vase, cupe, divinități, scolci și altele asemănătoare. Am avut impresia că e vorba mai degrabă de niște talismane, de un soi de magnețe pentru a atrage substanța visului, decît de niște modele în înțelesul obișnuit al cuvîntului. Se pare că e vorba de aceeași substanță teaurizată și care iradiază ori de cite ori achiziționezi un tablou al lui Braque. Printre obiecte se numără și un fluture mare împodobit cu ochi de un albastru marin. Braque l-a prins în grădina sa în care crește și o iederă despre care afirmă că a adus-o din Japonia și a acclimatizat-o. . . .

Paris, 14 octombrie 1943

Se făcea că am coborît într-un cavou, la sicriul bunicului, dascălul copilăriei mele. Dimineața am deschis cartea de vise unde am găsit pentru «tombeau» = *longevité*. E una din acele anoste tălmăciri care caracterizează asemenea cărți. A intra în cavoul unul strămoș pare să însemne mai degrabă a căuta în momente grele un sfat pe care, de unul singur nu-l poți găsi.

În teancul de corespondență, o scrisoare de la un tînăr soldat, Klaus Melnert, care mi-a mai scris o dată cu prilejul micului meu studiu asupra vocalelor. De astă dată îmi comunică descoperirea sensului simbolic al majusculilor:

A, pare să însemne distanță și înălțime. Este atestat foarte simplu prin semnul: $\wedge$ două puncte îndepărtate se întîlnesc la zenit.

E, este vocala lipsei de spațiu, a gândirii abstracte, a lumii matematice. Este călmăcită prin trei paralele monotone $\equiv$ care includ și o verticală.

I, exprimă semnul eroticii, a relației de sînge, a dragostei, a pasiunii.

O, ca vocală deschisă, semnifică soarele și ochiul.

U, sau așa cum îl scriau bătrînii, V, este vocala pămîntului, care se cufundă în adînc. Semnificativ este și faptul că este opusul lui A.

Chestiunile acestea m-au bucurat, deoarece denotă spirit de observație. M-am gîndit în același timp la circumstanțele în care s-au născut ele — în timpul unor marșuri, în nopțile de gardă, în adăpostul tranșeelelor. Tinerii se cramponează de elementele spirituale ale vieții ca de o constelație văzută de undeva de pe o poziție pierdută. Cît de rar sînt ei ajutați în aceste minunate porniri ale lor.

Paris, 21 decembrie 1943.

În corespondența franceză care mă aștepta la « Raphael », a fost o scrisoare a lui Jean Leleu despre Leon Bloy, a cărui lectură i-am recomandat-o. Ceea ce-l impresionează este « inumanitatea » acestui autor. Îi reproșează în special că foarte adesea catolicismul său încetează să mai fie creștin. E adevărat: multor romane ale lui Bloy li se poate imputa devierea « spaniolă », o abrutizare foarte personală, care pînă la urmă devine neînduplecare. De cealaltă parte se situază devierea germanică, tinzînd spre descompunerea în elemente. Marele Închizitor și Angelus Silesius.

Lectură: Horst Lange: *Das Irrlicht* (Luminița rătăcitoare), o povestire pe care, ilustrînd-o, Kubin mi-a trimis-o din Zwickledt. Chiar de la primul său roman acest autor mi-a atras atenția asupra faptului că e un deplin cunoscător al lumii smîrcurilor, cu flora și fauna ei, cu viața ei meteorică. În arida noastră literatură, lată unul care-i stăpîn și crede în simbolistica sa. El face parte din buchetul acela sumbru al autorilor originari din estul Europei care probabil că vor fi decretați cîndva drept șefi de școală — mă gîndesc la nume ca Barlach, Kubin, Trakl, Kafka și alții. Acești mesageri ai decăderii, din Europa orientală, sînt mult mai profunzi decît cei occidentali; dincolo de aparențele sociale, ei pătrund pînă în relațiile elementare și plină în zona viziunilor apocaliptice. Astfel, Trakl dispune de experiența în domeniul umbrelor talne ale descompunerii, Kubin, de aceea a lumii de pulbere și putregai, și Kafka, de acela al Imperiului demonilor de vis, iar Lange de aceea a mlaștinilor în care forțele prăbușirii trăiesc mai puternic decît oriunde, ba chiar se dezvoltă, proliferază. De altfel, într-o zi, însuși Kubin, bun cunoscător al acestui autor, i-a prezis că se află în preajma unor întîmplări sumbre.

Paris, 31 decembrie 1943

(...) Din toate domurile, singurul care va dăinui este acela a cărui cupolă va fi formată de mîinile împeunate. Doar acolo există certitudine.

Paris, 13 august 1944

După amlază, vizite de rămas bun, ultime întîlniri. Plimbare cu Charmille pe cheiurile Senei. Fiecare cotitură decisivă se realizează în numeroase despărțiri personale.

Kirchhorst, 6 octombrie 1944

La mlaștini. În depărtare pe fond de umbre albastre lucesc coroanele gălbui ale pădurii. Soarele de toamnă dă la iveală multă albăstrime. La fel se petrece și în domeniul spiritului. Toamna e o invitație la metafizică, dar și la melancolie.

Simt nevoia unui somn prelung, a unor nopți abundente. Creerul, asemenea ficatului lui Prometeu, e devorat de vulturul luminii. Se reface doar la întuneric.

Kirchhorst, 27 octombrie 1944

La Bothfeld, pentru formele de eliberare din serviciul militar. Acum când războiul este prezent pretutindeni, lucrul acesta nu mai înseamnă nici o schimbare. Pe drum am găsit o frîntură de potcoavă.

Kirchhorst, 28 octombrie 1944

Mit și știință. Ici, lumea e interpretată, dincolo, explicată. Când Palinurus adoarme la timonă, se spune că Dumnezeu i-a trecut pe la gene. Chimistul explică fenomenul prin formarea acidului lactic în țesuturi. Alchimia reprezintă una din cele mai ciudate tranziții: este științifică în experimentări, dar mitologică în explicații.

Friedrich George are dreptate cînd spune că lumea titanilor se apropie mai mult de tehnică, decît de Olimp. Astfel, bunăoară, titanii au un singur zeu, care poate fi considerat tehnician, pe Hefaistos; în preajma acestuia și sub protecția lui lucrează în atelier, așa cum sînt reprezentați în scena făuririi armelor lui Aeneas.

Scufundarea «Titanicului» care s-a lovit de un munte de gheață este — mitic văzută — un pendant la Turnul lui Baal din Pentateuh. Un turn al lui Baal, *en plein vitesse*. Nu numai numele este simbolic, ci și aproape fiecare amănunt. Baal, vițelul de aur, bijuterii fabuloase, mumii, ca de faraoni — toate erau prezente.

Kirchhorst, 30 octombrie 1944

Cînd a căzut mina aeriană, am avut impresia că pereții caselor au devenit transparenti și că doar căpriorii, asemenea unor carcase organice, au rămas imobili.

Moartea trebuie că ascunde în sine un fenomen de o măreție deosebită, care atinge uneori genialitatea. Am observat, în repetate rînduri, că ori de cîte ori primesc vestea morții culva, un sol de înduioșare și de incredibilă uluire pun stăpînire pe mine, de parcă cel decedat a izbutit să treacă un examen dificil și să îndeplinească o misiune de care nu-l credeam capabil. Și atunci, dintr-o dată, aspectele vieții lui dobîndesc o aură miraculoasă...

Kirchhorst, 29 noiembrie 1944.

Perpetua a visat că i s-a extras un canin.

Către prînz, pe o vreme cu cer foarte înnourat, și-au făcut apariția numeroase escadrile, care au aruncat bombe. Deasupra satului părea că a început să rotească un uriaș carusel, din care cădeau fiori de oțel. Au explodat toate în jurul Kirchhorst-

ulul — la Stelle, la Lohne; privind din grădină, am văzut explozia a vreo treizeci de bombe. La Buchholz se pare că au făcut mari ravagii, la Misburg, au fost scoase de sub dărăməturi cadavrele a cincizeci de fete din trupele auxiliare ale unităților de aviație. . .

. . . În vis, am plecat să fac o vizită tatălui meu; l-am și găsit, dar cei doi stîlpi de la intrarea casei crescuseră într-atît de mult unul în celălalt, încît cu greu m-am putut strecura printre ei.

Kirchhorst, 12 ianuarie 1945.

Ernstl e mort; a căzut, bunul și dragul meu copil, încă în ziua de 29 noiembrie, anul trecut ! Ieri, 11 ianuarie 1945, seara, Imediat după ora șapte, am primit vestea

Kirchhorst, 15 ianuarie 1945.

Somnul face bine, dar de îndată ce te trezești, durerea se înstăpînește din nou. Mă întreb cum de a fost posibil ca timp de săptămîni, gîndindu-ne zi de zi la flăcăul nostru, să nu simțim totuși un ecou măcar al adevărului. Firește, rămîne doar ceea ce am notat în aceste file în ziua de 29 noiembrie 1944, ziua morții lui, poate chiar în ceasul morții lui. Mi-amîntesc că mă gîndisem atunci, imediat, la credința populară atît de răspîndită, dar este ulultor că, în cluda tuturor încercărilor de a tîlmăci visul Perpetuei, nici pe departe nu mi-a trecut prin gînd cea mai apropiată eventualitate.

Sîntem ca niște stînci în vulețul fără glas al eternității.

Kirchhorst, 1 mai 1945

. . .Seara posturile de radio au anunțat moartea lui Hitler, care rămîne învălăuită în mister ca multe alte lucruri legate de persoana acestuia. De mult am avut impresia că, asemenea lui Mussolini, acest om nu mai acționa decît ca o marionetă, sub imperiul unor mîini și a unor forțe străine. Bomba lui Stauffenberg nu i-a luat viața, i-a smuls însă aura; se simțea în glasul său. Că un asemenea atac va veni și încă din partea unui om cu nume ilustru am bănuir-o de la început, după cum am bănuir că atacul va avea efect în măsura în care va eșua. Am analizat în amănunt o atare situație încă din 1939, creînd personajul Sunmyras.

Se spune că « marele om » s-ar fi otrăvit. Aceasta contrazice viziunea despre care mi-a vorbit Ziegler, mi se pare în 1942, la Paris. Soția acestuia îl văzuse într-un loc întunecat, cu sîngele năvălindu-l pe gură. Cu ani în urmă, în orele de transă astrală, ea văzuse și marea navă aeriană în flăcări la Lakehurst.

Mă simt cuprins de un sentiment ciudat, amintindu-mi de ședința aceea. Era la « Café de la Palx ».

Kirchhorst, 2 mai 1945

Munca, îndeletnicirea cu lucruri lipsite de importanță oferă nu numai o contrapondere iluzionarului, ci ajută să apărăm sau să restabilim demnitatea în locurile unde a fost rănită. Pe măsură ce crește panica, pe atît de îmbucurătoare

este priverile unuia om care nu supraevalulază spalma și refuză să i se închine. În epocile de atelsm lucrul acesta nu va fi mai ușor, dimpotrivă. În copilăria mea, cînd abia învășasem să citesc, mă emoționase profund povestea unei întîmplări din timpul răscoalei boxerilor. Cred că era vorba de raportul unui ofițer din statul major de la Waldensee care nara execuția unor ostatici chinezi. Aceștia așteptau într-un șir lung pentru a fi decapitați unul după celălalt. Ofițerul fu impresionat de unul dintre chinezi, care, așteptîndu-și rîndul, citea o carte. Îl rugă deci pe cel ce comanda execuția să-l grațieze pe om, ceea ce se și întîmplă. Comunică această hotărîre celui ce citea. Chinezul mulțumi respectuos, virî cartea în buzunar și părăsi locul execuției unde continuă masacrarea ostaticilor. M-am întrebat mai tîrziu: oare ce carte va fi citit în clipa aceea? Ar trebui să cunoaștem textul. Astăzi aş putea spune că-l va fi preocupat fie un capitol din *Kin-Ping-Meh*, fie un manual despre cultivarea crinilor.

Pe înțelept îl recunoști nu după aspect, ci după profunditatea preocupărilor sale. Acolo se trece marele examen; există rugăciuni goale de sens dar și un suris care convinge.

Kirchhorst, 16 mai 1945

Cînd, în însemnările mele, vorbesc despre rus, american, polonez, german, francez, cuvintelor acestea nu trebuie să li se acorde alt înțeles decît acela pe care-l au în enunțarea piesele unei partide de șah. Piesele pot fi albe, dar pot fi și negre. Oricare din ele poate strica jocul, oricare din ele poate lua decizii pentru sine sau poate să se jertfească pentru rege. Crima, violul, jaful, hoția, curajul, măreția, ajutorul dat la nevoie — toate acestea nu aparțin în exclusivitate unei singure națiuni. Fiecare poartă în sine toate modalitățile în care se reflectă caracterul uman.

Nu putem renunța totuși la faptul că aparținem unui popor. Stă în firea lucrurilor să participăm mai intens la nenorocirea familiei, la suferințele fratelui, și, totodată, să fim mai virtuos implicați în greșelile lor. Fiindcă greșelile lor sînt și greșelile noastre. Trebuie să le reparăm, să dăm socoteală.

Kirchhorst, 23 mai 1945

...Radio-ul vestește, că, deghezizat, Himmler a fost arestat. Poate că era pentru prima oară cînd, Reichsführer-ul SS s-a deghezizat în vagabond sau cerșetor cu un singur ochi. Sic transit gloria. În momentul arestării a sfărîmat între dinți o fiolă de acid cianhidric pe care o purta în gură. Eram de la început convins că asemenea bomboane fac parte din zestrea, din obiectele necesare unor potenți adevărați, lipsiți cu totul de scrupule.

Ceea ce m-a impresionat totdeauna în mod profund la acest om, a fost felul său de-a fi un burghez oarecare. Sîntem înclinați să credem că un om care pune la cale uciderea a mii de semeni de-ai lui, trebuie să se deosebească profund de toți ceilalți, că este învăluit de o aură înfricoșătoare, de o strălucire luciferică. În locul acestora, întîlnești o figură pe care o poți vedea în orice oraș mare, cînd cauți o cameră mobilată și-ți deschide ușa un inspector pensionat înainte de vreme.

În asta se reflectă clar, pe de altă parte, măsura în care răul a pătruns în instituțiile noastre: progresul abstractizării. În spatele oricărui nevinovat ghișeu își poate face apariția călăul nostru. Astăzi, el ne poate înmîna o scrisoare reco-

mandată, miine, sentința de moarte. Astăzi, ne perforează bilețul de tramvai, miine, ceafa. Și oricare din treburi o execută cu aceeași pedanterie, cu aceeași conștiinciozitate. Cel ce nu vede acestea pe peroanele gărilor sau în keep smiling-ul vânzătoarelor, trece ca un daltonist prin lumea aceasta, care are nu numai perioade și zone înfloritoare, ci în însăși esența ei este înfloritoare.

Ar mai trebui să meditam și asupra faptului că Ideile muced, antipatia cotidiană a unor asemenea chipuri se datoresc rolului secundar pe care-l joacă în împărăția răului. Ideea că milioane de oameni au trebuit să renunțe la viață numai fiindcă domnul Himmler a apăsător pe manivela mașinii de distrugere, ține de categoria iluziilor optice.

După ce, de-a lungul unei ierni grele, a nins fără încetare, este suficientă laba unui lepure pentru ca lavina să se prăvălească.

Celălalt aspect nu ne este cunoscut. În clipa când victima pășește pe poarta mărețelor, ea îl ăltă pe călăul ei; acesta rămăne ca o fantomă în lumea de groază, ca un portar îmbrăcat în livreaa epocii.

Kirchhorst, 8 iunie 1945

Am încheiat lectura din Ieremia. Zedechia nu este omul în stare să domine moarta care l-a așezat între marile puteri ale Babilonului și Egiptului. Slăbiciunile sale se vădesc și în relațiile cu Ieremia. Ar fi trebuit fie să-l omoare pe profet și să se pregătească să piară sub dărimăturile templului și ale orașului, fie, sfătuit de Ieremia, să-l poarte cu vorbe pe Nebukanedzar, până ce se vor fi ivit vremuri mai favorabile. Așa însă, a pierdut partida. Nebukanedzar a pus să l se scoată ochii, după ce, drept ultimă imagine ce l-a fost oferită, a trebuit să asiste la măcelărirea feciorilor lui.

Firește că, pentru a-l înțelege deplin pe Zedechia ar trebui să mai cunoaștem de-a-proape situația internă, care nu era prea ușoară. Se poate deduce de altfel, și din acțiunea de partizanat al lui Ismael care-l omoară pe Ghedalia, instalat de Nebukanedzar, cauzând în felul acesta cel mai mare rău populației rămase între ruine.

Nebusaradan, căpetenia războinică a lui Nebukanedzar, reprezintă tipul de om care execută muncile grosolane ce ilustrează pertinent mecanismul silniciei. Puținele pasaje care-l amintesc, poartă peste veacuri ecoul spaimei pe care-l trezește. Epoca noastră a generat și ea asemenea fenomene. Întocmai ca erotomanii, oamenii care inspiră groază nu cunosc decît o singură reacție. Aceasta-l face să fie stăpîniți de o rigiditate de automat, vizibilă de altfel și pe fizionomia lor. Sînt cei mai de jos fochiști al spiritului lumii și implicați în planuri despre care cunosc atît de puține amănunte ca un călău învinuit că-și exercită meseria. Scoși din funcție, apar de îndată în respingătoarea lor goliclune. Par niște oameni care au trăit pe credit și care de mult ar fi trebuit să fie cadavre, fiindcă moartea a pătruns foarte repede și cu nesaț în ei.

După am lăză ne-a vizitat domnul Haase care a stat împreună cu Ernstel în închisoarea de la Wilhelmshaven. Vizita lui mi-a amintit de acele zile în care pentru prima dată mi-am dat seama, pe propria mea piele, de situația unui hăitult. Am fost foarte aproape de o catastrofă care ar fi putut constitui cel mai lugubru capitol al vieții mele. Pe atunci nu sesizasem amenințarea în gravitatea ei deplină, poate și datorită faptului că, la nevoie, am obținut mult ajutor din partea necunoscuților, a prietenilor.

Vizitatorul a povestit că s-a întîlnit adeseori cu fîcăul în curte, sau, în timpul atacurilor aeriene, în pivnița tristului lăcăș și că de cele mai multe ori arăta palid și era taciturn, alături vorbea cu multă nostalgie de Kirchhorst.

Haase, un om liniștit, pașnic, trecut de cincizeci de ani, fusese închis acolo din pricina unei convorbiri pe care o avusese într-o seară cu alți camarazi de spital. Criticase pe șeful « Frontului muncii », Robert Ley și Volkswagen-ul acestuia, și a fost denunțat. Fiind vorba în esență de niște chestiuni lipsite de importanță care se refereau la unele nedumeriri de natură economică, acuzatul spera că tribunalul, chiar dacă nu-l va achita, îl va condamna cel mult la câteva săptămâni de închisoare, inclusiv timpul de prevenție. În urma dezbatărilor s-a pomenit condamnat la moarte.

Sentința fusese dată în apropiere de Köln. Pentru executarea ei, a fost trimis sub paza a doi soldați înapoi la Wilhelmshaven. Pe la orele două din noapte urma o transbordare și la Hamm așteptau trenul de legătură. În timpul călătoriei șeful transportului cunoscuse o fată pe care o condusese în sala de așteptare. Haase împreună cu celălalt paznic, un fruntaș, rămase pe peron. O garnitură, gata de plecare, se afla trasă la linie. Deodată sirenele vestiră un atac aerian; luminile se stinseră. Haase auzi lângă el o voce strigând: « Acceleratul de Hanovra pleacă imediat, poștiți în vagoane ! » Ca un somnambul dădu urmare invitației, se îndepărtă, fără ca paznicul să-l observe imediat și se pomeni în îmbulzeala din fața ușilor. Izbuti să-i evite pe controlori și ajunse la Hanovra unde locuia soția lui care-i dădu bani, lucruri civile și o bicicletă. Se ascunse prin gospodăriile țărănești din Saxonia inferioară și începu să lucreze ca electrician prin satele și orașele landului. O dată, mi se pare la Burgwedel, lucrând la șeful poliției, avu norocul să vadă pe masă hirtia cu semnalmente sale. Trei sferturi de an și-i petrecu în felul acesta, cu pistolul în buzunar, gata să se împuște în cazul când ar fi fost arestat. Apoi își făcură apariția americanii.

În timp ce-și sorbea cafeaua, stăteam și mă uitam la el, întrebându-mă cum de a izbutit să scape de o urmărire sistematică. Explicația rezidă în completa sa inofensivitate confirmată și de numele său, care-l apăra ca o culoare proteguitoare.

Viața i-a fost salvată de aceeași certitudine care pe Ernstel l-a dus la moarte. Taina aceasta nu ne va fi cunoscută, câtă vreme timpul ne ține în cătușele ei.

Kirchhorst, 10 august 1945

Pe o ploaie torențială își făcu apariția domnul Koepp din Göttingen. De la el am aflat de capitularea Japoniei care a fost obținută prin folosirea unei « bombe-trombă ». Credeam că e vorba de un proiectil care, lansat de la mare înălțime, produce zguduirii seismice.

Abla în timpul discuțiilor ieși la iveală eroarea, când am auzit că a fost vorba de o « bombă atomică »; aceasta explodind deasupra unui mare oraș japonez a ucis într-o clipă sute de mii de oameni. Proporția distrugerii poate fi asemuită doar cu aceea provocată de o catastrofă cosmică — în câteva secunde, fiindcă un Tamerlan a făcut același lucru, dar în câteva decenii. Iar el nu a fost decât un nălv față de această invenție.

M-a cuprins o cumplită durere de cap, care se menține. Anii din urmă au fost bogați în astfel de vesti. Ele produc același efect în suflet, ca o otrăvă aruncată în apa mării. Plantele, peștii, ba chiar lighioanele care trăiesc acolo, încep să dea semne de boală; culorile se sting.

Primesc vizita lui Captain Thomas și Major Hood. Thomas îmi transmite salutări din partea lui Niekisch, cu care a avut o lungă convorbire la Berlin. Niekisch se afla în închisoarea Brandenburg, în timp ce rușii se apropiau, și urma să fie «supus unui tratament special», adică ucis, așa cum s-a întâmplat cu mulți alții. A scăpat cu viață numai datorită faptului că directorul a menționat de fiecare dată că-l «netransportabil». Amestecul de birocratie și bestialitate dă naștere unor astfel de situații paradoxale, care, cu timpul, vor ieși la iveală din dosare.

După amiază am revăzut cu Hood traducerea *Falezelor de marmură* făcută de el. Textul englez are un strat de cuvinte galice care-i dau un aspect arhaic, ca bunăoară «the squalch» pentru «căldărușe».

Kirchhorst, 6 noiembrie 1945

Sosește pe neașteptate Friedrich Hielscher; constat la el aceeași siguranță de sine, de totdeauna, poate puțin adumbrită. A pierdut totul: casa, mobilă, corespondența, biblioteca; doar manuscrisele l-au rămas, puse la loc sigur de soția sa, la Marburg, unde locuiește acum.

După 20 Iulie a fost arestat și aruncat în închisoarea Moabit. În timpul anchetelor, care nu făcea deloc progrese, a fost supus unui interogatoriu în pivniță, adică biciuit o oră întreagă. În timp ce unul dintre zbirii îl lovea, celălalt citea cifrele unui chestionar și nota răspunsurile. Amândoi fumau în acest timp. Bogo spune că lucrul cel mai obositor a fost alegerea combinațiilor la care trebuia să recurgă, mai întâi pentru ca să nu se contrazică și apoi să nu-i scape vreun nume necunoscut încă de anchetatori. În astfel de cazuri, vina trebuie aruncată asupra unor persoane care nu mai sînt în viață. Dar și aci este nevoie de combinații speciale.

La eliberare, l-a revăzut pe cel doi flagelatori: erau simpli funcționari de la registratură, de tipul celor care pot fi văzuți cu duiumul la oricare din autorități, șezînd cu dosare în față.

Kirchhorst, 29 noiembrie 1945

Un an de la moartea lui Ernst. Tot mai sosesc scrisori de la prietenii lui din Salem și Haubinda, care-l întreabă dacă nu vrea să-și pregătească împreună examenul de bacalaureat. Prea tîrziu; el și-a trecut de mult examenul de maturitate.

Kirchhorst, 4 ianuarie 1946

...În poșta de azi, o scrisoare de la Hans Möller, secretarul asociației ordinului cavalerilor «Pour le Mérite». Alăturat, în plic, un bilețel de la generalul von Witzleben, președintele asociației, fratele celui Witzleben care a fost spînzurat imediat după 20 Iulie 1944. Bunurile l-au fost imediat confiscate fiind tolerat numai într-o cameră din mansarda castelului său. Fiul său, locotenent-colonelul von Witzleben în acea zi de 20 Iulie a ținut în fața frontului o cuvîntare pe care a plătit-o cu capul. Fiica sa a fost internată în aceeași lună în lagărul de concentrare de la Ravensbrück, unde, îmbolnăvinduse, a fost «gazată» și arsă.

«Așa se apropie de moarte bătrînul Witzleben. Fiți părtași tăcuți al durerii lui».

Kirchhorst, 18 martie 1946

Lectură: *Jurnalul* fraților Goncourt. La data de 9 aprilie 1869 este consemnată o previziune a chimistului Berthelot, după care omul va cunoaște, peste o sută de ani, ce este atomul și, înarmat cu această cunoaștere, va fi în stare să regleze radiația solară întocmai ca aceea a unui bec electric. La aceasta, frații Goncourt menționează că în clipa aceea, probabil că bunul Dumnezeu își va face apariția pe pământ și că, întocmai ca la o expoziție care e pe cale să se închidă, se va destăinui oamenilor.

Tot aci se întâlnește pentru prima oară noțiunea « lichidare » ca termen revoluționar. Nașterea ei se datorește influenței bursei, după cum « revoluția » descinde din astronomie.

Kirchhorst, 15 februarie 1947

Lectură: Sartre: « Le sursis ». Nu atât fenomenul este alarmant, cât popularitatea lui.

La Zola, descrierea putreziciunii era legată de anumite locuri speciale: măcelării, bordeluri, hale de carne, bunăoară. La Céline și Sartre, putreziciunea se insinuală în fiecare frază, în fiecare fapt. Simți că totul a devenit cadaveric.

Ultimele este stăpânirea dialogului în autentică lui nimicnicie. Dacă lucrul acesta va prezenta importanță, cititorul unor vremuri viitoare va avea imaginea deplină a felului cum se discuta în cafenele, în baruri, în metrouri. Deșertăciunea a devenit aci artistică — este în adevăr o mare artă să redai în așa fel frazele de parcă nu ar fi fost scrise sau tipărite. Însemnări în stil fonografic.

La lectura unor astfel de romane ai impresia că vezi societatea printr-o oglindă tulbură. Mîncatul, băutul, carnea bărbaților și a femeilor, însăși ideile își pierd voluptatea. E o atmosferă de lagăr de concentrare fără sîrmă ghimpată.

Cărți pe care le citești o singură dată.

...Cărți scrise atât de concentrat, încît trebuie să-ți impui pauze în lectură. Simți nevoia să te odihnești, să ieși din cameră, din casă; contrar, lectura te-ar consuma tot atât de intens, precum flacăra o luminare.

De altfel, lucruri asemănătoare mi s-au întîmplat și cu oamenii: a trebuit să pretextez căutarea unui obiect, pentru a trece în camera alăturată.

Ierarhia prietenilor ține de ierarhia tainelor. Pentru a putea împărtăși însă indivizibilul, trebuie să fi una.

Kirchhorst 18 mai 1947

Am auzit pași, urcînd treptele încet, în mers greu. Ușa se dădu în lături și răceala morții umplu încăperea. Noțiunea de răceală este perifrastică; erau florii care năvăleau dinăuntru în afară.

Kirchhorst 28 iulie 1948

Citesc splendidă scrisoare a lui Antoine de Saint-Exupéry adresată generalului X.A. fost găsită printre postumele sale. Rețin două fraze:

«Sufăr din pricina vremurilor care-mi apar străine. Nu cred însă că-mi pot roga dreptul de a fi scutit de astfel de suferințe».

Aceasta-i suferința unor spirite superioare în epoca noastră.

Kirchhorst, 20 noiembrie 1948

Vizita lui Hannibal la Scipio. Se petrece într-o casă de țară; cei doi comandanți discută despre bătăliile lor. Amândoi, asemenea unor fortărețe, s-au înfruntat sub o zodie mare. Se contemplă reciproc într-o tăcere mormintală, dar și cu încordare; se urmăresc reciproc voind parcă să-și ghicească destinul. Parcă în fața unor cifruri, cifrurile de bază ale strategiilor. Caută să-și surprindă reciproc și să-și dezghioace trăsăturile de caracter.

Printr-o fereastră cu geamuri extrem de străvezii, se văd zidurile Zamel. Și totuși lui Scipio i se pare insuficientă vizibilitatea; într-o clipită sparge în țândări cu o lovitură de pumn geamul.

Mi-am dat imediat seama de anacronismul flagrant care nu m-a jenat, fiindcă, fără îndoială, geamul simboliza timpul.

În românește de L. VOITA

Ernst Jünger și jurnalul ca formă de viață

Creația lui Ernst Jünger, deosebit de unitară în alcătuirile ei intim-stilistice, realizată cu mijloace artistice care cunosc doar arhetipul, nu și modelul, îi situează printre marii eselști și prozatori ai secolului nostru. Ea își are geneza într-un univers de gândire dintre cele mai insolite, care de-a lungul deceniilor evoluează spre o extremă inițial imprevizibilă. Cu alte cuvinte, pleacă de la poziția doctrinarului cvasi-militar, lucid și glacial, și ajunge la cea a umanistului european, a cărui bază teoretică nu mai este cîmpul de luptă, ci sfera culturii. De altfel, fără să-și fi retractat vreodată în chip explicit părerile, Jünger nici nu a negat necesitatea permanentei transformări interioare, în perspectiva perfecționării umane, a lărgirii și adîncirii experiențelor spirituale; sub influența istoriei căreia i s-a supus, sensibil la sensurile și implicațiile ei. Înzestrat cu o extraordinară mobilitate de gândire, susținută de o cultură profundă, în fiecare operă leșită de sub penița sa atât de specifică, Jünger a căutat descifrarea sensurilor existenței în epoca modernă, dominată de tehnicitatea care îi modelează fizionomia și structurează un tip uman anumit. Pentru a înțelege personalitatea scriitorului german, se impune schițarea drumurilor sale, sub dublul aspect: al faptului biografic concret și al evoluției spirituale, aflate deopotrivă sub semnul «aventurii». De fapt, pe *aventură* se întemeiază în secolul nostru o dimensiune majoră a însăși spiritualității lui. Evident, noțiunea se cuvine epurată de accepțiile accidentale și pejorative, privite ca un concept cu multiple nuanțări posibile, sinonim celuiua de act revelator al esenței noastre umane. «Omul — nu spune Malraux? — este ceea ce face» (nu ceea ce ascunde: «o grămadă de mizerii»).

Întîia sa aventură — singura de natură romantică din cîte întreprinde — se săvîrşeşte în adolescenţă. Plictisit de manualele şcolare dar şi de atmosfera burgheză din jur, tînărul Jünger studiază cu aviditate cărţi de călătorie şi atlase, pregătindu-şi secrete itinerarii africane. Tot de pe atunci se pasionează pentru universul insectelor, care în cursul anilor va deveni preocupare ştiinţifică, sau exprimîndu-ne în termeni jüngerieni, ocupaţie « subtilă » şi prilej de continuă contemplare. Părăseşte şcoala la vîrsta de şaisprezece ani, şi, declarîndu-se mai în vîrstă, intră în legiunea străină, ancorînd după diferite tribulaţii la Sidi-bel-Abbès. Episodul se naşte din nevoia de a cunoaşte lumea şi de a descoperi o realitate diferită, prin intermediul acţiunii, ceea ce îl este specific lui Jünger. E aici în acelaşi timp şi rezultatul nostalgiei pentru independenţă şi forma unei « revolte instinctive împotriva mecanicii timpului », cum avea să spună mai tîrziu însuşi scriitorul. Această aventură e povestită de Jünger într-o carte pe care o publică în 1936: *Afrikanische Spiele*. « Jocul african » îl urmează, la numai un an, altul, infinit mai periculos. După ce îşi dă examenul de bacalaureat, intră voluntar în armată şi e trimis, chiar în 1914, pe frontul din Franţa. Dînd dovadă de un curaj leşit din comun, devine curînd legendar pe întreaga armată germană. După patru ani de front continuu, participînd la bătălii dintre cele mai grele, locotenentul Jünger înregistrează următorul bilanţ: 14 grave răni şi numeroase decoraţii, printre care şi una în general inaccesibilă ofiţerilor cu grad inferior: « Pour le mérite ». În anul 1920 îşi publică experienţa aventurii în necuprinsele zone ale morţii: un jurnal (*In Stahlgewittern* — În furtună de oţel), care îl impune de îndată atenţiei generale. Paginile sale sînt lipsite de patetism şi entuziasm, nu au nimic comun cu tiradele patriotarde, atît de frecvente în cărţile de acest gen, răsărite ca clipercile în perioada sărmanei republici welmareze. Jurnalul consemnează, în stil naturalist, observaţiile acute, la rece, asupra confruntărilor omului cu uriaşul material de distrugere creat de civilizaţia modernă. În această confruntare, tehnica e demonizantă, iar războiul în sine, după remarca lui Fritz Martini, apare mitizat, străin idealizărilor sau viziunilor curente. Teama şi groaza, durerea şi sacrificiile livte pe cîmpul de luptă sînt estetizate. Imaginea plastică a acestui război (vestind parcă era confruntărilor atomice) ne-o sugerează din plin « Zeul Marte », desenat de Alfred Kubin, un artist-grafician (de altfel îndrăgit de Jünger) posedat de himere şi coşmaruri traklino-kafkaneşti. Timp de un deceniu, pentru Jünger tema războiului constituie sursa inspiraţiei totale, mobilul unor teoretizări abstracte, concretizate în cîteva volume, dintre care se detaşează în special eseu *Der Kampf als innere Erlebnis* (Lupta ca trăire interioară). Conform viziunii lui Jünger, alături de tipul soldatului se reliefează muncitorul, exponentul unei etici noi, structurată într-o lume care, după haos, caută o altă ordine statală, anti-burgheză, dinamică, energică. El transpune forţa în viaţă, determină « mobilizarea generală ». Dar « muncitorul » lui Jünger e plasat într-un context metafizic şi nu are nici o legătură cu definiţia clasică marxistă ! E integrat unui colectiv amorf, demonizant, total despusat de atribuţele luptei de clasă. Două cărţi sintetizează această concepţie de sursă nihilistă şi vitalist-nietzscheană: *Totale Mobilmachung* (Mobilizare generală—1931) şi *Der Arbeiter* (1932).

Înscăunarea nazismului îl găseşte pe Jünger cu temelnice studiul în filozofie şi ştiinţele naturii, închelate la Leipzig şi Neapole. E un scriitor notoriu, supralicitat de diverse cercuri social-politice de dreapta. Ajunşi la putere, mai-marilor naţional-socialismului vor să-l înalţe pe un pedestal cît mai înalt cu putinţă, dar asemenea lui Stefan George, şi, mai tîrziu Gottfried Benn, el refuză cu dispreţ suveran favorurile regimului. Este în aceasta şi ceva din rezerva aristocratului care nu tolerează contactul apropiat cu nazismul, dintr-o organică aversiune pentru vulgaritate. Mai mult, valoarea gestului e sporită prin refuzul acceptării unui

caun în celebra Academie prusacă pentru artă, care, paralel, exclude scriitorii ca Thomas și Heinrich Mann. În același timp, interzice reeditarea acelor pagini din opera sa, care prin caracterul lor ambiguu pot sluji ca mijloc de propagandă naționalistă. Cărțile pe care le scrie acum au caracter pronunțat apolitic, de genul volumului de aforisme *Blätter und Steine* (Foi și pietre). E cazul să remarcăm aici în apolitism o formă latentă de protest. Curînd însă revolta devine activă. În anul 1939 publică o capodoperă: *Auf den Marmorklippen* (Pe falezile de marmoră), anunțînd noul său destin spiritual, drumul de răscruce care lasă în urmă idealuri vechi reliefate în pagini despre război, eroism sau naționalism naiv de nuanță conservatoare. Pe falezile de marmoră, una din cărțile neobișnuite ale secolului, surprinde fețele hidoase ale regimului totalitar nazist, forțele de întunecate și terenul anarhismului care fermentează și produce un univers apăsător, total dezintegrant. Figurile cifrate din carte îi vizează pe Göring, Hitler și Goebbels. Deși caracterul grandioasei ficțiuni e inteligent învăluit, sensurile și subtextele ei sînt imediat înțelese de numeroși cititori, care văd în ea o operă literară de rezistență. Editorul cărții e supus represaliilor, dar autorul e lăsat deocamdată în pace, grație desigur prestigiului său mondial. Gînduri și reflexii din ficțiunea sa alegorică *Pe falezile de marmoră*, revin, în ipostaze diferite în *Jurnalul Gärten und Strassen* (Grădini și drumuri) din 1942.

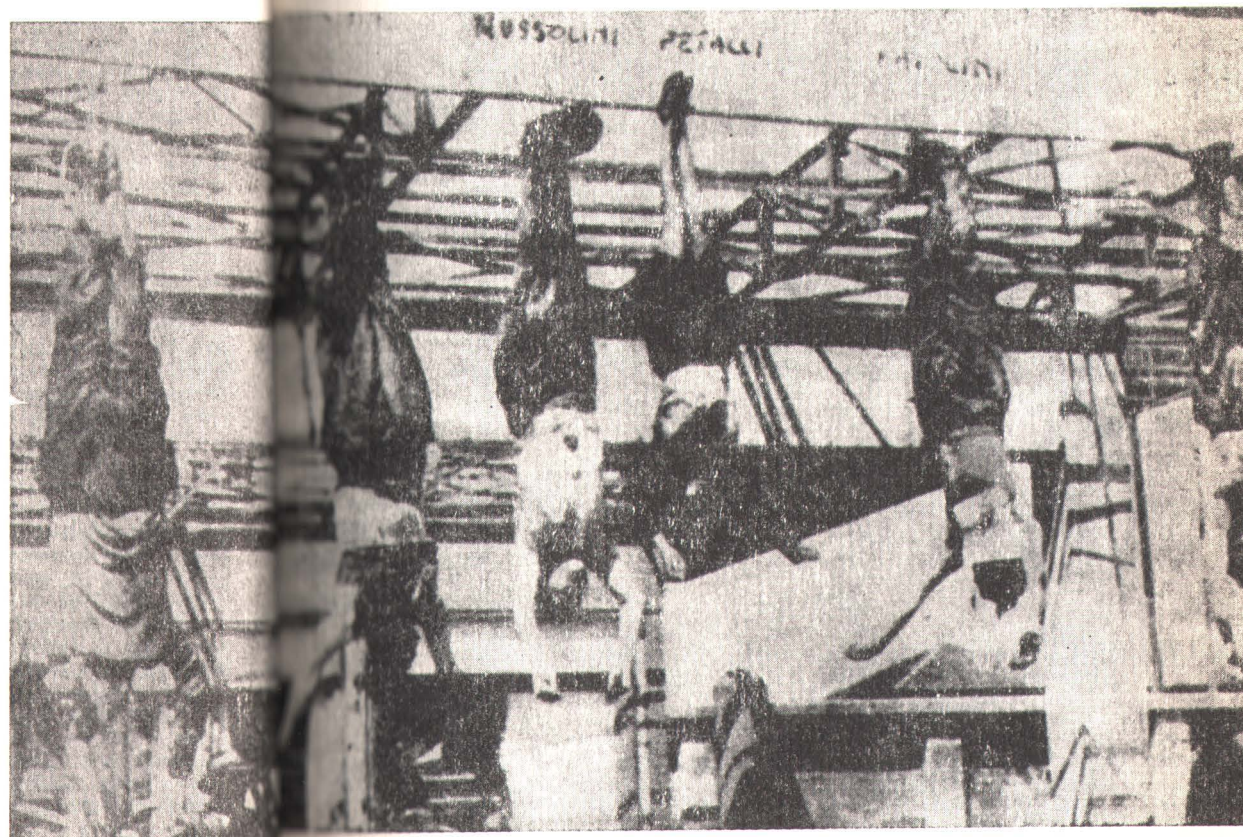
Anii care urmează aduc numeroase evenimente întunecate, contribuind la o și mai adîncă reprofilare a gîndirii și viziunii lui Jünger, aflat acum la o totală distanțare de teoriile sale asupra războiului tehnic și a « muncitorului » ca expresie a lumii depersonalizate. După ce e chemat să îmbrace iar uniforma militară, deține o funcție importantă în cadrul comandamentului din Franța. Aici, unde se remarcă printr-o ținută umană exemplară, începe elaborarea unei scrieri ilegale *Der Friede*, care, în eventualitatea răsturnării regimului nazist, urma să fie adresată Germaniei și în special tineretului lumii. Manifestul, după ce e multiplicat, circulează pe ascuns, mal cu seamă în rîndurile acelor ofițeri din Franța, viitori participanți la puciul de la 20 Iulie 1944. Jünger trăiește curînd o mare tragedie personală: fiul său, exprimîndu-se în termeni ireverențioși la adresa lui Hitler, e denunțat și condamnat la moarte; comutîndu-i-se sentința, piere în luptele de la Carrara. Urmează executarea unor prieteni și protectori, printre care și generalul Stülpnagel, măcelărit bestial de sumbrii slujbași ai Gestapoului. Jünger însuși e rechemat din rîndurile Wehrmacht-ului și declarat nedemn să poarte uniforma de colonel. . .

Prezența sa în Franța, în condiții desigur jenante pentru un intelectual de rasă lui Jünger, el însuși scriitor apropiat de gîndirea și rafinamentul francez, își găsește ecoul imediat în cele două volume *Die Strahlungen* (Iradiații), anunțate de *Gärten und Strassen* și întregite după 1945 cu *Jahre der Okupation*. Acest grup de jurnale constituie expresia noulor sale itinerarii spirituale, avatarurile și tragicele experiențe trăite între anii 1939—1948, într-un cuvînt, mărturia unui destin pus la încercare de evenimentele de după venirea lui Hitler la putere. Privit în ansamblu, jurnalul este o carte a viziunilor și profetizărilor; în detaliile sale consemnează aversiunea față de șeful nazismului și condamnă uciderile în masă, existența lagărelor, teroarea etc. Paginile sale, de o densitate de idei aproape fără precedent, conțin numeroase referiri la cărți rare și manuscrise, evocă un șir de personalități artistice ale Franței contemporane, de care îl legau prietenii trainice. Întîlnim permanent reflexii asupra visului, interferat deseori cu realitatea. Aproape fiecare rînd îndeamnă la meditație asupra limbii și culturii, asupra visului și morții. Aici, ca în toate scrierile lui Jünger, e pronunțată tendința de a cristaliza observațiile asupra vieții și de a le pune în strînsă interdependență cu istoria, astronomia, entomologia, teologia etc. *Iradiațiile* marchează punctul de gîndire opus celui din jurnalul de debut, *În furtună* de

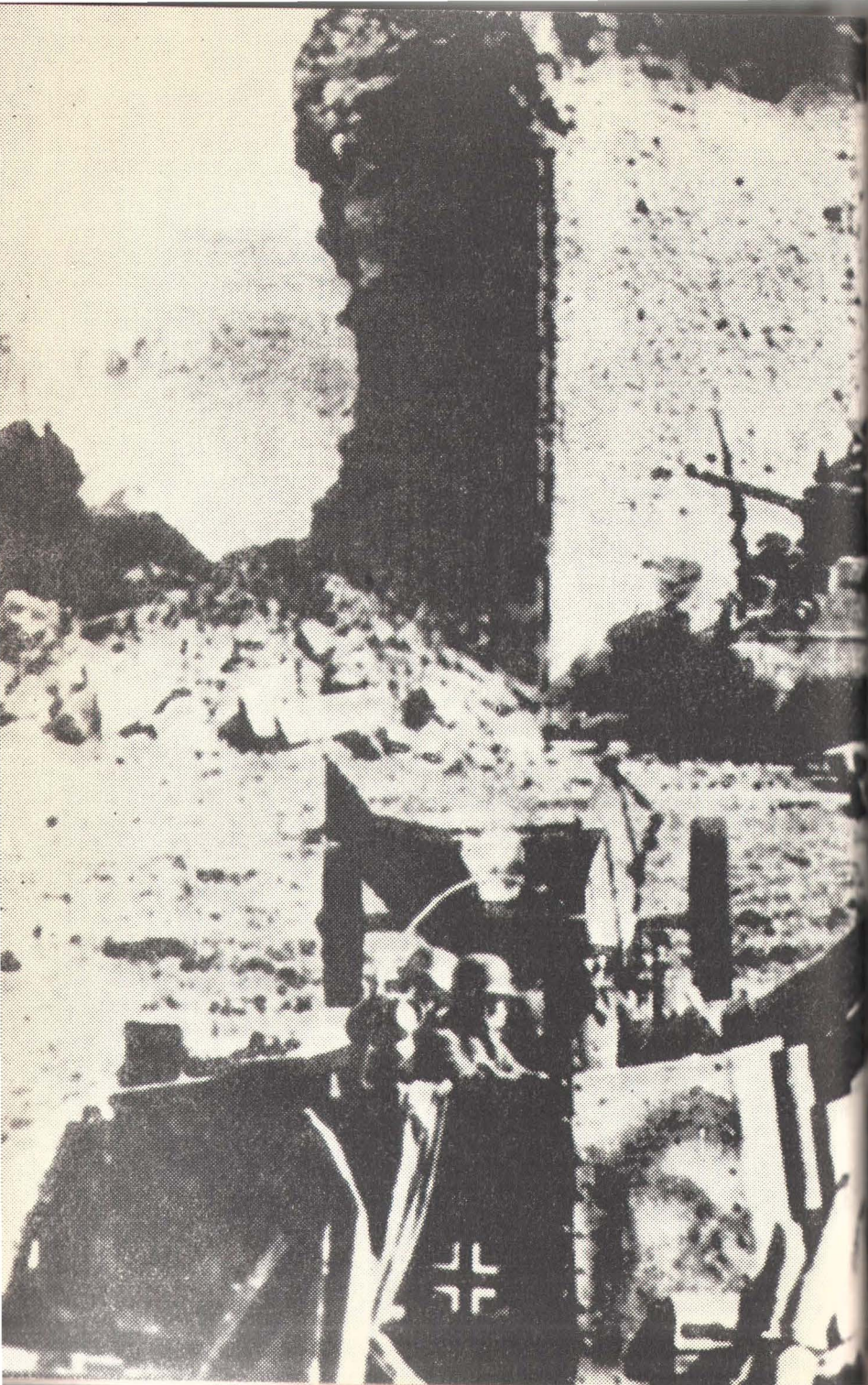
oșel: în locul estetizării eroicului, a ținutei soldatului și a gânditorului conservator, se reliefează poziția umanistului european, ajuns la o profundă înțelepciune a vieții. Anumite lecturi adâncite (din *Vechiul Testament* și din scrierile catolicului Léon Bloy) lasă urme în felul lui Jünger de a judeca viața, surprinsă dintr-un unghi sceptic sau melancolic, redescoperirea religiei spunându-și și ea cuvântul («A fi evlavios înseamnă să fi atins de miracolul universului»). Stilul său, maturizat încă în *Abenteuerliche Herz* (Inima aventuroasă), deci din 1929, e considerat de istoria literară drept realist-magic. Pregața și desăvârșita sa eleganță rămân tot timpul la același nivel în creațiile ulterioare: *Heliopolis*, *Gläserne Bienen*, sau în recentul jurnal *Subtile Jagden*, care conjugă date științifice cu altele de natură strict biografică. Dintre toate operele lui Jünger, *Iradiațiile* par să fie cea mai îndrăgită de cititor.

PETRE STOICA

Italia, orașul Camocete, de două ori ocupat de nemți ►►



Piazzale Loreto, la Milano, 28 aprilie 1945: ►
Mussolini spânzurat de partizani



RENÉ CHAR:

I

Brutarul nici n-apucase să deschidă obloanele de fier ale prăvăliei când satul fusese luat cu asalt, redus la tăcere, hipnotizat, pus în imposibilitate ca cineva să se mai clinească din el. Două companii de S.S.-iști și un detașament de milițieni îl țineau sub botul căscat al mitralierelor și mortierelor. Atunci a început marea încercare.

Locuitorii au fost azvîrlîți din case și somați să se adune în piața din centrul satului. Cheile trebuiau să le lase în porți. Un bătrîn, cam surd, care nu respectase destul de repede ordinul, își văzu cei patru pereți și acoperișul grajdului făcuți fărîme din cauza unei bombe. Mă trezisem de patru ore. Marcelle venise la fereastra mea și mă vestise în șoaptă despre alarmă. Am înțeles imediat că era inutil să încerc să străbat cordonul de supraveghere și să fug în cîmpie. Am schimbat în grabă locuința. Casa nelocuită unde m-am refugiat permitea în ultimă instanță, o rezistență armată eficace. Puteam să urmăresc de lîngă fereastră — după perdelele îngălbenite — dute-vino-ul nervos al ocupanților. Nici unul din ai mei nu era în sat. Gîndul ăsta îmi dădea curaj. La cîțiva kilometri de acolo, ei o să urmeze ordinele mele și o să stea ascunși. Auzeam cum cineva era bătut și înjurat. S.S.-iștii surprinseseră un tînăr zidar care se dusesse să ridice niște colete. Spaima lui a făcut să fie torturat. O voce se apleca urlînd deasupra corpului tumefiat: « Unde este? Condu-ne la el ! » și urma tăcerea. Ploua cu lovituri de picior și paturi de pușcă. O furie nesăbuită mă cuprinsese, îmi alungă neliniștea. Mîinile transmiteau armei sudoarea lor crispată, exalta forța ei reținută. Calculam că nenorocitul o să tacă încă cinci minute, apoi, fatal, o să vorbească. Mi-era rușine că îi doream moartea înaintea acestei scadențe. Atunci apărură — țîșnind din fiecare stradă — gloata femeilor, copiilor, bătrînilor, care se duceau la locul unde li se indicase să se adune, după un *plan concertat*. Se grăbeau fără grabă, șiroind literalmente peste S.S.-iști, paralizîndu-i « cu deplină bună credință ». Zidarul fu lăsat în pace, crezîndu-se că murise. Furioasă, patrula își făcu drum prin mulțime și plecă mai departe. Acum, cu o prudență infinită, ochi neliniștiți și buni priveau în direcția unde mă aflam, străbăteau ca o țîșnătură de lumină prin fereastra mea. M-am descoperit pe jumătate și un suris se desprinsese de pe paloarea mea. Eram legat de aceste ființe prin mii de fire trainice din care nici unul nu trebuia să se rupă.

În ziua aceea, am iubit sălbatic pe aproapele meu, dincolo de orice sacrificiu.

Ingrozitoare zi ! Am asistat la o depărtare doar de câțiva centimetri, la executarea lui B. Nu trebuia decât să apăs pe trăgaciul puștii mitraliere și putea să fie scăpat. Nu aflam pe înălțimile care domină Cereste, cu arme bune și cel puțin egali în număr cu S.S.-iștii. Nu știau că sîntem acolo. Ochilor care implorau pretutindeni în jur semnalul pentru deschiderea focului, le-am răspuns « nu » din cap. . Soarele de iunie îmi strecura un frig polar în oase.

A căzut ca și cum nu vedea pe călăii lui și atât de ușor mi s-a părut că cea mai slabă adiere a vîntului ar fi putut să-l înalțe de pe pămînt.

N-am dat semnalul pentru că satul trebuia cruțat *cu orice preț*. Ce este un sat? Un sat aidoma cu un altul? Poate el, să fi înțeles asta, în ultima lui clipă?

Un filele lui Hypnos — 1942.

PHILIPPE SOUPAULT :

Octombrie 1945

În sfîrșit, mă desmeticesc. Încep să văd limpede și să compar. Pot să mă gîndesc să notez ce mă uimește, ce mă întristează sau mă bucură. Totuși, știu prea bine că sînt încă o fantomă și pentru prima oară în viața mea înțeleg de ce nălucile șovăie atât de mult să se întoarcă pe pămînt. Vreau numai să scriu ce observ, la întîmplare, după reîncarnarea mea, fără să vreau să trag concluzii.

Parisul mi s-a părut, la prima vedere, la fel de tandru și frumos ca odinioară, intact fizicește. Numai cîteva zgîrieturi de gloanțe. Mici plăci de marmură în amintirea celor morți pentru eliberare au înlocuit de pe acum petele de sînge.

Numai eu și foarte puțini citim plăcile; unele sînt înconjurate cu flori, cu o atenție și emoție care nu-și pierde din intensitate.

Totuși Parisul nu uită. Dar nu este obișnuit cu eroismul lui.

Toamna este glorioasă ca amintirea unei epoei. Dar așteptăm frigul, ofensiva iernii.

Prăvăliile sînt aceleași ca odinioară, dacă le privești doar în trecere. Ești îndemnat să crezi că nimic nu s-a schimbat de atîția ani: aceleași denumiri, același gust în aranjarea mărfurilor, aceleași subtilități. Totuși trecătorii par că nu vor să admire. S-ar crede că se tem să nu se înșele. Este adevărat că feeriile acestor toamne prea blînde par de asemenea să-i lase nepăsători.

Mă uimesc florăriile, cele mari, magazinele de lux ca și vînzătoarele care își plimbă coșurile pe trotuare. Chiar florăresele foarte grăbite își oferă buchete admirabile. Uitasem dragostea pe care Parisul o poartă florilor. Niciodată nu mi s-a părut atât de intensă. Și este o impresie încîntătoare.

Îi privesc pe parizieni. Nu-i recunosc. Îi observ prietenos. Nu reușesc să-i văd clar. Mi se pare că vederea mi-e cam slabă. Bărbații — și mai mult femeile — sînt înconjurați de o ceață. Aștept înainte de a-i deosebi. Mă las înconjurat

de o mulțime de oameni ale căror priviri nu le înțeleg. Mă tem neîncetat că am să-i insult dacă risc să formulez o observație.

Mi se vorbește mereu de anii îngrozitori. Și ascult cu neliniște istorisirile celor care își amintesc. Despre viitor se pomenește puțin. Se trăiește de azi pe mâine.

Parisul este mai puțin primitiv, mai puțin surprinzător, totdeauna la fel de frumos. Azi dimineață, înaintea palatului Chaillot lumina te mîngîia cu o blîndețe pe care o uitasem și după amiază pe Champs-Élysées era mai diafană.

Cafenelele de pe Montparnasse sau Champs-Élysées (toate cafenelele în general) sînt aproape goale. Cîteva fantome ca mine sau cîteva călători oboșiți se mai află pe terase.

Toată ziua îngrămădeală la intrările în metrou. Dar mai multă disciplină ca odinioară și mai multă resemnare. Observ că oamenii care au depășit șazeeci de ani (bărbați și femei) sînt mai oboșiți, se resimt mai mult ca cei tineri, așa cum e de altminteri în firea lucrurilor. În ochii celor mai vîrstnici nu sînt licăriri de speranță.

Noiembrie

În metrou, la restaurant, sau la prieteni, ascultîndu-i pe unii și pe alții cu o curiozitate niciodată potolită, m-am convins că o parte din parizieni (nu știu dacă cei mai mulți) doresc înainte de orice o ordine oarecare și un guvern hotărît să dea de lucru, să amelioreze situația, să accelereze această ameliorare. O altă parte a nădăduit într-o revoluție și mai crede în ea. Aceștia gîndesc că anii de suferință și de neliniște nu trebuie să fi fost trăiți atît de dureros în zadar. Vor ca « asta să se schimbe », vor din răspuțeri, chiar dacă își vor sacrifica obiceiurile și comoditățile.

Ceilalți, cei care doresc ordinea, încă speră că își vor regăsi confortul, traiul ușor din trecut. Se tem de o revoluție și chiar de o evoluție. Mă gîndesc că mai există o altă parte, care se lasă la voia întîmplării, n-au nici o părere, trăiesc de azi pe mâine și care așteaptă cu puțină teamă, dar nu vor să se gîndească la ce o să se întîmple mâine. E « mlaștina ». Poate — n-o doresc — sînt cei mai mulți. Am auzit în metrou discuția — feroce antisemită — dintre doi tineri — cam de soiul vînzătorului de ziare regaliste dinainte de război. Am vrut să-i întreb să argumenteze de ce vorbesc așa. N-am avut prilejul — mi se spune că există — să iau contact cu cei din opoziție care nu îndrăznesc să-și spună numele, vichiniști incorigibili, naziști neconvertiți, petainiști care n-au învățat nimic, colaboraționiști.

Zi friguroasă, dar de o frumusețe care e emoționantă. Nu-mi amintesc ca Parisul să fi fost vreodată atît de frumos în luna noiembrie.

Trecătorii se plimbă agale, dar nu par să admire acest sfîrșit de toamnă. E duminică și se plimbă ca în fiecare duminică. Se nelinișteau puțin (nu mult) din cauza crizei politice și a hotărîrilor generalului de Gaulle.

Ziarele anunță manifestații studențești. Dar nici pe Montparnasse nici pe bulevardul Saint Germain, nici pe Saint Augustin, nici la Auteil — cînd am trecut pe acolo — n-am observat nici o agitație sau cea mai neînsemnată manifestare.

Din « Jurnalul unei fantome » — 1946.

În românește de A. B.

Un « Feldwebel » făcut prizonier în Place de l'Opera ▼



M e m o r i i

Seara, Leclerc îmi face bilanțul luptelor din interiorul Parisului. Predarea tuturor punctelor de sprijin germane, este, în clipa de față, un lucru împlinit. Așa-zisul bloc «al Luxemburgului», care îngloba palatul, Școala de mine și liceul Montaigne, cel din piața Republicii, organizat în cazarma Prințului Eugen și completat cu centrala telefonică din strada Arhivelor, sînt ultimele care au încetat focul. În timpul zilei, trupele noastre au făcut 14800 de prizonieri. 3 200 de germani au murit, fără a-i socoti pe cei — o mie, cel puțin — pe care partizanii, ei singuri, i-au ucis în zilele precedente. Pierderile Diviziei a 2-a blindate se ridică la 28 ofițeri și 600 soldați. Cît despre forțele din interior, profesorul Pasteur Vallery-Darot, care a luat în sarcina sa serviciul sănătății, evaluează la 2500 oameni omorîți sau răniți, pierderile pe care le-au avut în luptele ultimelor șase zile. În afară de asta, au căzut mai mult de 1000 de civili.

Leclerc îmi arată că la nord de Paris presiunea inamicului continuă să se facă simțită. La Saint-Denis, la Villette, elemente au refuzat să depună armele, susținînd că nu sînt sub ordinele lui Choltitz. O parte din Divizia a 47-a germană este pe cale de a se instala la Bourget și la Montmorency, fără îndoială pentru a acoperi coloanele care bat în retragere mai spre nord. Adversarul împinge unele vîrfuri pînă la intrările în capitală. Generalul Gerow, comandantul Corpului 5 de armată american, de care Divizia a 2-a blindată continuă să depindă în vederea unor operațiuni, i-a dat misiunea de a lua contact cu pozițiile germane pentru a le ataca.

Totuși, eu sînt — mai mult ca oricînd — hotărît să urmez, mîine, itinerariul: Etoile-Notre-Dame, dînd întîlnire poporului pe acest traseu, și înțeleg ca Divizia a 2-a blindată să participe la ceremonie. Fără îndoială manifestația va com-



Generalul de Gaule la Carlton Gardens, unde era instalat cartierul general al Franței Libere.

porta unele riscuri. Dar merită. De altfel, mi se pare foarte puțin probabil ca ariergărzile germane, transformându-se brusc în avangărzi, să pornească spre centrul Parisului a cărei garnizoană este, în clipa de față, prizonieră în întregime. În orice caz, trebuiesc luate unele măsuri de prevedere.

Mă înțeleg cu Leclerc ca o grupă tactică, sub comanda lui Rumiantzoff, să fie adusă, încă de dimineață, pe ascuns spre Le Bourget și să îngrămădească unitățile forțelor din interior care hărțuiesc în această parte. În timpul defi-

lării, restul Diviziei va fi fragmentat în alte trei grupe care vor fi în stare de alarmă, respectiv la Arcul de Triumf, la Rond-Point des Champs-Élysées și în fața Bazilicei, și care, dacă va fi nevoie, vor atinge punctele dorite. Leclerc însuși, mergînd în urma mea, va rămîne în legătură neîntreruptă cu diversele sale elemente. Deoarece comandamentul aliat n-a socotit de cuviință să stabilească nici cea mai slabă legătură cu mine, îl însărcinez pe Leclerc să-i facă cunoscut dispozițiile pe care le-am luat. Acest comandament are, de altfel, toate mijloacele necesare pentru a compensa, la nevoie, rezerva momentană a unei părți a Diviziei franceze. În caz că i-ar fi venit dispoziții contrare din partea aliaților, Leclerc va trebui deci să răspundă că-și menține dispozitivul, conform ordinelor generalului De Gaulle.

Dimineața de sîmbătă 26 august nu aduce nimic de natură a modifica planul meu. Desigur sînt avertizat că Gerow îl somează pe Leclerc să se țină și să țină trupele sale în afara manifestației. Generalul american îmi trimite chiar un ofițer pentru a mă preveni direct. Bine înțeles, nu țin cont de asta, nu fără a nota că într-o asemenea zi, într-un asemenea loc, o asemenea atitudine, care desigur n-a fost luată fără instrucțiuni primite de sus, dovedește lipsă de înțelegere. Trebuie să spun că, în afară de acest incident la fel de deșart pe cît de neplăcut, aliații noștri nu țin deloc să se amestece în treburile capitalei. Generalul Koenig care preia funcțiunile de guvernator militar, post în care l-am numit la 21 august, prefectul Senei, prefectul de poliție nu vor avea de indicat nici cea mai mică tentativă de încălcare. Nici o trupă americană nu staționează în Paris, iar elementele care au făcut de pază în Place d'Italie și gara Lyon s-au retras imediat. Dacă n-ar fi prezența reporterilor și fotografiilor, aliații n-ar lua de loc parte la defilarea care se va desfășura. Pe parcurs, nu vor fi decît francezi.

Dar vor fi mulți. Încă din ajun, postul de radio, pe care Jean Guigubert, Pierre Crenesse și echipa lor se străduiesc să-l pună în stare de funcționare, anunță ceremonia. În cursul dimineții, mi se raportează că din toate părțile orașului și din împrejurimi, în acest Paris care nu mai are metrou, nici autobuze, nici mașini, nenumărați pietoni sînt în marș. La orele 3 după amiază, sînt prezent la Arcul de Triumf. Parodi și Le Troquer, membri ai guvernului, Bidauld și Consiliul Național al Rezistenței, Tollet și Comitetul parizian de eliberare, generalii: Juin, Koenig, Leclerc, O'Arguelieu, Valin, Bloch-Dasault, prefectii: Flouret și Luizet, delegatul militar Chaban-Delmas, numeroși șefi și combatanți ai forțelor din interior, se află în apropierea mormîntului. Salut Regimentul Tchad, așezat în linie de bătaie în fața Arcului și ai cărui ofițeri și soldați, în picioare în mașinile lor, mă privesc cum trec prin fața lor, la Etoile, ca pe un vis care se realizează. Eu aprind din nou flacăra. Din ziua de 14 iunie 1940, nimeni n-a putut s-o facă decît în prezența cotropitorilor. Apoi, ies de sub

boltă și cobor. Cei prezenți se dau la o parte. În fața mea, se deschid Champs-Élysées !

Ah ! Ce mare de capete ! O mulțime imensă e îngrămădită de o parte și de alta a șoselei. Poate două milioane de suflete. Chiar și acoperișurile sînt negre de oameni. La toate ferestrele se îngrămădesc grupuri compacte, la cealaltă cu drapelele. Ciorchinii omenești sînt agățați de scări, de stîlpi, de felinare. De parte, cît văd cu ochii, nu e decît o hulă vie de capete, în lumina soarelui, sub tricolor.

Mă duc pe jos. Nu e o zi de trecere în revistă cu arme strălucitoare și sunet de fanfare. Astăzi, e vorba de a reda propriei sale conștiințe, prin spectacolul bucuriei și dovada libertății sale, un popor care ieri a fost strivit prin înfrîngere și spulberat prin servitute. Odată ce fiecare ins din cîți sînt de față l-a ales, în inima sa, pe Charles de Gaulle ca refugiu al durerii sale și ca simbol al speranței sale, să-l vadă, așadar, familiar și fratern, iar în vederea aceasta să strălucească unitatea națională. Este drept că ofițerii de stat major se întrebă dacă năvala unor blindate dușmane sau trecerea unei escadrole aruncînd bombe sau mitraliind pămîntul nu vor decima această masă, provocînd panica în rîndurile ei. Dar eu, în seara aceasta, cred în soarta Franței. E adevărat că serviciul de ordine se teme că nu va putea să stăvilească valurile de oameni. Dar eu cred, din contra, că se vor disciplina. E adevărat că la suita tovarășilor care au calitatea de a mă urma se alătură, în mod nepermis, figuranți de prisos. Dar lumea nu se uită la ei. În fine, e adevărat că eu însumi nu am înfățișarea, nici dorința, atitudinea și gesturile care ar putea să măgulească asistența. Dar sînt sigur că ea nici nu le așteaptă.

Trec deci, mișcat, și liniștit, prin mijlocul bucuriei de nedescris a mulțimii, sub tunetul vocilor care fac să răsunе numele meu, încercînd treptat să-mi așez privirile pe fiecare val al acestui flux pentru ca vederea tuturor să-mi umple ochii, înălțînd și coborînd brațele pentru a răspunde la aclamații. În acest moment, se petrece unul din acele miracole ale conștiinței naționale, unul din acele gesturi ale Franței care uneori, de-a lungul secolelor, vin să ilumineze Istoria noastră. În această comunitate, care nu e decît o singură gîndire, un singur elan, un singur strigăt, deosebiri se șterg, indivizii dispar. Nenumărați francezi, de care mă apropii pe rînd, la Etoile, la Rond-Point, la Concorde, la Hôtel de Ville, în piața din fața Catedralei, dacă ați ști cît de mult vă asemenați între voi ! Voi, copii atît de palizi ! care tropăiți și chiuiți de bucurie; voi, femei purtătoare ale-atîtor chinuri, care mă întîmpinați cu urale și cu zîmbete; voi bărbați inundați de o mîndrie mult timp uitată, care-mi strigați mulțumirea voastră; voi, bătrîni care mă cinstiți cu lacrimile voastre; ah ! cît de mult vă asemenați între voi ! Iar eu, în inima acestei dezlănțuiri, eu simt că îndeplinesc

o misiune care întrece cu mult persoana mea, că sînt un instrument al destinului.

.....

Cu fiecare pas pe care-l fac pe cea mai ilustră axă a lumii, mi se pare că gloriile trecutului se adaugă la aceea de astăzi. Sub Arc, în onoarea noastră, flacăra se înalță voioasă. Această șosea, pe care armata biruitoare a urmat-o acum douăzeci și cinci de ani, se deschide radioasă înaintea noastră. Pe pedestalul său, Clemanceau, pe care-l salut trecînd, parc-ar vrea să se smulgă din piatră pentru a ni se alătura. Castanii de pe Champs-Élysées, la care visa Puilul de vultur prizonier și care au văzut de-a lungul atîtor decenii, desfășurîndu-se grațiile și prestigiul Franței se oferă ca vesele estrade miilor de spectatori. Tuileriile, care au cuprins maiestatea Statului sub doi împărați și două regalități, Concorde și Caruselul care au asistat la dezlănțuirea entuziasmului revoluționar și la trecerea în revistă a regimentelor biruitoare; străzile și podurile ce poartă numele bătăliilor cîștigate; pe celălalt mal al Senei, Invalizii dorm scînteind încă de splendoarea Regelui-Soare; mormînt al lui Turenne, Napoleon, Foch; Institutul, pe care l-au onorat atîtea spirite ilustre, sînt martorii binevoitori ai fluviului uman care curge pe lîngă ele. Iată că la rîndul lor: Luvrul, unde continuitatea regilor a reușit să zidească Franța; pe soclul lor, statuile Ioanei d'Arc și Henric IV; palatul lui Ludovic cel Sfînt, a cărui sărbătoare a fost chiar ieri; Notre-Dame, rugăciunea Parisului, și la Cité, leagănul ei, participă la eveniment. Istoria, adunată în aceste pietre și-n aceste piețe, s-ar spune că ne surîde.

Dar totodată ne avertizează. Această Cité a fost Lutetia, subjugată de legiunile lui Cezar, apoi Parisul, pe care numai rugăciunea Genevievei l-a putut salva de para și sabia lui Attila. Sfîntul Ludovic, cruciat părăsit, a murit în nisipurile Africii. La poarta Saint-Honoré, Ioana d'Arc a fost respinsă de Orașul pe care abia-l redase Franței. Nu departe de-aici, Henric IV a căzut victimă a unei uri fanatice. Revolta Baricadelor, masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu, atentatele Frondei, torentul furios de la 10 august, au înșîngerat zidurile Luvrului. La Concorde, s-au rostogolit în țărîină capetele regelui și reginei Franței. Tuileriile au văzut naufragiul vechii monarhii, plecarea în exil a lui Carol X și Ludovic-Filip, disperarea Împărătesei, pentru a fi pînă la urmă prefăcute în cenușă, ca și vechiul Hotel de Ville. De cîte ori palatul Bourbon n-a fost teatrul unor dezastruoase învîlmășeli! De patru ori, în decursul a două vieți, Champs-Élysées au îndurat insulta cotropitorilor defilînd în sunetul unor fanfare odioase. Dacă în seara asta Parisul strălucește de toate mărețiile Franței, el învață totodată din pilda unor zile întunecate.

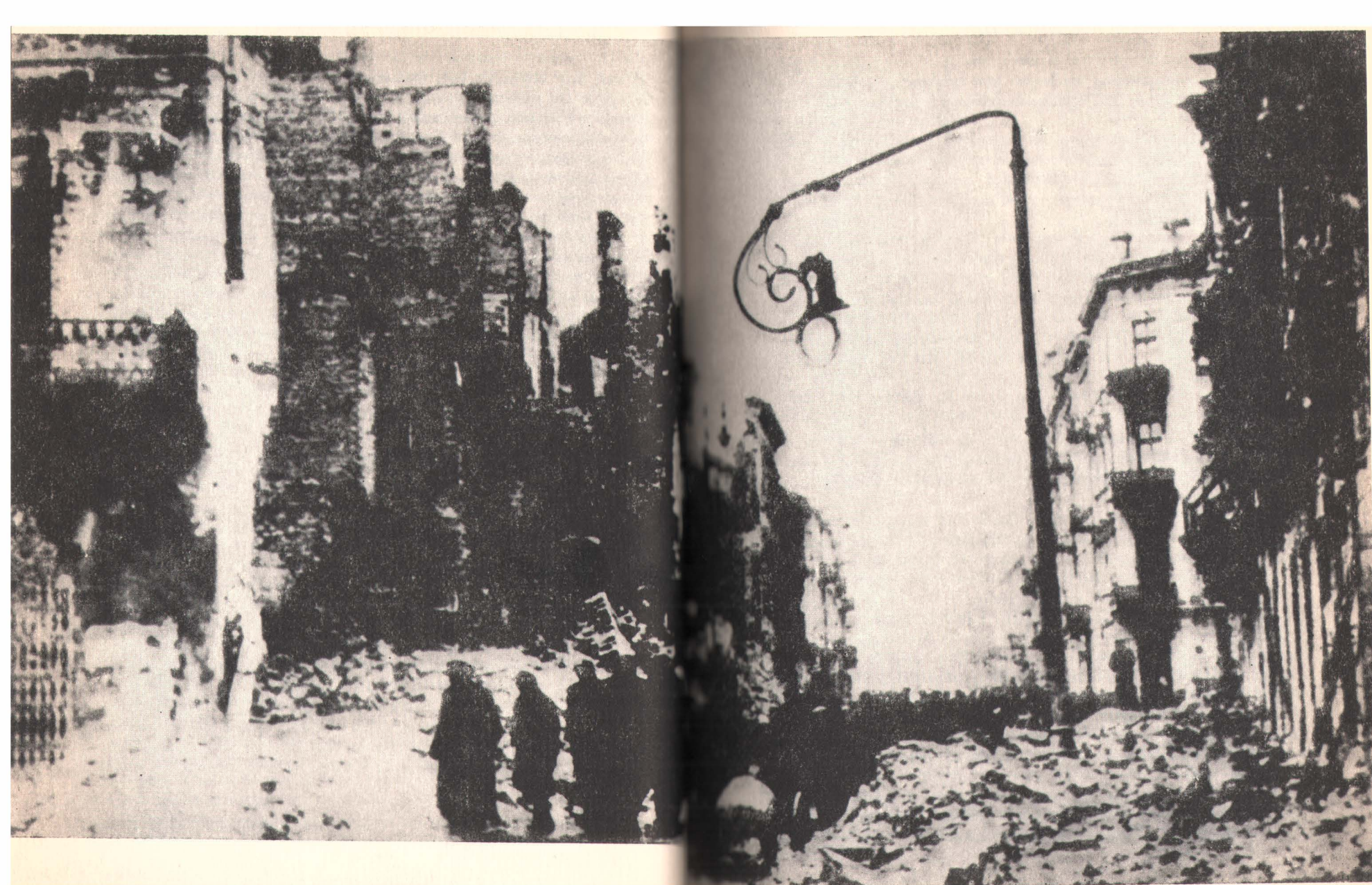
Pe la orele 4 și jumătate, ajung, așa cum era prevăzut, la intrarea în Notre-Dame. Adineaori, pe strada Rivoli, urcasem în mașină și, după o scurtă oprire

pe peronul Primăriei, iată-mă în piața Catedralei. Cardinalul-arhiepiscop nu mă va primi pe pragul basilicei. Nu pentru că n-ar fi dorit. Dar noua conducere l-a rugat să se abțină. De fapt, monseniorul Suhard a socotit, acum patru luni, că trebuie să-l primească aici, cu toată solemnitatea pe mareșalul Pétain. Când acesta a trecut prin Parisul ocupat de nemți, apoi, luna trecută, a socotit că trebuie să conducă serviciul funebru pe care Vichy-ul l-a organizat după moartea lui Philippe Herriot. Datorită acestui fapt, mulți oameni din Rezistență s-ar indigna la ideea că prelatul ar putea, astăzi, să-l introducă în catedrală pe generalul de Gaulle. În ce mă privește, știind că Biserica se consideră obligată să accepte «ordinea stabilită», știind totodată că pietatea și caritatea cardinalului sînt în așa măsură în afară de orice discuție, încît lasă foarte puțin loc în sufletul său aprecierilor față de tot ce e temporal, aș fi vrut să nu țin seama de acestea. Dar starea de spirit încordată a multor combatanți a doua zi după bătălie, precum și voința mea de a evita orice manifestație neplăcută pentru monseniorul Suhard, m-au făcut să fiu de acord cu delegații mei care l-au rugat să rămînă la episcopat în timpul ceremoniei. Ceea ce avea să se petreacă mi-a întărit convingerea că această măsură era binevenită.

În clipa cînd cobor din mașină, în piață izbucnesc împușcături. Apoi, imediat, o salvă întreagă. Toți cei care au arme încep să tragă pe întrecute. Se iau ca țintă acoperișurile, la întîmplare. Soldații din armata din interior fac să răsunе puștile lor, din toate părțile. Dar zăresc chiar cîțiva vechi soldați din detașamentul Diviziei a 2-a blindată, în poziție de tragere aproape de intrare, ciururînd cu gloanțe turnurile catedralei. Îmi dau seama imediat că aici e vorba de unul din acele schimburi de focuri pe care emoția le declanșează uneori în rîndurile trupelor enervate cu ocazia unui incident fortuit sau provocat. În ce mă privește, ceea ce contează mai mult este să nu cedez vîrtejului. Intru deci în catedrală. Lipsind curentul electric, orgele sînt mute. Din contra, împușcăturile răsună înăuntru. În timp ce mă îndrept spre strană, asistența, mai mult sau mai puțin aplecată, mă primește cu aclamații. Iau loc, avînd în spatele meu pe cei doi miniștri: Le Troquer și Parodi. Canonicii sînt în scaunele lor. Protopopul, monseniorul Brot, se apropie pentru a-mi transmite salutul, regretele și protestul cardinalului. Îl însărcinez să exprime Eminenței Sale respectul meu în ce privește religia, dorința mea de reconciliere din punct de vedere național și intenția mea de a-l primi curînd.

Liturghia începe. A fost ea oare vreodată cîntată cu mai multă ardoare? În timpul acesta, focurile nu încetează. Cîțiva inși, dornici să se distreze, postați în galeriile superioare, întretin împușcăturile. Nici un glonț nu țiuie pe la urechile mele. Dar proiectilele, îndreptate spre boltă, smulg bucăți din zid, ricoșează, cad pe jos.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ



TUDOR ARGHEZI

Baroane

Ce semet erai odinioară, dragul meu, de n-ai mai fi fost. Și ce mojiclă ce mitocan ! ce bătăran ! nu te mai recunosc. Parcă în hainele tale a intrat alt om și parcă celălalt a plecat în pielea goală, pe undeva, prin ceruri ori în iad.

Botul nu-ți mai e așa de gros, fălcile ți-s mai puțin dolofane și ai început, Doamne ! să și surîzi cu buzele alea groase, șterse de unsoare. Ceafa ți s-a mai tras, gușa s-a mai moderat, burta caută un relief mai apropiat de spinare. Nici părțile de dindărăt nu mai sînt atît de expresiv dominante, dedesubtul croielii scurte.

Cred că nu mai iei dimineața patru cafele cu lapte, o halcă de șuncă și opt prăjituri, cu care ți-ai pus din nou în funcțiune intestinul gros, anemiatic de răbdări prăjite. Te umpluseși bine, pînă la rîgîială. Ți-aduci aminte ce sfrijit erai pe cînd erai sărac și cum ne pălmuia căutătura ta ațîțată după ce te-ai procopsit. Îndopat cu bunurile mele, nu-ți mai dam de nas și ți s-a părut că eram pus pe lume ca să slujesc mădulele tale, burții, gușii, sacului și dășagilor tăi : ăsta era rostul meu, a trebuit să-l aflu de la tine, flămîndule, roșcovanule, boboșatule, umflatule.

Mi-ai împutit salteaua pe care te-am culcat, mi-ai murdărit apa din care ai băut și cu care te-ai spălat. Picioarele tale se scăldau în Olt, și mirosea pînă la Calafat, nobilă spurcăciune !

I-auzi ! Vrea să-mi fie stăpîn și să slugăresc la mațele lui, eu care nu m-am băgat rîndaș nici la boierul meu. Vrea trei părți și din văzduhul meu, ca să răsuflă în răcoarea mea numai el. Lasă-mă să-mi aleg stăpînul pe care-l vreau eu, dacă trebuie să mă robesc, nu să mă ia la jug și bici, înșfăcat de ceafă, cine pofteste.

Uită-te, mă, la mine ! Baroane ! Să ne desfacem hîrtille amîndoi, eu zapisul și hrisoavele mele, scrise pe cojoc, și tu zdrențele tale. Scrie pe ale tale Radu ? Nu scrie ! . . Scrie Ștefan ? Nu scrie ! . . . Scrie Mihai, scrie Vlad, scrie Matei ? Nu ! . . . Păi ce scrie pe cîrpele tale ? Degete șterse de sînge ?

Mi-a ieșit o floare-n grădină, ca o pasăre roșie rotată, cu miezul de aur. Ai prihănit-o. Ți-ai pus labelle pe ea și s-a uscat. Mi-a dat spicul în țarină cît hulubul și mi l-ai rupt. Mi-ai luat poamele din livadă cu carul și te-ai dus cu el. Ți-ai pus pliscul cu zece mii de nări pe stîncă izvoarelor mele, și le-ai sorbit din adînc și le-ai secăt. Mocirlă și bale rămîn după tine în munți și secetă galbenă pustie în șes — și din toate pasările cu graiuri cîntătoare, îmi lași cîrdurile de ciori.

Începi să tremuri acum căzătură. Așa s-a întîmplat cu toți cîți au umblat să-mi fure binele ce mi l-a dat Dumnezeu. Te-ai cam subțiat și învinețit. obrazul ți-a intrat în gură, gulerul ți-a căzut pe gît ca un cerc de puțină uscată. Dacă te mai usuci nițel, o să-ți adune doagele de pe jos. Ce floacă plouată-n capul tău ! ce mustață pleoștită ! ce ochi fleșcăiți ! Parcă ești un șoarice, scos din apă fiartă, de coadă, Baroane. . .

(1943)

Năpîrca

Îmi dai tîrcoale, năpîrcă. Te-aud alunecîndu-mi primprejur, strecurată prin hîrtii. Mi-ai furat o foaie și te-ai dus cu ea, unde nu știu, înfășurată pe unul din ouăle tale. M-ai pîrît, trăitorule din murdărie și pîră, și mi-ai stat în drum, pe furiș, vreme-ndelungată. Ai socotit că nu te-am băgat de seamă — te-am văzut și te văd și acum, cînd mă citești. Despre tine-i vorba, năpîrcă, deschide ochii bine, nu te-ai înșelat, și poți și să ți-i închizi.

Năpîrcă ți-e numele colectiv, omule netrebnic, repetat în fețe multe, de la șarpele spîn la șarpele flocos, de la vierme la rîmă, mușită, larvă

și lîndin. Ce dulce te apropii și ce surîsuri îți dilată gurița ! ție, celui cu ochelari de urechi, care ți-ai făcut un cap de copil idiot la patruzeci de ani, eczematos, zgîit în două lentile de miop. Ce dulce și ce cald ești, cînd vrei să minți, și ce plină ți-e emoția de admirație și de citate, una din năpîrci.

Celălalt, ai dus ghiozdanu unui învățat, i-ai răbdat scuipatul și piciorul, și adunîndu-i peticele dintr-un ungher, care purtau din ființa lui o ștersătură, le-ai pus în rame de bronz, ca să-i fletezi vanitatea și să afle că și ce arunca din el îți era scump. L-ai hoțit și l-ai tilhărit fără să știe, ai adunat avere și-i mai mulgi și astăzi mormîntul. Tu ai în tine, năpîrcă, mai multe jivine, și dihorul, și hiena, și un păduche. Te aștept să te retez în două cu nuiaua, tăvălit. Citește : șira spinării ți se va rupe cu nuiaua asta. Poți începe să te frămînti de pe acum.

Altul, ai înțeles de unde-ți vine primejdia ticăloșiei și ai vrea să te îngrădești cu măsuri, cu garduri putrede și cu suliți ruginite. Ai vrea să pui la remorca fricii, care te muncește, ca o energie, puterile altora, plictisiți de mișeasca ta stăruință. Te mai mîngiai cu visul că oamenii nu te-au cîntărit și că i-ai mai putea stăpîni cu o teroare meșteșugită. Ai simțit că s-a schimbat ceva?

Timpul te înghesuie și te strînge tot mai tare și te lichidează treptat. Cauți în van să scapi de frînghia lui, care-ți înnoadă coada și-ți curmă gîtlejul. Nu mai e mult și ai să dansezi în văzduh, în luptă cu ștreangul. Ești în convulsia finală : o singură ultimă bucurie nu pot să ți-o iau, că, scuturat în mădulări, vei încerca spasmul fericit al tuturor spînzuraților.

Știu ce spaimă ascunsă te îneacă : te cunosc. Bravura ta de afiș e masca unei puturoase lașități. Ți-o mai cunosc și alții, și călăul care va trage de funie la bătaia a treia de tobă. Îi vezi cum rîd?

Ai vrea și tu, altă năpîrcă, să fugi de pedeapsă, dar n-ai unde scăpa, drumurile ți s-au strîmbat, pămîntul se leagănă și se ridică și te întoarce de unde pleci. O să-ți cerșești patul, blidul și țigarea de la cel la care ai slugărit cu șoapta neagră și cu iscoada, dar care nemaivînd trebuință de ludă, te aruncă înapoi cu ciubota. În ogradă, te așteaptă gîdele liniștit, cu săcurea. El știe cînd ai să pici.

De cînd te rabdă țărîna, vînată năpîrcă, cu capete multe? Te-a lăsat să te umfli, să crești și să te înalți pe spinările celor doborîți de tine. M-ai făcut să te îndur, să te miros, să te aud, să te rabd. Ți-ai pus buclie pe obrazul meu de fecior răstignit.

Ți-a sunat ceasul, năpîrcă. Îl ascuți? A bătut ceasul tău din cimitir.

(1943)

Frigmania și Bovenia¹

Întocmai ca în filmele americane atragem stăruitor atenția cititorului că asemănările întâmplărilor din această cronică cu posibile evenimente contemporane sînt simple coincidențe, cu atît mai mult cu cît faptele sînt scoase dintr-un vechi manuscris din secolul al XIII-lea, găsit în mănăstirea din Grapa² de un foarte erudit profesor. Iată în fond despre ce este vorba:

Pe un continent îndepărtat, existau acum cîteva sute de ani două state, anume Frigmania și Bovenia. Frigmania era o țară puternică, foarte populată, și, *mutatis mutandis*, industrială. Bovenia era o țărișoară vecină aproape fără nici o însemnătate politică. Nenorocirea Boveniei (căci va fi la mijloc o nenorocire) este că, în vreme ce Frigmania avea pășunile cele mai sterpe din lume pentru un popor iubitor de lapte și derivatele lui, Bovenia era acoperită cu o prea frumoasă iarbă. Turmele de boi și vaci ale acestei țări erau vestite, și numele statului nu pare a fi străin de bogăția lui. Pașnica clătinare de cozi a vacilor Boveniei irită în cele din urmă pe vecinii cu vaci slabe. Dar nu s-ar fi întîmplat firește nimic, dacă purtările bovenilor n-ar fi devenit de la o vreme intolerabile. În Bovenia locuiau nouă frigmani spre hotarul Frigmaniei (împinși acolo de frăgezimea pășunilor) și un frigman în capitala Boveniei numită Grapa. Într-o zi, frigmanii din Bovenia observară că bovenii, întorcîndu-se de la cîmp îndărătul vacilor, rîdeau cu prea multă volubilitate. Era hotărît că bovenii își băteau joc de ei. Un boven scuipă în direcția frigmanilor. O vacă bovenă se scutură de muște cu coada și toate muștele zburară și se așezară pe vacile frigmanilor. Provocarea era evidentă. Atunci frigmanii din Bovenia implorară ocrotirea Frigmaniei, care ceru lămuriri amănunțite bovenilor. Situația deveni în curînd nesuferită, fiindcă bovenii începură să atenteze la siguranța statului frigman. Mă veți întreba cum?

¹ Germania și Cehoslovacia

² Praga

Ne spune cronică. Un frigman din Frigmania, dormind lângă graniță, fu pișcat de un purice. Făcându-se examenul agresorului se constată că puricele sărise hotarul din Bovenia. O vacă bovenă se așează cu cele două picioare din urmă pe teritoriul frigman și-și lăasă superfluitatea mistuirii în țara frigmană. O pisică bovenă prinse șoareci în pământ frigman și-i mîncă în Bovenia. Foarte multe vrăbii bovene treceau în stoluri în Frigmania și-și lăsaus necurățeniile pe căciulile frigmanilor. Atrase de o propagandă mîrșavă — am vrut să spun de vrăji — găinile frigmane mergeau și se ouau în Bovenia, privînd statul de un important venit. Norii se învîrteau pe vreme de secetă în Frigmania, dar fugeau și se prefăceau în ploaie în Bovenia. Frigmanii dădură o mulțime de avertismente bovenilor, ca să nu mai atragă norii, dar totul fu în zadar. Existența celor nouă frigmani din Bovenia devenise și ea din ce în ce mai tristă din cauza prigoanelor. În iulie, august, nu se știe prin ce procedee, era o căldură teribilă; în decembrie, ianuarie, nu puteai sta de frig. În anotimpul acesta, bovenii închegau apa frigmanilor. Noaptea, cînd cei nouă frigmani voiau să doarmă, lătrau cîinii, cîntau cucuvelele. Se pretindea chiar că bovenii izbutiseră să țină iarna soarele pe loc măcar cîteva ceasuri, așa încît frigmanii să aibă noaptea mai lungă și să sufere din cauza asta pagube materiale. Se mai observă că, oricîte efortări conjugale făceau cei nouă frigmani, nu puteau avea mai mult de un copil fiecare, și încă fată. Se bănuia că apa fusese infectată cu substanțe sterilizatoare.

Împăratul frigmanilor suportă cu mare răbdare aceste provocațiuni, dar în cele din urmă, durîndu-l soarta conaționalilor săi, decise să pună un capăt obrăzniciei bovenilor. Prilejul se ivi curînd. O vacă bovenă izbi cu coada o frigmană, un copil rîse cu insolență, soțul frigmanei vru să pedepsească coada vacii trăgînd-o, iar vaca izbi cu copita pe frigman. În loc să dea dovezi de umanitate și să apere pe frigman, bovenii ziseră în rîs: Ai găsit ce-ai căutat ! Cei nouă frigmani cerură omorîrea vacii, bovenii se împotriviră și, în sfîrșit, vexațiile veniră cu duiumul. Ciorile făceau cra-cra la bieții frigmani, puricii îi pișcau, cîinii îi lătrau, oile behăiau obraznic la ei. Atunci cerură ajutorul împăratului Frigmaniei, care cuprinse numaidecît teritoriile bovene în care locuiau cei nouă frigmani, luînd și ceva în plus cu populație bovenă, ca garanție. Conflictul se socoti lichidat și împăratul zise că de acum încolo speră că cele două țări să trăiască în cea mai calmă vecinătate, nu fără a atrage atenția bovenilor că el va proteja cu cea mai atentă paternitate pe frigmanul al zecelea, și acum unicul în Bovenia, care locuia în Grapa. Tratatul suna așa: « *Împăratul Frigmaniei nu va suferi să se clatine un fir de păr de pe capul unui frigman* ». În scopul de a se controla executarea tratatului, un observator fu trimis la Grapa să protejeze pe frigman. Însă cum frigmanul avea coama foarte abundentă

și nu purta pălărie pe cap, a doua zi chiar după intrarea în vigoare a tratatului, vîntul boven suflă în capul lui. Părul frigmanului fiind clătinat, frigmanii ocupară numaidecît toată Bovenia.

Dar toate acestea s-au petrecut foarte de mult, într-o vreme în care omenirea nu era încă civilizată.

(26 martie, 1939)

Frigmania

Ceea ce caracteriza pe vechiul popor frigman de care vorbește manuscrisul meu, era o înaltă concepție a patriei. Cuvîntul patrie se auzea de cîteva ori în orice cîntec, era începutul și sfîrșitul oricărei cuvîntări, cuvîntul de ordine al copiilor, al femeilor, al soldaților și al cetățenilor. Patria mai presus de orice, totul pentru patrie. Și într-adevăr, frigmanii lucrau pentru patrie, făceau copii pentru ea, luptau și mureau pentru ea. Iubirea lor de țară era proverbială.

Cînd cineva mergea în Frigmania, rămînea uimit de atîta devotament pentru o idee. Toți indivizii cu o musculatură satisfăcătoare mînuiau un arc și o suliță, femeile lucrau pentru soldați, mamele mergeau sinistre și despletite și depuneau pe altarul patriei aurul, bijuteriile, sculele lor de preț, invocînd protecția Zeului Războiului. Copiii aveau și ei arcuri mai mici, ori alergau să ducă vești. Cînd cineva era prea de tot tînăr sau prea bătrîn, deci incapabil de a contribui și el la luptă, făcea totuși ceva: cînta imnul patriei. Toți invalizii și copiii se adunau în mijlocul cetății, sau îndărătul liniei de luptă și cîntau de dimineața pînă seara, îmbărbătînd pe luptători.

Frigmania era o mare tabără. Cînd nu aveau război, frigmanii se jucau de-a războiul, și simțul lor de cetățeni era așa de acut, și atît de urît era individualismul, încît nu numai că mînceau în comun ca spartanii, dar nu reșeau niciodată singuri pe drum. Copii, femei, bărbați mergeau pe uliți în două rînduri, în plutoane de cîte douăsprezece persoane cel puțin, cîntînd imnul patriei. Cînd un individ era surprins singur pe drum, era întîmpinat cu un mare dispreț. De altfel, Frigmania era foarte populată, și, prin o asemenea disciplină, ea extirpase sentimentalismul familial. Netrăind în familii, fiindcă copiii se încredințau numaidecît taberelor

statului, frigmanii nu sufereau de moartea rudelor lor și nu-și dădeau seama de loc de împruținarea prin moarte a grupului, fiindcă pe dată numărul coloanelor firești, în care se asociau, se refăcea. Când cădeau prea mulți frigmani în luptă mamele se adunau în Templul nașterii și așteptau să li se comunice de către marele preot al patriei numărul exact de copii pe care trebuiau să-l producă în cel mai scurt timp legal posibil. Frigmania era un stup, un roi. Cetățenii mîncau toți aceeași mîncare în porții egale, după vîrstă și după vremuri. Dacă se aflau în belșug, căpătau de pildă, fiecare, o pîine, o felie de carne, un măr; dacă se găseau în lipsă, mîncau numai cîte o jumătate de pîine sau chiar un sfert. Tratamentul fiind rațional, nimeni nu cîrtea. În timp de mare primejdie, cu foamete, ca să poată mînca zilnic soldații și mamele (care nașteau viitori soldați), bătrînii posteau cîte o zi, două, trei, pe săptămînă, după trebuință. Prada de război se împărțea egal la toți.

Astfel cum oile, în lipsa păstorului și a cîinelui, stau nedumerite și nu știu încotro s-o ia, frigmanii nu puteau trăi fără îndrumări de la căpeteniile lor. Un mare simț de disciplină îi însuflețea și toți ascultau orbește poruncile de sus. Scularea, culcarea, plimbările, muncile, toate se îndeplineau după ordinele celor mari. Frigmanii plîngeau cînd plîngea marele preot și rîdeau cînd rîdea el. Un rîs izolat stîrnea dezaprobarea. Ar fi putut să stîrnească rîsul, însă, precum am spus, mulțimea se sfia să rîdă dacă nu li se spunea că acest lucru e util pentru patrie. De obicei însă frigmanii erau foarte veseli, fiindcă era în părerea căpeteniilor lor că veselie dă energie.

Frigmanii erau soldați și duceau astfel de viață, deoarece toate popoarele se băteau cu ei. Cine pica în mijlocul lor, fără să cunoască lucrurile mai de aproape, aproba din tot sufletul abnegația, ordinea, însuflețirea cu care toți, bărbați și femei, tineri și bătrîni, mîncînd cît le dădea statul, făcînd treburile poruncite, apărau țara înconjurată din toate părțile de dușmani. Și acești dușmani îi combăteau cu disperare, jurînd să nu lase armele jos pînă nu vedeau pe frigmani doborîți la pămînt. Văzînd cum tot poporul cîntă imnul patriei și se apără, străinul era cuprins de admirație și simpatie, și regreta că celelalte popoare nu lăsau răgaz acestei vrednice țări să-și arate virtuțile în vreme de pace. Frigmanii păreau, de altfel, obișnuiți cu asemenea stări și nu se plîngeau de ele. Ba, dimpotrivă, puneau în joc toată ingeniozitatea pentru a distruge pe inamici și, cînd îi învingeau, se purtau față de învinși cu toată asprimea. Erau niște mari născocitori de arme. Aveau săbii crestate ca niște fierăstraie, sulici cu cange, linguri lungi pentru vărsat păcură în capul dușmanilor, coifuri înspăimîntătoare, țepi și cuie pe armură. Erau mari meșteri în a face găuri pe sub pămînt și a ieși ca niște cîrțițe pe la spatele inamicului.

Dar ce înspăimînta mai mult pe dușmani este că, atunci cînd luau prizonieri, în loc să-i omoare, îi hrăneau cu jumătate din porția zilnică a frigmanilor, crezînd că le fac cinste, în vreme ce dușmanii obișnuiți cu mîncări multe se simțeau pierind prin foamete. Așa încît soldații celorlalte popoare, ca să nu ajungă a mîncă o jumătate de măr, se înjunghiau cînd cădeau prinși.

Toate aceste lucruri erau admisibile pentru străinul neștiutor, exaltat de imnul patriei. Apoi el afla neapărat un amănunt care-l tulbura. Toate noroadele se luptau cu înverșunare cu Frigmania, fiindcă aceștia cei dintîi îi atacau. Legea patriotică a Frigmaniei hotăra că frigmanii trebuie să lupte mereu, pînă ce toată lumea să devină patrie. Oriunde punea piciorul frigmanul, locul devenea patria lui și, de aceea, toți căutau să împingă cît mai departe granițele țării prin lupte și prin activitatea procreatoare a mamelor.

Pentru că frigmanii aveau în mare grad simțul patriei lor, dar nu și pe acela al patriei altora.

(19 noiembrie, 1939)

GEO BOGZA

Provocatorii războiului

Asupra sensului pe care îl vor lua de acum înainte evenimentele internaționale, se pare că nu trebuie să ne mai facem nici o iluzie. Din groapa în care popoarele îl crezuseră înmormîntat pentru totdeauna, războiul s-a sculat și privește pămîntul. Nu mai e mult pînă ce va sări afară, călcînd în picioare țări și orașe. Conducătorii disperați ai unor popoare nefericite au nevoie de el și în fiecare noapte îl trag puțin mai afară.

Dacă, printr-un miracol, acești conducători nu se vor prăbuși ei înșiși în groapă, cu zeul lor în brațe, mai înainte de a-l fi scos de tot, atunci

măcelul prin care va trece omenirea va fi cea mai mare baie de sînge prin care i-a fost dat să treacă vreodată.

În fața acestei catastrofe, pentru a cărei dezlănțuire se străduiesc atîția scelerăți, cred că e de datoria celor cu mintea limpede să arate cu un deget profetic, denunțator, pe cei ce vor purta vina măcelului.

Cu mult înainte de ultimele evenimente, care au făcut să se vorbească de iminența războiului pînă în cele mai depărtate sate, au fost oameni care au sesizat ceea ce pregătesc dictaturile fasciste și le-au denunțat. În toate țările, în țară la noi de asemeni, oameni care nu sînt simpli pacifiști, ci luptători activi împotriva războiului, au atras atenția lumii, au arătat lămurit și continuă să arate că regimurile din Italia și Germania, prin structura lor, prin metodele lor, nu pot duce decît la război.

Cei ce admiră aceste două țări, să știe că sînt și ei vinovați de pregătirea războiului.

(1936)

Cum curg apele în Europa

De la o vreme, raționamentul oamenilor politici germani e tot atît de absurd și uluitor ca și al lupului care cerînd socoteală mielului că-i tulbură apa, iar mielul precizînd că bea cu mulți kilometri mai la vale, i-a replicat: dacă nu tu, atunci unul din neamul tău mi-a tulburat-o și tot trebuie să te mănînc. Felul în care s-au obișnuit să vorbească în ultima vreme conducătorii Germaniei nu mai păstrează nici cea mai mică urmă de logică sau de respect față de adevăr! Pare că a început în partea aceea a lumii o noapte valpurgică, în care tot ce are mai sfînt omenirea e profanat.

Într-o lume normală, în care n-ar fi totul întors pe dos și nu s-ar minți cu atîta nerușinare, nu s-ar putea ține limbajul pe care oamenii politici ai Germaniei îl țin în Cehoslovacia.

Lupii care au mîncat pînă acum cîțiva miei sub pretextul că le-au tulburat apa, și-au luat rolul în serios și din ceea ce e minciună sfruntată și monstruoasă răstălmăcire a realităților vor să facă lege pe care s-o aplice tuturor popoarelor. Național-socialismul după ce « a curățat » Germania de dușmanii săi ideologici, împînzind-o cu lagăre de concentrare, vrea să aplice acum același regim întregului continent.

Ceea ce cu cîțiva ani în urmă, încă ar fi părut de neconceput, astăzi este posibil, cînd ne e dat să aflăm că hiteleriștii se plîng de soarta locuitorilor de naționalitate germană din Cehoslovacia și, după ce-i ațîță, insinuează că situația lor ar putea duce la un război civil.

Țara care și-a batjocorit cum a vrut minoritățile și le-a scos de sub orice lege, are nemaipomenita îndrăzneală de a acuza Cehoslovacia de intoleranță față de minorități și o amenință cu războiul civil.

Așadar, libertatea și independența țărilor din Europa a ajuns la chermul lupilor care se cred chemați să sancționeze delictele de tulburare a apei de către mieii aflați mai în josul râului.

Fiindcă trebuie să se știe că Germania se află chiar la izvor, că nimeni nu-i tulbură apa, că tot ceea ce e tulburare, și neliniște, și amenințare vine din Germania spre celelalte țări, iar nu din celelalte țări spre Germania.

Totul arată că astfel și numai astfel curg în timpul de față apele în Europa.

(1937)

ZAHARIA STANCU

Pacea nu se cumpără

Evenimentele se precipită într-o măsură neînchipuită. Situația europeană se schimbă nu de la o zi la alta, ci din oră în oră. Nu mai știi dacă comentariul scris la miezul nopții mai are valabilitate dimineața la apariția ziarului, și dacă nu cumva telegramele de la ultima oră îl dezminț categoric. Diplomații duc încă tratative pentru salvarea păcii și în biserici mulțimile îngenunchiate imploră evitarea dezastrului.

Dar la toate frontierele se masează trupe și se transportă cantități formidabile de material de război.

Cataclismul s-ar putea produce din clipă în clipă.

Trebuie însă, pînă în ultimul moment, să nădăjduim în pace.

Hitler și-a înfipt pîntenii în coastele Cehoslovaciei. I s-a făgăduit împlinirea unor deziderate. Pofta a crescut.

Hitler a înțeles că amenințarea cu războiul a prins, că teroarea stăpînește și că democrațiile burgheze ale Apusului, în cuvîntul cărora statele mici din Europa Centrală au crezut cu sfințenie, nu îndrăznesc să primească războiul și par dispuse să cedeze, mai ales că ceea ce li se pretinde deocamdată nu le aparține lor, ci altora, mai slabi. Cehoslovacia pare sacrificată.

Este drept: telegramele din străinătate nu precizează cît de mari vor fi jertfele ce se vor cere bravului popor cehoslovac. Dar impresia generală aceasta este: Cehoslovacia a fost aruncată în gura leului pentru a i se astîmpăra foamea.

Numai că leul acesta are o foame greu de potolit.

Cu doi ani în urmă, în gura leului italian a fost abandonată Abisinia. A devenit, în urma acestui fapt, Mussolini mai conciliant?

Setea de cucerire a regimurilor totalitare fasciste n-o poate potoli nimeni.

Iată ce s-a uitat mereu la Paris.

Iată ce s-a uitat mereu la Londra.

Pacea nu se poate cumpăra cu nici un fel de monedă.

Războiul anglo-italian a fost evitat cu sacrificarea independenței Abisiniei, care, de bună credință, a socotit că o vor apăra tratatele, a socotit că o va apăra Liga Națiunilor.

Acum se caută a se prelungi pacea cu sacrificarea Cehoslovaciei.

Statele mici asistă nedumerite la tocmelele dintre statele mari, tocmele în care intră existența statelor mici, fără ca ele să fie consultate altfel decît de formă.

Mai există tratate?

Mai există securitate colectivă?

Ceea ce s-a cîștigat cu jertfa singelui într-un război cumplit de patru ani, se pierde în etape fiindcă învinșii de ieri au curajul vorbelor, iar învingătorilor le lipsește cu desăvîrșire curajul faptelor.

Se spune, și inconștienții se bucură: să cedeze Cehoslovacia regiunile sudete Germaniei, iar statului ciuntit, care va rămîne fără puțința de a se mai apăra, îi va fi garantată existența de marile puteri.

Mai poate cineva crede în garanții?

În tratate?

Cehoslovacia de azi s-a sprijinit pe tratate tari, pe alianțe puternice, pe cuvinte ce păreau tuturor cu neputință de călcat.

Ce s-au făcut tratatele, alianțele militare, cuvintele?

Cehoslovaciei i s-a garantat existența atîta vreme cît această existență n-a fost amenințată.

În momentul în care Hitler a strîns cleștele și a amenințat cu războiul, Cehoslovacia a fost părăsită.

În loc să fie susținută ferm, s-a recurs la tratative.

Misiunea Runciman a fost trimisă la Praga spre a face presiuni asupra Cehoslovaciei să cedeze.

Locul ei era la Berlin.

Presiunile trebuiau făcute asupra lui Hitler.

Au fost încurajați sistematic și satisfăcuți agresorii.

Victimelor li s-a oferit, sub forme mai dulci sau mai amare, sinuciderea.

Atitudinea statelor democrate burgheze din Apus pune o întrebare: ce cale trebuie să apuce statele mici amenințate de expansiunea Germaniei hitleriste?

Pacea nu se cumpără.

Pacea se impune cu armele.

Cei ce cumpără azi pacea cu pielea altora, mâine, cînd sistemul securității colective va fi cu desăvîrșire zdrobit și cînd vor veni în joc interesele lor cele mai vitale, nu vor mai putea cumpăra pacea cu nici un preț.

Vor trebui să facă atunci războiul.

Și-l vor face.

Dar cu mai puține șanse.

(22 septembrie 1938)

Război și pace

În articolele noastre de politică externă am susținut zi de zi că războiul care părea să izbucnească dintr-o zi în alta, nu este inevitabil și că o alință între puterile democrate apusene și URSS ar pune axa Berlin-Roma în situația de a nu mai încerca nici o agresiune. Evenimentele recente par a ne da dreptate, de unde mai înainte presa anglo-franceză învinuia axa de intenții războinice, acum presa italo-germană este aceea care dă alarma și aruncă vina asupra democrațiilor apusene că pregătesc declanșarea războiului.

Războaiele — dacă zvîrlim o scurtă privire îndărăt, observăm numai decît aceasta — au pornit totdeauna din inițiativa acelor care aveau ceva de cucerit, niciodată din a acelor care aveau totul de păstrat.

Azi se vorbește de revendicări italiene și germane. Spațiul vital a ajuns o formulă curentă. Franța, Anglia, U.R.S.S. nu au făcut altceva decît să se înarmeze, în vederea apărării teritoriilor și libertăților lor, sub presiunea, tot mai puternică, a axei.

Poate fi cineva învinuit de agresiune cînd în jurul casei amenințate de incendiu postează din vreme pompierii? Este ceea ce fac statele europene, mari și mici, care simt plutind în jurul granițelor lor o cît de vagă amenințare.

Cursa nebună a înarmărilor n-a pornit din Paris, nici din Londra, nici din Moscova.

Bucuroase ar fi fost statele democratice să-și întrebuițeze altfel capitalurile și munca, slujind progresul și umanitatea, decît să-și utilizeze toate forțele într-un singur scop: acela de a-și pregăti, fiecare, apărarea națională.

Dar o dată ce s-a ajuns — și încă destul de tîrziu, după ce două state, Cehoslovacia și Albania, și-au pierdut independența — la convingerea că pacea nu poate fi păstrată decît cu armele, singura datorie a celor ce vor să-și păstreze independența este aceea de a avea cît mai multe și cît mai bune arme de apărare.

Cei care ar mai fi tentați să facă uz de forță armată știu ce-i așteaptă. Franța și Anglia, singurele țări europene burgheze care dispun de capitaluri inepuizabile, au pus totul în joc, pentru înarmare. O informație reproducă zilele trecute în presă din sursă bine informată, afirma că Anglia singură va fi în curînd capabilă să fabrice anual 40 mii de avioane de luptă.

Stă în puterile financiare ale axei să întreacă această cifră?

Cei ce cunosc starea finanțelor germane și italiene răspund hotărît: Nu.

La Berlin și la Roma, se știe tot atît de limpede ca și la Paris sau la Londra că războiul ar însemna o catastrofă, dar în primul rînd pentru acel stat, sau acel grup de state, care ar făptui greșeala de a-l declanșa.

Istoria arată că războaiele, de cele mai multe ori, au fost cîștigate nu de aceia care le-au pornit, pentru a atenta la avutul și libertatea altora, ci de aceia care, atacați fiind, au făcut războiul pentru a se apăra.

(4 iunie 1939)

ultima zi a lumii vechi 3 septembrie 1939

DE LA MIEZUL NOPTII LA ORELE 6

Cei care urzeau războiul nu vorbeau decît despre pace. Dimpotrivă, apărătorii păcii se pregăteau, în silă, să participe la război. Așa s-a întîmplat că rolurile s-au inversat în mod ciudat pe scena mondială în timpul celor cîteva ore cînd s-a hotărît cea mai mare răsturnare din istoria umanității.

În seara aceea de sîmbătă, 2 septembrie 1939, aproape de miezul nopții, cuvintele despre pace reveneau mereu pe buzele celor doi dictatori care se găseau la fiecare capăt al axei Roma-Berlin. Din zorile zilei precedente, Germania declanșase invazia ei în Polonia. Diviziile de tancuri ale lui Hitler cauzau pierderi enorme forțelor poloneze abia înarmate pentru a se apăra. Chiar cei mai încăpățînați dintre patrioții polonezi nu puteau afirma că rezistența va dura mai mult de cîteva săptămîni. Totuși, în ciuda succeselor sale militare în Polonia, Adolf Hitler era departe de a se arăta optimist. Începea să înțeleagă că nu putea continua să înșele. Cît despre complicele lui, Benito Mussolini, era pur și simplu îngrozit de desfășurarea evenimentelor.



Cabinetul lui Neville Chamberlain delibera de o jumătate de oră cînd băt看 miezul nopții la Big Ben. În timp ce primul ministru și colegii lui dezbateau problema de a ști dacă trebuie să declare război și cînd anume, Downing-Street este la fel de sumbru ca restul Londrei și tot așa de întunecat ca viitorul.

Miniștrii, reușiți în jurul biroului președintelui, știau că rezistența guvernului și poate chiar viitorul partidului conservator sînt condiționate de hotărîrea ce sînt pe cale s-o ia. Atmosfera în țară și parlament este pentru război. Discuțiile pasionate de pe culoarele Camerei Comunelor, conversațiile din timpul dineului de la clubul lor din St. James, telefoanele magnaților presei și ale marilor patroni din comerț și industrie din ultimele ore i-au convins.

Cabinetul lui Chamberlain s-a întrunit sub impresia că mulți conservatori, poate chiar majoritatea, sînt gata să răstoarne guvernul dacă nu adresează un ultimatum hotărît Germaniei înainte de următoarea ședință a Camerei Comunelor.

Revolta împotriva guvernului a atins intensitatea maximă, la orele 18, în seara aceea, chiar cînd primul ministru trebuia în principiu să anunțe trimiterea unui ultimatum lui Hitler. Dar trebuise să-l amîne cu două ore din cauza continuării negocierilor cu Franța privind propunerile de pace italiene. În plus, trebuia să se încerce coordonarea celor două ultimatum-uri aliate. Atunci, în timp ce Chamberlain spera că pacea mai putea fi încă salvată în cursul celor două ore de răgaz, neliștea și suspiciunea au cuprins națiunea și pe legiuitorii ei.

Doar câțiva parlamentari rămân partizanii unui nou acord ca acela de la München. Așadar, se știa cu exactitate ce va propune Chamberlain în declarația sa din seara aceea în Camera Comunelor.

Un auditoriu compact, pe care așteptarea îl făcuse neliniștit și nervos, l-a auzit pe Chamberlain declarând:

« Guvernul Majestății Sale va fi obligat să ia măsuri energice dacă trupele germane nu evacuează teritoriul polonez. Contacte sînt în curs cu guvernul francez pentru a fixa răgazul maxim pe care guvernele francez și englez îl vor acorda guvernului german pentru a ști dacă este hotărît sau nu să ordone retragerea trupelor sale. »

În atmosfera care domnea în Camera Comunelor, aceste cuvinte sunau fals, puțin convingătoare. Chamberlain n-a avut nimic să mai adauge. În fața lui nu întâlnea decît chipuri grave și întunecate, atît pe băncile partidului conservator cît și pe acelea ale partidului laburist. Enervarea cîștiga spiritele și un moment stăpînește impresia că se va dezlănțui un adevărat vacarm.

Cei mai îndrîjiți se află printre conservatori. Deputați ca L. S. Amery și Duff Cooper sînt roșii de minie, incapabili să articuleze un cuvînt. Discursul temporizator pronunțat de primul ministru este primit în Camera Comunelor ca o manevră pentru reîntoarcerea la potolirea spiritelor și pare că prevestește că polonezii vor fi sacrificați. Cînd domnul Arthur Greenwood, lider laburist, se ridică să ia cuvîntul, Amery îl salută cu strigătul — « Vorbiți în numele Angliei », — care este îndată urmat de acela ale laburiștilor: « Vorbiți pentru Marea Britanie » și « Vorbiți pentru laburiști ».

Discursul viguros, deși convențional al lui Greenwood și modul cum este primit sînt pentru primul ministru cel mai serios avertisment din toate cele pe care le-a primit vreodată. Greenwood declară: « Sînt profund tulburat. Un act de agresiune a fost comis acum treizeci și opt de ore. În momentul precis cînd acest act era comis, unul din cele mai importante acorduri ale istoriei contemporane ar fi trebuit să intre automat în vigoare... Mă întreb cît timp o să mai șovăim, cînd Marea Britanie și civilizația sînt în pericol. »

Cuvintele agresive ale lui Greenwood declanșează aplauze furtunoase pe băncile conservatorilor ca și pe acelea ale opoziției. Vorbele lui se făceau ecoul convingerii celei mai profund înrădăcinate în țară, atît printre lobbies cît și în cercurile ziaristice, că Anglia își neglija angajamentele ei față de Polonia, în timp ce francezii « își schimbau brusc opinia ». Mai tîrziu, domnul Leslie Hore-Belisha, ministrul de război, va afirma că dacă Greenwood s-ar fi împotrivit guvernului, « el ar fi avut sprijinul conservatorilor și ar fi putut antrena căderea guvernului ».

Conștient de revolta care mocnea în cei din propriul său entourage, Chamberlain a convocat imediat cabinetul pentru miezul nopții. Dorește să explice colegilor săi cum a trebuit să-și modifice expunerea în urma hotărîrii luate puțin mai înainte în cursul după-amiezii, într-o ședință a cabinetului, și anume că ultimatul trebuia să expire la 2 septembrie la miezul nopții, orice ar fi făcut francezii.

Înainte de a-și primi miniștrii, Chamberlain a luat masa cu contele Halifax, ministrul afacerilor externe, căruia i-a spus ce avea pe inimă. Mătăhălosul și austerul Halifax nu-l văzuse niciodată pe primul său ministru într-o asemenea stare. Chamberlain i-a afirmat fătîș că declarația lui în Camera Comunelor n-a decurs deloc bine, că deputații au interpretat greșit cuvintele lui.

În timpul dineului, Chamberlain i-a mărturisit ministrului său de externe că dacă situația nu se limpezește, nu crede că guvernul său este capabil să se mențină pînă a doua zi. Cei doi șefi ai guvernului, la care s-au adăugat sir Alexander Cadogan, subsecretar de Stat la afacerile externe, și domnul Corbin, ambasadorul Franței,

au petrecut apoi o oră « frenetică » — după expresia lui Halifax — avînd convorbiri telefonice cu Parisul. Rînd pe rînd, Daladier, Bonnet și ambasadorul englez (sir Eric Phipps) au fost chemați telefonic în scopul de a fixa germanilor un termen cît mai scurt posibil pentru a părăsi Polonia.

Acum, trecuse de miezul nopții și Chamberlain trebuie să-și învingă oboseala pentru a explica miniștrilor săi dificultățile pe care le întâmpina ca să obțină de la francezi să-și sincronizeze ultimatumul lor cu cel al englezilor. Marea problemă a Franței este mobilizarea și șefii ei militari cer încă un nou răgaz. Între timp, în Anglia, Amiralitatea, ministerul de război și comandamentul aviației se împotrivesc cu înverșunare acordării acestui nou răgaz.

Hore-Belisha, care a stăruit mult pentru un ultimatum expirînd la 2 septembrie la miezul nopții, vrea acum ca ora-limită să fie fixată la 6 dimineața. Chamberlain ripostează că dacă ultimatumul englez trebuia să expire la amiază, francezii l-ar trimite pe al lor la amiază ca să expire la orele 9 seara. În afară de problemele privind mobilizarea — explica Chamberlain — Bonnet se mai simte obligat să aștepte propunerea italiană pentru o conferință. Către orele unu și jumătate dimineața, fiecare este în culmea surescitării, dar un acord a intervenit: ultimatum-ul britanic adresat Germaniei va expira la orele 11, duminică dimineața. În timp ce miniștrii se risipesc pe stradă, fulgerele brăzdează noaptea și furtuna mocnește. Zarurile sînt aruncate...

Chamberlain se întoarce acasă istovit de una din zilele cele mai penibile pe care le-a trăit vreodată un prim-ministru britanic. Totuși sănătatea și nervii lui rezistă. La 70 de ani este încă de o remarcabilă suplețe și într-o formă excelentă, datorită vieții regulate pe care a dus-o totdeauna. Are mereu poftă de mîncare și face în fiecare zi lungi plimbări pe jos în parcurile londoneze. Soția lui, spune despre el: « Ce noroc că Neville doarme și digeră bine ! Nu-mi provoacă nicio dată griji. » ...

Miezul nopții la Varșovia. Haosul domnește în oraș, care a suferit în tot timpul zilei asaltul puternicei flote aeriene germane. La șocul bombardamentelor masive se adăuga spectacolul deprimant al trenurilor de răniți, evacuați în grabă de pe front.

Primul val al acestor convoaie pătrunde aproape de miezul nopții în capitala poloneză complet cufundată în beznă camuflajului. În tot timpul nopții, uruitul lor lugubru va impresiona pe fiecare locuitor al orașului.

Încă din primele ore ale duminicii, spitalele din Varșovia sînt înțesate de victimele raidurilor aeriene din ajun. Nu mai rămîn paturi pentru a primi răniții de pe front. Curțile, holurile, culoarele spitalelor le servesc drept adăpost provizoriu. Mai tîrziu, va trebui să le găsească loc în gările capitalei, căci spitalele sînt arhipline.

Spectacolul acestor tinere trupuri sfîrtecate este mai ales intolerabil pentru ochii unei întregi populații, care puțin înainte, nu se gîndea decît să profite de ultimele zile frumoase ale verii. O femeie, ce se afla la miezul nopții într-una din gările principale ale Varșoviei, va povesti mai tîrziu: « Alungiți pe bancarde, abia acoperiți cu o pătură, răniții păreau neasemuit de mari și parcă goliți de carne. Era îngrozitor. Vedem primele roade ale unui necruțător război mecanizat. »

În această agitație și haos, un singur om își păstra deplin sîngele rece: colonelul Josef Beck, calmul ministru polonez al afacerilor externe. Impecabil îmbrăcat, colonelul are o înfățișare distinsă cu monocul ce îl poartă la ochiul drept; el refuză să se lase copleșit de primele victorii germane și de publicitatea pe care le-o face propaganda lui Goebbels. În telegramele lor, corespondenții de presă relatează despre

stăpînirea de sine pe care n-a încetat s-o arate colonelul în timpul acestei nopți îngrozitoare. A declarat chiar unui ziarist care i-a luat un interviu, că niciodată n-a dormit atît de bine ca atunci în biroul lui !

3 septembrie. Orele cinci dimineța. Nu este numai a treia zi a atacului german asupra Poloniei care marchează această dată, dar și o cotitură a întregii campanii. Comunicatele de pe frontul polonez anunță mereu noi victorii germane. Presiunea nazistă se intensifică. Unități motorizate proaspete sînt aruncate neîncetat în bătălie și lupta între blindatele germane și cavaleria și infanteria poloneză este din ce în ce mai inegală. Ultimele unități poloneze nu vor ceda înainte de sfîrșitul lui septembrie, dar în zorii celei de a treia zi a invaziei, rezistența Poloniei este virtual zdrobită. . . . Numai intervenția militară masivă a francezilor la frontiera occidentală ar fi putut salva situația. Franța accepta să atace cel mai tîrziu în cincisprezece zile după declarația ei de război și acest gînd dădea curaj multor ofițeri polonezi. Ei nu știau că generalii francezi n-aveau nici un chef să se bată în linia « Siegfried » și ideea unui atac nazist asupra propriilor poziții le provoca coșmaruri.

Moralul trupelor germane, la 3 septembrie, era foarte ridicat. Pentru soldații Reich-ului, era vorba de un război de represalii împotriva Poloniei. Hitler și apropiații lui avuseser grijă să pregătească minuțios una din cele mai remarcabile înscenări ale istoriei. La sfîrșitul lui august, tot ce doreau liderii naziști era un pretext pentru a lansa un atac dinainte pregătit cu minuțiozitate. Le trebuia « incidente » de frontieră, acte de « provocare » poloneze. Dacă nu se produceau, le era ușor să le născocescă.

A inventa un pretext nu cerea prea multă pregătire. Naziștii aveau obișnuința acestui fel de exercițiu și puțin le păsa dacă se observa. Tot ce dorea Hitler era de a găsi o justificare personală pentru acțiunile lui în fața poporului său. « Incidentul » polonez a fost o adevărată capodoperă, și a consistat dintr-un « atac » polonez la frontiera de sud a Poloniei. Amiralul Canaris, șeful spionajului german, a fost însărcinat să procure cîteva uniforme poloneze, care trebuiau să joace un rol în înscenarea concepută de Himmler și Heydrich. Principalii actori au fost Heinrich Müller, ofițer al Gestapo-ului și un comandant SS numit Naujocks, precum și o duzină de mercenari.

La 31 august, un mic grup de germani deghizați în soldați polonezi apar pe neașteptate la frontieră și ucid șase prizonieri ai Gestapo-ului « procurați » de Müller. Oamenii conduși de Naujocks « capturează » stația de radio de la Gleiwitz, de unde anunță în limba polonă violarea teritoriului german de către Polonia. Serviciile de propagandă ale Reichului profită pentru a răspîndi vestea agravînd-o. Iată preludiul. A doua zi, aerodroamele, bazele militare, căile ferate poloneze se află sub focul conjugat al aviației, artileriei și navelor de război germane.

Naziștii n-au slăbit un singur moment eforturile lor, după distrugerea de către nava de război *Schleswig-Holstein* a depozitului polonez de muniții de la Westerplatte, în ziua de vineri la orele 5 dimineța. Trupele germane se răspîndesc în toate direcțiile, unele atacînd la sud spre Varșovia, altele încercînd să taie « coridorul », ca să izoleze forțele poloneze din provincia Gdynia de restul armatei.

Obiectivul germanilor era de a decima armata poloneză chiar pe pozițiile inițiale, pentru a nu-și putea organiza retragerea. Planurile lor prevedeau o înaintare fulgărătoare a blindatelor spre Varșovia ca să nimicească orice încercare de rezistență.

. . . Nepuncticioși să controleze valurile de tancuri germane, paralizați din cauza bombardamentelor în picaj ale aviației germane și dezorientați de uimitoarea mobilitate a inamicului — conducătorii militari polonezi aveau și un alt motiv de lamentare: seceta. Chiar timpul îl favoriza pe Hitler. Dacă ar fi plouat la 3 septembrie,

orice speranță n-ar fi fost pierdută. Polonezii își aminteau, că în primul război mondial datorită ploii, armata lui Hindenburg putuse fi învinsă, deoarece se înămolise în mlaștinile Pripetului și nu izbutise să iasă de acolo. Dar în acest an, nu ploua. Pământul se uscaseră strașnic. Pentru polonezi era un adevărat dezastru. Există atât de puțină apă de rezervă, încât era de neconceput să vrei inundarea unor câmpii ca aceea a Narevului pentru a opri înaintarea germană. Așa că nu era de loc de mirare că în acea zi a Domnului puteai vedea flăcăi zdraveni, care nu îngenunchiaseră niciodată în viața lor, rugându-se pe neașteptate de Dumnezeu să plouă.

DE LA ORELE 6 LA ORELE 12

Orele unsprezece. Ora declarației de război engleze.

În fața *Whitehall*-ului se îngrămădește o mulțime compactă, neliniștită și tăcută, care nu știe încă ce se va întâmpla. Pe urmă, la ora prevăzută, posturile de radio anunță că Germania nerăspunzând termenului fixat de ultimatum, războiul este inevitabil. Brus, s-a spart ghiața. Mulțimea devine veselă, destinsă, încântată.

Fluturînd un drapel englez, un bărbat începe să fredoneze cuvintele cîntecului patriotic *Rule Britania*, în timp ce alții își manifesta bucuria prin strigăte de victorie. Cîteva minute poliția cu greu îi poate împiedica să năvălească în clădirea din *Downing Street*, 10. Șoferul primului ministru execută atunci o ieșire foarte remarcată, cu masca de gaze a șefului său pe care o așezase delicat pe bancheta din spate a mașinii. La vederea acestui simbol de război, mulțimea se potolește, uită să mai strige și se risipește încet.

La orele 11 și zece minute, domnul Robert Dunbar, șeful Serviciului-tratate din Ministerul de externe pleacă tăcut din cabinetul său, cu o servietă plină de documente sub braț. Nimeni nu-l observă. Traversează strada. Timpul e superb. Domnul Dunbar se duce să declare războiul.

Diplomatul decorat cu *Military Cross* în timpul primului război mondial și care fusese diplomat la Peking, Atena și Addis-Abeba nu va reuși să-și amintească ce costum purta în acea duminică vestită. Poate era o jachetă neagră și pantaloni vărğați sau un costum maro. În orice caz, nu era îmbrăcat pentru o asemenea împrejurare.

Pătrunde în *Carlton House Terrace*, bate în ușa ambasadei germane și cere să-l vadă pe Dr. Kordt, însărcinat de afaceri, care îl primește imediat.

Dunbar întinde o hîrtie diplomatului german. E vorba de declarația de război oficială a Marii Britanii adresată Germaniei, precum și de lista cu personalul ambasadei germane autorizat să beneficieze de imunitate diplomatică.

— Iată. Știi ce este, spune Dunbar.

— Da, răspunde Kordt, luînd cunoștință de document.

În timp ce cei doi bărbați se întrețin despre lista membrilor ambasadei autorizați să-și ceară pașaportul, sirenele fac să li se audă brusc urletul lugubru, urmat după cîteva minute de semnalul sfîrșitului alarmei. Fără a clipi, cei doi diplomați își reiau conversația. . .

La Doorn, în Olanda, fostul kaiser Wilhelm al II-lea al Germaniei, ascultă la radio declarația de război a Primului ministru împotriva țării sale natale, bîntuit de simțăminte diverse. Exilat, acest bătrîn de optzeci de ani era unul din puținii germani care îl putea asculta pe Chamberlain fără să-i fie teamă de dispozițiile decretului ce interzicea compatrioților săi să asculte posturile de radio străine, sub pedeapsa de a fi închiși sau chiar condamnați la moarte.

Cuvîntarea îl trezi din toropeală pe bătrînul care fusese împăratul Germaniei și regele Prusiei. În modestul său living-room își chemă nevasta, Hermina, și pe cei care stăteau cu el și le ceru să se roage. Pe urmă urcă în camera lui unde, în urmă cu optsprezece ani, murise prima lui soție, împărăteasa Augusta-Victoria; îngenunchie și se rugă în solitudine.

Mai tîrziu, se întoarse în palatul din Doorn, unde o uriașă hartă a Poloniei fusese ținută pe zid. Metodic și cu priceperea unui specialist în problemele de război începu să pună stegulețe de reper de-a lungul frontului, pentru a indica pozițiile respective ale armatelor dușmane, orașele bombardate și obiectivele care căzuseră în minile germanilor. Pentru bătrînul războinic era un nou motiv de a trăi.

DE LA ORELE 12 LA ORELE 18

La Londra, Amiralitatea a fost înștiințată, puțin înainte de orele 18, despre sosirea noului său șef. În cîteva minute, toate navele britanice care brăzdau mările lumii primiră mesajul următor: «Winston a revenit». Aceste cuvinte simple au fost deajuns să trezească amintirile veteranilor din primul război mondial care serviseră atunci sub ordinul lui Churchill și să provoace tinerilor ofițeri un entuziasm pe care numai un șef experimentat cu o faimă legendară le puteau stîrni.

La orele 18 precis, Churchill sosi la Amiralitate și se duse direct în biroul pe care îl ocupase în urmă, cu un sfert de veac. Decorul, care nu se schimbase, îi era familiar. Convocă pe primul-lord al Amiralității, amiralul sir Dudley Pound, precum și pe alți conducători ai marinei, pentru o conferință imediată. La început, Churchill părea nervos și iritat, dar știu repede să-și cîștige respectul noilor săi colegi datorită modului dezinvolt prin care ceru vechile hărți maritime — de care se servise în 1914 și 1915 — pentru a marca mișcările flotei de război. Și conferința continuă pînă în primele ore ale dimineții de a doua zi...

DE LA ORELE 18 LA MIEZUL NOPTII

«Navă la orizont». Strigătul răsună de pe puntea unui submarin german de tipul U-30 care naviga la suprafață cam la 200 de mile nord-vest de Irlanda. Era aproape de ora 21, ora de vară engleză. Locotenentul Fritz Lemp, comandantul submarinului U-30 tocmai își terminase cina. Stimulat de vestea declarației de război engleze pe care o aflase numai de cîteva ore, Lemp era nerăbdător să treacă la acțiune. Împovărat și de masa copioasă, părăsi agale careul ofițerilor și urcă pe punte. Prin puternicele lentile ale binoculului său zări silueta întunecată a unui vas cu un singur coș, cam la trei kilometri de el.

Nimeni nu va ști niciodată ce a trecut prin mintea tînărului locotenent spătos în timp ce vedea nava apropiindu-se în semiobscuritatea Atlanticului. Cerul era clar și luna se oglindea în valuri. Lemp ordonă submarinului să se afunde pînă la nivelul periscopului și adună echipajul la postul de luptă prin ofițerul său secund. Lemp nu identifică nava. Era vorba de *Athenia*, un pachebot de 13581 de tone, cu două elice, care fusese construit în urmă cu șaisprezece ani și aparținea companiei de transporturi Donaldson. Dar acum nava făcea ruta Glasgow-Liverpool-Montreal pe socoteala societății Cunard White Star Line.

Athenia părăsise Glasgow-ul cu două zile înainte și se îndrepta spre vest pentru a lua drumul Atlanticului de nord cu 1432 de pasageri, plus echipajul. Despica valurile oceanului cu o viteză bună de cincisprezece noduri. Printre pasageri se aflau numeroși

americani și canadieni care se întorceau în patrie pentru a fugi de criza europeană. În seara asta, aveau impresia că scăpaseră în sfârșit de primejdiile războiului. Totuși, căpitanul James Cook, care comanda *Athenia*, nu împărtășea părerea lor și, îngrijorat de responsabilitatea ce o avea, preferase să mănânce singur în cabina lui. *Athenia* era un vas mare — 175 de metri în lungime, 22 lățime și pescaj de 13 metri — ușor de reperat la orizont. Înainte de cină, Cook avertizase ofițerul de cuart să fie atent la submarine și să camufleze toate luminile. Intrarea neașteptată a ofițerului Barnett Copeland în cabina lui îi risipi gândurile. Copeland venea să-i raporteze că după o cercetare minuțioasă a navei, totul părea în ordine. Perdele din stofă neagră fuseseră așezate în fața unor uși de acces pe puntea principală, pe când altele erau blocate. Toate hublourile fuseseră camuflate. După raport, Copeland se duse să întâlnească pasagerii la masă.

La ora cinei, cel de al treilea ofițer, Calix Portens, luă în primire cuartul pe puntea *Atheniei*. În preajma lui alți oameni de veghe scrutau oceanul pînă în depărtare. Nimeni nu zări nici cea mai neînsemnată anomalie. Nici unul din ei nu observă deasupra valurilor neliniștitorul mic tub, aflat la mai mult de o jumătate de milă de acolo, în semiobscuritate.

Pe bordul submarinului U-30, Lemp, fascinat, nu mai obosea privind prin periscopul lui cum se apropia vaporul cel mare. Deosebea din ce în ce mai clar suprastructura lui albă și uriașul său coș negru. Nici o lumină nu se vedea pe vas. După cîteva minute de șovăială, Lemp luă o decizie care trebuia să zgudue lumea. Tot hărțuind nava în periscopul lui, urlă — adresîndu-se celui ce regla tirul torpilor — indicațiile necesare despre distanță, direcția și viteza vaporului din fața lui. Cînd reglarea a fost stabilită, Lemp ordonă să se aducă o încărcătură de torpile. Nava se afla la mai puțin de o milă depărtare. « Foc ! » ordonă Lemp. Îndată trei torpile svicniră din tuburile lor și despicară valurile în direcția *Atheniei*. Una dintre ele trecu pe lîngă pupa pachebotului, dar o alta îl izbi în plină proră.

Lemp ordonă ca submarinul să se cufunde imediat și să se depărteze de țintă. În timp ce U-39 dispărea sub valuri, postul de radio al submarinului înregistra zgomotul caracteristic al șocului torpilei de carcasa vasului. Îndepărtîndu-și casca pentru a-și feri timpanele de bubuitul exploziei, strigă: « Atins, căpitane, o dată ! Deși înăbușit de apă, zgomotul exploziei acoperi radio-ul și ajunse la urechile lui Lemp, în timp ce submarinul era zguduit violent de valurile stîrnite.

Pe paserela *Atheniei*, Portens era gata să-și potrivească lentilele binoculului ca să scruteze încă o dată orizontul; atunci auzi îngrozitoarea explozie din cala navei. Cînd se întoarse, clătîndu-se pe picioare, descoperi o enormă țîșnitură de fum, apă și de dărîmături proiectate în aer deasupra punții. Torpila făcuse o gaură uriașă în babordul *Atheniei* și un val de apă involburată umplea sala mașinilor. Suflul exploziei se repercută mai sus, pustiind sala de mese unde cîțiva pasageri tocmai terminaseră cina. Deodată, toate luminile se stinseră. Marele pachebot șovăi, apoi se înălță în apă, înainte de a recădea în ea, culcat pe babord. Portens deveni îndată foarte activ. Ordonă imediat oprirea mașinilor, pe urmă alergă la timonă și întoarse controalele automate pentru a închide ușile etanșe de sub punte.

În sfârșit, trase din răspuțeri semnalul de alarmă. Șuieratul strident al sirenei despica aerul. Între timp, ofițerul de pe punte, Copeland, se năpustea în partea dinapoi a navei pentru a evalua stricăciunile făcute de explozie și să raporteze lui Cook. Cînd începu să coboare treptele scării ca să ajungă sub punte, zări la cîteva mii de metri de babord, submarinul U-30 care ieșise la suprafață. Suduind de mama focului, Copeland coborî scara și se îndreptă spre cala sfîrtecă unde apa năvălise pînă la jumătatea ei. Peretele-etanș care despărțea cala de sala de mașini cedase și apa atingea rapid puntea inferioară. Copeland își dădu seama că *Athenia*

este pierdută și se cufunda din ce în ce mai mult în mare. Din cală, auzi zgomotul încărcăturii vasului care se clătina.

Descurajat, ofițerul de pe punte îl chemă pe Cook care tocmai sosise pe paserelă și îi aduse la cunoștință grava situație a vasului. Cook bombăni: « Pregătiți-vă să părăsim vasul ». Pe urmă ordonă lui Don, șeful-operator radio, să lanseze S.O.S. Don scandă la aparatul Morse următorul mesaj, datorită căruia vor fi salvate mai mult de o mie de ființe umane: « *Athenia* torpilată, 56 grade, 42 minute nord, 14 grade, 5 minute vest ».

Mesajul lui Don a fost captat succesiv de o stație de coasta irlandeză, de petrolierul norvegian *Knute Nelson*, de iachtul britanic *Southern Cross* și de torpiloarele engleze *Electra* și *Escort*. Șeful operator-radio rămase lângă aparatul său ciocănind semnalele sale vestitoare de nenorocire pînă la limita posibilului; pe urmă se repezi pe punte unde îl aștepta o viziune de coșmar. În mijlocul strigătelor și urletelor femeilor și copiilor, care se agățau de ofițerii și mateloții de pe punte, aceștia aruncau în mare ambarcațiile de salvare. Dar hula era atît de puternică, încît la tribord nu izbuteau să manevreze parimele. La babord, cîteva bărci fuseseră atinse de explozie și atîrnau inutilizabile deasupra valurilor agitate. Acelea care puteau fi folosite au fost ocupate repede și coborîte sacadat spre apele oceanului. Cele mai multe din ambarcații aveau apă, care se vînzolea sinistru în jurul picioarelor pasagerilor îngroziți. Una din bărci căzu sub pupa navei și virînd brusc se zdrobi de enorme elici.

În sfîrșit, aproape de orele 10 seara, Copeland putu să anunțe că toți pasagerii evacuasera nava și căpitanul reținu una din bărcile de salvare. Cînd se îmbarcă în ea cu restul echipajului ochii îi erau plini de lacrimi.

Locotenentul Lemp remarcase, nu fără satisfacție, prin periscopul său, că ținta sa se scufunda cu partea dinapoi. Fumul care învăluia vasul îl împiedica mereu să-l identifice. Așa că ordonă ca submarinul să iasă din nou la suprafață și să se apropie de *Athenia*. Avea să mărturisească mai tîrziu groaza de care fusese cuprins la vederea acelei mulțimi de bărbați, femei și copii parcați ca vitele pe puntea vasului. Reflecțiile de pe *Athenia* fuseseră aprinse și nu pierdu nici un amănunt al acestei scene sîfșietoare. Fără să spună un cuvînt, se depărtă și coborî în careul ofițerilor pentru a medita asupra consecințelor atacului său împotriva unei nave fără apărare.

Sprîjinindu-se de babordul unei ambarcații de salvare, căpitanul Cook se întoarse pentru a privi frumosul său vas atins de moarte. Se umplea din ce în ce mai mult cu apă și pupa începea să dispară sub valuri. Chiar atunci, o aversă neașteptată întunecă cerul, ascunzîndu-i vasul *Athenia*. Își concentrează atenția la manevrele ambarcațiilor de salvare care se risipeau în depărtare. Cînd furtuna trecu, își îndreptă din nou privirea spre pachebotul care se cufunda.

Semnalele de alarmă lansate de Don fuseseră captate de *Knute Nelson* pe cînd se afla la mai puțin de cincizeci de mile de catastrofă și petrolierul norvegian, abătîndu-se din drum, se îndreptă imediat spre locul unde se afla *Athenia*.

Puțin înainte de miezul nopții, unul din membrii echipajului care se afla într-o ambarcație, lansă o rachetă roșie. Aproape imediat, o altă rachetă îi răspunse foarte de departe și silueta lui *Knute Nelson* apăru. Era miezul nopții. Fatidica zi de 3 septembrie se terminase. Mai tîrziu, *Southern Cross* și cele două torpiloare britanice ajunseră și ele la locul nenorocirii și culese înainte de zori mai mult de 1300 de naufragiați. Un alt torpilor britanic *Frame*, ca și cargoul *City of Flint*, se uniră cu celelalte vase participînd la căutarea naufragiaților.

Totuși, torpila submarinului *U-Boote* făcuse un mare număr de morți. Primele victime ale războiului naval erau toți civili — 112 în total, din care 80 de femei și copii, 50 de englezi, câțiva polonezi și germani, 19 membri ai echipajului și 28 de canadieni și americani își găsiseră moartea cu prilejul exploziei sau dispăruseră în mare. Doar cele două torpiloare britanice au rămas toată noaptea în acele locuri pentru a asista, a doua zi dimineață, la ultimul capitol al tragediei și să vadă *Athenia* cufundându-se definitiv cu pupa în valuri.

Cît timp va dăinui liniștea pe frontul de vest? . . .

În afară de câteva misiuni de recunoaștere efectuate de infanteria franceză împotriva liniei Siegfried n-a avut loc în realitate pe frontul de vest nici unul din acele atacuri masive la care polonezii sperau cu atîta ardoare. Franța nu exploată uriașul său avantaj numeric pe frontul de vest, deși cele treizeci și trei de divizii germane pe care le avea în față nu reprezentau decît mai puțin de jumătate din efectivul total al trupelor de care dispunea generalul Gamelin. Cît despre englezi nu intenționau să deslănțuie escadrilele lor de bombardament împotriva centrelor industriale germane și astfel să paralizaze mașina de război nazistă. Dimpotrivă, Anglia începea să efectueze lansarea din avioane de manifeste, spre marea minie și disprețul profund al polonezilor . . .

În orice caz, « bombardamentele » cu manifeste marcau o atitudine foarte moderată a acestei prime zi de război care era de asemenea ultima zi a unei lumi chemate să dispară pentru totdeauna. Lansarea deasupra orașelor germane a 6 milioane de mesaje de propagandă redactate cu sinceritate aparținea aceleași surse de inspirație ca și spiritul și tradiția ce se degajau din notele curtenitoare și memorandumurile care prezidaseră la declarația de război.

Acest prim bombardament cu manifeste a fost la origina unei anecdote care a făcut rapid turul popotelor R.A.F.-ului. Ea pare apocrifă, deși unii piloți britanici au jurat că e autentică.

Un aviator englez întorcîndu-se la baza sa mult mai devreme decît era prevăzut, comandantul grupului său i-a cerut explicații.

— Mi-am atins obiectivul, sir, și am lansat manifestele peste bord, — i s-a răspuns.

— Ați desfăcut mai întîi pachetele? întrebă șeful grupului.

— Nu, îi răspunse pilotul. Trebuia s-o fac?

După ce îl privi o clipă cu o expresie îngrozită, superiorul său exclamă:

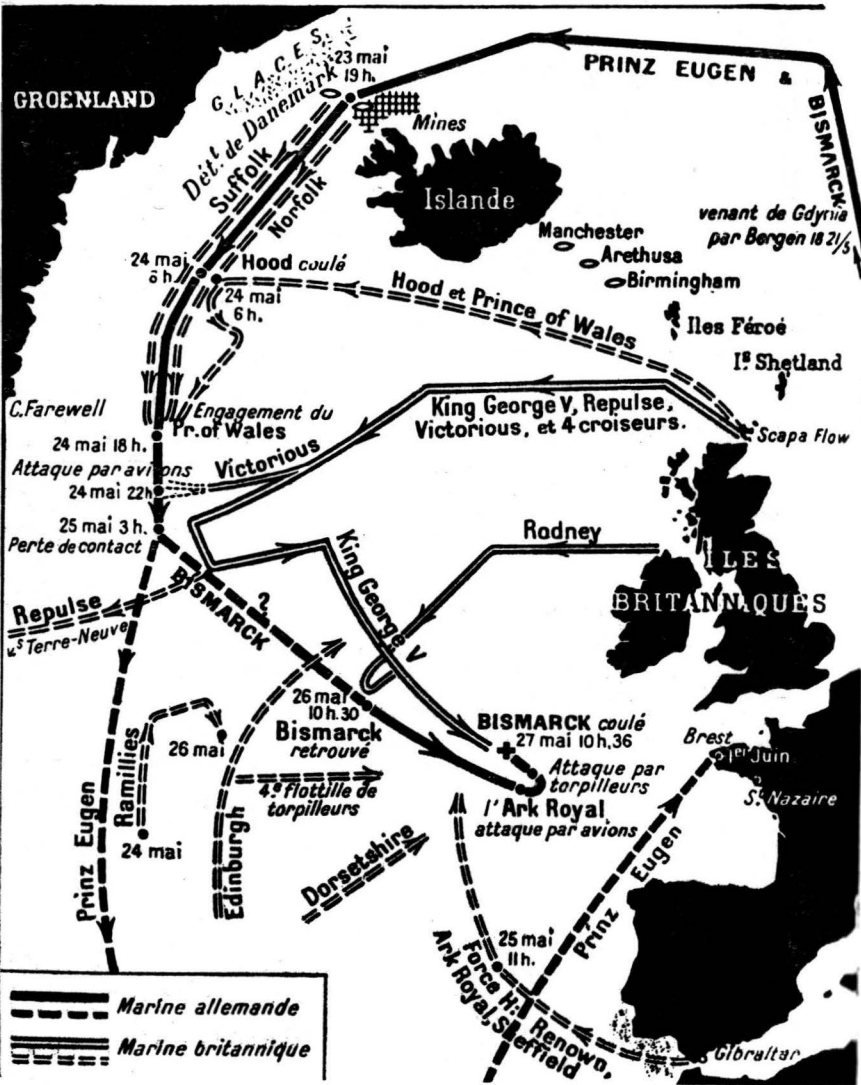
— Dumnezeu! Nu știți că ați fi putut uide pe cineva?

Asta se întîmpla exact cu două mii o sută șazeci de zile înainte de Hiroshima.

În românește de ALEXANDRU BACIU

Fotografiile de la pp. 5, 15, 24-25, 35, 43, 49, 54, 55, 61, 62-63, 66-67, 68, 69, 71, 73, 89, 128-129, 130-131, 135, 137, 142-143 și 166 sînt reproduse după lucrarea lui RAYMOND CARTIER „La seconde guerre mondiale” ed. Larousse-Paris-Match, 1966.

L'odyssée du *Bismarck* et du *Prinz Eugen*.



Din istoria celui de-al doilea război mondial

Urmărirea lui «Bismarck»¹

... În aceste condiții, Amiralitatea primește vestea de care se temea de mai multe săptămîni: *Bismarck* luase largul mării.

La 22 mai, avioane de recunoaștere britanice reperaseră marea navă făcînd pregătiri să ridice ancora în fiordul Kors, la sud de orașul Bergen. O a doua recunoaștere, cîteva ore mai tîrziu, găsește fiordul pustiu. Cinci convoaie sînt pe mare dintre care două — SC 31 spre est și OB-324 spre vest — se găsesc pe drumul probabil al cuirasatului la ieșirea din strîmtoarea Danemarcii, iar un altul NS-8B, încărcat cu trupe, are destinația Egipt. Toate vasele de escortă, inclusiv vechile nave de linie ca *Ramillies* și *Revenge* nu sînt decît fetuși față de cel mai puternic bastiment de război din lume: 42.500 de tone deplasare, 28 de noduri² viteză, 8 tunuri de 381 mm. . . Cele două cuirasate britanice care tocmai intraseră în escadră — *King George V* și *Prince of Wales* — nici măcar nu-l egalau.

Ieșirea lui *Bismarck* făcea de temut o ofensivă generală a flotei germane de suprafață. Un crucișător greu, de asemenea, de construcție recentă, *Prinz Eugen*, însoțește gigantul. Amiralul Raeder mai dispune de cuirasatul de buzunar *Lutzov*, de crucișătoarele *Hipper*, *Köln*, *Emden* și, la Brest, de puternica divizie de crucișătoare de luptă, *Scharnhorst* și *Gneisenau*. Sir John Tovey, succesorul amiralului Farbes, care conducea flota britanică, se afla în preajma unei bătălii de care putea să depindă soarta Regatului Unit.

Dar norocul — un noroc alimentat de eroism — surîde englezilor. La 6 aprilie, singurul dintr-o formație de patru avioane, ofițerul de zbor Cambell din escadronul de coastă nr. 22, ajunge deasupra radei din Brest și, sinucigîndu-se, torpilează crucișătorul *Gneisenau*. Această faptă eroică determină Amiralitatea germană să-și schimbe hotărîrea și divizia din Brest, redusă la un singur bastiment, nu va participa la ieșirea lui *Bismarck*. Nava cea mare, pe care se

1. Fragment din lucrarea «*La seconde guerre mondiale*, ed. Larousse — Paris Match, 1966, vol. I pp. 209—212

2. Un nod = 1852 m. pe oră (n. tr.)

Îmbarcase amiralul Lütjens, nu este cît un « raider » solitar care se încrede în steaua lui.

La 23 mai, condițiile în strîmtoarea Danemarcei sînt ciudate. La această latitudine înaltă, noaptea de mai nu este decît un crepuscul prelungit, dar ceața face din zi un alt crepuscul, de o limpezime lăptoasă, care rănește ochii. Ghița astupă strîmtoarea, nelăsînd spre Islanda decît un canal de cîteva mile. Cele două crucișătoare cu tunuri de 203 mm. — *Suffolk* și *Norfolk* — de sub comanda contra-amiralului Wake Walker patrulează la limita ghețurilor. La orele 19 și 22 de minute, *Suffolk* zărește la mai puțin de 8 mile pe *Bismarck*, urmat de *Prinz Eugen*. El intră în ceață și continuă să urmărească inamicul prin radar. O oră mai tîrziu — cînd cerul se luminează trecător — *Norfolk*, la mai puțin de 6 mile, este atins, fără urmări grave, de primul obuz tras de pe *Bismarck* asupra unui inamic. Crucîșătorul englez intră la rîndul lui în ceață, și împreună cu *Suffolk* urmăresc cele două nave germane. Rafalele de zăpadă, efectele de miraj produse de fosforescența banchizei, ghița zdrobită de etravele lansate de viteza de 28 de noduri, lumina difuză a nopții boreale — creează o atmosferă fantastică în această cursă a morții.

La o depărtare de 600 de mile la sud-vest, amiralul Holland se grăbește. Se află pe bordul lui *Hood*, crucîșător de luptă, cea mai mare navă de război a lumii. Este urmată de *Prince of Wales* cel mai puternic vas de război al lumii, dacă n-ar fi existat *Bismarck*. Dar *Hood* este prea bătrîn — are mai mult de douăzeci de ani — și *Prince of Wales* prea tînăr: abia ieșise din șantier și nici nu-și terminase rodajul. Amiralul Tovey este gata să semnalizeze lui *Prince of Wales* — mai bine protejat decît *Hood* — ca să-i ordone să ia conducerea. Dar gîndindu-se la vechimea lui Holland, evită.

Apropierea este dificilă. Socotind că-și va surprinde inamicul, Holland nu vrea să folosească nici radar-ul, nici postul de radio: lasă să fie despărțit de inamic de patru distrugătoare ce au reușit să urmeze marile sale nave și care se pierd în vijelia cu zăpadă. Inamicul este descoperit de *Hood* la orele 5 și 35 de minute, dar el « barează T-ul », astfel că dușmanul poate folosi toată artileria lui, pe cînd englezii nu o pot utiliza decît parțial pe a lor. Avînd viteza mai redusă, Holland nu se poate apropia pentru a se bate și, la mare depărtare, unghiul de incidență al obuzelor lui *Bismarck* este periculos pentru bătrînul său *Hood*, fără punte blindată.

La orele 5 și 53 de minute, cele două nave engleze deschid focul de la 26.500 iarde¹. Tunurile germane răspund ca niște ecouri. A treia salvă de pe *Bismarck* atinge crucîșătorul *Hood*. O flacără izbucnește în fața coșului. Cîteva secunde mai tîrziu, o formidabilă explozie face să zboare în tîndări cea mai mare navă de război a lumii. *Hood* a pierit exact în același mod ca și *Queen Mary* și *Indefatigable*, în Jutlanda, victimă ca și ele a unui viciu de construcție care a îngăduit propagarea unui incendiu în magazinele cu muniții. Din 95 de ofițeri și 1324 de oameni ai echipajului, numai aspirantul W.J. Douglas, timonierul A.E. Briggs și matelotul R.E. Tilburn vor fi salvați — din apa aproape înghețată — de către torpilele engleze.

Rămas singur, *Prince of Wales* este atins de patru ori în patru minute. Amiralul Wake Walker își asumă răspunderea să ordone cuirasatului să se retragă

¹ Un iard = 0,914 m (n. tr.)

din bălălie. Cu ajutorul lui *Suffolk* și *Norfolk*, va îndruma spre *Bismarck* forțele mult superioare pe care Amiralitatea le pune în acțiune.

De altfel *Bismarck* nu scăpase fără avarii. Din flancul său găurit de un obuz al tunurilor de pe *Prince of Wales* se prelinge o mare dîră de păcură. Prudența i-ar fi comandat lui Lütjens să ducă nava sa rănită la o latitudine mai înaltă și să se refugieze într-un port norvegian după strălucita victorie pe care o adusese marinei lui Hitler. Pentru motive al căror secret le-a dus în mormîntul lui din fundul oceanului, el stăruie să coboare spre sud, vestind la orele 8 și un minut Amiralitatea germană că vasul său are încă viteza de 28 de noduri și intenționează să ajungă în portul Saint-Nazaire.

Împotriva lui, flota engleză din Atlantic este mobilizată. Tovey aduce de la baza din Scape, navele *King George V*, *Repulse* și portavionul *Victorious*. *Ramillies*, *Revenge* și *Rodney* își părăsesc misiunea de a însoți convoaiele pentru a continua urmărirea lui *Bismarck*. Somerville aduce din Gibraltar navele *Ark Royal*, *Renown* și crucișătoarele *Sheffield* și *Dorsetshire*. De asemenea, germanii ordonă flotei lor de submarine să se îndrepte spre *Bismarck*, chiar dacă nu mai au torpiled, numai ca să multiplice alarmele false.

Într-o asemenea situație se afla U-556, care nici el nu mai avea torpiled. Pe o mare deslănțuită, comandantul lui, Woldfarth, vede trecînd prin fața periscopului său portavionul *Ark Royal* și cuirasatul *Renown*, spintecînd valurile cu toată viteza și proiectînd în aer geiseri de apă spumegîndă care îi acoperă de la etravă pînă la pupă. Spectacol măreț și sfîșietor! Nu mai are torpiled pentru a opri acest iureș!

Toată ziua de 24 mai, *Prince of Wales*, *Suffolk* și *Norfolk* escortează la distanță respectuoasă pe *Prinz Eugen* și *Bismarck*. La orele 18, cele două nave germane se despart, crucișătorul intact urmîndu-și drumul drept spre sud, pe cînd cuirasatul deviază spre sud-est. La miezul nopții o escadrilă de avioane «*Swordfish*», lansate de pe *Illustrious*, îl descoperă pe *Bismarck* și în ciuda nopții, în ciuda furtunei și a lipsei de experiență a echipajelor, reușește să-l atingă cu o torpilă. Dar, trei ore mai tîrziu un dezastru lovește pe urmăritori: *Suffolk*, în urma unui zig-zag antisubmarin, nu mai regăsește pe *Bismarck* în radarul său. Churchill, ținut la curent cu urmărirea minut cu minut, șovăie sub această lovitură. Urma este pierdută! Membrii Camerei Comunelor — a cărei sală de ședință tocmai fusese distrusă de un bombardament — sînt pe cale să se întrunească la sediul principal al Bisericii engleze, Church House. Cum o să se poată prezenta în fața membrilor parlamentului, pentru a le mărturisi că *Bismarck*, după ce asasinase pe *Hood*, se întorsese liniștit la el acasă?

Ziua, noaptea, se scurg. Urmărirea se termină de la sine. Navele cu magaziile aproape goale, se întorc una după alta în portul cel mai apropiat. *Revenge* se duce spre Terra-Nova. *Victorious*, *Prince of Wales*, *Repulse* se îndreaptă spre Islanda. *King George V* și *Rodney* vor fi constrînși să-i imite. De altminteri, Amiralitatea este convinsă că ultimele eforturi sînt inutile. Pierzîndu-i-se urmele, urcînd din nou spre nord, Lütjens se află probabil în imposibilitate să fie ajuns. Patrurile lui Catalinas, mai curînd ca să aibă sentimentul că și-au făcut datoria, îl caută din Bretania în Islanda. Pe meleagurile din apropierea acesteia din urmă se așteptă să fie descoperit, în afară de orice primejdie...

Dintre avioanele de patrulare cel mai la sud se afla cel pilotat de ofițerul de zbor D.A. Briggs din escadronul 209, Comandamentul de coastă. Timpul este îngrozitor, cerul viforos, cu nori compacți. La orele 10 și 30 de minute, la 26

mai, Briggs zăreste o navă mare. Trebuie să coboare foarte jos pentru a o identifica — și tirul apărării antiaeriene pe care îl stîrnește este atît de precis, că era gata-gata să nu se mai întoarcă niciodată. Făcînd tangaj în mijlocul exploziilor, reușește să urce în învelișul protector al norilor, în timp ce postul său de radio-emisie lansează marea veste. *Bismarck* a fost regăsit ! Se credea că se află undeva sub cercul polar, și era la 690 de mile vest de Brest !

Scăpat? Fără îndoială. Depășise cu o sută de mile forța principală a amiralului Tovey. Trebuia să se afle curînd sub aripa protectoare a aviației germane. Singurele nave engleze care mai au o șansă să-l poată intercepta sînt cele de la baza din Gibraltar. Dar bătrînul *Renown* nu este de talia unui *Bismarck*, chiar rănît. Toate speranțele sînt în port-avionul *Ark-Royal*.

Escadrile de avioane « *Swordfish* » zbor cu multă greutate ca pe un pod mișcător și înecat în ceață. Valurile și norii se învîlmășesc. O navă este detectată de posturile de radar, la poziția indicată de Briggs. Torpilele o urmăresc la suprafața mării zbuciumate și avioanele survolează nava pe care au țintit-o.

Oroare ! Își recunosc victima. Briggs s-a înșelat în aprecierea lui cu 25 de mile. Cel care fusese torpilat era *Sheffield* !

Nu ! Crucișătorul, printr-o manevră rapidă, evitase torpilele. Avioanele « *Swordfish* » — triste — se întorc pe *Ark-Royal*.

De data asta, este în adevăr ultima șansă. Conduse de locotenent-comandorul T.P. Poole, 15 avioane « *Swordfish* » pleacă din nou. Decolează la orele 19 și zece minute, pe vreme urtă, într-o lumină împînzită de ceață. Dacă nu izbutesc nici de data aceasta, noaptea va învîlui cuirasatul și, în zori, va intra în lroise, sub o puternică umbrelă aeriană.

La orele 20 și 47 de minute, întunericul este aproape total. Ajungînd dispersate de furtună, avioanele trebuie să atace izolat. Acțiunea se desfășoară în trei zeci și opt de minute. O torpilă îl izbește pe *Bismarck*, dar numai cuirasa și, ca și cea din ajun, nu-i provoacă decît avarii neînsemnate. O altă torpilă se îndreaptă spre pupă.

Lumina slabă și agitația mării întîrzie cu cîteva secunde manevra de evitare. Cîteva secunde care înseamnă cîteva metri, și cîteva metri care înseamnă deosebirea între triumf și moarte. Torpila provoacă pagube la elici și smulge cîrma. Viteza scade la 3 noduri. *Bismarck* este descumpănit.

Noaptea lui de agonie începe. La orele 1 și 20 de minute o divizie de cinci distrugătoare conduse de căpitanul Vian intră în scenă. Dînd tîrcoale gigantului aproape imobilizat, micile nave reușesc să-l torpileze de două ori. În zori, cînd *Rodney* și *George V* apar, *Bismarck* este practic scufundat. Marea și vîntul care ating respectiv forța de 5 și 7 — întîrzie pînă la orele 8 și 47 de minute începutul canonadei. Riposta lui *Bismarck* slăbește rapid. La orele 10 și 15 minute nu mai este decît o masă de flăcări și toate tunurile lui fuseseră reduse la tăcere. Tovey — care vede că va sosi prea tîrziu pe o mare deslănțuită — se îndreaptă spre Anglia, ordonînd numai crucișătoarelor să desăvîrșească opera de distrugere a inamicului învins. *Norfolk* și *Dorsetshire* își iau această sarcină. *Bismarck* dispare în valuri la orele 10 și 36 minute. În cluda timpului rău, sînt salvați 110 din marînarii săi.

În românește de A. B.



ROMA CITTÀ APERTA

ROMA ORAȘ DESCHIS

Film de
ROBERTO ROSSELLINI

Scenariul de
SERGIO AMIDEI, FEDERICO FELLINI și ROBERTO ROSSELLINI

Roma — în zori

Plan general al oraşului cu puţin înainte de răsăritul soarelui. Oraşul este văzut dinspre colinele înconjurătoare. Panoramic lent, în timp ce apare un generic succint. Pe ultimul titlu, Domul San Pietro apare în depărtare. Muzică.

Piaţa Spaniei — în zori

Spre sfîrşitul genericului, muzica este treptat înlocuită de un cîntec militar german foarte scîndat. O trupă de soldaţi germani străbate piaţa în marş. Un camion trece prin piaţă şi se opreşte în faţa unei uşi. Un grup de soldaţi germani coboară din camion şi aleargă spre această uşă.

Casă de închiriat — interior

Bătăi foarte violente în uşa apartamentului. În interior, se aude distinct un post de radio în limba engleză.

VOCEA CRAINICULUI: London calling Italy — aici Londra.

Bătrîna bonă, Nannina, se apleacă pe fereastră. Camionul poartă semnul Crucii roşii.

NANNINA: O, Doamne !

Terasa din Piaţa Spaniei

Roma văzută de pe acoperişuri. Un bărbat iese deodată pe fereastră, aleargă pe terasă, se apleacă spre o fereastră, privind în interior. Apreciază înălţimea de la acoperiş la terasa de jos, apoi fuge. Este Manfredi.

Culoarul. La uşă, bătăile cresc în intensitate.

Casă de închiriat

NANNINA: Vin, vin !

Deschide uşa. În cadrul uşii apare un Feldwebel SS, urmat de doi soldaţi tineri.

FELDWEBEL: Inginerul Manfredi locuieşte aici ?

NANNINA: Nu este acasă.

PROPRIETĂREASA (din camera ei, în fundul culoarului): Nu doarme acasă în fiecare seară.

FELDWEBEL: Şi unde se duce ?

PROPRIETĂREASA: Nu ştiu nimic, e un tînăr burlac. . . adesea nu se întoarce acasă.

FELDWEBEL: Bine. . . unde-i camera lui ?

PROPRIETĂREASA: Pe aici. . .

FELDWEBEL (către soldaţi, în limba germană): Percheziţionaţi casa !

Camera lui Manfredi

În faţa uşii camerei lui Manfredi, proprietăreasa se dă la o parte din faţa Feldwebelului, care străbate camera şi se întoarce spre ea, vorbindu-i:

FELDWEBEL: Primeşte des vizite ?

PROPRIETĂREASA: Des, da... dar în ultima vreme n-a mai venit nimeni.

FELDWEBEL: Da, desigur. Cîți chiriași mai aveți.

PROPRIETĂREASA: Doi.

*El deschide sertarele scrinului, apoi se îndreaptă spre masa de lucru. Se aude telefonul.
Străbate camera.*

FELDWEBEL: Unde-i telefonul?

PROPRIETĂREASA: În fundul culoarului.

Pe culoar: Feldwebelul iese din cameră și o oprește de proprietăreasă, care vrea să-l urmeze.

FELDWEBEL: Rămîi acolo, răspund eu.

Se îndepărtează pînă în fundul culoarului unde ridică receptorul.

FELDWEBEL (răspunzînd în limba germană: Hal... lo! (Apoi își revine, vorbind în Italiană): Allo!)

Camera de dormit a Marinei

Marina, o tînă femeie, stă în pat rezemată între perne, cu telefonul în mîna stîngă.

MARINA: Giorgio, tu ești? Da...! Domnul Manfredi... Cine e... la aparat?

FELDWEBEL: Sînt un prieten de-al inginerului.

MARINA: Care prieten?

FELDWEBEL: Cine-l la aparat?

Marina pune încet receptorul în furcă.

Casa de închiriat

Feldwebel se întoarce spre Nannina.

FELDWEBEL: Era o femeie, cine e?

NANNINA: Nu știu nimic, n-am văzut-o.

Soldatii reapar. El se întoarce spre ei.

FELDWEBEL (în limba germană): Ați găsit ceva?

UN SOLDAT (în limba germană): Nimic, pe nimeni.

Feldwebel observă în dreapta sa ușa care dă înspre terasă.

FELDWEBEL: Unde dă ușa asta?

PROPRIETĂREASA: Pe terasă.

FELDWEBEL: A! Terasă!

Trece pe terasă urmat de doi soldați. Se întoarce spre proprietăreasă și Nannina, care-l urmează.

PROPRIETĂREASA (încet, către Nannina): Fil calmă.

Terasa. Nemții o străbat în lung și în lat fără să găsească nimic. Feldwebel remarcă ceva, se apleacă și întreabă:

FELDWEBEL: Cine locuiește aici?

NANNINA: Ambasada Spaniei.

Deschidere spre un plan monumental al Romei, pe care se plimbă o mină ținînd o țigară.

Biroul maiorului Bergmann — interior seara

MAIORUL BERGMANN: Orașul se împarte în paisprezece zone. Planul... (Ofițerul german discută cu chestorul Romei.)

BERGMANN (*continuînd*): . . . Schroeder, pe care l-am aplicat deja în alte orașe ale Europei, ne va permite executarea științifică a unor razii monstre cu minimum de trupe. (*Bătăi în ușă. Bergmann se întoarce.*)

BERGMANN: Herein !

(*În ușă apare ordonanța lui Bergmann, Krammer, salutînd ca națiștii*)

KRAMMER (*în limba germană*): Sturmbannführer Bauer mi-a telefonat ca să-mi spună că n-au găsit persoana în chestiune.

BERGMANN (*în limba germană*): Nu? Ciudat ! . . .

KRAMMER (*în limba germană*): Nu erau în casă decît două femei: proprietăreasa și servitoarea. Vreți să le interogați, Sturmbannführer?

BERGMANN: (*în limba germană*): Nu, inutil. Mulțumesc.

Krammer salută și pleacă.

CHESTORUL: O veste proastă?

BERGMANN (*trecînd în spatele biroului său și așezîndu-se*): Cineva n-a venit la o întîlnire.

CHESTORUL: Cineva Important?

BERGMANN: Sper. (*Deschide un sertar, scoate o fotografie pe care i-o întinde*)
Îl cunoașteți? (*În fotografie, Manfredi și Marina pe treptele din Piața Spaniei*)

CHESTORUL: Nu. Cine e? (*Se așează și el*)

BERGMANN: Își zice Inginerul Manfredi.

CHESTORUL: Manfredi?

BERGMANN: Da.

CHESTORUL: Ni s-a semnalat acest nume. N-o fi unul din șefii Comitetului de Eliberare Națională?

BERGMANN: Am motive temelnice să cred că e chiar el.

CHESTORUL: Dar cum l-ați descoperit?

BERGMANN: L-am întîlnit aici, la această masă. În fiecare seară (*se cufundă în fotoliu satisfăcut*) fac . . . o lungă plimbare pe străzile Romei, fără să ies din biroul meu. Îmi place mult acest gen de fotografii luate prin surprindere. (*În fața lui*): Se fac descoperiri foarte interesante. Acum cîva timp, de pildă, am căzut peste domnul Manfredi și mica sa prietenă. Mi-am spus: pe omul ăsta l-am mai văzut undeva. (*Scoate din alt sertar un alt teanc de fotografii*):

De exemplu, priviți acest grup. Al doilea din stînga. (*Îi întinde o lupă*): Am primit aceste fotografii de la Berlin. (*Bergmann se ridică și se așază pe birou*): Sînt italieni care au luptat în Spania cu Roșii.

(*Lupa îl izolează pe Manfredi, mai tîndr, printre combatanții fotografiați în grup*).

BERGMANN: Nu cred că mă înșel, nu-i așa?

CHESTORUL: Nu te înșeli deloc. El e, e aceeași persoană.

(*Se aude un urlet*)

BERGMANN: Ce plictiseală ! Scuzați-mă ! (*Apasă cu violență pe un buton*).

CHESTORUL: Vă rog. . .

(*Apare un zbir în ușă*).

BERGMANN (*în limba germană*): Müller ! Ce-i gălăgia asta ?

MÜLLER: Vă cer iertare, Sturmbannführer. Îl interogăm pe profesor, n-a spus nimic încă.

BERGMANN: Bine ! Dar, ați putea să fiți mai puțin zgomotoși.

(*Müller iese. Bergmann enervat, spune în italiană*):

Ce țîpă italienii ăștia !

CHESTORUL (*pușin jenat*): Da. (*În fața lui*): Și fata cine e ?

BERGMANN: O oarecare Marina Mari, actriță de varietăți.
CHESTORUL: A! o cunosc... am și văzut-o. Nu arată rău, ă?
BERGMANN (rece): Nu arată rău deloc...

Via Casilina — brutărie — dimineața

Fașada unei brutării: niște copii stau îngrămădiți în fața vitrinei, spre stînga. La dreapta, un grup de femei (cea mai mare parte în doliu, cu basmale pe cap, ținînd coșuri în mînă încearcă să intre, stăvilite de un brigadier de poliție care stă în fața ușii)

BRIGADIER: Ușor, ușor, fiți calme, fiți calme...

(Alte femei se apropie în fugă. Brigadierul renunță și degajează intrarea, ștergîndu-și fruntea. Sacristanul, un om mărunt, ponosit, se apropie de el).

AGOSTINO (Sacristanul): Dar ce se întîmplă aici?

BRIGADIER: Nu vedeți... femeile au luat brutăria cu asalt!

AGOSTINO: Și, dumneata dumneata ce faci?

BRIGADIER: Eu, din nefericire, sînt în uniformă. Nu pot să fac nimic.

(Ridică din umeri, includat. Se întoarce spre brutărie. Brutarul, în spatele vitrinei îndeamnă mulțimea să plece acasă. De afară, copiii îl privesc).

O FEMEIE (cu coșul plin de pîinișoare, se năpustește spre brigadier): Ticălosul ăsta avea și pîini mici. Ia ulte!

O FEMEIE ÎN NEGRU: Și mai spunea că n-are făină.

(Agostino ia din coș o pîinișoară pe care o miroase)

FEMEIA CU COȘUL: Agostino, de ce nu te duci să lel și tu.

AGOSTINO: Eu, eu nu pot. Sînt sacristan. Aș intra în ladă.

FEMEIA CU COȘUL (Luîndu-l înapoi pîinea): Atunci, tu să mînci pîine în rai!
Intrarea în bucătărie. O femeie însărcinată, în doliu, Pina, iese din brutărie, cu un coș plin, apucă o pîine, pe care o femeie vrea să pună mîna.)

PINA: Jos laba!

Brigadierul se apropie de ea, o trage deoparte; ea șovăie.

BRIGADIERUL: Doamna Pina, dar e o nebună. În starea dumneavoastră?

PINA: Și ce, ai vrea să mor de foame?

Înaintează ajutată de brigadier. Din spate, e apostrofată. Ea se întoarce și răspunde:
Duceți-vă la naiba!

BRIGADIERUL: Vă însoțesc.

Ajutată de brigadier se îndepărtează. Sacristanul face semnul crucii și aleargă spre intrarea brutăriei.

Scara imobilului

Pina urcă scările ținîndu-se de balustradă. Dol copiii coboară alergînd, tăindu-i calea.
Ea ridică capul.

PINA: Căutați pe cineva?

În fața ușilor, pe palier, Manfredi purtînd palton, cu mîinile în buzunar.

MANFREDI: Scuzați-mă, Francesco tipograful, locuiește aici?

(Ea continuă să urce)

MANFREDI: Nu știți unde e?

PINA: Ceea ce știu e că-și vede de treburile lui.

MANFREDI: Iertați-mă, cine sînteți dumneavoastră?

PINA: În definitiv, ce vă interesează?

MANFREDI (*zimbînd foarte afabil, dintr-odată*): Am înțeles, sînteți Pina.
 PINA: De unde știți?
 MANFREDI: Francesco îmi vorbește mereu de dumneavoastră.
 PINA: Atunci, sînteți...
 MANFREDI (*oprind-o*):... un prieten.
 PINA: Ce proastă sint. Vă luasem drept polițist.
 MANFREDI: Mi-am dat seama.
 PINA: Spuneți-mi ce doriți.
 MANFREDI: Trebuie să intru la Francesco.
 PINA: Vă deschid numaidecît, mă duc să iau cheia.
Ea intră prin ușa din dreapta. Manfredi rămîne singur pe palier. Două femei trec ducînd o damigeană de vin. Pina se întoarce, fără palton.
 PINA: Scuzați-mă, nu găseam cheia.
(Trece înaintea lui, pentru a deschide ușa de la mijlocul palierului, ușa lui Francesco)
 Intrăți, vă rog.

Camera lui Francesco

PINA: E multă neorînduială, dar...
 MANFREDI: Lăsați, nu-i nimic. Ascultați-mă... Îl cunoașteți pe Don Pietro, preotul de la San Clemente? Aș vrea să-l vorbesc.
 PINA: Mă duc după el.
 MANFREDI: Nu, nu dumneavoastră.
 PINA: Îl trimit pe bălatul meu.
 MANFREDI: Mai bine.
 PINA: Așteptați-mă alci.

Camera lui Francesco

Manfredi și Don Pietro, așezați pe scaune. Don Pietro își șterge ochelarii.

MANFREDI: Sînt peste cinci sute, în munți, mai sus de Togliacotto... o bandă de băieți dezghețați! Nu-i putem părăsi. Întîlnirea a fost fixată astă seară la ora șase, la podul Tiburtino; unul dintre ei va fi acolo. Eu, e mai bine să nu mă duc, deoarece acum sînt luat la ochi. Și apoi, starea excepțională a fost stabilită la ora cinci.

DON PIETRO (*ridicîndu-se în picioare*): E adevărat. Am să merg eu.

MANFREDI: Eram sigur.

DON PIETRO: Care e mesajul?

MANFREDI: Nu există nici un mesaj. E vorba de o sumă de bani de la Comitetul Militar. Vă cer prea mult?

DON PIETRO: Nu, e chiar prea puțin pentru cei care se sacrifică. Și cum am să-l recunosc?

MANFREDI: Se va opri pe pod și va fluera cîntecul « Mattinata Fiorentina »...
 E adevărat... dumneavoastră nu-l știți!

DON PIETRO: Nu-l știu. Cum e?

(Manfredi fluieră, Don Pietro reia melodia împreună cu el)

MANFREDI: Ei!

DON PIETRO (*puțin jenat*): Desigur, toată lumea îl cîntă.

Magazin de antichități — ziua

Don Pietro intră. Un vânzător se apropie de el.

VÎNZĂTOR: Bună ziua, părinte.

DON PIETRO: Bună ziua.

VÎNZĂTOR: Doriți ceva?

DON PIETRO (*șovăind, privind în jurul lui*): Aveți cumva un Sfânt Anton?

VÎNZĂTOR: Îmi pare rău, am avut unul recent, dar... se vinde puțin... Dar am un Sfânt Rocco.

DON PIETRO: Mulțumesc, nu mă interesează.

VÎNZĂTOR: Cum... nu vă interesează un sfânt ca Sfântul Rocco? Pofțiți, vă rog.

Veniți, veniți să vedeți, e o plesă frumoasă.

DON PIETRO: Să vedem.

Spre fund, un curier face un semn. Vânzătorul se întoarce.

CURIERUL: Bine, plec.

VÎNZĂTOR: Du-te, nu uita să treci pe la Chiurazzl.

(*Curierul iese. Vânzătorul se întoarce spre Don Pietro.*)

Vi-l las la un preț convenabil.

DON PIETRO (*văzînd că au rămas singuri*): Aș vrea să vorbesc cu Francesco, m-a trimis omul cu pantofi strîmți.

VÎNZĂTORUL: Așteptați o clipă. (*iese*)

Plan american a lui Don Pietro, în picioare între Sf. Rocco și aceea a Venerei. Lasă ochii în jos, îi ridică, o privește pe Venus, apoi pe Sfântul care pare că o privește și el. Încurcat, o întoarce pe Venus cu spatele. E mai rău: sfântul pare că privește acum fesele Venerei. Atunci, îl întoarce pe sfânt.

VÎNZĂTORUL: Urmați-mă părinte. Vă așteaptă.

În fundul magazinului, vânzătorul îi arată o trecere îngustă care duce la o scară.

VÎNZĂTORUL: Urmați-mă, părinte. Vă așteaptă. Iată, coboriți această scară.

Tipografie clandestină

FRANCESCO: A, dumneavoastră Don Pietro, ce s-a întîmplat?

DON PIETRO: Nimic grav, mulțumesc lui Dumnezeu. Dar puțin a lipsit.

Azi noapte SS-îștli au venit la Manfredi.

FRANCESCO: Asta o știam. Dar el, el unde e?

DON PIETRO: La tine.

FRANCESCO (*surprins*): La mine?

DON PIETRO: Da. Pina i-a deschis. Va rămîne acolo cîteva zile. Mi-a dat acest bilet. (*Î-l dă. Francesco îl ia și-l citește*). Volam să-l trimit la San Giovanni și Paolo, la mănăstire. Ar fi fost în siguranță acolo. Dar el nu vrea. Spune că ar rămîne izolat. (*Intervine directorul tipografiei*)

DIRECTORUL: Are dreptate. (*Don Pietro și Francesco se apropie de el. Francesco îi întinde biletul*)

DON PIETRO: Da, dar acum că e urmărit, munca lui va fi mai grea.

DIRECTORUL: Da, știu părinte, dar noi sîntem puțin, și dacă începem să ne punem la adăpost la mănăstire...

DON PIETRO: Înțeleg.

FRANCESCO: Scuzați-mă (*prezentîndu-i*): Îmi permiteți, Don Pietro... directorul nostru.

DON PIETRO: Mă bucur să vă cunosc.

MANFREDI (*zimbînd foarte afabil, dintr-odată*): Am înțeles, sînteți Pina.

PINA: De unde știți?

MANFREDI: Francesco îmi vorbește mereu de dumneavoastră.

PINA: Atunci, sînteți. . .

MANFREDI (*oprind-o*): . . . un prieten.

PINA: Ce proastă sînt. Vă luasem drept polițist.

MANFREDI: Mi-am dat seama.

PINA: Spuneți-mi ce doriți.

MANFREDI: Trebuie să intru la Francesco.

PINA: Vă deschid numaidecît, mă duc să iau cheia.

Ea intră prin ușa din dreapta. Manfredi rămîne singur pe palier. Două femei trec ducînd o damigeană de vin. Pina se întoarce, fără palton.

PINA: Scuzați-mă, nu găseam cheia.

(Trece înaintea lui, pentru a deschide ușa de la mijlocul palierului, ușa lui Francesco)
Intrați, vă rog.

Camera lui Francesco

PINA: E multă neorînduială, dar. . .

MANFREDI: Lăsați, nu-i nimic. Ascultați-mă. . . Îl cunoașteți pe Don Pietro, preotul de la San Clemente? Aș vrea să-l vorbesc.

PINA: Mă duc după el.

MANFREDI: Nu, nu dumneavoastră.

PINA: Îl trimit pe bălatul meu.

MANFREDI: Mai bine.

PINA: Așteptați-mă aici.

Camera lui Francesco

Manfredi și Don Pietro, așezați pe scaune. Don Pietro își șterge ochelarii.

MANFREDI: Sînt peste cinci sute, în munți, mai sus de Togliacotto. . . o bandă de băieți dezghețați! Nu-i putem părăsi. Întîlnirea a fost fixată astă seară la ora șase, la podul Tiburtino; unul dintre ei va fi acolo. Eu, e mai bine să nu mă duc, deoarece acum sînt luat la ochi. Și apoi, starea excepțională a fost stabilită la ora cinci.

DON PIETRO (*ridicîndu-se în picioare*): E adevărat. Am să merg eu.

MANFREDI: Eram sigur.

DON PIETRO: Care e mesajul?

MANFREDI: Nu există nici un mesaj. E vorba de o sumă de bani de la Comitetul Militar. Vă cer prea mult?

DON PIETRO: Nu, e chiar prea puțin pentru cei care se sacrifică. Și cum am să-l recunosc?

MANFREDI: Se va opri pe pod și va fluera cîntecul « Mattinata Fiorentina » . . .

E adevărat. . . dumneavoastră nu-l știți!

DON PIETRO: Nu-l știu. Cum e?

(Manfredi fluieră, Don Pietro reia melodia împreună cu el)

MANFREDI: Ei!

DON PIETRO (*puțin jenat*): Desigur, toată lumea îl cîntă.

Magazin de antichități — ziua

Don Pietro intră. Un vânzător se apropie de el.

VÎNZĂTOR: Bună ziua, părinte.

DON PIETRO: Bună ziua.

VÎNZĂTOR: Doriți ceva?

DON PIETRO (*șovăind, privind în jurul lui*): Aveți cumva un Sfânt Anton?

VÎNZĂTOR: Îmi pare rău, am avut unul recent, dar... se vinde puțin... Dar am un Sfânt Rocco.

DON PIETRO: Mulțumesc, nu mă interesează.

VÎNZĂTOR: Cum... nu vă interesează un sfânt ca Sfântul Rocco? Poftiți, vă rog. Veniți, veniți să vedeți, e o plesă frumoasă.

DON PIETRO: Să vedem.

Spre fund, un curier face un semn. Vânzătorul se întoarce.

CURIERUL: Bine, plec.

VÎNZĂTOR: Du-te, nu uita să treci pe la Chiurazzl.

(Curierul iese. Vânzătorul se întoarce spre Don Pietro.)

Vi-l las la un preț convenabil.

DON PIETRO (*văzînd că au rămas singuri*): Aș vrea să vorbesc cu Francesco, m-a trimis omul cu pantofi strîmți.

VÎNZĂTORUL: Așteptați o clipă. (*iese*)

Plan american a lui Don Pietro, în picioare între Sf. Rocco și aceea a Venerei. Lasă ochii în jos, îi ridică, o privește pe Venus, apoi pe Sfântul care pare că o privește și el. Încurcat, o întoarce pe Venus cu spatele. E mai rău: sfântul pare că privește acum fesele Venerei. Atunci, îl întoarce pe sfânt.

VÎNZĂTORUL: Urmați-mă părinte. Vă așteaptă.

În fundul magazinului, vânzătorul îi arată o trecere îngustă care duce la o scară.

VÎNZĂTORUL: Urmați-mă, părinte. Vă așteaptă. Iată, coboriți această scară.

Tipografie clandestină

FRANCESCO: A, dumneavoastră Don Pietro, ce s-a întîmplat?

DON PIETRO: Nimic grav, mulțumesc lui Dumnezeu. Dar puțin a lipsit.

Azi noapte SS-știi au venit la Manfredi.

FRANCESCO: Asta o știam. Dar el, el unde e?

DON PIETRO: La tine.

FRANCESCO (*surprins*): La mine?

DON PIETRO: Da. Pina l-a deschis. Va rămîne acolo cîteva zile. Mi-a dat acest bilet. (*î-l dă. Francesco îl ia și-l citește*). Volam să-l trimit la San Giovanni și Paolo, la mînăstire. Ar fi fost în siguranță acolo. Dar el nu vrea. Spune că ar rămîne izolat. (*Intervine directorul tipografiei*)

DIRECTORUL: Are dreptate. (*Don Pietro și Francesco se apropie de el. Francesco îi întinde biletul*)

DON PIETRO: Da, dar acum că e urmărit, munca lui va fi mai grea.

DIRECTORUL: Da, știu părinte, dar noi sîntem puțin, și dacă începem să ne punem la adăpost la mănăstire...

DON PIETRO: Înțeleg.

FRANCESCO: Scuzați-mă (*prezentîndu-l*): Îmi permiteți, Don Pietro... directorul nostru.

DON PIETRO: Mă bucur să vă cunosc.

DIRECTORUL: Și eu. Am auzit vorbindu-se mult despre dumneavoastră.
 DON PIETRO: Păcat! Pentru modestia și pentru... siguranța mea.
 DIRECTOR: Da, faceți multe pentru noi... Vă mulțumesc.
 DON PIETRO: E de datoria mea să vin în ajutorul celor care au nevoie.
 DIRECTORUL: Vreți să veniți cu mine. (Se îndepărtează spre fundul încăperii.
Directorul intră într-un birou, caută ceva, apoi scoate pe masă trei cărți mari, legate) lată, părinte.
 DON PIETRO: Manfredi mi-a spus că e vorba de o sumă de bani...
 DIRECTORUL: Sint cărți, dar... nu-i mare lucru de citit în ele. Don Pietro răsfoiește o carte. Paginile sint făcute din bilete de cîte o mie de lire)
 DON PIETRO: Toate la fel?
 DIRECTORUL: O mie de pagini în total.
 DON PIETRO: Un milion?
 DIRECTORUL: Exact.

.....

Podul Tiburtino (Porta San Lorenzo) — sfîrșitul după amiezii

Plan general al stației de triaj văzută de la o oarecare înălțime, deasupra arcului Santa Bibiana. Zgomot de trenuri. Panoramic. Se aude cineva fluierînd « Mattinata fiorentina »: un feroviar ducînd o lanternă, urcă panta fluierînd. Don Pietro ascultă. Cînd feroviarul trece prin fața lui, el reia cîntecul. Omul se-ntoarce spre el, Don Pietro îi dă pachetul.

.....

Scara imobilului — noaptea

Pina iese pe scară, suspinînd. Francesco se apropie de ea.

FRANCESCO: Ce e cu tine?

PINA: M-am certat cu soră-mea.

FRANCESCO: Iarăși?

PINA: Vrea să plece. Spune că nu vine nici la nuntă. (plînge)

FRANCESCO: Vorbește și ea așa...

PINA: Nu, nu. E serioasă. Își face valiza.

FRANCESCO: Mîine dimineață o să-și schimbe părerea.

PINA: Sint atît de obosită.

FRANCESCO: Plîngi... (o cuprinde de umeri): Vino cu mine. (Vrea să o conducă în camera lui)

PINA: Da, dar Manfredi e acolo. Nu se poate.

FRANCESCO: Dar e un prieten.

PINA: E-adevărat, dar e așa de mult de cînd doresc să vorbesc puțin cu tine, singură. (Îl apucă de haină): Vino aici. (Se așează pe treptele scării): Să stăm aici, ca atunci cînd am vorbit pentru prima oară. Ți-aduci aminte? Tu băteai un cui în perete și mi-a căzut oglinda. Dar nu s-a spart.

FRANCESCO (imitînd-o): « Cine crezi că ești, regele universului? »

PINA (rîzînd): Pentru că mi-erai nesuferit!... Stătea aici de două luni și nu-mi dădea bună ziua cînd treceam pe scară. Au trecut doi ani. Ce departe e timpul acela și cît de schimbat!... Și totuși, războiul începuse.

FRANCESCO: E-adevărat. Toată lumea credea că o să se sfîrșească repede. . . că n-o să-l mai vedem decît la cinema. Și apoi. . .

PINA: Dar cînd o să se termine? Uneori, nu mai am puteri deloc. . . Iarna asta pare că nu se mai sfîrșește. (*E foarte tristă, foarte obosită*).

FRANCESCO: O să se termine, Pina. . . o să se termine. Are să vină iar primăvara și o să fie mai frumoasă ca altele. Trebuie să crezi în asta, trebuie să vrei. Vezi tu, sînt lucruri pe care le știu, pe care le simt. . . , dar pe care nu pot să ți le explic. El, da, el ar ști. . . , e un om învățat. . . , a studiat, a călătorit. Știe să vorbească bine. Dar eu cred că așa e. . . , că nu trebuie să ne fie frică, nici astăzi, nici mai tîrziu, pentru că noi avem dreptate, noi sîntem pe calea cea bună. Înțelegi?

PINA: Da, Francesco.

FRANCESCO: Noi luptăm pentru ceva care trebuie să vină, care nu poate să nu vină. Drumul va fi poate puțin cam lung și greu, dar noi vom răzbi și vom vedea această lume mai bună; și-o vor vedea mai ales copiii noștri, Marcello și. . . el, cel pe care-l așteptăm. Așa că nu-ți fie teamă, Pina. Niciodată, oricare-ar fi. Ne-am înțeles?

PINA (*plîngînd*): Da, Francesco. Nu mi-e frică, n-o să-mi fie niciodată.

.....

Biroul lui Bergmann — noaptea.

La biroul său, Bergmann citește ziarele clandestine. Peste umărul lui, se văd titlurile: « Il Popolo », « L'Unità », « Avanti », « Voce operaia », « L'Italia libera » . . . Bătăi în ușă. Pune ziarele într-un sertar și se ridică.

BERGMANN: Herein !

KRAMMER (*intrînd și salutînd, apoi în limba germană*): Șeful poliției din Roma, Herr Sturmbannführer.

BERGMANN (*în limba germană*): Lasă-l să intre.

Chestorul intră, cu o servietă sub braț. Cei doi se întîlnesc la mijlocul camerei, salută ca naștiții, apoi își string mîna.

BERGMANN: Scumpe prieten, ați picat bine. Am ceva foarte interesant. Amicul nostru Manfredi. . . (*Îl duce pe chestor la o măsură scundă. Chestorul își scoate paltonul*): . . . a fost văzut, azi dimineață, pe lângă Rio Prenestino. Luați loc. . .

CHESTORUL: Mulțumesc. (*Se așează în fotoliu, în fața mesii*)

BERGMANN: În gara din acest cartier a fost aruncat în aer un vagon de benzină.

CHESTORUL: Scuzați-mă, scumpul meu maior, dar veștile mele sînt mult mai senzaționale decît ale dumneavoastră. Mi-am petrecut după amiaza explorînd fișierele noastre și am avut, și eu (*scoate din servietă o fișă de poliție*) o întîlnire foarte interesantă.

BERGMANN (*privind fișa*): Formidabil ! « Ferraris Luigi, născut la Torino (*pe fișă se vede fotografia lui Manfredi*) la 3 octombrie 1906, arestat la Bologna la 4 februarie 1928, condamnat la doisprezece ani pentru conspirație împotriva autorităților statului, evadat în cursul transferării sale, semnalat la Paris și la Marsilia ». (*Ridică capul*) Luigi Ferraris ! (*Pune fotografia, se ridică, imitat de celălalt*) M-ați dat gata !

CHESTORUL: Nu mi-aș fi permis-o niciodată. De altfel, esențialul rămîne de făcut : să-l prindem.

BERGMANN (*cu mîinile în buzunar*): Nu vă fie teamă, n-o să ne scape !

CHESTORUL: Vreți să mă ocup eu de el?

BERGMANN (*întorcându-se repede*): Nu, v-o interzic. . . (*Își revine, zimbând*)
Vreau să spun că am încredere în metodele dumneavoastră, dar prefer să acționez singur. Îmi permiteți. . . (*Se duce spre o ușă, pe care o deschide. E o ușă dublă, capitonată*)

.....

Camera lui Francesco — dimineața

Pina intră, dă fuga la fereastră, urmată de Francesco.

PINA: Francesco, nemții, fasciștii. . . înconjoară casa ! . . .

Strada în fața imobilului — dimineața

Imagine generală, de sus în jos, asupra a ceea ce văd ei. Un motociclist vine spre imobil. Muzică. Apoi imagine la nivelul solului: polițistul pe motocicletă vine spre aparatul de filmat, frânează făcând un viraj pe loc. În fund, camioane militare se apropie. Zgomote de ambianță, sinistre. Întoarcere spre poartă în plan general: zăpăceală. Femei fugind. Alt unghi: bărbați în gabardine aleargă spre poartă. Plan general: în colțul străzii, camioane frânează și o mașină înaintează, spre imobil. Imagine de sus în jos: bărbați coboară din camioane. Mașina frânează în fața porții. Un bărbat în gabardină de culoare deschisă coboară din ea. Este ajuns de alții. Plan semi-general, de sus în jos: patru soldați și trei bărbați în civil se agită în jurul mașinii. Un militar dă ordine în limba germană. Întoarcere spre Francesco, Pina, Manfredi (cu săpun de ras pe față), la fereastră

PINA: Privește, înconjoară casa. Șterge-o, plecați ! . . . du-te ! . . . haide !

Imagine de sus în jos: un detașament de soldați aliniați. Plan semigeneral: ușa imobilului, soldații pătrund în imobil prin cealaltă intrare, venind din partea din fund. În fruntea lor, un militar care dă ordine în limba germană, și un interpret. Șeful ordonă și împarte trupele, strigând.

Fațada bisericii — apoi altarul

Copiii pregătesc missa. Andreina intră în biserică, îl strigă pe Marcello. Marcello e în altar și răspunde (plan general apoi apropiat).

ANDREINA: Marcello, Marcello, Marcello !

MARCELLO: Ce e, Andreina ?

ANDREINA (*alerând spre el*): Nemții, fasciștii, acasă !

MARCELLO (*către ceilalți*): Să mergem, băieți.

Vor să plece, dar Don Pietro îi oprește. Alternanță de planuri asupra lui Marcello și de planuri americane cu Don Pietro.

DON PIETRO: Opriți-vă. Așteptați ! O clipă.

MARCELLO: Dar nemții sînt în casă.

DON PIETRO: N-o să vă mîlțați de-aici. Mă duc eu să văd ce s-a întîmplat.

MARCELLO: Trebuie să mergem și noi.

DON PIETRO: V-am spus să rămîneți aici, ne-am înțeles ?

MARCELLO: Dar, Don Pietro, nu înțelegeți ! la Romoletto. . . sînt bombe ! (*Don Pietro rămîne perplex*).

Stradă în fața imobilului — dimineața

Plan de ansamblu: femeile sînt aliniate lingă ușă. Nemții controlează totul. Nimeni nu mișcă.

Spălătorie — dimineața

Plan semi-ansamblu: femeii ajutînd pe bărbați să treacă într-o subterană.

O FEMEIE: Repede, repede! O să vă întîlniți din nou, la calea ferată.

Sosește un bărbat și i se adresează lui Manfredi care conduce operațiile.

BĂRBATUL: Nemții au intrat în curte.

Plan american: femeia și bărbatul îl împing pe Manfredi spre subterană.

UN ALT BĂRBAT: Francesco a avut timp s-o șteargă. Nu vă neliniștiți, casa e mare!

BĂRBATUL: Să nu-i spuneți nimic Pinei!

FEMEIA: Fii liniștit!

Manfredi și bărbatul trec în subterană. Femeia se întoarce în spălătorie. Fasciștii sosesc. Unul din ei vîră capul în subterană, privește spre aparatul de filmat. De cealaltă parte, Manfredi e pe cale să fugă. Gardianul ridică capul și zîmbește, prin răsuflătoarea subteranei, vedem împreună cu el picioarele și desuurile femeilor.

Stradă în fața imobilului — dimineața

Portalul, din interior. Brigadierul ajută femeia din spălătorie să iasă.

BRIGADIERUL: Haide, haide. Să mergem, repede, pe aici.

Plan semi-ansamblu: femeia se așează lingă Pina. Plan american cu amîndouă.

PINA: Unde e Francesco?

FEMEIA: Fii liniștită, e-n siguranță. (Gardianul îi face semn să tacă).

O FEMEIE, (în spatele Pinei): Uitați-vă la ticăloșii ăștia, îi scot pină și pe bolnavi.

Panoramic pentru a cadra în plan mijlociu un infirm sprijinit de două femei. Apoi plan american: brigadierul, interpretul. O mamă sosește cu alte femei și-i spune brigadierului

MAMA: Bunicul n-a vrut să coboare, ce-au să-i facă?

BRIGADIERUL (incet): Nimic, nimic, nu vă neliniștiți. (Mai tare) Pe aici repede.

Plan de ansamblu: femeile se așează în linie cu celelalte.

Plan american cu Pina și celelalte femei. Apoi plan semi-general: alte femei sînt împinse afară, fără menajamente. Nou plan american: o femeie, plîngînd, este aproape aruncată în brațele Pinei.

PINA: Dar unde poate fi ascuns?

Plan american: milițianul ajunge lingă brigadier, ofițerul neamț și interpretul. Neamțul vorbește, interpretul traduce.

INTERPRETUL: Unde sînt bărbații din casa asta?

POLIȚISTUL: Ați înțeles? Unde sînt bărbații?

BRIGADIERUL: Dar ce știu eu? (Alt unghi) Nu sînt eu portar aici.

Din fund sosește Don Pietro în odăjdii, însoțit de Marcello îmbrăcat la fel ca în altar. Brigadierul se întoarce brusc spre el. Planuri cu cei trei.

INTERPRETUL: Ce vrea ăsta?

DON PIETRO: Un bolnav are nevoie de ajutorul meu.

BRIGADIERUL: E preotul. . .

POLIȚISTUL: Inutil să vă grăbiți atîta. Nu mai e nimeni în casă. Toată lumea a ieșit să ia puțin aer.

DON PIETRO: El nu, nu e cu puțință. Cu o boală atît de gravă!. . . Trebuie să urc.

POLIȚISTUL: Opriți-vă !

BRIGADIERUL (*intervenind*): Acum veniți, părinte? nenorocitul v-a strigat atît! Poate că a și murit la ora asta. Duceți-vă.

POLIȚISTUL: O clipă. Ce poveste mai e și asta? A fost scoasă toată lumea din casă.

BRIGADIERUL: Nu, el nu. E un bătrînel paralizat. Hai, părinte, grăbiți-vă.

(*Don Pietro și Marcello se îndepărtează pe scară*) Ce mai serviciu ! Altădată, veneau la fel de repede ca pomplerii.

Scara imobilului — dimineața

Imagine de jos în sus: Don Pietro și Marcello pe scară. În vîrfurile scării, Marcello flutură și aleargă spre ușa terasei strigînd.

DON PIETRO (*bătînd și zgîlțîind ușa*): Deschide, Romoletto ! Deschide, îți spun. Sare și apucă ușa de sus, o deschide cu zgomot, își ridică de jos capă care îi căzuse, aleargă pe terasă.

Terasă — dimineața

Don Pietro și Marcello îl văd pe Romoletto și reacționează.

DON PIETRO: Ce faci?

Plan mijlociu: Romoletto în cîrje, ținînd o bombă, gata s-o arunce de pe marginea terasei.

ROMOLETTO: Am să-i omor pe toți !

Don Pietro se precipită, îi zmulge bomba și pistolul-mitralieră.

DON PIETRO: Vrei să omori pe toată lumea, nebunule ! Dă-mi-o mie !

Revine, oprit de strigăte. Împreună cu el vedem, în imagine de jos în sus, o femeie țipînd pe un balcon, tîrîtă de soldați nemți. Aparatul se întoarce spre Don Pietro și Marcello, alergînd spre scară.

Intrarea imobilului — dimineața

POLIȚISTUL: La ce etaj stă muribundul ăsta?

BRIGADIERUL: Nu știu nimic. La al treilea, ba la al patrulea. . .

POLIȚISTUL: Mă duc s-arunc o privire. Sînt și eu un medic bun.

BRIGADIERUL: Vă însoțesc.

POLIȚISTUL: Nu, nu, mă duc singur. Nu-mi place mutra dumitale.

Apartamentul familiei Pinei — dimineața

Plan apropiat: bunicul, adormit în patul lui. Don Pietro și Marcello intră în cameră. Don Pietro pune armele pe masă. Îl văd pe bătrîn. Don Pietro scoate capă, îi face semn lui Marcello să-nchidă ușa.

DON PIETRO (*încet, dar enervat*): Ușa !. . . Ușa !. . .

PINA, în interpretarea ANNEI MAGNANI



Don Pietro sare și prinde la timp bomba care era gata să cadă și o pune sub pat. ... apoi răzgîndindu-se preferă să o ascundă sub pătură, împreună cu pistolul-mitralieră. Își pune calm capă și se așează lângă pat. Bunicul se trezește sau mimează mai degrabă o trezire și își pierde cumpătul.

BUNICUL: Cum? Au chemat preotul? Dar sînt sănătos! Sînt sănătos, ați înțeles? Sînt sănătos tun, vreau să trăiesc o sută de ani!

Plan apropiat: Don Pietro și travelling înapoi încadrînd pe cei doi oameni.

DON PIETRO: Vin nemții. . .

BUNICUL: Nemții, dar puțin îmi pasă de nemți și de fasciști, eu. . .

DON PIETRO (astupîndu-i gura, întorcîndu-se spre Marcello): Iartă. . .

Pe scară, soldații ies din camera lui Francesco și intră în apartamentul Pinei.

MILIȚIANUL: Uitați-vă, pe aici.

Intră, deschid un dulap, împing cu zgomot o ușă, pătrund într-o cameră, se opresc. Se aude Don Pietro recitînd rugăciuni în latinește. Plan-mijlociu: Marcello, bunicul « adormit » și Don Pietro; acesta remarcă intrușii, îi salută dînd din cap și continuă să se roage. Cei trei soldați ies. Plan: cu Marcello, Don Pietro și bunicul leșinat pe care încearcă să-l reanime. Marcello îi aduce un pahar cu apă lui Don Pietro.

DON PIETRO: Hal, trezește-te! Să mergem, să mergem.

MARCELLO: Ei bine, Don Pietro, al dat o lovitură de maestru!

Stradă în fața imobilului

Plan american: femeile, aliniate cu fața spre zid. Un neamț le păzește, o privește pe Pina, o apucă de braț. Pina îi dă peste mîină. Plan semi-general: cîțiva soldați îl trîsesc pe Francesco spre ușă. Văzîndu-l, Pina încearcă să treacă, se luptă cu neamțul. Plan american: Pina se luptă cu soldații care agită armele.

PINA: Francesco! Francesco! Francesco!

Plan american: Francesco luptîndu-se să scape.

FRANCESCO: Pina! Pina! (E tîrît în fața ușii): Pina! Pina!

PINA (luptîndu-se cu un soldat neamț): Francesco! (Scapă, o rupe la fugă)

Plan mijlociu: la ușă, interpretul încearcă s-o oprească. Ea îl respinge.

PINA: Francesco!

Semi-ansamblu, cu portalul, de cealaltă parte a intrării. Don Pietro și cîțiva soldați nemți încearcă s-o oprească pe Pina. Sosește brigadierul. Plan american: Francesco, într-un camion, păzit de soldați nemți.

FRANCESCO (urlînd): Pina!

Pina scapă și (alt unghi) fuge din nou. Travelling: camionul care demarează. Ea aleargă spre camion, strigînd. Travelling lateral urmărind-o pe Pina în cursa ei.

PINA: Francesco! Francesco! Francesco!

Plan american: Don Pietro îl strînge la piept pe Marcello ca să-l împiedice să privească. Camionul. Francesco strigă. Travelling după camion. Se aude o scurtă rafală de pistol-mitralieră. Pina cade. Panoramic: Marcello aleargă, se aruncă asupra cadavrului mamei sale, strigînd. Muzică. Don Pietro vine în fugă acolo, îl ia pe Marcello și-l trage înapoi. Semi-ansamblu: Marcello se zbate urlînd, între brigadier și Don Pietro. Plan american: Don Pietro îngenunchiază, ridică trupul Pinei și-l sprijină pe genunchiul său.

Imprejurimile Romei — ziua

Plan de ansamblu: în depărtare, o stradă. În prim plan, un bărbat iese dintr-o groapă, privește spre dreapta. Alt plan general: o motocicletă, o camionetă și două camioane înaintază. Bărbatul se întoarce și fluieră. Plan mijlociu: Manfredi și alți oameni din rezistență.

În fund, Palatul Expozițiilor. Continuă muzica.

MANFREDI: Așteptați să treacă de poartă. Cind vor ajunge la cotitură, vizați șoferii.

Împreună cu doi oameni, el ia poziție în spatele unui zid. Au pistoale-mitraliere. Plan de ansamblu: convoiul intră sub un pod-tunel. Muzică. Ansamblu: partizani aplecați peste ieșirea tunelului. Convoiul apare sub ei. Ei deschid focul. Ansamblu: convoiul oprit între două poduri-tunele. Imagine de sus în jos: partizanii. Soldații coboară din camioane. Prin spate, prizonierii încep să coboare. Cîțiva soldați sînt împușcați, un prizonier ia o pușcă și începe să tragă. Zăpăceală printre nemți. Prizonierii eliberați aleargă spre taluz, luptîndu-se cu nemții care fug după ei. Îngă camioane, prizonierul continuă să tragă, apoi fuge. Ultimul plan: partizanii escaladează taluzul.

.....

Biroul lui Bergmann

Bergmann stînd la birou. Ingrid aplecată peste biroul lui. El ridică receptorul telefonului. Ea mușcă un coupe-papier.

BERGMANN (la telefon, în limba germană): Allo ! Bergmann. Bine. Da ! Bine. (Pune receptorul la loc; către Ingrid, în limba germană): Informațiile au fost exacte. Bravo !

Ea zîmbește, îi întinde mîna, deschisă; Bergmann îi pune în mînă un teanc de bani și-i strînge degetele peste el. Ea se îndepărtează, el rămîne singur.

Salonul Gestapoului

La ușă, Ingrid privește teancul de bani și-l pune în poșetă. Se apropie apoi de Marina, purtînd un palton cu guler de blană. E cufundată într-un fotoliu. Ingrid se apleacă spre ea.

INGRID (repetînd în limba italiană cuvintele lui Bergmann): Informațiile au fost exacte. Bravo !

Ea îi mîngîie părul, se duce la un cufăr din care alege o blană pe care i-o arată Marinei.

INGRID: Îți place? Încearc-o.

Marina se ridică, își pune blana pe umeri. Se duce spre o oglindă. Ingrid o ține de umeri.

INGRID: Iată, scumpa mea. Magnific. Privește-te, Marina.

MARINA: L-au arestat?

INGRID: Da.

MARINA: Ce-au să-l facă?

INGRID: Nimic rău. Ne trebuie unele informații. Imediat ce ni le va da, îi dăm drumul.

MARINA: Și dacă n-o să vi le dea?

INGRID: O, nu! Nu-ți face griji. Are să vorbească.

Ingrid o mîngîie pe Marina.

MARINA: Și dacă n-o să vorbească?

INGRID: De ce ar refuza să vorbească?

MARINA: Adevărat. De ce-ar refuza?

INGRID (*luîndu-i bărbia în mîini*): Îl iubești?

MARINA: Eu? (*Indiferentă*) Eu nu iubesc pe nimeni.

Marina se așează într-un fotoliu mare. Ingrid se așează pe brațul fotoliului, o mîngîie și o flatează.

INGRID: De ce ești așa de rea cu mine în scara asta?

MARINA: Lasă-mă să plec.

INGRID (*aplecîndu-se asupra ei, și ținînd-o de umeri*): Nu, ai să rămîi aici, lângă mine.

MARINA (*zbătîndu-se*): Nu, nu vreau, nu mai vreau, lasă-mă să plec!

INGRID (*cu blîndețe*): Marina! De ce?

MARINA (*hohotînd în plîns*): Ce-am făcut? Ce-am făcut?

Culoarul și celulele Gestapo-ului — noaptea

SOLDAȚI NEMȚI: Heil Hitler! Heil Hitler! Ce număr urmează? Cinci. Haide! Don Pietro este adus pe culoar. Don Pietro și cei doi tovarăși ai lui se opresc văzînd un deținut tîrît pe jos, spre celula sa. Un soldat îl împinge brutal pe Don Pietro pentru a-l face să înainteze. Ajunși în fața celulei, soldatul îl împinge din nou pe Don Pietro care, de data aceasta, cade în mîini într-o celulă întunecoasă. Îi cad ochelarii. Cei doi bărbați intră după el, se închide ușa în spatele lor. Manfredi și dezertorul se apleacă spre Don Pietro ca să-l ajute să se ridice.

MANFREDI: V-ați lovit rău, Don Pietro?

DON PIETRO: Nu... Ochelarii mei... (*Înalță fruntea și încrețește ochii*)

DEZERTORUL: S-au spart.

DON PIETRO (*ridicîndu-se*): Răbdare... Mulțumesc.

Cei trei bărbați stau așezați pe jos, în celulă.

MANFREDI: Totul e din vina mea... Probabil mă supravegheau de mult. Eram urmărit.

DON PIETRO: Cred dimpotrivă. N-ar fi trebuit să vă aduc la mine.

(*Dezertorul, ieșit din minți: Tăceți! Pereții au urechi.*)

MANFREDI: N-au decît să ne-asculte! Pentru ceea ce avem noi să ne spunem! Nu-l așa, Don Pietro?

DON PIETRO: Firește, Noi n-avem nimic să ne spunem.

DEZERTORUL (*apropiîndu-se*): Ați auzit? Și noi, și noi o să crăpăm ca ei.

DON PIETRO (*îndreptîndu-se spre el*): Hai, liniștește-te.

Celulă — noaptea

Manfredi, pe podea, Don Pietro în picioare, dezertorul austriac plimbîndu-se agitat.

DEZERTORUL: Dar vouă nu vă e frică?

MANFREDI: Ba da, mi-e frică, dar mă simt foarte calm. E ciudat. Totuși, nu știu pentru ce, dar...

DON PIETRO: Te-nțeleg.

DEZERTORUL: Voi sinteți nebuni ! Ascultați-mă, eu știu. . . Voi aveți cu siguranță ceva de ascuns. Viețile oamenilor depind de tăcerea voastră. Voi credeți că o să puteți rezista torturilor acestor zbiri? Dar nu-i cunoașteți ! Cu ei, pînă și eroii devin lași !

MANFREDI (*calm*): Nol nu sîntem eroi. Dar nu vor afla nimic, fii sigur.

Biroul lui Bergmann — noaptea

Bergmann, Krammer, Ingrid care fumează. Krammer aprinde o țigară pentru Bergmann. Dialog în limba germană.

BERGMANN: Cît e ceasul?

KRAMMER: Opt și jumătate, Sturmbannführer.

BERGMANN: Oamenii ăștia trebuie ținuți la secret. Trebuie să vorbească înainte ca vestea arestării lor să ajungă la conspiratori. Avem zece ore înaintea noastră.

.....
Bergmann aude pași. Îl cheamă pe Krammer care îndreaptă lumina lămpii spre scaunul din fața lui.

BERGMANN (*în limba germană*): Krammer, stinge lumina. (*Bătăi în ușă*): Intră ! *Manfredi intră și Krammer îl aduce în fața lui Bergmann.*

BERGMANN (*il invită*): Poftim. (*Manfredi ia loc*): Numele dumitale.

MANFREDI: Giovanni Episcopo.

BERGMANN: A, da !. . . Episcopo, născut la Paris, negustor. Ce fel de negustor?

MANFREDI: De uleiuri și vinuri.

BERGMANN: De uleiuri și vinuri ! (*în limba germană*): Excelent. (*în limba italiană*): Ascultă, domnule Episcopo, dacă aș avea timp de pierdut (*se ridică*), m-aș amuza mult vorbind cu dumneata despre comerțul dumitale. Din nefericire, sînt foarte grăbit, și te stimez. Știu tot despre dumneata: numele dumitale adevărat, activitatea politică din trecut. (*Îi întinde fișa*) În ceea ce privește prezentul, știu de la agenții mei că dumneata ești unul din șefii militari ai Comitetului de Eliberare Națională și că ești în legătură cu Centrul militar monarhist. Trebuie neapărat să cunosc urgent această organizație, în amănunt, și dumneata ești omul cel mai indicat să mă informezi.

MANFREDI: Ați spus că știți cine sînt, că-mi cunoașteți activitatea trecută și prezentă. . . De ce, atunci, această propunere? Credeți poate că aș putea deveni astăzi un denunțator? Știu că în această clădire, poate chiar în acest birou, aceleași oferte au fost făcute unor generali italieni, « bodoglieni », cum le spuneti. Știu că și-au plătit cu viața loialitatea și tăcerea. Sper să nu le fiu inferior.

BERGMANN: Sînt dezolat că refuzi o ofertă atît de rezonabilă. Dar, sincer vorbind, mă așteptam la asta. (*Apasă pe butonul de pe biroul său, se așează pe marginea biroului, scoate un port-țigaret dintr-un buzunar al vestei*): Voi, italienii, indiferent din ce partid, vă înnebuniți după retorică. Dar sînt sigur că o să ne înțelegem, înainte de venirea zorilor. O țigară? (*Manfredi nu reacționează*): Haide. . . n-o să te faci să vorbești o țigară ! (*Manfredi ia țigara*): Se povestesc lucruri atît de ciudate despre Gestapo. (*Îl aprinde țigara. Către Krammer, în limba germană*): Du-l de aici.

Krammer se ridică de la masa lui, îl ia pe Manfredi de braț. Manfredi înaintează ținut de Krammer și vede, prin ușa deschisă, sala de tortură. Cei doi zbiri care se află acolo, vin să-l ia și-l aruncă pe un scaun. Krammer închide ușa.

BERGMANN (*în limba germană*): Preotul !

Biroul lui Bergmann

Bergmann și Don Pietro, așezat în fața lui.

BERGMANN: Am găsit acest material la dumneata.

DON PIETRO: Da.

BERGMANN (*furios*): Scopul vădit al dumitale este de a aduce prejudicii Reichului și forțelor noastre armate!

DON PIETRO: Nu e întocmai scopul meu.

BERGMANN (*izbind cu pumnul în masă, se ridică*): Cum numești dumneata un om care nu numai că furnizează acte de identitate false și dă azil italienilor care pregătesc atentate împotriva soldaților noștri, dar merge până acolo încât adăpostește și ajută dezertori germani?

DON PIETRO: Un om care caută să practice caritatea.

BERGMANN: Acest om e un trădător și trebuie să fie pedepsit potrivit legilor de război ale Reichului!

DON PIETRO: Cum o vrea Domnul.

BERGMANN (*așezându-se din nou*): Atunci, ascultă-mă cu atenție. Prietenul dumitale Episcopo este capul unei organizații militare pe care o cunoști foarte bine și dumneata. Dacă vorbești sau dacă-l convingi pe prietenul dumitale să o facă, nu-ți faci altceva decât datoria de preot și de cetățean. Oamenii ăștia, care pregătesc atentate și sabotaje împotriva forțelor armate germane, violează drepturile unei puteri de ocupație, drepturi garantate de tratatele internaționale. Sînt așadar partizani și trebuie predați justiției. E limpede?

DON PIETRO: Cuvintele dumneavoastră mă mișcă profund.

BERGMANN: În sfîrșit! Krammer!

KRAMMER (*în limba germană*): Da, Sturmbannführer.

BERGMANN (*în limba germană*): Ia-i depoziția!

Krammer introduce o nouă foaie de hirtie în mașina de scris și se pregătește să bată.

DON PIETRO (*în limba italiană*): Există însă o dificultate.

BERGMANN: Care anume?

DON PIETRO: Că personal, n-am nimic de spus. . . , pentru că nu știu nimic. Puținul pe care-l știu, l-am aflat la spovedanie și aceste taine trebuie să moară odată cu mine. Asta e disciplina noastră.

BERGMANN (*furios*): Disciplina dumneavoastră nu mă interesează!

DON PIETRO: Dar interesează pe cineva care e mai presus de dumneavoastră, de mine.

BERGMANN: În acest caz, convinge-l pe prietenul dumitale să vorbească.

DON PIETRO: Cred că nu știe nimic din ceea ce bănuiești.

BERGMANN (*ridicîndu-se, se îndreaptă spre Don Pietro, oprindu-se în spatele fotoliului lui*): Să nu-mi spui că nu-i cunoști adevărata activitate! Adevărata identitate!

DON PIETRO: Știu doar un lucru: e un om care avea nevoie de ajutorul meu, oricît de modest ar fi.

BERGMANN (*așezîndu-se în fața lui, rezemat de birou*): A, da! Ei bine, am să-ți spun cine-i omul acesta. E un subversiv, un om care a luptat alături de Roșii în Spania, care și-a închinat viața combaterii societății, religiei. . . , e un ateu, unul din dușmanii voștri!

DON PIETRO: Eu sînt preot catolic și cred că acela care luptă pentru dreptate și libertate merge pe căile Domnului. Și căile Domnului sînt nemărate.

BERGMANN: Sper că n-ai să-mi ții o predică.

DON PIETRO: N-am intenția.

BERGMANN (*îndepărtîndu-se*): Ascultă, n-am timp de pierdut. Ești hotărît să nu vorbești? (*Don Pietro tace*) Nu vrei nici să încerci să-l convingi pe tovarășul dumitale? (*Revine spre el*;) În felul acesta eviți suferințe pe care nici nu le poți închipui.

DON PIETRO: Mi le închipui mai bine decît gîndești. Dar cred că e inutil. Și apoi, dacă omul e așa cum spuneți, o să fie greu să-l convingeți să vorbească. Nu credeți?

BERGMANN: Fii liniștit. O să vorbească!

DON PIETRO: Nu cred. N-o să vorbească.

BERGMANN: Într-adevăr?

DON PIETRO (*dînd din cap, suride*): N-o să vorbească. Mă voi ruga pentru el.

BERGMANN: Vei găsi puțin credit pe lingă Tatăl dumitale Etern!

Se-ntoarce, se-ndepărtează, deschide ușa care dă spre sala de tortură, revine, privește alternativ sala de tortură și pe Don Pietro. Don Pietro lasă capul în jos. Își trece mina pe frunte. privește. Bergmann e lingă ușă. În spatele lui, zbirii pregătesc o lampă cu acetilenă. Bergmann reintră în birou, descoperind pe Manfredi așezat pe scaunul de tortură. Unul dintre călăi trece cu un bici, celălalt aprinde o țigară cu lampa de acetilenă.

BERGMANN (*către Krammer, în limba germană*): Asta riscă să dureze. Mă duc în sala de jocuri. Cheamă-mă cînd ai ceva nou.

KRAMMER (*în limba germană*): Da, Sturmbannführer.

(*Bătăi în ușă*)

BERGMANN (*în limba germană*): Intră!

UN SOLDAT TÎNĂR (*în limba germană*): Sturmbannführer, dezertorul s-a spînzurat.

BERGMANN: Idiotul!

Salon

Bergmann intră. La pian se cîntă muzică clasică. Bergmann se duce la bar. Marina și Ingrid stau pe un divan, amîndouă calme, fără expresie. Bergmann, în spatele lor, își toarnă un pahar și se îndepărtează spre o masă mică de joc, rotundă, în jurul căreia stau patru ofițeri. Dialog în limba germană.

BERGMANN: Cine cîștigă?

UN OFIȚER: Mereu același.

Bergmann pleacă din nou. Se oprește în fața divanului pe care stau cele două femei. Ingrid îi face un semn de înțelegere. El se îndreaptă spre pianul cu coadă. Aprinde o țigară de la sfeșnicul de pe pian.

HARTMANN: Mult de lucru în seara asta?

Bergmann se întoarce spre dreapta.

BERGMANN: Nu mult. . . dar interesant.

HARTMANN: A, da? Ce anume?

BERGMANN: L-am prins în clește pe un om care trebuie să vorbească înainte de ivirea zorilor. Și pe un preot italian care afirmă că acest om nu va vorbi, pentru că el se va ruga pentru el!

HARTMANN: Și dacă, orice-ați face, n-o să vorbească?

BERGMANN: Absurd!

Își reia paharul de pe pian și pleacă din nou spre femei. Vocea lui Hartmann îl oprește.

HARTMANN: Și dacă, totuși, tace.

BERGMANN (*oprindu-se și întorcându-se*): Dacă tace, înseamnă că un italian este egal cu un german. (*Se așează pe brațul unui fotoliu*) Asta înseamnă că nu mai există deosebire între singele unei rase de sclavi și acela al unei rase de stăpîni. (*Dea*) Și atunci, ce sens ar mai avea lupta?

HARTMANN: Acum douăzeci și șase de ani comandam compania de execuție în Franța. Eram atunci un ofițer tinăr. Credeam și eu că germanii aparțin unei rase de stăpîni. Dar patrioții francezi preferau să se lase împușcați decît să vorbească. E ceva ce noi, germanii, nu vom înțelege niciodată: popoarele vor să trăiască libere!

Pianistul îl privește pe Bergmann

BERGMANN (*ridicîndu-se furios*): Ești beat, Hartmann!

HARTMANN: Da, sînt beat. (*Cei patru jucători se întorc spre Bergmann și urmăresc discuția*) Mă îmbăt în fiecare seară ca să uit. Și rezultatul: redevin mereu lucid. Nu sîntem în stare decît să ucidem... să ucidem, să ucidem! (*Lasă jos paharul*) Am acoperit Europa de cadavre. Și, din aceste morminte, se naște — implacabil — ura, ura, pretutindeni ura! Vom fi nimiciți de ură! Fără speranță!

BERGMANN: Destul!

HARTMANN: Vom muri cu toții, fără speranță.

BERGMANN: Îți interzic să continui!

HARTMANN: Fără speranță.

(*Bergmann se duce spre el*)

BERGMANN: Îți interzic! Uși că ești ofițer german.

Jucătorii îi privesc pe cei doi. În spatele lor, Krammer intră și salută. Bergmann se îndreaptă repede spre el.

BERGMANN: A vorbit?

KRAMMER: Nu, Sturmbannführer. Wendel spune că n-a văzut niciodată atîta încăpăținare. Tipul a ajuns la insensibilitate totală. Ce facem, Sturmbannführer?

(*Bergmann furios aruncă țigara și iese împreună cu Krammer*)

Biroul lui Bergmann

Bergmann intră, îl privește pe Don Pietro, trece prin fața lui și se duce spre călău. Dialog între ei. Apoi Bergmann se îndreaptă repede spre Manfredi prăbușit pe scaun, îi ridică de păr, capul însîngerat și, după un timp, îl lasă să cadă.

UN ZBIR: Acul.

Cei doi călăi se privesc. Lui Manfredi i se înfige acul în braț. Ridică ușor capul.

BERGMANN: Ascultă, domnule Ferraris... Așa cum ți-am mai spus, am multă stimă pentru dumneata și apreciez mult, crede-mă, această dovadă de curaj, de spirit de sacrificiu a dumată. Dar trebuie să înțelegi că numai eu cu putință să continui. Ești un comunist, partidul dumată la încheiat un pact de alianță cu forțele reacționare. Acum, mergeți împreună contra noastră, dar miine, cînd Roma va fi ocupată, «eliberată», cum spuneți voi, crezi c-o să mai fie aliații voștri, acești ofițeri superiori monarhiști? Îți propun să rezolvăm această problemă. Dă-mi numele generalilor monarhiști,

ajută-mă să-i pot aresta, și-ți garantez libertatea, iar oamenilor din partidul duminical imunitatea. Ce zici, domnule Ferraris?

Manfredi sculpă spre Bergmann. Acesta, nebun de furie, îl pleznește cu cravașa. Don Pietro privește scena; Krammer ascute cu grijă un creion. Manfredi e cu spatele gol spre zid, cu flacăra îndreptată spre el. Ingrid, intră din salon cu un pahar în mână. Se aud țipete. Ea închide ușa, înaintează, îl privește pe Don Pietro.

INGRID (în germană): Cum merge? Ți-am spus eu că n-o să fie ușor. *Ingrid vine spre sala de tortură, îl privește pe Manfredi care e tîrît pe podea pentru a fi așezat din nou pe scaun. Ingrid zîmbește. Lui Manfredi i se introduce un ac sub unghie. Ingrid revine în birou, se așează în locul lui Bergmann, în fața lui Don Pietro.*

INGRID (în germană): O țigară, te rog. *Bergmann îi dă o țigară, ia și el una, le aprinde, privește spre Manfredi. Don Pietro și Ingrid se privesc. Bergmann se apropie de ușă, privește spre Manfredi, apoi spre Don Pietro și aruncă furios țigara*

BERGMANN (în germană): Preotul, imediat !
Doi oameni vin să-l ia pe Don Pietro.

BERGMANN: Privește, părinte, privește ! Ești mulțumit? Iată caritatea ta creștină. Iată dragostea ta de aproape. Ai preferat să-l vezi în starea asta, decît să vorbești. Dar nu spera, preot ipocrit, că ai să scapi, tu sau complicității tăi ! Ai să mori ca trădătorii. O să vă exterminăm pe toți. . . pe toți pînă la ultimul.

DON PIETRO (aplecîndu-se asupra lui Manfredi): N-ai vorbit.
Capul lui Manfredi cade din nou. Don Pietro îi ridică capul, îi închide ochii, face semnul crucii, se roagă în latinește. Apoi se întoarce spre Bergmann.

DON PIETRO: S-a sfîrșit, s-a sfîrșit ! Voi ați să-i ucideți sufletul, nu i-ați omorît decît trupul ! Să fiți blestemați, blestemați ! Veți fi zdrobiți ca niște viermi în colb ! Blestemaților. . . ! Doamne, ce-am spus. (Plînge, cade în genunchi în fața lui Manfredi): Iartă-mă, Doamne, iartă-mă. (Se roagă în latinește): « De profundis clamavi. . . »

Hartmann se apropie. O îmbrățișează pe Marina. Ea ride, privește intrigată la ceea ce se petrece, ride iar, apoi îl recunoaște pe Manfredi, urlă și leșină.

BERGMANN (cuprins de furie, în germană): Afară ! Afară ! Duceți-l de aici pe preot ! Repede !. . . Afară cu toți !

În jurul biroului, Bergmann la locul lui, Ingrid lîngă el, bînd. Hartmann în fața lui, cu paharul în mînă. Dialog în limba germană.

BERGMANN: Italienii ăștia stupizi. . . Mii de draci, asta ne lipsea. Blestema-tul ăsta de preot m-a scos din sărite.

INGRID: Ți-am spus că nu va fi ușor.

BERGMANN: Tu ai totdeauna dreptate.

KRAMMER: Sturmbannführer, procesul verbal de constatare ?

BERGMANN: A, da !. . . Cauza decesului : « criză cardiacă ».

KRAMMER: Bine, Sturmbannführer. Și cu doamna ce facem ?

BERGMANN: O să decidă doamna.

INGRID: Închide-o pentru un timp. Și apoi. . .

BERGMANN: Vino, scumpa mea, Ingrid, am nevoie de un reconfortant !

KRAMMER: Sturmbannführer, ce nume trebuie să port ? Manfredi sau Ferraris ?

BERGMANN: Episcopo. Giovanni Episcopo. Dacă nu, o să facem alți martiri. Sînt destui și așa.

INGRID: O clipă, vă rog. . .

(Ingrid se apleacă deasupra Marinei, îi ia haina de blană)

INGRID: . . . e bună pentru altădată.

HARTMANN: Sîntem o rasă de stăpîni.

Un cîmp de tir — în zori

Plan general al unui teren descoperit în mijlocul căruia se pregătește un scaun de execuție. Hartmann se apropie de un soldat italian.

Hartmann își aprinde țigara, apoi privește pregătirile. Plutonul de execuție este așezat în linie. Sosește un camion penitenciar. Se deschide ușa. Coboară un preot tânăr cu ochelari, și Don Pietro.

PREOTUL: Pălăria, Don Pietro.

DON PIETRO (dînd pălăria unui soldat): Mulțumesc.

PREOTUL: Haide, curaj!

DON PIETRO: Nu e greu să mori onorabil. E greu să trăiești onorabil.

Înaintează (travelling lateral) Plan apropiat: Hartmann fumînd. O voce ordonă plutonului. Plan general: Don Pietro și tînărul preot ajung în fața scaunului. Plan rapid: trupa înaintează în linie. Don Pietro este legat, pe scaun, cu spatele la pluton care ia poziție. Plan american.: Don Pietro și preotul. Cei doi polițiști civili care i-au însoțit pe preoți, se îndepărtează. Hartmann le face un semn. Ei repetă acest semn în direcția tînărului preot. Acesta dă din cap, continuînd să se roage cu voce tare. Plan al grilajului la marginea terenului: Romolletto înaintează. Grupul de copii se apropie și se lipește de grilaj. Fluieră toți. Un soldat din pluton se întoarce pe jumătate. Plan cu Don Pietro din față. Preotul îi mîngîie capul și mîna. Apoi se îndepărtează. Plan apropiat cu soldații. În fund, Don Pietro cu spatele. Preotul termină: « În numele Tatălui. . . » Plan cu copiii care fluieră. . . , ceea ce-l face pe Don Pietro să ridice capul. (plan cu el) În fund, soldații se întorc. Preotul continuă. Două planuri cu soldați, trăgînd. Unii ochesc mai jos. Plan apropiat: Don Pietro, atins de gloanțe. În fund, soldații. Plan cu copiii tăcuți. Don Pietro ridică ușor capul. Hartmann se precipită spre comandantul plutonului, furios, și-i strigă în față.

HARTMANN: Feuer!

DON PIETRO: Doamne, iartă-i. . .

Plan cu Hartmann care scoate revolverul și înaintează. Plan cu Don Pietro. În arrièr-plan, Hartmann se apropie și trage. Plan mai apropiat cu copiii. Muzică. Plan cu Don Pietro, prăbușit pe scaun. Preotul și cei doi polițiști în civil se apropie, plutonul se îndepărtează. Gros-plan cu Marcello. Gros-plan cu Romolletto. Un polițist ridică capul lui Don Pietro, îl dezleagă. Plan cu Marcello. Plan cu un alt băiat, apropiindu-se de el și luîndu-l de acolo.

Fondul

Stradă la marginea Romei — în zori

Copii coboară o stradă în pantă spre poarta orașului; ultimul, vine Marcello însoțit de un alt băiat; sînt urmăriți de un panoramic care descoperă orașul la răsăritul soarelui; în depărtare, domul San Pietro.

Fondul în negru, urmat de un generic detaliat și de cuvîntul « SFÎRȘIT ».

În românește de ȘTEFAN DELUREANU

Corectura: LIDA IGIRĂȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică « ARTA GRAFICĂ »

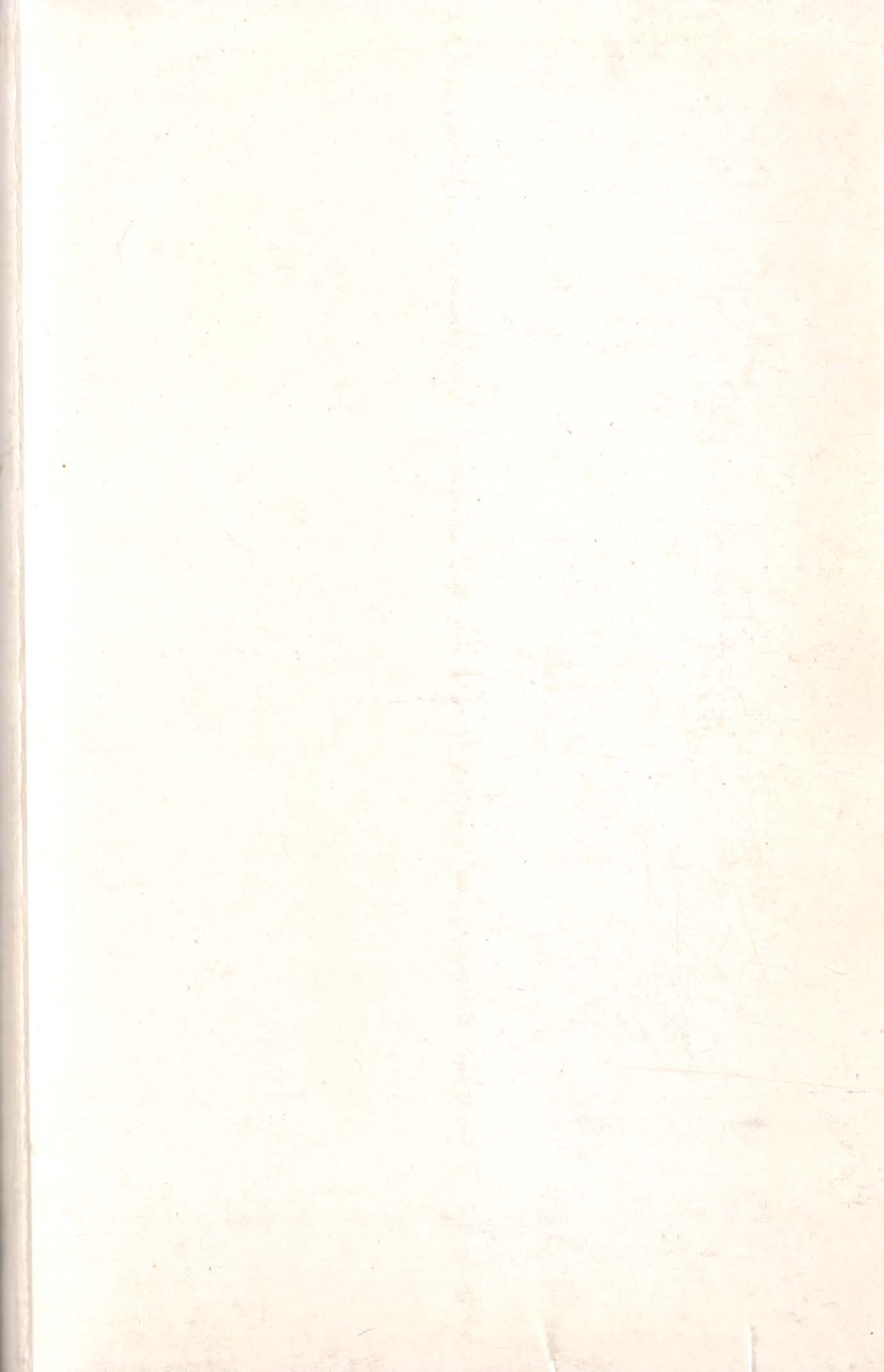
**PREZENTAREA TEHNICĂ
S. CIUBOTARU**

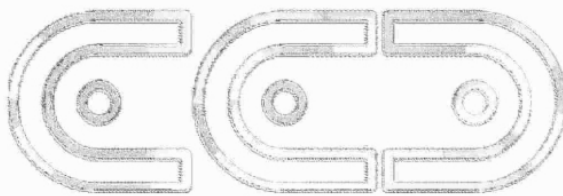
Secolul 20

**REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI**

Lei 10

43 804





Scanare și prelucrare digitală



de

Anonim



și

CAT Graur



Antwerpen

2026

